

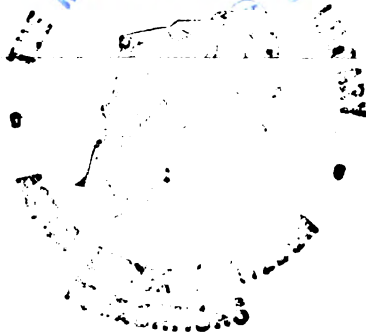
NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 11207 8039

III.

II rész 68 III rész 28. Összei jöttek a' személyné,
bárág adonag miatti háborújáról.

97

D-14
3892

VERBŐCZI ISTVÁN'
HÁRMASKÖNYVE.

AZ MDXVII-KI EREDETI KIADÁSRA ÜGYELVE

MAGYARÚL KIADTA

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

PESTEN,
EGGENBERGER JÓZSEF ÉS FIA

ACAD. KÖNYVÁRUSOKNÁL

1844.

ELŐSZÓ.

A' magyar tudós társaság, 1840-ben tartott XI-d. nagy gyűlésében, a' tudomány' és gyakorlat' érdekén kívül az országos KK. és RRtől is nyilvánított ohajtás által indítva, a' magyar törvénytár' lefordítását elhatározta, 's azt Verbőczy István' Hármaskönyvével rendelve megkezdetni, e' munkát BERTHA SÁNDOR, FOGARASI JÁNOS, LUCZENBACHER JÁNOS, SZALAY LÁSZLÓ és TÓTH LŐRINCZ r. és l. tagjai vállalták fel. Ezek, elkészülvén a' köztök felosztott munka' áttételével, azt bizottsági ülésekben kölcsönös szigorú vizsgálat alá vevék, folytonos tekintettel mind törvényeink' történeteire 's a' középkor' törvényhozási nyelvére, mind, a' magyarságot illetőleg, saját nyelvünk' szellemére és szabályaira; másfelül gondosan összevetvén azt a' Tripartitum' eredeti (bécsi, 1517-ki), 's legújabb (budai, 1822-ki) kiadásával, a' magyar szöveget amahhoz, mint a' szerző' saját 's így egyetlen teljes hitelű kiadásához alkalmazzák, de az említett utolsónak mint legkézenforgóbbnak eltéréseit azaz hibáit is a' szöveg alatt variánsokképen híven feljegyzet-

ték. Az így elkészült munka academiai vég vizsgálat alá terjesztetvén, ezzel *Jankowich Miklós* tiszt., *Szlemencs Pál* és *Sztrokay Antal* törvénytudomány-osztályi, *Jerney János* történet-, 's *Vörösmarty Mihály* nyelvtudomány-osztályi rendes tagok bizattak meg; 's miután ezeknek egyes észrevételeik a' fordító bizottsággal szabad használat végett közöltettek, harmadszor is átnézve adatik már most által, az egész, a' magyar közönségnek.

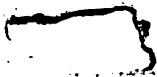
Kivánta volna a' társaság az I. R. 134. cz. 47. §. mellett nyomdailag leábrázolt királyi rőföt is valamelly eredeti anyagi példányhoz mérve, annak hosszát mathematicai pontossággal meghatározhatni: de, fájdalom, minden ebbeli levelezései és nyomozásai ohajtott siker nélkül maradtak.

A' magyar törvénytár' többi részeinek szinte gondos, és mennyiben lehet az eredetiekkel összevetendő, hű és érthető magyar áttételben adása leginkább azon résztvétől van felfüggesztve, melyet a' jelen munka a' hozzá értőknél találni fog.

Az academia által kiadott kéziratok közt a' jelen LXXXVI. számú.

Költ Pesten, a' m. tudós társaság' kis gyűlésében, julius' 8. 1844.

D. SCHEDEL FERENCZ,
titoknok.

FENSÉGES FEJDELEMNEK ÉS ÚRNAK, ULÁSZLÓ ÚRNAK,
ISTEN' KEGYELMÉBŐL MAGYAR- ÉS CSEHORSZÁG' KI-
RÁLYÁNAK STB. LEGKEGYELMESB URÁNAK, WERBEWCZI
ISTVÁN, FENSÉGED' ORSZÁGBIRÓI ITÉLŐMESTERE, SZOL-
GÁLATIT LEGALÁZATOSABBAN AJÁNLJA.

Ámbár e' nemes Magyarországnak honi és nemzeti törvényeit bizonyos sorba és alakba és rendbe szerkeszteni, 's írásbeli emlékekkel világosítani bajos és fölötte nehéz és majd emberi elmét haladónak látszik; minthogy nálunk e' nemben eddig semmi sem létezett, akár eredetileg állandó, akár végzésileg tartós, akár mindenkori gyakorlat és megtartás által megerősödött, hanem majd minden fejdelem' és király' kénye 's kedve szerint, nemcsak koronként de igen kevés év közben is új rendeletek 's új parancsok keletkezének, melyek, minthogy többnyire ellenkeznek és mintegy homlok egyenest küzdenek egymással, úgy szólván egy testé nem könnyen válhatnak és alakúlhatnak; ehhez já-

rul még az is, hogy mind azokat, mik vagy a' törvény-
széki ügyekben előfordúlnak, vagy a' törvénykezés' mód-
jára alkalmaztatnak, emlékezetben tartani, emberi fel-
fogást 's tehetséget felülmúlónak látszik.

Mellyek így lévén, mitagok biz'Felséged' meghagyá-
sinak, mellyeknek legkevesébe is nem engedelmeskedni
mindig főbűnnek tartám, hódolni kívánván, ezen, erő-
met sokkal meghaladó terhet magamra vállalni nem ir-
tóztam; ki ámbár en gyöngeségemet ismérem (mert nem
hogy valamelly nagyobb szorgalmat vagy tanultságot
tulajdonítnék magamnak, sőt nem tagadom, hogy a'
velem egyenlők, és ugyan'azon foglalkodásúak között is
utolsók' sorában állok), mindazáltal Felséged' legszeren-
csésb vezérlete 's boldogító kormányzása alatt, 'e' tar-
tományokban mai napig hallatlan, 's annyi század' le-
folyta alatt nagy gyalázatunkra, de még nagyobb vesz-
teségünkre elhanyaglott dologhoz fogok, tudnillik az or-
szágnak eddig szétszórt, csonka, zavart 's össze nem
illő határozatait, végzeményeit, törvényeit és szokásait
egybefűzöm 's olvasztom, és írásba foglalva közhasz-
nálat végetti kihirdetésre Felségednek hódolati legna-
gyobb hajlandósággal felnyujtom.

Nincs is semmi, a' mit vagy Felséged nékem na-
gyobb dicsőségére parancsolhata, vagy én nagyobb
kedvvel vállalhatok vala fel; mert mit tehetett volna
királyi fényre méltóbbat, alattvalói' nyugalmlára 's bé-
keségére alkalmasbat, mint a' hadak 's fegyverzörgések

után, mellyek az ellenségtőlí félelmet messze elűzik, a' békéről gondoskodni? melly, ha csak jogkormányon nem alapszik, állandó és erős nem lehet. Világos pedig, hogy sokkal többet ártanak a' belső viszályok, mint a' külső hadak, 's több és hatalmasb köztársaságok omlottak össze hazai méreg, mint ellenség' fegyvere által.

Érdemesnek tartottam pedig Felséged' kívánságára az országnak minden szokásait, törvényeit és végzeményeit, világos, tiszta és mindenki által könnyen érthető írásmódban adni elő, és fejezetekre, címekre és cikkekre felosztani, hogy ezentúl hazánk' törvényeinek első zsengei ne azon régi mesékből, mellyekkel eddig csaknem minden időt más meg más törvények' kiadásában tölténk hasztalan, hanem magából a' tudományok' csarnokából és szenthelyéből 's a' polgári tan forrásából vétessenek és mindenkinek elméjében mélyebben maradjanak 's tartósabban gyökerezzenek.

Melly dolog (ítéletem szerint, mint mondani szokták) annyival kedvesb leend az egész maradék *) előtt, mennyivel idegenkedőbbeknek látszottak őseink 's elődeink az efféle tanulmányoktól. Mert úgy látszik, hogy nemzetünk a' kezdődő birodalom' első eredete óta csupán hadi dolgokra adván vala magát, más tudományokat nem gyakorlott.

*) Az eredetiben „prosperitati“, a' Corpus Jurisban levő „posteritati“ helyett, sajtóhibának látszik, bár az eredetinek végén levő sajtóhibák közt sincs kiigazítva.

Ugyanis a' magyarok a' scytha népektől szakadván vagy származván és szülőföldüket elhagyván, felső Pannoniába (melly a' Dunán innen 's túl terjed) telepedének meg, és Atilla vezér alatt, a' birodalom' határait nagy messze kiterjesztvén, győzedelmes fegyvereikkel, Német-, Olasz- és Spanyolországok' határai-
ba nyomultak.

Vége Szent István király mint valamelly mennyből küldött sugár által babonás és pogány vallásuk egészen kiküszöböltetvén, a' közönséges keresztyén hitet veték be.

Ezután (irigység nélkül legyen mondva) semmi nép vagy nemzet a' keresztyén köztársaság' védelme 's terjesztése fölött a' magyaroknál vitézebbül 's állandóbban nem űrködött. Kik a' mohameti ocsmányság' vadságával sok és veszélyes csatákban soká 's gyakran igen nagy dicsőségekkel forogva, és (hogy a' régiebbeket elhallgassam) mintegy száznegyven esztendeig az iszonyatos törökökkel hol támadólag, hol védőleg, legvérengzőbb hadakat viseltek. 'S vérök, halálok és sebeik által a' többi keresztyénséget (nehogy az ellenség' dühe, a' gátokat mintegy áttörvén, tovább terjedjen) biztossá 's mentté tették olly vitézséggel 's természeti erővel, hogy többnyire fegyverben élnek vala.

Semmi kereskedési, vagy közönséges mesterségekre nem adván magokat egyedül vitézségben helyezék a' nemességet. Miből az jön, hogy a' törvényeknek akár

nagyobb gonddal hozására, akár érettebb vizsgálat után közzé tételére sem nyugtok, sem elég alkalmas idejük fenn nem maradt.

De már Felséged különös gondoskodása által közeledni látom, hogy e' dicsőségben is a' többi nemzeteknél alább valóknak ne láttassunk.

Te ugyanis Legjobb és Legkeresztyénebb Király, valamint fejedelmi széked magasságával minden másokat felülmulsz, úgy hihetetlen és csaknem mennyei erénnyel bővelkedel; melly a' vallás' tiszteletben tartása 's igaz Isten imádása által tétetik legdicsőbbé. Ugyan ezért Neked nem csak minden tetteid, de még gondolatid is égi ihlettel telvék. És ez ugyancsak bölcsen. Mert akkor vagyunk igazak, ha a' kegyességet, mellyel Istent buzgón tiszteljük, mindenkor szemünk előtt tartjuk vala; minthogy az emberi igazságot, ha csak ez az istenitől (melly a' kegyesség) nem származik, legnagyobb igaztalanságnak vélem.

Engem ugyanis Cyprián dicsőült vértanú' mondása gyönyörködtet: „a' király' igazsága (ugymond) a' népeknek békesége, a' hazának ótalma, a' köznépnek erősvára, a' nemzetnek védelme, a' lankadóknak élesztője, az embereknek öröme, a' légnek mérséklete, a' tengernek csöndessége, a' földnek termékenysége, a' szegényeknek vigasztalása, a' fiaknak öröksége, és ön magoknak jövődő boldogságuk' reménye.“

Az igazság pedig nem annyira természet, mint tanulmány által szereztetik, még pedig azon tanulmány által, mellyet nekünk a' törvény- és jogtudomány szolgáltat, melly Euripidesként az est- és hajnal-csillagnál csodálatosb. Ez egy erény, mondom, egyedüli ura 's királya minden erénynek, alapja az örök kedvességnek és hírnek.

Ugyan ezért Agesilaus, midőn a' vitézségről 's igazságról kérdeztetik, mellyik volna jobb? azt felelte: „semmi szükségünk nem lenne a' vitézségre, ha mindnyájan igazságosak volnánk.“ Mert minden emberi dolognak természete az, hogy sokáig egy sem tartós, hanem mindig változik és ingadoz. Ugyanis milly hiú, állhatatlan 's csalóka a' szerencse, az assyriusok', medusok', persák', macedók' és rómaiak' birodalmi tanúsítják. Egyedül az igazság az, melly állandó, melly semmi változásnak nincs alá vetve, hanem ugyanaz marad mindenkor 's hihetetlen erősséget hordoz magában.

Ez okból Felségednek, minden alattvalói köz nevében igen nagy és örök hálát adok 's mondok, hogy e' nemes országod erősítvényeit olly szilárd törvények 's rendeletekkel akartad állandósítani, mellyeket sem a' szerencse' mostohasága, sem az emberek' gonoszsága össze nem döntend soha.

Mert ki nem tudja, hogy a' törvények az emberek' üdve 's csöndes és boldog élete végett találtattak fel?

mellyek nélkül sem ház, sem város, sem nemzet, sem az összes emberi nem, sem az egész természet, sem maga a világ fenn nem állhat.

Mellyingeknek azonban ki volt első feltalálójok, nincs eléggé tudva. A' héberek annak bizonyosan Mózeszt tartják, az athenéiek Cecropsot és Solont, az argósziak Phoroneust, a' cretaiak Minost és Rhadamantust, a' lacedaemoniak Lycurgust, az egiptusziak Trismegistust, a' persák pedig Zoroastert. De akárki volt legyen az, olly jóval ajándékozta meg az emberi nemet, minél nagyobb és üdvösbet alig lehet Istentől kívánni. Mert a' törvények az egész emberi élet' vezérei 's igazgatói; egészen az egyenességen, okosságon 's a' legmélyebb bölcseségen vannak alapítva; egészen az emberi nem' igazgatására, kormányzására, védelmezésére kigondolva; egészen az életnek jól 's boldogúl folytatására feltalálva.

Ezért semmi birodalom, semmi köztársaság törvények nélkül tartós nem lehet; mert fegyverek szerzenek birodalmakat, törvények tartják meg a' szerzeteket; minthogy a' törvények, kőfalai 's alapjai a' polgári társaságnak; ezekben foglaltatnak a' jök' boldogsága 's a' béke' tanácsolati. Hogy állunk, hogy megyünk, hogy alszunk, hogy végre biztosan élünk, mind azt a' jog' és törvények ótalmának kell tulajdonítani.

Mellyingek' elenyésztével jó embereknek nem volna maradásuk a' társaságban, vagy legriútabb méltatlanságok-

kal illetnének szüntelen; mert sz. Ágoston bizonyítása szerint, „ha az igazság félrevettetik, mik egyebek az országok mint nagy rablótanyák? A' törvények ótal-maznak meg bennünket a' veszélyektől és gyalázattól, azok távolítják el tőlünk a' gyilkosokat 's erőszakoskodókat, és a' cselek' veszélyeit tova 's messze üzik el; azok őriznek végre bennünket a' legnagyobb nyugalomban 's a' legnagyobb csöndességben“.

Ennél fogva semmi sem lehetett ezen korban kimondhatlan magasztalásra méltóbb, vagy az örök dicsőség' elnyerésére hathatós, de a' Felséged' legvirágzóbb' országainak felbonthatlan egység kapcsolata által leendő állandósítására is alkalmas, mint az, hogy Felséged' vezérlete és hatalma által ezen országnak ez előtt legsűrűbb sötétség és homály borította törvényei 's határozatai irás fényével felvilágítván, Felségednek olly nagy méltóságával tétessenek közzé. —

Melly tisztet ugyan mihelyest Felséged reám bizoni méltóztatott, ámbár, hogy őszintén megvalljam, minden igyekezetet, minden szorgalmat és serénységet arra fordítottam, hogy Felségednek teljes erőmből engedelmeskedjem; tudom mégis, hogy lesznek, kik az irigység lángjaitól hevítettvén, ezen olly nagy és annyira közhasznú munkát ócsárlani meg nem szűnnek. Mert az ádáz irigységnek az a' szokása, hogy azokat mardossa kaján és legdühösebb méreggel mindenkoron, mik jelesbek és több dicséretre méltók.

De tökéletesen bízom, hogy Felséged azon szörnyeteg' iszonyú torkából engem könnyen kiragadand' 's magam is Felségednek mintegy paizsával fedve, a' rágalmazóknak bármelly rám lövendett nyilait rettenthetlenül vagy visszalököm, vagy elviselem. Ugy tartom pedig, elegendő, sőt fölösleges jutalmat nyerek e' munkálkodásért, ha úgy tekintetem, mint a' ki mind a' hazának, mellynek szeretete minden jónak szívében rejtezik, e' részben javát eszközöltem, mind Felségednek, kinek örökre lekötelezém és szentelém magamat, tehetségem szerint engedelmeskedtem. Kinek is igen nagyon könyörgök és esdeklem, hogy szentséges nevének ajánlott e' dolgozatimat újra meg újra elolvasni, megvizsgálni 's bírálni méltóztassák.

És minthogy az emberi munkák sorsa az, hogy semmi sincs olly bevégezett, olly tökéletes, a' min javítani nem lehetnie: Felséged' éles ítélete szerint, a' miket vagy kihagyandók-, vagy változtatandók-, vagy hozzáadandóknak tartana, azokat legszigorúbb bírálatával úgy igazítsa 's javítsa ki, hogy a' vetélytársak és roszakarak legkevésbé se kisebbíthessenek.

Ne gondolja pedig senki, mintha én annyi tekintélyt tulajdonítottam volna magamnak, hogy valamelly új törvényeket bátorkodám vala elő- és hozzájuk adni: hanem csupán csak azokat szedtem mintegy egy csomóba és rendbe, mellyeket elődimtól vettem 's mellyeket a' törvénykezésekben és ügyek' vitatásában megtartatni

láttam, hallottam, tanultam; szándékomat azonban többi tisztársaimmal és a' hazai jog- 's szokásokban jártasokkal elébb közölván. Melly munkát most Felségednek felnyujtok 's ajánlok, alázatosan esedezvén, méltóztassék e' fejtegetéseimet kegyes tekintettel fogadni, 's azokra, ha méltóknak találtnak, szentséges tekintélyét árasztani, 's birodalma' minden alattvalóinak, megtartás végett eleikbe adni.

Szivem' jó szándékat tekintse pedig inkább Felséged, mint a' felajánlott munka' parányiságát. Mert bármi csekély is, az engedelmesség 's őszinteség' műhelyéből került ki ez ajánlat. Jövendőre pedig, a' mennyire erőmmel elérhetem, minden igyekezettel, gondal, szorgalommal azon leszek, hogy szolgálatim Felségedre nézve hasznosokúl bizonyodjanak. Akarat legalább 's hűség sohasem fog hiányzani. Éljen Felséged, Kegyelmes Király, sokáig 's igen boldogúl.

NEMES MAGYARORSZÁG' SZOKÁSJOGA' HÁRMASKÖNYVÉNEK
JÓVÁHAGYÁSA. *)

ULÁSZLÓ, ISTEN' kegyelméből Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerb-, Gácsország, Lodóméria, Kún- 's Bolgár-ország' királya, és Silezia' 's Luxemburg' hercege, úgy szinte Morvaországnak és Luzsiczának örgrófja, örök emlékezetül.

Minthogy a' minden dolgok' legfőbb szerzője az okos teremtmény' alkotása- 's teremtésének kezdete óta, az emberi nemben olly változatosságot és különbséget akart, hogy egy része az embereknek alattvaló, más része előljáró legyen; némellyek országoljanak, mások hódoljanak; és hogy némellyek királyok 's fejedelmek legyenek, kik a' többieken igazságosan uralkodjanak, mások ismét alattvalók, kik amazok' parancsainak és uralkodásának engedelmeskedjenek, úgy rendelte; 's e' két rendre az egész emberi nemet legbölcsebben osztályozta.

Akarta továbbá, hogy a' királyok leginkább két művel legyenek felkészítve és ékesítve: törvényekkel 's

*) A' czím nincs az eredetiben.

fegyverekkel; hogy a' fegyverekkel elűzött ellenség a' határoktól messze távolíttassék; a' törvények pedig az ország-lakosokat 's polgárokat honn engedelmességben tartsák, 's a' főbbeket az al- és közép rendűekkel, a' gazdagokat 's hatalmasbakat a' szegényebbekkel 's gyöngébbekkel igazságosan élni kényszerítsék. E' két dolog ugyanis annyira szükséges minden fejedelemnek, hogy ezek' nem létiben semmi erős, semmi állandó 's az emberek közt semmi egyesség és csend nem lehet; annyira összeillők pedig egymással 's egyszærsmind legerősebb kötelékekkel és feloldhatlan lánczokkal egybekapcsolvák, hogy teljességgel el nem választathatnak 's el nem különíttethetnek.

Mert ki nem tudja, hogy akkor a' fegyverek sem használnak kívül semmit, midőn honn a' gonosz és igazságtalan több becsben áll, mint a' jó polgár; 's hiába hívják segítségül a' birói hatóságokat és törvényeket, midőn az országlakosok és polgárok' füleiben ellenség' félelme cseng.

Mi tehát, kik isteni akaratból 's gondviselésből emeltettünk e' magas királyszékre, és annyi földeknek, népeknek 's végre annyi igen hatalmas és hős nemzeteknek 's birodalmaknak lettünk fejévé, fejedelemségünk' kezdetétől fogva mindenkor oda irányoztuk 's fordítottuk minden gondunkat, gondolatinkat, munkáinkat, szándékinkat, igyekezetinket 's tanácsinkat, hogy e' két művel alattvalóinkat békében és csendességben tartsuk meg. Mert a' mennyire tőlünk kitelheték, mind fegyver által biztosítottuk ellenségtől azokat, mind az igazságszolgáltatásban semmit el nem mulasztottunk,

a' mit igazságos és igen szorgalmas fejedelemnek tennie kellett.

És miután e' nemes Magyarország' királyi pálcáját 's kormányát Isten' kegyelméből elnyertük és szent koronájával megkoronáztattunk, a' hadi foglaltosságok után és az országnak mind az ellenségtől félelem - mind a' benső zendülésektől megszabadítása után, első és fő gondunk volt, az országot és alattvalóinkat honi béke 's törvények által erősebb - 's állandóbbakká tenni.

Ugyan ezért mind akkor, mind azután, részint minkényünkből, részint híveink': a' főpapok', zászlós urak' 's egyéb főrendüek' és nemesek' kértére 's könyörgésére, országunk' boldogsága-, csende- 's szabadságáról ez által leghathatósban gondoskodván, több ízben különféle rendeleteket 's határozatokat adtunk ki; ámbár voltak az előtt is némelly törvényei az országnak, melyek minthogy írásba nem valának foglalva, inkább szokásoknak neveztetettek.

De minthogy mind az általunk kiadott illetén rendeleteknek, mind az ország' ama' törvényeinek különböző magyarázatából többnyire nagy alkalmatlanságok származtak, mindenki másfelé, merre kinek tetszett, vonván azok' értelmét és magyarázatát; némellyek a' biráskodásban, vagy az igazságtétel kívánatában az ország' szokását, mások az írott rendeleteket követvén, 's hozván elő, annyira, hogy néha nem csak a' perlekedő felek, hanem még magok a' bírák 's legtapasztaltabb és legtanultabb jogtudók között is az illetén törvények', szokások' és rendeletek' magyarázatából nagy versengések származának, minél fogva néha inkább az

erejökben és hatalmokban, mint a' törvényekben és igazságban bizók, a' törvényszékeket nagyszámú párthi-
vekkal megtámadván, mit okosság 's törvények által
nem tehettek, lármával és sokasággal törekedének meg-
nyerni; 's a' kiknek kevesebb igazuk volt, mind e' mel-
lett felül kelni *) és győzni nem jog hanem zaj és soka-
ság által igyekezének.

Nem is hajtottak pedig azok semmit az ország' tör-
vényeit idéző birák' 's ítélőmesterek' tekintélyére. Ugyan-
is minthogy irás' erejével a' törvények' nem gyámolít-
tatának, akármi szokás vagy törvény adatott elő, azt
azok vagy ellenkező értelemre húzván, vagy állítván,
miszerint más birák 's törvényszékek azt máskép vették
's értették legyen, minden biráskodási módot gyaláza-
tosan öszve zavartak. Így történék gyakran, hogy a'
melly ügyben valaki az előtt győzött, ugyan abban vagy
hasonlóban más veszett 's meggyőzelett.

Minthogy pedig ezen 's illy nemű hibákkal minden
teliden tele vala 's a' rendeleteknek és ország' szoká-
sainak illy különböző és sokféle magyarázatából, a'
rágalmazóknak olly széles út nyittaték, és mind a' bi-
rák, mind a' perlekedő felek' elméi olly nagy homály-
ban forgának: Mi, kiknek szüntelen legfőbb gondunk
vala, alattvalóinkat teljes békében és csendben megtar-
tani, főntebb említett hiveinknek kérései 's folyvásti pa-
naszai által is indítván, országunk' minden jogainak,
törvényeinek 's bevett és jóváhagyott szokásainak 's
rendeleteinek, azoknak tudniillik, mellyeket országunk-
ban 's különösen királyi udvarunkban az ügyek' itélé-

*) „Superiores esse“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

sében, eldöntésében, és ítélethozásban szokás volt követni 's megtartani, egybeszedéséről, és címekre 's fejezetekre osztásáról gondoskodást hívunkre, országbíránk ítélőmestere nemzeti Werbewczy Istvánra bízuk; *) hogy azután azok minékünk bemutatvatván, és a' többi ítélőmesterek' 's törvényszékünk' hites közbírái által megvizsgáltatván, megvitattatván, és szorgalmasan megfontoltatván egy könyvbe szerkeztessenek.

Hogy már a' mi magyar nemzetünk is (mint más csaknem minden nemzetek, és jól 's bölcsen rendezett tartományok) az ítélethozásokban és igazságszolgáltatásban, ne csupa szokáson, melly többnyire változó 's mulékony szokott lenni, hanem biztos és maradandó írásban foglalt törvénykönyvön alapuljon.

Elvégre, midőn Mi einlített valamennyi főpapoknak, zászlósuraknak és ezen ország' nemeseinek jelen közgyűlésén, mellyet azoknak bizonyos és fontos okoknál fogva, Sz. Lukács evangelista' közelebb mult napjára rendeltünk volt, jelen valánk, mind azon főpapok, zászlós urak és nemesek előttünk megjelenvén, bizonyos könyvet, mellyben nemzeti és saját honi jogaik, törvényeik 's régi bevett szokásaik foglaltatnak, 's mellyet meghagyásunkból említett István mester szerkesztett és írt vala össze, Nekünk bemutatnak, könyörögvéjek, hogy mivel ők azon könyvet minden záradékiban, czikkeiben 's fejezeteiben, tisztelendő Wárdai Pál, Szent Zsigmond prépostja 's királyi jövedelmeink' sáfárja, és nagyságos Batthyáni Benedek ezen budai várunk' várnagya, úgy

*) A' „bízuk“nak megfelelő szó mind az eredetiben, mind a' Corpus Juris' kiadásában hiányzik.

szintén nemes Ellyewelghi János a' nádorispánnak, Bellyeni Albert és Bolyár Pál személynökünknek ítélőmes-
terei; továbbá: gybarthi Kesscrew István Magyarorszá-
gunk' alnádora, Mekchei György titoknokunk, Zob
Mihály és Dombó Pál mondott törvényszékünk' hites
közbirái, és petrowczi Hentzelffy István királyi ügyeink'
igazgatója által elolvastatván, átnézetvén, megvitattat-
ván 's vizsgáltatván, abban törvényeiket 's jóvá hagyott
szokásaikat, jó renddel 's kellő módon összeirottaknak
megismerik vala: azért e' könyvet 's minden ebben fog-
laltakat, valamennyi záradékára, értelmére, fejezetére és
cikkeire nézve, kiváltságlevél-alakban szerkesztetvén,
megengedni, jóváhagyni, 's nekik és örököseiknek 's
maradékaiknak királyi tekintélyünknel és királyi hatal-
munk' teljességénél fogva örökös törvényekül és szokás-
jogul rendelni 's megerősíteni méltóztatnánk. Melly könyv'
tartalma imígy következik:

NEMES MAGYARORSZÁG' SZOKÁSJOGA'
HARMASKÖNYVÉHEZ *)

ELŐBESZÉD.

Nemes Magyarország' törvényeit és jóváhagyott szokásait akarván leírni, némelly nevezetesebb e' tárgyat illetőket röviden előrebocsátani kívántam. Először is az igazságról. Másodszor a' jogról és jognak felosztásáról. Harmadszor pedig a' törvényről 's a' törvény' nemeiről. Negyedszer a' szokásról 's annak föltételeiről. Ötödször és utoljára a' jó bíró' minőségeiről 's az igazságos ítéletet illető egyéb dolgokról, e' kérdést támasztva: vajjon a' bíró a' pörben előadottak - 's bebizonyítottakból, vagy saját tudatja szerint, mint magától értesült, köteles-e ítélni? Miket röviden előre bocsátván, a' dicsőséges Isten' segítségével szándékomhoz fogok, és Magyarország' saját honi törvényeit 's jóváhagyott szokásait, mellyekkel közönségesen a' törvény-székeken élünk (a' mint azokra emlékezhetem 's gyöngé elmém-mel felfoghatom) sorban előadom.

*) E' cím az eredetiben nincs.

1. CZÍM. *)

*Az igazságról, mi az meghatározólag? 's annak
elosztásáról.*

Az igazság mindenkinek saját jogát megadó allandó és örökös akarát. Még pedig nem mindenkor a' cselekvésre hanem hajlandóságra nézve is. Mert az igazság a' léleknek állapota 's az elmének hajlandósága, mellynél fogva mondatik valaki igazságosnak; midőn tudniillik valaki, személyek iránti kedveskedés és különböztetés nélkül, mindenkinek, a' mennyiben rajta áll, jogát kívánja megadni.

1. §. **) Továbbá: az igazság olly jó indulat, melly mindennek megadja méltóságát, Istennek az imádást, szülőknek az engedelmisséget, nagyobbaknak a' tiszteletet, hasonlóknak az egyességet, kisebbeknek az oktatást, önmagának a' szeplőtleniséget 's a' szegényeknek és nyomorultaknak munkás részvétet.

2. §. Továbbá másképen: az igazság a' léleknek azon indulata, melly (a' köz jó fentartásával) kinek kinek megadja méltóságát. És így az, olly kellő állapota a' léleknek, melly minden dologbeli ügyeket helyesen ítél meg. Mert Szent Gergely szerint, az emberi dolgokban legfőbb jó az igazság' követése, és mindenkinek jogai' megadása. Mert hol igazság van, ott van minden más erények' egyessége. Mert az eré-

*) Az eredetiben az Előbeszéd címei nincsenek számmal jelölve.

**) Szakok (§.) az eredetiben, az egész munkában nincsenek.

nyek' minden neme (mint Hieronymus mondja) az igazság' egy nevében foglaltatik. A' mit Hesiodusnak e' versecskéje is bizonyít: *Justitia in sese virtutes continet omnes.* *) Melly legtündöklőbb erény olly fénynyel hatja meg a' halandók' szemeit, hogy Aristoteles' állítása szerint, sem az est- sem a' hajnalcsillag annyira nem ragyog.

3 §. Kétféle pedig az igazság: tudniillik természeti és törvényi. A' természeti (mint föntebb mondatott) mindenkinek saját jogát megadó, állandó és örökös akarat. És a' nélkül senki sem birhatja Isten' országát; törvényinek pedig mondatik a' törvény, melly gyakran változik, melly nélkül sem nemzetek, sem országok sokáig fenn nem állhatnak. A' honnét igazságos is kétféleképen lehet valami; egyképen a' dolog' természetéből, a' mi természeti jognak mondatik; másképen az emberek közti valamelly határozatból, a' mi szerzett jognak neveztetik.

2. CZÍM.

*A' jogról es jognak elosztásairól. **)*

A' jog pedig, a' mennyire célunkat illeti, annyit tesz, mint: helyes vagy igazságos, mi az igazságtól származik. És e' munka céljához képest vétetik akár leírt akár le nem írt szokásjogunk ***) gyanánt.

*) Magyarúl: Minden erényt magában foglal az igazság.

**) Az eredetiben: „*divisionibus*“, a' *Corpus Juris*-ban: „*divisione*“.

***) Lásd alább a' 10, 11 címeket.

1. §. A' honnét a' jog nemi nevezet, 's a' törvény faja a' jognak. Mert minden jog törvényekből és erkölcsökből azaz: írt 's nem írt jogból áll. A' mit Tullius így határoz meg: a' jónak 's igazságosnak mestersege vagy tudománya, melly szerint mi papoknak, az az: a' szent törvényeket 's kinek-kinek a' maga jogát kiszolgáltatóknak neveztetünk.

2. §. Másképp pedig a' jog mondatik a' törvényes parancsolatok' gyűjteményének, mellyek minket a' jónak és igazságosnak megtartására, azaz: a' hasznosságra és igazságosságra, vagyis jogosságot jelentő igazságra köteleznek.

3. §. A' jog tehát kétféle. Mert némellyik köz-, némellyik pedig magánjog. Köz az, melly főképp az uralkodást és országok' igazgatását 's a' köz hasznot illeti, és szent dolgokat 's papokat és tisztviselőket foglal magában. Innét ki a' papokat, vagy szent dolgokat, vagy tisztviselőket, azaz: a' nép' igazgatóit megsérti, mindenki által mint köz bűn miatt vádoltathatik. A' magánjog pedig külön jog, melly egyes emberek' hasznára tartozik; és ez háromféle, tudniillik: természeti jog, nemzetek' joga, és polgári jog.

4. §. A' természeti jog minden nemzettel közös, mivel mindenütt a' természet' ösztönéből, és nem valamely rendelkezésből keletkezik; vagyis a' mire a' természet tanított 's tanít meg minden állatot. És ez nem csak az emberi nemnek, hanem minden állatnak tulajdona. Innét ered a' férfiúnak és nőnek összeköttetése, gyermekek' nemzése és nevelése, mindennek egyenlő szabadsága, 's azoknak, mellyek a' légben, földön és tengerben foglaltatnak, megszerzése. Továbbá: a' gondviselet alá adott jószágnak vagy kölcsönzött pénznek

visszaadása; embertársunk' erőszakosságának erővel viszszaadása. Mert ez, és a' mi ehhez hasonló, soha igazságtalannak nem tartatik, hanem természetesnek és igazságosnak.

5. §. Továbbá: máskép a' természeti jog alatt értjük, a' mi Mózes' törvényiben és az evangéliomban foglaltatik, miszerint parancsolva van, hogy azt tegye kiki másnak, a' mit magának tétetni akar, 's tilos azt tennie másnak, mit magának nem kíván. Innét e' vers: *Quod tibi vis fieri, mihi fac; quod non tibi, noli. Sic potes in terris vivere jure poli.* *)

6. §. A' természeti jog kétképen vétethető: Egyképen, a' mennyiben az ember eszes természetűnek tekintetik, melly által az isteniekben részesül; és e' szerint a' természeti jog, mennyiben az embert illeti, isteni jognak mondatik. Másképen a' természeti jog vétetik az emberben az érzékiség' természetére nézve 's e' részben a' többi állatokkal osztozik, úgymint az érzésben, mozgásban és ösztönben. És az embert ekképen érdeklő jog mondatik természeti jognak.

7. §. A' nemzetek' joga kétféle, tudniillik eredeti és szerzett. A' nemzetek' eredeti joga az, mellyel minden nemzetek eleitől fogva éltek, melly természeti eszből hozatott be, a' nemzeteknek minden rendelkezése nélkül, mint: senkit nem bántani stb. És ez a' természeti jogtól semmit sem különbözik, csupán némelly tekintetnél fogva. Mert mondatik természeti jognak

*) A' mit akarsz, hogy veled tegyek, velem te is azt tedd; a' mit magadnak nem akarsz, azt ne tedd: úgy a' földön mennyei jog szerint élhetsz.

's nemzetek' jogának is egyszersmind, de különböző tekintetben: tudniillik természetinek, a' mennyiben természeti észből hozatott be; nemzetekének pedig, a' mennyiben a' nemzetek világ' kezdetétől fogva minden más rendelkezés nélkül azzal éltek. És e' jognál fogva a' szolga állapotja szabad; mivel természet szerint szabadnak születik mindenki.

8. §. A' nemzetek' szerzett joga azon jog, mely a' nemzetek által nem természeti észből, hanem köz jó' tekintetéből és köz haszon végett hozatott be. És ez gyakran különbözik a' természeti jogtól. Mivel természeti jognál fogva minden közös vala, mindenki szabad vala; a' nemzetek' joga által pedig uradalmak' elosztása történt 's a' vagyon' elkülönítése találtatott fel; behozattak a' hadak, fogságok, szolgáltatások és több illyesek, mellyek a' természeti joggal ellenkeznek. Szinte nemzetek' jogából hozattak be csaknem minden szerződések, mint az adás-vevés, bérlet és ezekhez hasonlók.

9. §. Polgári jog pedig az, mellyet mindenik nép, vagy mindenik polgárzat, isteni 's emberi okból magának alkotott. És polgári jognak neveztetik, mintegy polgárzat saját jogának. A' mit háromféleképp lehet venni. Először közönségesen, melly minden polgári társaságban közönségesen megtartatik. Másodszor különösen, mellyet minden nép vagy minden polgárzat isteni 's emberi okból alkotott magának. Harmadszor kitünőleg, tudniillik, a' római jog' kitüntetésére, a' mi birodalmi jognak is neveztetik. Mert midőn nem tétetik ki ez vagy ama' polgárzat' neve, akkor kitünőleg csak a' római jog vétetik, mint a' görögöknél a' költő név alatt Homerus, a' latinoknál Virgilius értetik.

És az apostol név alatt a' szent irásban , nem tétetvén ki másnak neve , Szent Pál jelentetik.

3. CZÍM.

Miként különböznek a' természeti jog , nemzetek' joga és polgári jog.

Tudnivaló tehát, hogy a' természeti jog más jogoktól háromféleképen különbözik. Először eredetére, mert a' természeti teremtéssel együtt kezdődött. Másodszor méltóságára, mivel a' természeti jog minden nemzetenél egyaránt megtartatik, melly magától az Istentől rendeltetvén állandó és változatlan marad; más jogok pedig, mellyeket a' nép vagy polgárzat alkotott magának, gyakran változnak vagy ellenkező szokás, vagy későbbben ellenkezőleg alkotott és behozott más jobb törvény által. Harmadszor terjedtségére, mint-hogy természeti jog szerint minden dolog közös; de nemzeti vagy polgári jognál fogva ez enyim, amaz tiéd.

1. §. Egyébiránt, minden nép, melly törvényekkel és szokásokkal él 's igazgattatik, részint saját, részint pedig minden emberrel közös joggal él. Mert ezek, a' kik csak saját jogukkal és nem közössel bírnak, és maguknak némi saját jogot alkotnak, ezt polgári jognak nevezik. A' mi pedig minden nemzeteknél közönségesen megtartatik, nemzetek' jogának hivatik.

4. CZÍM.

A' katonai jogról 's a' jogtudományról.

A' katonai jog a' hadindítás' módja, a' szövetségkötés, és jeladás után az ellenségre rohanás. Továbbá: katonai bűn' fenyítéke, azaz: bűnhesztése, ha helyét elhagyja. Továbbá a' zsoldok' módja, a' tisztségek' fokozata, jutalmak' becslése; úgymint midőn koronás címerrel, vagy arany-lánczczal ajándékoztatnak meg. Továbbá: a' ragadományról rendeltetés és ennek a' személyek' tulajdonságai- 's munkáihoz képesti igazságos felosztása 's a' fejdelem' része.

1. §. A' jogtudomány pedig az isteni és emberi dolgok' ismérte, az igazságosnak és igazságtalannak tudomása. Az igazságosnak tudniillik, hogy cselekedjük, az igazságtalannak pedig hogy eltávoztassuk.

2. §. Mivel nem elég tudni, mi igazságos vagy igazságtalan, ha csak valakinek magokról az ellenkező vagy testi dolgokról is nincsen ismérte, melly szerint az előforduló dolgoknak különféle állapotjához képest, különféle jogokat is kell megállapítani.

5. CZÍM.

Különbőség van az igazság, jog és jogtudomány között.

Különböznek pedig egymás között az igazság, jog és jogtudomány.

1. §. Mert az igazság erény, tudniillik erkölcsi. A' jog azon erénynek gyakorlata. A' jogtudomány tudomása azon jognak.

2. §. Továbbá: az igazság az erények között legfőbb, a' jog közép 's a' jogtudomány legkisebb jó.

3. §. Továbbá: az igazság mindenkinek megadja, a' mi övé, a' jog elősegíti, a' jogtudomány pedig arra tanít, mikép eszközöltessék az.

6. CZÍM.

A' törvény' határozványairól 's föltételeiről.

Mivel föntebb az mondatott, hogy minden jog vagy törvényekből, vagy erkölcsökből azaz: irott vagy nem-irott jogból áll: az iroti jogról tehát, azaz az emberi törvényről röviden tudni kell, hogy a' törvény különböző módon tekintetik.

1. §. Ugyanis először az, a' népnek rendelete', melly által a' vének a' köznépekkel valamit végeztek. De e' határozvány a' mi célunkkal nem egyez meg, minthogy a' rendelkezésnek és törvényalkotásnak minden hatalma, melly hajdan a' népnél volt, jelenleg fejlődelmünket illeti, a' mint alább világosan megmondatik. *)

2. §. Más módon a' törvény olly végzés, melly tisztességes dolgokat parancsol, illetleneket és ellenkezőket tilt.

3. §. Vagy másképen: az igazságból következtetett helyes ok, melly az illendőket parancsolja, az illetleneket tiltja.

4. §. Továbbá: Papinianus és Demosthenes szerint: a' törvény ember' találmanya, isten' ajándéka, bölcsek' tanítmánya, az erőszakos kihágások' fenytése,

*) II. rész, 3. czím.

a' polgárzat' szerkezője 's a' bűnnek távolítója. Melly határozványból következik, hogy a' törvény emberi találmány.

5. §. Mert miután az emberi nem' szaporodtával 's a' vétkek' elhatalmazzával zsarnoksággá változtak az országok, szükségképen kellett törvényeket alkotni, melyeknek első feltalálói kik voltak? az előszóban fentebb elmondattott.

6. §. Mondatik továbbá a' határozványban a' törvény Isten' ajándékának; mert Chrysostomus szerint az isten' törvénye olly egyetlen törvényes út, melly sem jobbra, sem balra nem tér. Törvény nélkül tehát a' nép, melly Isten' igéit 's a' törvények' oktatmányait megveti, a' tévelygések' különféle utain kárhozat' tőrésre jut. És minden törvény' szigorúsága haszontalan, ha csak az isteni törvény' képét nem viseli, mivel az emberi törvények csak annyiban érvényesek, a' mennyiben az istenietől nem különbözök, mint a' Bölcs is bizonyítja, mondván: Általam uralkodnak a' királyok' 's végeznek igazat a' törvények' alkotói. *)

7. §. Azért az emberi törvényeknek az isteni törvényből kell eredniök. Mert csak azon köztársaság rendezett, melly az isteni törvényhez szabott törvényekkel kormányoztatik. Isteni törvénytől ellenkező törvény tehát sem a' nép' megegyeztével, sem huzamos szokással nem érvényes.

8. §. Harmadik föltétele a' törvénynek a' fentebbi határozvány szerint, hogy az bölcsék' tanítmánya. Holott is tudni kell, hogy valamint a' fejdelmeknek nem

*) Példabeszéd 8. rész. 16 vers.

kell az ártatlant büntetniök: úgy nem kell a' vétkest és gonosztevőt a' büntetéstől és fenyítéktől feloldaniok, főkép midőn valaki a' köztársaság ellen vét, mert ki igazolja az istentelent 's kárhoztatja az igazat, mindenik utálatos Isten előtt.

9. §. Negyedik föltétele a' törvénynek, hogy az az erőszakos kihágások' fenyítése. Mert a' törvények azért alkotvák, hogy az azoktólí félelem által az emberi vakmerőség zaboláztassék, 's biztos legyen az ártatlanság a' gonoszok között. Mert nem indítatnának az emberek a' törvény' megtartására, ha köz személy által rovandó büntetéstőlí félelem nem volna.

10. §. Ötödik föltétele a' törvénynek, hogy az a' polgárzat' szerkezője; mert a' polgárzat a' polgárok' egyeségéről neveztetik. A' bírának tehát minden törvényt e' mi országunkban is a' köztársaság' javára kell alkalmazniok. Mert valamint a' gyógyszerztől nem kell mást reményleni, hanem csak a' mi a' test' hasznára tartozik, minthogy a' végett rendeltetett: így a' törvényektől sem várhatni egyebet, hanem hogy az egész köztársaság' hasznára legyen, mert azon okból és a' végre találták fel azokat. *)

11. §. Hatodik föltétel, hogy a' törvény a' bűn' távolítója legyen; mert aquinói Szent Tamás szerint: az emberi törvények az embereknek a' vétkektől elvonása, 's az erényekre vezérlése végett lettek. Mert az emberben természet szerint némi vonzalom van az erény iránt, de szükség, hogy az erény' tökéletessége, valamelly fenyíték által létesüljön az emberben, melly leginkább

*) A' Corpus Jurisban: „conceptae“, az eredetiben: „compertae“.

a' törvény' megtartása által szokott létre jőni. Azért következteti ugyancsak Sz. Tamás, hogy a' törvény az okosság' rendelkezése a' közjóra, közzé téve attól, ki a' község gondját viseli; és szabálya vagy mértéke a' teendő vagy elhagyandó cselekvényeknek.

12. §. Innét a' törvénynek igazságosnak, tisztességesnek, természet 's hazai szokás szerint lehetőnek, helyhez 's időhöz alkalmazottnak, szükségesnek 's hasznosnak kell lennie; világosnak is, nehogy homályossága miatt csavargatás által benne valami balság *) foglaltassék, azaz: nehogy valaki azt csavargatva magyarázhassa. Azonban ha valamelyik kétséges, vagy homályos, annak kell magyaráznia, a' ki alkotta. **) Vagy, nehogy az által valakinek csel készíttessék, nem magános haszonból, hanem a' polgárok' köz javáért írott legyen.

13. §. Azért szükség pedig ezeket figyelemre venni, mivel meghozatván a' törvények, nem azok fölött kell azután itélni, hanem azok szerint.

7. CZÍM.

Miért alkottattak a' törvények? 's a' törvény' négyféle tisztéről.

Minthogy minden törvények vagy isteniek, vagy emberiek; az isteniek ugyanis ***) a' természettől, az emberiek pedig erkölcsökből és szokásokból származnak:

*) A' Corpus Jurisban: „incautae captionis“, az eredetiben: „incautum captione“.

**) 1791. 12.

***) Az eredetiben „namque“, a' Corpus Jurisban „autem“.

azért ezek különbözök; mivel más nemzeteknek mások tetszenek. *)

1. §. A' mi Istentől szabad, isteni törvény; a' jog emberi törvény. Mert más szántóföldén Istentől szabad átmenni; minthogy az Úré a' föld 's ennek teljessége, de az nem jog, mivel határozat vagy szokás által tiltatik.

2. §. Innen kérdés: Miért alkottattak az emberi törvények? Felelet: azért, hogy azok' félelme által az emberi vakmerőség korlátoltassék, 's biztos legyen a' gonoszok közt az ártatlanság; magokban a' gonoszokban is, a' büntetéstől rettegés által a' vakmerőség és árt-hatás fékeztessék. **)

3. §. Négyféle pedig a' törvény tiszte: mert minden törvény vagy enged, vagy tilt, vagy büntet, vagy parancsol. Enged valamit, úgymint: a' vitéz és ére-nyes férfiú jutalmat kérjen. Tilt, mint: a' szent szüze-
ket senkinek sem szabad házasságra kérni. Büntet, mint: a' ki öl, fejeztessék le. Néha pedig parancsol, mint: szerezd Uradat Istenedet. — A' honnét e' vers:

Quatuor ex verbis virtutes collige legis:

Permittit, punit, imperat atque vetat. ***)

8. CZÍM.

A' határozatról és helyhatósági jogról.

Előadatván a' törvény' misége 's különbfélesége: most már a' határozatról kell szólnunk.

*) Főntebb a' 3. cz.

**) 6. cz. 9. §.

***) E' négy szóból: ,enged, büntet, parancsol és tilt' állítsd össze a' törvény' tulajdonságait.

1. §. Azon határozat pedig, melyet közönségesen végzeménynek nevezünk, az országnak törvény' erejével bíró valamely köz joga. És határozatnak mondatik, mintegy határozottan és erősen lévén megrendelve, vagy mintegy a' közállományt határozván meg. Gyakran pedig polgári jog' nevezete alatt is értetnek a' határozatok.

2. §. A' hol észbe kell venni, hogy a' polgári jog kétféle. Egyik közönséges, és ez az, melly a' polgári jogról szóló könyvekben van 's ezt nem alkothatja más, hanem csak a' császár, vagy más főfejedlem. A' másik pedig különös, melly helyhatósági vagy határozati jognak mondatik. És ezt minden vidék, vagy tartomány, vagy néha város is hozhat magának.

3. §. A' helyhatósági jog pedig valamely helynek szerzett joga; azért mondatik annak, mivel csak azon helyhatóságban (azaz: városban) és helyben tartatik meg. Ugyanez (mint előbb említetett) határozati jognak is neveztetik.

9. CZÍM.

Megállhat-e a' határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen?

De kérdésbe jöhet: megállhat-e a' határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen? Felelet: az egyházi törvényre nézve, ha a' határozat az egyházak' régi szabadsága, vagy az azoknak adott kiváltságok ellen van, meg nem állhat. Ugyan ezt kell mondani, ha azok iránt hozatnának határozatok, mellyek a' lélek' üdvösségére tartoznak. A' világi ügyekre nézve pedig a' pol-

gári határozatok előbbvalók az egyházi törvényeknél 's ezeket elenyésztetik.

1. §. A' mi pedig a' természeti vagy isteni jogot illeti: ámbár a' határozatok nem enyészthetnek el azt egészen, de különböztethetők, példának okáért az isteni törvény minden különböztetés nélkül mondja: ne ölj; az emberi törvény és határozat mégis sok esetben megengedi az emberölést. Ugyan ezt kell mondani a' tizedekről, melyeket isteni törvény szerint kell adni, a' pápa mégis sokakat fölment azoknak adásától.

2. §. Következtessük tehát, hogy határozat, törvény, vagy fejedelmi parancs által a' természeti, avagy isteni törvény egészen nem törölthet el. Mert sem a' pápa, vagy más valaki nem rendelhetné azt, hogy az ó, vagy új szövetség meg ne tartassék, vagy hogy a' gyermekek ne neveltessenek a' szülők által; de némely részletes esetekben igazságos okból megállhat az isteni vagy természeti törvény ellen, például: hogy a' rablót, vagy éjjeli orvot meglehessen ölni.

10. CZÍM.

Mi a' szokás és mik szükségesek a' szokás' megerősítésére?

Most már a' szokásról kell értekezni. Holott is tudnivaló, hogy a' szokás erkölcsök által megállapított valamely jog, mely törvény' hiányában törvényül vétetik. Nincs is különbség benne: írásban van-e, vagy észben, mivelhogy a' törvényt is ész javalja. Továbbá: ha a' törvény észből származik, mind törvény lesz, a' mi észből származott, csakhogy a' vallással megegyezzen,

rendtartáshoz illjék 's üdvösségre szolgáljon. Mondatik pedig szokásnak, mivel közönségesen szokták tenni, és emberi gyakorlatnak, mivel közgyakorlatban van.

1. §. De világosabban: a' szokás (a' mint a' mi célunkhoz tartozik) ekkép határozthatnák meg: annak, ki köz hatalommal törvényt alkothat, erkölceinél fogva behozott valamely jog. Ezért értetik jog nevezet alatt a' szokás is. *) És ha a' fejdelem meghagyja, hogy törvények szerint hozassék ítélet, akkor a' bíró a' helybeli szokás és határozatok szerint hozhat ítéletet, valamint ellenkezőleg szokás nevezete alatt értetik a' közönséges jog is. Ha tehát keresetében szokásról tesz valaki említést, úgy látszik, az alatt a' közönséges jogot is értette.

2. §. Minden nép hozhat pedig be helyi szokást. De hogy a' szokás érvényes legyen és megerősödjék, némellyek szükségesek.

3. §. Először: hogy az okszerű legyen; okszerű pedig, midőn a' jog' céljára törekszik és jut. Az egyházi és isteni jog' célja pedig a' lélek' boldogsága, 's a' polgári jog' célja a' köz jó. Ha tehát a' szokás a' lélek' boldogságát tárgyalja, az, egyházi és isteni jog szerint okszerű; ha pedig az örök czállal ellenkezik, okszerűtlen. Polgári jog szerint pedig a' szokás okszerű, ha a' közjót tárgyalja. És minthogy erre nézve nincsenek különös szabályok, csak azt mondhatni: hogy azon szokás, melly nincs a' természeti, nemzetek közti, vagy szerzett jog ellen, okszerűnek tekintetik.

*) 6. cz.

4. §. De minthogy a' jog okosságon alapul, úgy látszik, hogy semmi jog elleni szokás sem lehet okszerű? Erre azt kell mondani: hogy különbféle okokhoz képest lehet okszerű a' szokás, még okszerű törvény ellenében is. Honnét különböző czélból két egymással ellenkező is lehet egyszersmind igaz, mint: férjhez menni, és férjhez nem menni.

5. §. Másodszor megkívántatik, hogy az idősült, azaz: kellő idővel bíró legyen, és az idősülésre megkívántató idő folyta által megerősíttessék. De ez csak az egyházi jog szerint van; 's ezen jogra nézve sem kívántatik meg az, hanem csak akkor, ha a' szerzett jog ellen van. A' polgári jog szerint pedig a' szokás' behozására elég tíz év azaz tíz évi idő lefolyása, a' polgári joggal ellenkező esetben is. Ha pedig a' szokás az egyházi jog ellen volna, akkor negyven évi időköz kívántatik. Ha mindazáltal törvényen kívül hozatnék be a' szokás, egyházi jog szerint is elégnek látszik tíz év. Ezen tíz évi idő pedig akkor kezd folyni, midőn a' nép első ízben vitt véghez valamelly cselekvést.

6. §. A' mit pedig mondtam, hogy polgári törvény szerint különbség nélkül elég tíz év, ezt olly megszorítással értsed: ha a' szokás olyanokra nézve nem hozatik be, mik a' fejdelem' részére tartattak fenn a' legfőbb hatalom' jeléül. Mert ekkor nem hozhatni be szokást, hacsak nem olly régi az idő, mellynek kezdetéről ellenkező emlékezet nem létezuék.

7. §. Harmadszor megkívántatik a' tanárok' köz véleménye szerint, a' cselekvések gyakorisága. Jegyezd meg mindazáltal, hogy magában a' gyakori cselekvés nem szükséges a' szokás' behozására; de mivel gyakorlatból

következtethető a' nép' megegyezése, mellyet többnyire egy tethől nem lehet következtetni: tehát a' cselekvések' gyakorisága úgy tekintetik mint ok, a' szokás pedig mint okozat. Megkivántatnak pedig annyi és olly nyilvánosságos cselekvények, hogy valószínűleg tudtára jutottak legyen a' népnek. Azonban a' szokást a' népnek nem cselekvénye, hanem hallgatag jóváhagyása hozza be. A' honnét a' hol csak gyanítható a' népnek hallgatag jóváhagyása, ott a' cselekvények nagy gyakoriságára nem kell ügyelni. Sőt néha egyetlen cselekvénynél fogva is hozhatni be szokást, ha folyvásti oka, és szokásra megkivántató időfolytatása van, például: ha valakinek az országúton hídja volna, vagy más efféle.

11. CZÍM.

Hogyan különbözik a' törvény a' szokástól? 's a' szokásnak háromféle erejéről.

Különbözik pedig a' törvény a' szokástól háromféleképen. Először mint a' hallgatag, a' nyilván kijelentettől.

1. §. Másodszor mint az irott az iratlantól. Jóllehet ez nem lényeges különbség Mert ámbár iratlan volna is a' fejdelem által hozott törvény, azért az még sem szünnék meg törvény lenni. És ha a' szokás írásba foglaltatnék is, mégis csak szokás maradna; mint a' hűbérek' szokásai, mellyek írásba szerkeztettek.

2. §. Harmadszor, mint a' pillanatnyi a' folytonostól; minthogy a' szokás nem rögtön hozatik be; mert lassúbb lépéssel mennek a' hallgatag dolgok, mint a' nyilvánosok. Mivel nem is annyira bizonyosak a' hozzá-

vetésből származott dolgok, mint a' nyilván kijelentettek; ugyanazért a' szokást tulajdonképen nem is hozhatja be rögtön a' nép, hanem csak folytonosan.

3. §. A' szokásnak pedig háromféle ereje van, tudniillik: magyarázó, mert legjobb magyarázója a' törvényeknek, ugyan ezért ha kétséges a' törvény, a' helybeli szokáshoz kell folyamodnunk; és ha az világosan tudva van, nem kell azon értelemtől eltávozni, melyet a' szokás ad.

4. §. Másodszor lerovó ereje vagyon, mert leró a' törvényből, mikor azzal ellenkező.

5. §. Harmadszor képviselő ereje van, mivel képviseli a' törvényt, a' hol törvényt hiányzik.

12. CZÍM.

Az ellenkező törvényről 's határozatról és szokásról mit kell tartani.

De kérdés támad: ha egymással ellenkező törvény vagy rendelet és szokás jön elő, melyiket kell megtartani? Mondd, hogy ha a' törvény előbbi, 's azután keletkezik ellenkező szokás: akkor, ha a' szokás közönséges, erősebb a' törvélynél közönségesen és általában. Ha pedig a' szokás részbeli, nem erősebb a' törvélynél általában, hanem csak ott, hol a' szokás divatban van. Ha pedig a' szokás előbbi, az ellenkező törvény pedig az után következik reá: akkor a' szokás nem győzi le a' törvényt, sőt inkább eltöröltetik a' reá következő törvény által.

1. §. Az egyházi törvénytudók azonban ellenkezőt tartanak, állítván, hogy a' pápa' törvénye nem

törli el valamely helynek ellenkező szokását, ha ez iránt abban említés nincsen. Mivel a' papáról nem tétetik föl, hogy az ellenkező szokásokat tudja. A' honnét ellenkezőleg úgy okoskodhatni, hogyha valamely város vagy község saját szokása ellen hoz határozatot, akkor a' szokás eltöröltetik ha szinte arról nem teszen is említést, mivel a' városról vagy népről föltehetni, hogy tudja saját szokását.

2. §. Két szabályt mondok tehát. Első az, midőn korábbi a' szokás, és az ezzel ellenkező közönséges törvény utóbbi, akkor ez eltörli a' korábbi szokást. Második szabály: midőn a' törvény korábbi, és a' törvénnyel ellenkező szokás utóbbi, akkor ez a' korábbi törvényt eltörli. A' mit úgy érts (mint föntebb mondam *) midőn a' közönséges szokás azon néptől hozatott be, ki törvényt 's közönséges szokást hozhat be. Mert ha a' szokás különös helyé volna, akkor csak azon helyben győzné le a' törvényt.

3. §. A' hol pedig oly eset jön elő, mely sem írott törvénnyel, sem szokással nincs elhatározva, 's mégis egy részről az írott törvényhez, más részről a' szokáshoz hasonló: mit kell követni, 's melyik hasonlót kell inkább választani, sokan kétségeskednek. Mondjad tehát minden esetet egybefoglalva: mikor csupán a' szokáshoz hasonló eset adja magát elő, akkor arra kell figyelmezní; mikor pedig csupán a' törvényhez hasonló, akkor erre. Ha pedig mind a' törvényhez mind a' szokáshoz hasonlónak találtatik, akkor először azt kell tekinteni, melyikhez hasonlóbb? másodsor, melyik

*) Föntebb 10. cz. 1. §

okszerűbb 's igazságosabb? Ha mindenben egyenlők, akkor ha szokási tárgyban vagyunk, a' szokás *) hasonlójára kell figyelni; ha pedig írott törvény' tárgyában vagyunk, akkor az írott törvényhez hasonlóra figyeljünk.

13. CZÍM.

Mi a' bíró, mi a' törvénytétel, mi az ügy, mi a' felperes és, a' panaszlott?

De minthogy törvények' kiszolgáltatói a' bírák, kik az őket illető hatóságnál fogva, helyes megbírálással mindent megvizsgálják, azért nem leszen helyén kívül azokról is valamit szólni.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a' bíró így nevezetik mintegy jogbíráló.**) vagyis mivel a' jogot bírálja, azaz igazságot szolgáltat a' népnek,

2. §. A' jog pedig tárgya az igazságnak, törvénytétel e' szerint nevezeténél fogva, a' jognak vagyis törvénynek meghatározását jelenti azon ügyben, melly a' bíró előtt fenforog.

3. §. Az ügy pedig az ügyes-bajos dologtól mondatik. ***) Mert az, a' dolognak anyaga és kezdete, még mielőtt ez megvizsgálás által kivilágosodott volna, melly midőn előterjesztetik, ügyggyé lesz; midőn megvizsgáltatik, törvénytételnek; 's midőn elvégeztetik, igazság-

*) A' Corpus Jurisban levő „loco“ nincs meg az eredetiben.

**) A' diák nyelvhez alkalmazva, az eredetihez hűbben: „judex“ mondatik mintegy „jus dicens“

***) A' diákhöz alkalmazottan: „Causa“ mondatik ettől: „casus“ mellýből származik.

nak tartatik. És e' helyen igazságnak neveztetik, a' mi kimondottan törvény. A' törvény pedig jog' állapotjának mondatik, mivel ítélet által magában jog nem szereztetik, hanem a' jog' állapota nyilvánítottatik.

4. §. Minden dologban pedig, a' mi bírósághoz jön vizsgálás végett, e' személyek kívántatnak meg: bíró, fölperes és panaszlott. A' nem nyilvános dologban pedig tanúk is szükségeskép' megkívántatók.

5. §. A' fölperes tehát mintegy perbe vádló, ki perbe idéz; a' panaszlott pedig a' panasztól neveztetik, habár nem érzi is magát bűnösnek.

6. §. A' tanúk hajdanta latinul, superstites-nek mondatnak, minthogy az ügy' mibenlétéről — super statu causae — nyilatkoztak.

7. §. Innét az emberek (mint Aristoteles mondja) a' bíróhoz folyamodnak, mint valamelly élő igazsághoz.

14. CZÍM.

Mik kívántatnak meg a' törvénytételre, hogy az igazság cselekvénye legyen? És a' törvényhatóságról 's a' jó bírónak tisztéről és tulajdonságairól?

Hogy pedig a' törvénytétel igazság' cselekvénye legyen, (Sz. Tamás szerint) három dolog kívántatik meg. Először, hogy az az igazságra való hajlandóságból származzék. Másodszor az előljáró tekintéből és hatóságából. Harmadszor józan okosságból eredjen, 's mondassék ki.

1. §. Mert ha a' törvénytétel vagy az egyenes igazság ellen van, vagy olyanoktól ered, kiknek nincs bírálásra hatalmuk, avagy józan vizsgálás nélküli: akkor

az nem igazságos, hanem hibás és tilos törvénytételnek tartatik.

2. §. A' törvényhatóság pedig a' köz jognál fogva behozott hatalom, 's nevezetét veszi a' törvénytől és hatóságtól azaz hatalomtól.

3. §. A' bíró' tiszte pedig a' bírót illető jog, azon dolgokra nézve, miket mint bíró köteles tenni 's végrehajtani. Különbözik pedig a' bíró' tiszte a' törvényhatóságtól, mint kereset a' kötelezéstől. Mert miként valaki kereset által ahhoz jut, a' mi kötelezésben van: úgy a' bíró' tiszte által végrehajtatik, a' mi törvényhatósága alá jön, és ezt foganatba veszi.

4. §. A' bírónak pedig különös kötelessége mindent éretten megvizsgálni; az ítélethozásban sem kell hirtelenkednie, vagy hamarkodnia; másként az ő elhirtelenkedett akarata igazság' mostohájának mondatik. *) Nem is kell egyik résznek többet kedveznie, mint a' más'nak, sem személyválogatónak lennie, és a' más' szükségét úgy tartsa mint magáét. Kiváltképen pedig lélekszenvedélyei ne legyenek, hogy könyörgés, gyűlölség vagy szeretet által ne indíttassék. Mert a' bíró' hábár igaz ítéletet hozott is: a' lelkiösméret' széke előtt mégis felelős ha azt inkább gyűlölségből tette, mint igazság' szeretetéből.

5. §. A' bírónak sem igen kegyetlennek, sem igen kegyesnek nem kell lennie a' bíralásban, hanem egyenesnek. Mert minden törvénytételben össze van kötve az irgalmasság, és az erény vagyis igazság; 's ezeknek összeköttetésében áll az egyenesség. Ugyan ezért mond-

*) A' Corpus Jurisban: „diceretur“, az eredetiben: „dicitur“.

ja Szent Gergely: „Minden, ki igazán ítél, mérleget tart kezében, és mindenik serpenyőbe igazságot és irgalmat tesz; de az igazság által elítéli a' vétkeket, az irgalom által a' vétek' büntetését mérsékli; hogy igaz mérséklet szerint némellyeket az egyenesség által megjavítson, némellyeknek irgalom által megbocsásson, ki Isten' ítéletét mindenkor szemei előtt tartván, és remegvén, minden dologban fél, nehogy az igazság' ösvényétől eltávozva elessék.“ Mert hol az igazság túlmegy mértékén, kegyetlenség' vétkét szüli, és szerföltti kegyesség a' fenyíték' feloszlását okozza.

6. §. Az emberi ítélet pedig négyféleképp szokott megvesztegettetni. Félelem által, midőn valamelly hatalomtól féltünkben igazságot mondani nem merünk. Nyereségvágy által, midőn jutalommal valaki' szívét megvesztegetjük. Gyűlölség által, midőn bármelly ellenség ellen törzsönködünk. Szeretettel, midőn barátunknak vagy rokonunknak valamit tenni ügyekszünk. Mindezeket a' bíró igen nagy ovakodással kerülje.

15. CZÍM.

Vajjon a' bíró a' szóváltólag előhozottak 's bebizonyítottak szerint tartozik-e ítélni, vagy lelkiösmeret szerint?

Menjünk most e' kérdésre: a' bírónak a' felek' szóváltásai 's bizonyítmányai szerint kell-e ítélnie, vagy saját tudomása 's lelkiösmerete szerint? Példának okáért: valaki vádoltatik főbenjáró vagy más bűnnel, 's a' bíró tudja, hogy az büntelen, mert látta, hogy a' bűnt más követte el; a' tanúk azonban ellene vallanak: el-

ítéli-e tudva az ártatlant? Mondd, hogy az ítélettétel a' szerint illeti a' bírót, a' mint közhatalmat gyakorol, azért értesülnie kell a' törvényszékben: nem a' szerint mit maga a' bíró tud, mint magános személy, hanem a' miként tudomására jut, mint köz személynek.

1. §. Kétfélekép értesülhet pedig az iránt: vagy általában, tudniillik a' köz, isteni vagy emberi törvények által, mellyek ellen bizonyítás nem fogadtatik el; vagy különösen levelek, 's tanúk, és más törvényes bizonyítványok által, mellyeket inkább kell követnie a' bíralásban, mint azt, a' mit maga tud, mint magános személy. Azért mondja Sz. Ágoston: „a' jó bíró semmit sem tesz önkényéből, hanem a' törvények és jog szerint mond ítéletet“.

2. §. Ez esetben mindazáltal a' bírónak arra legyen nagy' gondja; hogy azon részt, mellyet lelkiösmeretében igaznak tud, pártolja; nehogy ez, tanúk' és ügyvédek' fogyatkozása miatt elveszzen.

3. §. Ha pedig annyira megy a' dolog, hogy olly érvényes bizonyítások adatnak a' bíróság elébe, mellyeket sem visszatörlni, sem elhárítani nem lehetne: minden mesterséggel és ügyekezettel azon legyen a' bíró, hogy az elmarasztalt ártatlan megmentessék.

4. §. Ha semmi illyes út nem találtathatik: keresen módot, ha ez botrány nélkül megeshető, hogy az ügyet másra bízza; ha ezt nem teheti: akkor mondja ki az ítéletet a' szóváltólag előhozottak és bebizonyítottak szerint. Mert a' bírónak kötelessége' inkább a' közjó' hasznára mint egyesére munkálni, minthogy maga is, a' mennyiben bíró, köz személy, 's a' köz jó nemesebb a' magánosnál, a' mint az Ethicának első könyvében van.

5. §. Mivel ha az ártatlannak, de a' törvényszéken elmarasztaltnak kedvezésére hozna a' bíró ítéletet, ez köz veszélyre vezetne; mert a' nép megbotránkoznék, 's út nyittatnék az ártatlanok' elnyomására 's a' vétkesek' feloldására. Mert ha a' bíró meg akarná az ártatlant büntetni, azt mondaná, hogy ő azt lelkiösmérete szerint bűnösnek tudja; hasonlót tenne, ha a' gonosztevőt felakarná oldani. És így az igazságtalan bírának út nyittatnék a' gonoszúl ítélésre. Megvallom, vannak kik máskép vélekesznek, de e' vélemény látszik közönségesbnek és igazbnek.

16. CZÍM.

A' bírónak kétféle lelkiösmeretéről, tudniillik a' dologra, és a' mondottra nézve.

De minthogy a' hittudósok' állhatatos véleménye szerint, mind az, ki lelkiösmérete ellen tesz, vétkezik:

1. §. Tudni kell tehát, hogy kétféle a' lelkiösmeret, tudniillik a' dologra és a' mondottra nézve. A' honnét a' bíró ámbár lelkiösmeret ellen cselekszik a' dologra azaz a' tárgyra vagy tette nézve, mégsem tesz lelkiösmeret ellen a' mondottra, azaz: a' tanúbizonyosságra nézve. Mert más valamit egyszerűen tudni, 's más úgy mint bírónak kell tudnia.

2. §. A' bíró pedig kétféle személyt képvisel, magános és köz személyt. Lehető pedig, *) hogy valamit mint magános személy tud, és nem tudja azt, mint köz személy; mint Krisztusról **) mondatik, hogy tud vala-

*) Az eredetiben: „autem“ a' Corpus Jurisban: „enim“.

**) A' Corpus Jurisban levő „Christus“ nincsen meg az eredetiben, de az érthetőség a' magyarban is megkívánja.

mit mint Isten, és azt nem tudja, mint ember, miként az evangéliomi bizonyság is szól: „azon napról pedig és óráról (tudniillik az utolsó ítéletéről) senki sem tud, sem Isten' angyalai, sem a' Fiú, hanem egyedül az Atya“; a' mi úgy értetik: a' Fiú nem tudja mint ember, de mint Isten tudja. Épen így van a' gyóntató pappal is, ki tanúbizonyoságképen kérdeztetvén, szinte mondhatná, hogy nem tudja a' gyónásban hallottakat, mivel nem tudja mint tanú. Így kell a' bírónak is lelkiösmeretét értesítnie azokban, mik saját személyére tartoznak, azokhoz képest, mik a' köz biráskodásban tudathatók.

3. §. Ezekhez még kettőt adok: első az, hogyha legfőbb bíró az, mint a' pápa és a' császár, vagy más; kit nem köteleznek a' törvények, akkor a' valóságot kell követnie. Ha pedig alsóbb bíró, tartozik a' felhozottak és bebizonyítottak szerint lelkiösmerete ellen is ítélni; nem is vétkezik akkor, mivel annak cselekvésére törvény' tekintete által köteleztetik.

4. §. Második az, hogy ha a' bíró ítélőszékben ül, és történetesen valaki előtte valami vétket tesz: akkor azt mindjárt megbüntetheti, mintha tanúk által bizonyíttatnék be. Mert jobban lehet valamit bebizonyítani magával a' tettel, mint tanúk által. Ha pedig ítélőszékben nem ül, akkor másként van a' dolog. Mivel ha a' bíró a' törvényház', vagy saját háza' ablakából lát valakit, hogy mást meggyilkol; és mivel ezen gyilkosság vagy nem adatik fel a' bíróságnak, vagy feladatván be nem bizonyítatik, és a' bíró a' gyilkost kizárás *) alá akarná magától vetni, hogy az igazság an-

*) III. r. 20 és 32 cz.

nak vallomása által kinyomoztassék: azt bizonyára nem teheti. Mert arra, hogy a' vádlott kintpadra vonassék, csupán a' bíró' tudomása nem elég, minthogy ő azt nem úgy tudja mint bíró, hanem mint magános személy; s tanúbizonyysága sem érvényes e' részben; mint-hogy azonegy ügyben nem lehet senki tanú és bíró. Máskép kell tehát értesíttetnie: vagy tanúk vagy más bizonyítványok által, hogy a' bűnöst kintzás alá vonhassa.

5. §. Kétség van a' törvényszolgákra és végrehajtókra nézve is, kik tudják, hogy a' tanúk hamisan esküttek, vagy a' bíró hamisan ítelt, mégis kényszeríttetnek a' bíró által, hogy az ártatlant öljk meg, vagy máskép büntessék. A' honnan a' hittudósok közönségesen úgy vélekszenek, hogy azoknak nem kell engedelmeskedniök, ha azt bizonyosan tudják; kell pedig, ha kétségeskednek; mivel akkor nekik az engedelmesség mentségül szolgál. Azért Szent Tamás szerint, ha az ítélet türhetetlen tévedést és igaztalanságot foglal magában, nem tartoznak engedelmeskedni, különben kimentetnének a' bakók, kik a' vértanúkat megölték. Ha pedig nem annyira szembetünő igaztalanságot foglal magában, akkor nem vétkeznek a' végrehajtással; mert az előljáró' ítéletét nem vizsgálhatják; nem is ők vesztik el az ártatlant, hanem a' bíró, kinek szolgálatot tesznek.

ELSŐ RÉSZ.

1. CZÍM.

Nemes Magyarország' jogainak és szokásainak hármas felosztásáról általában.

Elvégezvén Isten' segítségével a' nevezetéseket, melyek e' munka' bevezetésére előbocsátandókul látszatának: most már következik, hogy különösen e' nemes Magyarország' szokásairól értekezzünk.

1. §. Minthogy tehát a' jogbeli minden szokás, mellyel élünk, vagy személyekre, vagy dolgokra, vagy a' törvénykezésekre tartozik; bizonyos pedig, hogy minden jog a' személyek' tekintetéből származott: azért ilلőnek látszik, a' személyek' jogán kezdeni a' fölvetett tárgyat, es az után a' szokási jog' többi két részéről értekezni (nem mindig rendiben ugyan, hanem néha renden kívül is, a' mint a' törvényszékeken előforduló dolgok' sora következik *) és mivoltjuk kívánja) és e' szerint jelen munkámat három részre osztani jónak láttam.

*) A' Corpus Jurisban: „scilicet“, az eredetiben: „sequitur“.

2. §. Ugyanis: első részében szólok azokról, mik a' személyekre tartoznak, tudnillik nemességünk' eredetéről és szabadságáról; a' jószágok' és birtoki jogoknak szerzéséről, kormányzásáról, elosztásáról, eladásáról, idegenítéséről, cseréléséről, idősítéséről, zálogításáról, a' határjárásról, leányi negyedjogok' és hitbérek' kiadásáról, 's az ingó és ingatlan javak' becsüjéről.

3. §. Második részében pedig, a' most említett jószágok 's birtoki jogok és egyéb tárgyak végett indítandó dolgok' és ügyek' pereiről, 's végrehajtásaikról, és az azok iránt hozandó ítéletek' sorairól.

4. §. Végre munkámnak harmadik és utolsó részében főlebbvitel' útján az ország' minden megyéiből, és Horvát- 's Tótországból és Erdélyből 's a' szent székekről a' királyi törvényszékre fölviendő 's átküldendő ügyek' és törvénykezések' rendéről 's módjáról. Ugy szintén a' szabad városok' törvényeiről, 's a' büntető perekről, és azoknak elítéléséről 's az előbb mondott tárgyakhoz mindig megkívántató és szükséges tárgyak - és dolgokról a' maga rendén értekezendem.

AZ ORSZÁG' JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK ELSŐ RÉSZÉRŐL.
KÜLÖNÖSEN, ÉS ELŐSZÖR.

2. CZÍM.

*Hogy mind az egyházi mind a' világi személyek ugyan-
azon egy szabadsággal élnek.*

Tudni kell főképen, hogy azon személyek közül, kiknek jogairól és szokásairól most szó van, némely-
lyek lelkiek vagyis egyháziak, mások pedig világiak.

1. §. És ámbár a' lelki személyek (kik által Urunk 's Megváltónk az emberi üdvösséget rendelte *) kiszolgál-
tatni) a' világi személyeknél méltóbbakúl tekintetnek:
**) mindazáltal e' Magyarországnak minden főpap, egy-
ház-igazgató, zászlós és többi országnagy urai 's ne-
mesei, és főrendei, nemességök 's világi javaikra néz-
ve, ugyanazon egy szabadsági, kivételi 's mentességi elő-
joggal élnek; nincs is valamelly urnak nagyobb, vagy
valamellyik nemésnek kisebb szabadsága. Innen azon-
egy törvénynyel és szokással, 's azonegy törvényke-
zési eljárással élnek a' törvényszékeken, csupán a' dí-
jak' mennyiségére különböznek. ***)

*) A' Corpus Jurisban: „voluit“, az eredetiben: „instituit.“

**) Sz. István I: 3. 1687: 10.

***) Az eredetiben: „quantitate variantur“, a' Corpus Juris-
ban: „quantitas variatur“.

2. §. Mert a' főpap és zászlós urak száz, a' nemesek pedig ötven girát kapnak díjúl, a' mint alább világosabban meg fog mondatni. *) És ez is nem szabadságukra nézve, hanem méltóságuk - 's hivataluknál fogva; a' főpapok tudniillik papi méltóságukhoz képest, a' zászlósok pedig hivataluk' tekintetéből, melyet viselnek **) 's mellyre a' fejdelemtől magasztaltatnak.

3. §. A' honnét a' királyhoz is közelebb állnak vagy ülnek, 's a' tanácsban először emelnek szót; elsőbbek a' köz ügy ***) előmozdításában, és haza' védelemzésében a' többi nemeseknél, 's méltóságuk- és hivataluknál fogvást méltán fölebbvalók ****).

3. CZÍM.

Nemességünk' eredetéről. És mikép adatott át fejedelmünknek az országlás.

Ámbár nem történetírást szerkeszteni, hanem ezen ország' szokásait és saját 's jóváhagyott törvényeit volt szándékom írni; minthogy azonban valamennyi főpap- és zászlós urakat 's nemeseket ugyanazon egy kivételi és szabadsági előjoggal élőknek mondtam, 's különben is kétkedni szoktak némellyek, honnan veszi eredetét nemességünk (mellyből a' zászlósság és minden egyéb főuraság szokott származni), és hogy kik értetnek az ország' valóságos nemesei alatt: ugyan ezért a'

*) I. r. 93. cz. II. r. 32, 70. cz. 1723: 57.

**) I. r. 94. cz. 1687: 10.

***) Az eredetiben: „in rempublicam“, a' Corpus Jurisban: „republicam.

****) 1675: 7. 1723: 11.

nemesség' származását 's kezdetét szándékom röviden előadni.

1. §. A' hol tudni kell, hogy ámbár a' tudósok' köz véleménye szerint: nemes az, kit saját erénye nemesít; de 'a' mennyiben a' mi célunkat illeti, úgy tartják, hogy a' nemesség, melly többnyire szabadok neve alatt is értetik, először a' hunnok vagy magyarok között, Scythiából Pannoniába jöttük után, melly most változtatott névvel az azt lakó magyaroktól, Magyarországnak neveztetik, illy módon származott:

2. §. Midőn a' Scythiából kijött hunnok, nőkkel, fiaik - 's leányaikkal, és egész nemzetségekkel együtt, több tartományokat bejártak 's barangoltak, kapitányokat rendelvén, 's ezenkívül a' perlekedők' ügyeinek elintézésére, a' tolvajok', rablók 's más gonosztevők' megbüntetésére, köz akarattal egy kormányzót választván és állapítván, mindnyájuknak közértelme 's végzése szerint határoztatott: hogy midőn a' közönséget egyenlően illető némelly dolgok fordulnak elő, vagy a' hadsereg' köz felkelésére lenne szükség, akkor vérrel festett tör vagy kard hordatnék a' hunnusok' táborában 's lakjaik körül, és hirdető szó következne, mondván: Isten' szava 's az egész közönség' parancsa, hogy kiki ezen 's ezen helyen (megnevezvén a' helyet) fegyveresen, vagy a' hogyan lehet, a' közönség' tanácsa 's egyszerűs mind parancsa' meghallására jelenjen meg.

3. §. E' szokás a' magyarok között Gyéza vezérnek, tudnillik a' magyarok' első királya' Sz. István dicső fejedelmünk' 's apostolunk' atyjának idejéig sértetlenül megtartatott. Melly a' hunnok közül sokakat örökös parasztságba vetett.

4. §. Mert az volt határozva 's végezve, hogy az illy parancs' áthágói, hacsak' elégséges mentséget nem adnak elő, késsel ketté vágassanak, vagy közönséges és örök szolgaságra vettessenek.

5. §. E' végzés (mint imént mondtuk) igen sok magyart paraszti állapotra juttatott. Mert ugyanazon egy nemzetségből, tudnillik Hunnortól és Magortól származván mindnyájan, másképp nem lehetett volna, hogy ez úr, amaz szolga, ez nemes, amaz nemetlen és paraszt legyen.

6. §. Miután pedig a' magyarok a' Szent Lélek' kegyelmének ihleltéből, az igazság' ismeretére és a' közönséges keresztyén hit' vallására szent királyunk' munkálkodása által eljutottak, és ezt önkényt királynak választották 's meg is koronázták: a' nemesítésnek, 's következképpen a' birtok-adományozásnak, mellyel a' nemesek diszesíttetnek, 's a' nemetlenektől megkülönböztetnek, minden tehetsége 's teljes hatalma ezen ország' sz. koronája' hatáságra, következképpen fejedelmünkre és királyunkra, a' községtől és község' hatalmából az uralkodással és országlással együtt átruháztatott. A' kitől már most minden nemesség' eredete, mintegy kölcsönös átruházásból 's viszonyos összeköttetésből olly kölcsönösen függ mindenha, hogy el nem választathatik, 's egyik a' másik nélkül nem létezhetik.

7. §. Mert a' fejdelem is csak nemesek által választatik, *) a' nemes is csak fejdelem által tétetik **) 's diszesíttetik nemesi méltósággal.

*) 1547: 5. 1687: 2. 1715: 1, 2, 3.

**) 1606: 14.

4. CZÍM.

Hogy a' valóságos nemesség katonai szolgálatok és egyéb erények által szereztetik és birtoki adomány-nyal erősítettik meg.

A' valóságos nemesség tehát katonai élet 's tudomány és egyéb lelki és testi tulajdonok 's erények által szereztetik. Mert ha fejedelmünk akármelly állapotú embert, jeles tettei- és szolgálatiért, várral, vagy várossal, faluval, vagy más birtoki joggal megajándékoz, az, a' fejedelemnek illy adománya által (a' törvényes igtatás reá következtevel, *) azonnal valóságos nemessé tétetik, és a' paraszt állapotnak minden igája alól kivéttetik **).

1. §. És aztán az illy adományos szabadságot a' mieink nemességnek hívják. A' honnan az illy nemesek' fiai méltán örökösöknek és szabadok gyermekeinek neveztetnek. És az illy nemesek, a' legközelebb említett bizonyos részesülés és összeköttetés által a' szent korona' tagjaiul tartatnak; és senkinek másnak nincsenek alávetve, csak törvényesen megkoronázott fejedelmök' hatalmának.

5. CZÍM.

Hogy kiki szolgálattal szerzett javairól szabadon rendelkezhetik.

Az illy birtoki jog pedig, melly katonai szolgálatok által szereztetett, a' törvénytudóknál hadi szerzemény-

*) I: 32.

**) 1630: 30.

nek, a' mit pedig valaki tudomány vagy tanultság által szerzett, polgári szerzeménynek neveztetik. Mondatik pedig szerzeménynek, mintegy saját vagy magán vagyonnak azért, mivel azzal a' fiúnak szabad azt tennie, a' mit akar, az atya' akaratja ellen is, és viszont.

1. §. És innét vette eredetét 's alapját azon dicséretes régi 's hajdan óta jóváhagyott szokásunk, hogy tudniillik, minden zászlós és országnagy úr és nemes, a' tulajdon fáradságai, szolgálati és erényei által akár-mikép szerzett és talált valamennyi vagyonai-, jószágai-, és birtoki jogairól, atyjával, vagy rokonaival tett osztály előtt, szabadon (mint akar) rendelkezhetik mindenkör, a' mint alább a' testvérek közti osztály' sorában, világosabban elő fog adatni. *)

6. CZÍM.

Hogy nemesek birtoki adomány nélkül is tétetnek, és hogy a' nemeség' bebizonyítására törvény előtt nem szükséges a' nemesi czímer.

Tudni kell továbbá, hogy valóságos nemesek más-kép is, és birtoki jogok' adományozása nélkül lesznek és tétetnek, midőn tudniillik fejdelmünk akár-melly köz-népi állapotú embereket a' parasztság és nemetlenség' szolgaságától elkülönítvén és kivevén, az ország va-lóságos nemeseinek rendébe, társulatába és számába so-roz és igtat. Az ilyenek birtoki adományozás nélkül is valóságos nemesekül tartatnak. Melly mindkét módon tett nemesek 's azoknak a' fiúágon törvényesen származó

*) I. r. 53, 57. cz.

minden örökösök (bár nemesi címereik, vagy címerek' alakjai- 's adásáról leveleik nincsenek is) mégis mindenkor valóságos nemesekül tekintetnek.

1. §. Mert a' fejedelemtől valakinek adott címer nem okvetlenül szükséges a' nemességre, hanem annak csak jobb voltára szolgál. Mivel címer' egyszerű adományozása nem nemesít senkit; minthogy a' polgárok 's köz népi emberek közül is soknak van fejedelemtől ajándékozott címere, de ez által még sem számítatik a' nemesek közé.

2. §. A' nemesség' bizonyítására tehát nem kívántatik a' törvény előtt a' nemesi címer' előmutatása, hanem csupán az adomány - vagy igtató-leveleket, melyek a' birtoki adományozás' kifejezésével adattak ki, szükséges előmutatni; sőt azok' nem - létiben, csupán a' leányi negyed' kiadásáról készített nyugtató levél is (csak hogy ez a' királyi jogok' elévülési' idejét már meghaladta légyen) elégséges az illy nemesség' megbizonyítására.

3. §. Mert leányi negyedek csak szerzeményes birtoki jogokból fizettetnek.

4. §. A' vételbeli jogokból pedig nem leányi negyedek, hanem illető részek adatnak a' zászlósok', országnagyok' 's nemesek' leányainak.

7. CZÍM.

Hogy a' nemes atyától, és nemetlen anyától nemzetek valóságos nemesekül tartatnak, de nem viszont.

Továbbá azok, kik csak nemes anyától és paraszt atyától származtak, valóságos nemeseknek nem mondat-

nak; hacsak talán a' némben a' király által az atyai jogok' valóságos örökösévé (mindazáltal a' törvényes örökösök' jogsérelme nélkül) nem fiúsíttatott és tétetett.

1. §. Mert e' szerint még nemetlen atyától származott fiai is (minthogy a' fiúsítás, adománynak és birtoki jogok adományozásának erejével és természetével bír, 's azt képviseli) valóságos nemesekül tartatnak.

2. §. Ellenben pedig a' nemes atyától és nemetlen anyától nemzett gyermekek igaz és valóságos nemesekül tekintetnek.

3. §. Mert atya a' nemző, az anya pedig csak a' nemzés' alakját adja meg.

4. §. Mikép lehet 's miképen kell pedig történnie az említett fiúsításnak, azt alább találod megírva. *)

8. CZÍM.

Hogy örökbe fogadás által is lesznek 's tétetnek nemesek.

Továbbá lesznek még más módon is nemesek: örökbe fogadás által; midőn tudnillik valaki az urak vagy nemesek közül valamelly parasztot vagy nemtelent fiává fogad **) 's javainak törvény- és vérszerénti örökösévé rendel, és az illy örökbe fogadáshoz királyi megegyezés járul, végre pedig a' jószágokba a' törvényes igtatás is következik (mivel az örökbe fogadás, szintűgy mint a' fiúsítás a' királyi megegyezés által adomány' erejével bír): azon nemetlen és fiai valóságos nemesekül tartatnak.

*) I: r. 17, 50 cz.

**) I, r. 66. cz.

9. CZÍM.

A' nemeseknek négy kiváltságos és fő szabadságairól.

Ámbár pedig a' nemeseknek a' fejedelmek' kiváltság-levelei 's rendeletei által kifejtett sok szabadságaik vannak: mindazáltal négy tartatik főnek, mellyeket ide ig-tattam.

1. §. Első tehát az, hogy azok, hacsak előbb *) idézve, vagy perbe hiva 's törvénykezési rend utján marasztalva nincsenek, személyökben bárkinek folyamodá-sára, vagy vádjaira, vagy kérelmére, sehol és senki által le nem tartóztathatnak. **)

2. §. Megtöretik mindazáltal e' szabadsága' bűnvádi ügyekben ***) és tettekben, úgy mint: szántszándékos gyilkosságban, faluk' felgyújtásában, tolvajlásban, és rablásban vagy haramiaságban, és erőszakos parázna-ságban is; mellyekben a' nemesség' díszét, czímét és sza-badságát elveszti mindenki. És így az ilyen az elköve-tett vétek 's büntett' helyén, paraszt kéz által is sza-badon letartóztathatik mindenkor, és kihágásaihoz ké-pest elítéltethetik 's méltán megbüntettethetik.

3. §. Azonban ha a' vétek' helyéről elfut, 's az el-lenfelek' kezeiből megmenekszik, azután nem máskép', csak idézés vagy perbe hívás által 's törvénykezési el-járással kell őt elítélni és marasztalni. ****)

*) Az eredetiben levő „primum“ hiányzik a' Corpus Ju-risban.

**) II. And. 2. 1723: 3, 5.

***) Sz. István II. k. 51 fejezet: 1715: 7. 1723: 5. 1601: 14. 1598: 31. 1622: 65. 1462: 2. 1435: 6. 1687: 14. 1625: 13. 1655: 38.

****) III. r. 32. 1659: 16.

4. §. Második szabadság, hogy az egész ország' nemesei, senki más hatalma alatt nincsenek, mint (a' főntebbiek szerint) a' törvényesen megkoronázott fejedelmé alatt; 's maga fejedelmünk is valakiuek pusztá panaszára és suttogására, senkit közölök, törvény' útján kívül, 's a' másik felet meg nem hallgatva, személyében vagy vagyonában, rendes hatalmánál fogvást meg nem háboríthat. *)

5. §. Harmadik az, hogy törvényes jogaikkal, 's földbirtokaik' határin belől fekvő minden jövedelmekkel, tetszésök szerint mindenkor szabadon élhetnek, és minden föltételes szolgaságtól, és adalékok' 's gyűjtelmek', adó', vám' és haminczad' fizetésétől egészen mentesek 's kivétetvék, csupán az ország' védelmére katonáskodni tartoznak. **)

6. §. Negyedik (hogy a' többit ne említsem) és utolsó, az, hogyha királyaink 's fejedelmeink' valamelyike, néhai Második, mellék névvel Jéruzsálemi András király úr, fenséges fejdelem' közönséges végzeményében (mellynek megtartására minden magyar király, mielőtt a' szent koronával feje megkoronáztatik, hitet szokott letenni) nyilvánított 's kifejezett nemesi szabadságuk ellen valamit tenni merénylene, akkor minden hűtlenség' vétke nélkül szabadságuk van annak ellenszegűlni 's ellenmondani mindenha. ***)

7. §. A' nemesek alatt pedig e' helyen átalában minden főpap és zászlós urakat 's a' többi országná-

*) 1723: 5.

**) Andr. 7. 1715: 8. 1557: 16. 1723: 14, 92.

***) 1687: 4.

gyokat és az országnak más főrendeit értsed, kik (a' mint előbb mondatott) mindenkor egy 's ugyanazon szabadság' kiváltságával ékesítvék. *)

10. CZÍM.

*Hogy fejedelmiünk minden uraknak, minden zászlósoknak **) és ország' nemeseinek igaz és törvényes örököse.*

Mivel föntebb mondatott, hogy minden nemesség-, és birtok-adományozási teljes hatalom fejedelmünknek adatott át: azért meg kell jegyezni, hogy fejedelmünk minden uraknak, zászlósoknak és országnagyoknak, 's az ország' más nemeseinek, és birtokos embereinek azon esetben, ha valaki azok közül örökösök 's maradvékok nélkül hal ki, igaz és törvényes örököse.

1. §. Mert minden javaik 's birtoki jogaik, a' fönt említett átruházás erejénél fogva, Magyarország' szent koronájától függenek eredetileg, 's mindig arra néznek és szállanak törvényes birtokosuk' magvaszakadtával.

2. §. Innét rögzött meg azon rég jóváhagyott szokás, hogy egyes és magános személy, nem lévén semmi igaz és törvényes örököse, birtoki jogairól, királyi megegyezés nélkül örök joggal semmikép sem rendelkezhetik. Sőt azokat zálogczímmel sem vallhatja be ***) a' köz becsün felül ****), a' mint ez alább a' maga helyén bővebben előadatik.

*) II. Andr. 3. 1492: 50. 1563: 70. 1613: 4. 1729: 45. 1618: 59. 1574: 37. 1351: 6. 1498: 39. 1595: 27. II. Andr. 15, 22.

**) Az eredetiben: cunctorum Dominorum, Baronum omnium.

***) 1625: 53. 1635: 90. 1647: 125. 1655: 52.

****) I. r. 60, 64, 65. cz.

3. §. Ezenkívül minden főpap uraknak, és egyházi férfiaknak is fejedelmünk igaz és törvényes örököse; nem ugyan a' jószágok- és birtoki jogoknak az egyháztóli elvevése és szakítására nézve, hanem (megürülven a' főpapi székek, és egyházi igazgatóságok) azoknak az egyházzal együtti kormányzás végetti adományozására nézve; fenmaradván az érsekségek és püspökségek iránt a' megerősítési jog, melly csak a' szentséges római egyház' hatósága alá tartozik.

11. CZÍM.

Hogy a' pápa az egyházi javadalmak' adományozására nézve ez országban semmi hatóságot nem tartott meg, a' megerősítési hatalmon kívül.

Tudni kell pedig, hogy ámbár a' pápa, vagy a' legfőbb pap mindkét, tudniillik világi és lelki hatósággal bír: mindazáltal ez országban az ideiglen megüresült egyházi javadalmak' adományozására nézve semmi hatóságot nem gyakorol, a' megerősítési hatalmon kívül. És ezt négy okból:

1. §. Először az egyházak' alapítása' tekintetiből; mivel Magyarország' királyai magok levén minden egyházak', püspökségek', apátságok' és prépostságok' alapítóji ez országban, ezen alapítás által minden pártfogási, kinevezési, választási, és javadalom-adományozási hatalmat magoknak szereztek, és tulajdonítottak. Melly okból, tudniillik a' pártfogási jog' tekintetéből, az egyházi javadalmak' adományozása ez országban mindenkor királyainkat illeti.

2. §. Másodszor a' keresztyénség' fölvétele' tekintetéből, mivel a' magyarok nem apostoli hitszónoklat vagyis apostoloké által (kik' főnökének tisztét 's személyét e' földön a' pápa viseli), hanem saját királyuknak, tudniillik Szent István királynak (kiről föntebb is emlékeztem) intézkedése által tértek a' közönséges keresztyén hitre, ki legelőször alapított püspökségeket, apátságokat, és prepostságokat ez országban, és mind ezen egyházak' főpapságait és javadalmait a' pápa' meg-egyeztetéséből ő maga osztogatta a' kiknek akarta, (azonban, alkalmasoknak, és jámborság' erényivel ékeskedőknek). A' mint az egyház róla ünnepélyesen éneklí: „Ez (tudniillik Szent István) Salamonként templomokat épít, ajándékokkal gazdagítja azokat, gyöngyökkel 's koronákkal ékesíti a' kereszteket és oltárokat“. Továbbá' még ekképen: „ezeknek igazgatására főpapokká tudós, igazságos, hív és jámbor férfiakat teszen, a' hívek' megerősítésére. Így a' neki adott kincset Istennek kétszeresen visszaadván, az öröktől fogva neki készített királyi-székhébe lép“. Ime világosan leiratik, hogy ő, és nem más valaki tett az ő általa épített és ajándékokkal gazdagított egyházak' igazgatására igazságos és hív főpapokat, a' mint ez, életrajzából 's az egyházak' alapítása - és meg-ajándékozásáról készített több oklevelekből is világosan kitetszik. Ugyanazt több római 's egyházi jogmagyarázók is könyveikbe leírva közzé tették.

3. §. Innét királynak és apostolnak méltán is nevezetett, mivel hitszónoklása 's jó cselekedetek és példaadás által e' földön apostolok' tisztében járt el. És azért méltán is megérdemlettte, hogy czímerül a' pápa' ajándékozásából két keresztje legyen szentsége' jeléül,

hogy tudnillik királynak és apostolnak igazságosan mondatnék. Innen az ő idejétől fogva a' magyar nemzet kettős keresztet szokott czímerül tartani és viselni. Mert, a' négy folyamat, ugymint az Isztert vagyis Dunát, Tiszát, Szávát, és Drávát ábrázoló czimert, Pannoniától (mellyet most magyarok bírnak 's laknak) tulajdonította el magának.

4. §. Harmadszor törvényes elévülés' tekintetiből; minthogy Magyarország' királyai, Szent István királyunk' uralkodásának ideje óta, ki az Úr' megtestesülésének ezeregyedik évében kenetett föl, 's koronáztatott szerencsésen a' magyar nemzet' királyává, jelen időkig több mint ötszáz éven át mindenkor valóságos és békes gyakorlatában és birtokában levén az illy egyházi javadalmak' adományozásának, az egyházi, 's még az apostoli szentszéki jogok elévülési idejét is több ízben réggen túlhaladták.

5. §. Negyedszer, mivel az országnak e' szabadsága a' javadalmak' adományozására nézve, hajdan Zsigmond császár és király urunk' idejében, ezen ország' többféle szabadságaival együtt a' constantiai közönséges és hires egyházi gyűlésen, (hol több egyházi személyeken és sok keresztyén fejedelmeken kívül, harminczkét biboros volt jelen) esküszentségével is megerősítettett, a' mint az arról szóló bullában nyilván foglaltatik.

6. §. Ezen egyházi gyűlés pedig (hogy igen röviden érintsem) négy évig tartott, mert ezer négyszáz tizenegyedik esztendőben kezdődött. Melly gyűlésen végre ezer négyszáz tizenhetedik esztendőben, Ottó pápa, ki ötödik Mártonnak neveztetett, lón megválaszt-

va. Azután pedig következő évben tudniillik ezer négyszáz tizen-nyolczban ugyanazon gyűlés, Márton pápának és említett Zsigmond császárnak parancsából szétoszlott. És ugyanazon gyűlésen huszonharmadik János (ámbár kénytelen) a' pápaságról lemondott. Gergely pedig önkényt letette és leköszönt. De Benedek ellenszegülvén, és engedni nem akarván, gyűlési végzés által megrovatott és a' pápaságtól megfosztatott. Ugyanazon gyűlésen Huss János és tanítványtársa Prágai Hieronymus eretnekek megégettettek és hamuvá tettek. *) Azon szakadás pedig, mellynek eltörlésére 's rontására amaz egyházi gyűlés (a' Szent Lélek indításából) egybegyűjtetett 's tartatott vala, harmincz kilencz évig tartott. Melly is Zsigmond császár' munkálkodása által végre eltörölletett, 's az Isten' egyházának ohajtott békéje és csendessége szerencsésen visszaállítatott.

12. CZÍM.

Hogy minden főpap urak és egyházi személyek királyunk iránt hűségi hódolatra köteleztetnek. És hogy a' világi javakra nézve világi birák előtt tartoznak törvényt állani.

Minthogy tehát az egyházi javadalmak adományozása az Isten' egyházaihoz tartozó javakkal és birtoki jogokkal együtt fejdelmünket és királyunkat illeti; azért minden egyházi férfiak, akármelly rendű-, rangú- 's méltóságúak, kik e' Magyarországon váratat,

*) 1523 : 54. 1525 : 4. I. r. 14. cz. Mátyás I: 2. Ulászló II: 4.

kastélyokat, erősségeket, kulcsos és mezővarosokat, falukat, helységeket és pusztákat, vagy akármi más birtoki jogokat kormányoznak, és birnak, nem állván el-
lent méltósági és kivételi előjoguk 's szabadságuk, ezen nemes Magyarország' törvényesen megkoronázott királya 's fejedelme iránt, épen úgy mint ugyanazon ország' világi személyei, a' hűségi hódolásra mindenkor köteleztetnek. *)

1. §. És az illy világi javakra nézve, mellyeket birnak, akármelly hatalmaskodási tettek, és más onnét származó dolgok iránt, az ország' minden rendes birái elébe, ellenfeleik által, ha volnának, szabadon perbe idéztethetnek 's vonathatnak; kik előtt más világiak' módja szerint felelni 's törvényt állani tartoznak. **)

13. CZÍM.

A' királyi adományokról 's azoknak fajairól általában.

Mínthogy egész Magyarországnak 's a' hozzá kapcsolt országoknak és alája vetett részeknek minden főpap, zászlós, országnagy urai és nemesei 's főrendei, akármelly rendű, állású-, méltóságú- és jelességűek legyenek, valamennyi birtoki jogaikat Magyarország főnemes királyainak adományaiból birják: legelőször is tehát a' királyi adományokról, 's azoknak fajairól kell szólni általában.

1. §. A' hol tudni kell, hogy a' királyi adomány kétféle, tudniillik tiszta és vegyes.

*) II. r. 44., 54. cz.

**) II. r. 48., 49. — 1647. 16.

2. §. A' tiszta adomány az ország szent koronája' hatóságára törvényesen szállott birtoki jogoknak a' fejedlem által valaki részére, szolgálatokért vagy jeles erényekért történt örökös ajándékozása.

3. §. Vegyes adománynak mondatik pedig az, melly a' szolgálaton felül, valamelly pénzbeli summát is foglal magában, és az ilyen, szokott szóval beiratnak neveztetik.

4. §. Mert a' királyi felségnek (e' Magyarország' szent koronája' fõntebb említett hatóságánál fogva) minden meghaltnak és mag vagy örökösök nélkül kimultnak valamennyi birtoki javaira nézve mindenkor teljes hatalma vagyon szabadon (a' mint akarja) rendelkezni, tudniillik magának megtartani, vagy másnak, kinek inkább akarja, ajándékozni, vagy beírni. *)

5. §. És hogy az istentelen embereknek elkövetett gonoszsága büntetlen ne maradjon, 's a' nemesség és parasztság egyenlõ becsűnek ne tartassék; viszont, hogy a' hűség 's hűtlenség egyenlõ jutalmat ne nyerjen: a' hűtlenek' féketlensége 's lázadásának megtörésére tehát, 's az istentelen 's gonosz emberek' vakmerősége' elnyomására, eleink, mind a' törvény' szigorúsága úgy híván magával, mind a' köztársaság' haszna úgy kívánván, közönséges végzeménynél fogva határozták és megállapították **), hogy nemcsak némelly magvaszakadtak' birtoki jogai (mint fõntebb mondatott), hanem ezen ország' köz állodalma ellen, 's ez által a' királyi

*) 1599: 31. 1608: 17, 1630: 31. 1659: 75.

**) 1715: 7, 9.

felség' méltósága' megvetésére konokul feltámadókéi, és másokat törvénytelenül, szántszándékkal 's vakmerően háborgatókéi is (még éltőkben is) Magyarország' szent koronájára, következőleg királyi adományozásra szálljanak; hogy az istentelenek' megbüntetésének példája által némellyek elrettentessenek, mások pedig a' hűség' munkáinak gyakorlására 's végrehajtására, kiknek talán az ilyenek' jószágai adományoztattak, hathatósban buzdíttassanak.

14. CZÍM.

A' hűtlenségi vétket szülő esetekről.

Ezek tehát azon esetek, és hivatnak hűtlenség' vétkeinek *), mellyekben a' királyi Felség, némellyek' jószágait, még éltőkben, a' kinek akarja, törvényesen és szabadon ajándékozhatja: **)

1. §. Első a' felségsértés' vétke; ha tudniillik valaki fejedelmünk' személyére istentelen kezeket vet, vagy az ő élete ellen fegyverrel avagy méreggel törekedik, vagy azon falak közé avagy házba, hol a' fejedelem tartózkodik, erőszakosan beront. ***)

2. §. Második eset az, ha valaki nyilvánosan a' királynak és koronának köz állodalma ellen támad és szegül; e' tamadás azonban úgy értendő, hogy igazságos önvédelmezéssel nem szül hűtlenségi vétket.

*) 1723: 9, 10, 11, 12.

**) 1715: 9.

***) 1715: 7. 1723: 5. 9. Sz. István II. 51. 1715: 49.

3. §. Továbbá: ki hamis levelet készít, *), vagy a' törvény előtt hamis levelet használ nyilvánosan, vagy ki hamis pecsétet metsz vagy használ.

4. §. Továbbá: az álpénz-verők, vagy azokat tudva és nyilván nagy mennyiségben használók.

5. §. Továbbá: a' bezárólag negyed-ízigleni atyafiak' s vérrokonok' gyilkosai, vagy megsebesítői. Ugy szintén az atya-, nő- és férj-gyilkosok. **) A' nő- és férjgyilkosságot azonban úgy értsed, ha az, a' törvényes eljárásan kívül és igazságtalanul követtetett el.

6. §. Továbbá: a' bezárólag negyed ízigleni nőrokonokat szeplősítők. Vagy a' mostoha anyákon erőszaktevők, vérfertőzők, midőn nyilvánosságosan elmarasztaltatnak vagy száműzetnek.

7. §. Továbbá: a' faluk és birtokok' nyilvános gyújtogatói.

8. §. Továbbá: az ország' belső állodalmának háborítása végett külföldi rablók' vagy zsoldosok' behozói.

9. §. Továbbá: a' köz biztosítéki vagy szabad menedéki levelek' megsértői, midőn nyilván elmarasztaltatnak.

10. §. Továbbá: a' tulajdon urok' várainak feladói, úgy szintén akármelly országlakos' várainak, kástélyainak, vagy más erősségeinek ostromlói, elfoglalói vagy eltulajdonítói, midőn nyilván elmarasztaltatnak.

11. §. Továbbá: az ország' rendes biráinak s törvényszékeken képviselőiknek megölői, befogói, megverői, vagy sebesítői.

*) II. r. 16. cz.

**) Az eredetiben „mariticide“, a' Corpus Jurisban „matricide“.

12. §. Továbbá: azon perlekedők' vagy törvénykezők' megölői, kik a' királyi felséghez, vagy a' nyolczados, vagy a' rövid ítélőszékekre, vagy valamely megye' törvényszékére, avagy akármely más törvénykezési helyekre, ügyeik' előmozdítása végett utaznak, vagy királyi meghívó-levélnél fogva tartandó országos és közönséges gyűlésre *) jönnek 's mennek.

13. §. Továbbá: a' királyi embereknek, és a' káptalan' vagy convent' valamely törvényes végrehajtásban eljáró bizonyágtevőinek megölői, sebesítői, vagy megverői. **)

14. §. Továbbá: a' nyilvános eretnekek, tudniillik kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodók.

15. §. Továbbá: tagok' csonkítói, és szemek' kivájói; a' bánokon, vajdákon, és más vég helyi hivatalnokokon kívül.

16. §. Továbbá: az ország' végvárainak elvesztői.

17. §. Továbbá: kik a' törököknek, 's más hitetleneknek, tudniillik az ország' irigyei- 's ellenségeinek fegyvert és eleséget szolgáltatnak.

18. §. Továbbá: azoknak háborgatói, letartóztatói és kirablói, kik kárhoztatott felekezeteket elhagyván, Törökhonból ezen országba menekülnek itt maradólag.

*) A' Corpus Jurisban: „convocationem“, az eredetiben : „conventionem“.

**) 1715: 55.

15. CZÍM.

Hogy a' rablók', orvok' és gyilkosok' javai, királyi adományozás alá nem tartoznak.

Az előadott esetekből tehát következik, hogy az örvoknak, haramiák - vagyis rablóknak 's más illyes fosztogatóknak, úgy szinte a' gyilkosoknak, és a' nemeseket másképp megsebesítő- vagy megverőknek (az előbb említett esetektől megválva) 's azoknak házaira erőszakosan rohanóknak, valamint a' mások' jószágait és birtoki jogait 's határait dulók - vagy elfoglalóknak javai és birtoki jogai nem szállnak a' királyi ügynökre, 's a' királyi felség' adományozása alá sem tartoznak: hanem az olyak csak fejvesztésre, az orvok tudniillik akasztófára, a' rablók karóra vagy kerékre, a' többiek pedig érdemök szerint pallosra kárhoztatandók 's büntetendők.

1. §. Javaik 's birtoki jogaik pedig, ha halálra ítéletnek, fijaikra, vagy ezek' nem léleiben vérszerénti rokonaikra *), vagy más **) törvényes utódaikra szállanak. ***)

2. §. Ha pedig királyi kegyelem adatott nekik, és az ítélet mégis végrehajtatott, akkor birtoki jogaik a' birónak és az ellenfélnek kezeiből, kinek kérelmére tudniillik az ítélet hozatott, fijaik, rokonaik, vagy más törvényes utódaik által köz becs-áron visszavétetnek, a' mint

*) A' Corpus Jurisban levő: „in generando efficaces et sufficientes“, az eredetiben csak: „generationales“.

**) Az eredetiben levő: „alios“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

***) II: 56. — 1486: 55,

ez az ítéletekrőli szakaszokban, a' 2-ik részben bővebben előadatik.

16. CZÍM.

Hogy a' hűtlenség' vétke és a' főbenjáró ítélet kétféleképen különböznek egymástól.

Különbség van tehát a' hűtlenségi vétek és a' főbenjáró ítélet között kétféleképen Először, mivel a' hűtlenség' vétke által a' hívtelen embernek mind feje mind öröksége vagyis minden javainak és birtoki jogainak örök volta elvesz, és az ő részére eső azon birtoki jogok' öröklete az illy hűtelennek, vagy hűtlenség' vétkébe bonyolult, *) keveredett 's marasztalt embernek (ha szinte feje vétetnék is) fiai- vagy rokonaira soha többé vissza nem megyen.

1. §. Sőt a' jószágháramlást tekintve, az ő származási rende vagy nemzetségének folytatása, a' hűtlenség' gyalázata-'s megútáltatására, és a' szeplőtlen hűség' jeles erényének dicséretére, reá nézve örökre idegenné válik. Értsd azonban a' már született és nem a' születendő gyermekeket. Mert azon gyermekek, kik az atya' elmarasztaltatása, vagy hűtlenségi vétekbe bonyolódása után születnek, az atyai jogokban (ha atyjok a' királyi kegyelmet és minden javainak birását megnyerte) méltán és helyesen öröködnék

2. §. Ezen királyi kegyelem azonban a' javakbani viszonyos öröködéssre nézve a' jószágháramlást illetőleg az ő nemzetségének **) (kivéven az elítélés után szüle-

*) Az eredetiben: „inretiti“, a' Corpus Jurisban: „aspersi:“

**) I: r. 49.

tendő fiakat) semmi részben nem használ. Nem is helyezi a' királyi kegyelem az előbb született egyéb gyermekeket vagy atyafiakat ezen elítélttel örökösök' előbbeni állapotjába, hacsak a' jószágáramlás iránt újra közöttük bevalló-levél általi kölcsönös kötés nem következne, 's királyi jóváhagyás nem nyerne reá. Mert illy módon 's nem másképp éled fel 's újul meg az elhunyt és elveszett örökös.

3. §. A' főbenjáró ítélet *) által pedig a' jószágok' és birtoki jogok' tulajdonisága és öröksége nemvész el; hanem, ha valamelly elítélt kivégeztetik, akkor minden jószágai 's birtoki jogai, fíjaira (ha volnának), vagy közelebbi atyjafíjaira, vagy más törvényes utódira hármlanak egyenesen.

4. §. Ha pedig királyi kegyelmet nyer, de mégis az ítélet az ellenfél által végrehajtatik: akkor azon birtoki jogokat a' fiak, vagy atyafiak, vagy más törvényes utódok (mint mondatott) köz becsú mellett, a' bíró által kitüzendő határidő alatt, magokhoz vált hatják.

5. §. Ezenkívül a' hűtlenség' vétke 's a' főbenjáró ítélet között a' másik különbség: hogy ha az elítélt ember a' hozott és kihirdetett ítélet után is (de annak végrehajtása előtt) az ellenféllel megegyez, vagy megegyezhet, akkor annak királyi kegyelemre sincs szüksége, 's az elítélt ember javainak és birtoki jogainak uralmába a' bíró sem avatkozhatik.

6. §. De ha valaki hűtlenség vétkébe esik, ha bárázzal, kit a' föntebb mondott esetekben megsértett volt,

*) Ulászló I: 74.

egészen megegyezett is, annak keresetétől, kinek a' királyi felség a' javakat és birtoki jogokat valamelly hűtlenségnél fogva adományozta, magát meg nem óhatja; mert ezen ország' szent koronájának hatóságánál fogva, mellynek méltósága 's tekintete ellen vétett a' hűtlen, és a' királyi felségnek reá következő adományozásánál fogva, az illy jószágok' 's birtoki jogok' nyerőjének teljes hatalmú szabadsága van ügködni-, pörlekedni-, 's azon javakat, a' törvény' rendét megtartva, magának megszerezni- és elszajátítia.

17. CZÍM.

*Kik és kiket értünk az örökösök és maradékok alatt?
És melly jószágok illetnek csak fiágot, 's mellyek
mindkét dőgat?*

Egyébiránt minthogy az elkezdett tárgy' folytatásától (a' hűtlenségnek és főbenjáró ítéletnek e' helyen szükségképen előforduló magyarázata 's megkülönböztetése miatt) eltértem: ugyanazért a' királyi adományok' nyilvánosságosb fejtegetésére visszatérve, és először is azon záradékot: „örökös nélkül elhaltak vagy magvaszakadtak“ magyarázván,

1. §. Meg kell jegyezni, hogy ámbár maradékok neve alatt mindazok értetnek, kiknek atyjok vagy anyjok után törvény szerint öröködniök kell, akár fiak akár némberek legyenek (a' méhben hagyottakat is ide foglalván); magzatok nevezetével pedig a' már szülött fiak és leányok, a' méhben hagyottak' kizárásával jelentetnek, a' mennyiben *) gyermekek neve alatt mind

*) A' Corpus Jurisban: „autem“, az eredetiben: „siquidem“.

a' fiak mind a' leányok, 's a' fi- és leány-unokák egyaránt foglaltatnak : mindazáltal országunknak régi és jóváhagyott szokásánál fogva, örökösök alatt csupán csak a' törvényes fiak értetnek, kikre az atyai örökjogok szoktak szállani.

2. Ámbár azon esetben, ha az atyai vagy anyai jószágok és birtoki jogok, mind a' két ágat, tudniillik mind a' fiakat mind a' leányokat illetik, az örökös nevet a' leányok is (jöllehet nem tulajdonképen) viselhetik. A' leányok tehát, minthogy nem minden atyai jószágban 's jogban részesülnek, helyesen nem örökösöknek, hanem inkább maradékoknak neveztetnek.

3. §. És maradékoknak is, nem ez okon neveztetnek, mintha az atyai jogok közönségesen és mindenkor reájok szállának, hanem a' vérség' tovább származása tekintetéből és azon esetekben, midőn törvényesen részesülnek az atyai vagy anyai javak' örökletében.

4. §. Mert némbéri jogot szintúgy mint férfiút csak azon birtoki jogok illetnek egyenlően, mellyek apai avagy anyai pénzen vásároltattak és szereztettek; ezenkívül valamelly megölt nemesnek díjába adattak és köteleztettek; továbbá: negyedjogúl vagyis leányi negyed kiadása és megtérítése fejében örökre oda adattak és átíratnak, csakhogy a' leányi negyednek illy örök átírása a' fivérek' vagy egyéb illető öröklők' sérelmével ne történjék. Úgy szintén azon birtoki jogok is, mellyekben némelly leányok, vagy némberek a' királyi felség által (azonban a' fivérek' jogsérelme nélkül) mindkét ágra nézve igaz örökösökké fiúsíttattak.

5. §. Akármikép szerzett minden más birtoki jogok pedig csak fiágot illetnek.

6. §. És mondtam jelesen: „apai avagy anyai pénzen vásárlott javak“, minthogy némelly fivérek' pénzén szerzett jószágokban és birtoki jogokban a' leányoknak vagy némbereknek, tudniillik azok' nővéreinek, semmi joguk nem lehet, sem oldalaslag a' némberek nem öröködhetnek, vagy valamelly részt nem kaphatnak, hanem egyedül az apai jogokból követelhetnek magoknak vagy illető részt az imént megírt esetekben, vagy leányi negyedet. *)

7. 8. Mondám továbbá jelesen azt is: „mind a' két ágra nézve“. Mert azon esetben, ha a' királyi felség valamelly leányt vagy némbert az atyai avagy fivéri jogokban (ha a' fivérnek örököse nincs 's a' fiúsításban megegyez) valóságos fi-örökössé és utóddá egyszerűen tett, **) nem iktatván tudniillik a' fiúsító levélbe: „mind két ágot“; akkor az illy birtoki jogok, a' némberek halála után csupán csak fiakra (ha volnának), más-kép pedig ismét a' királyi ügynökségre szállnak; és leányai csupán azokból az ország' szokása szerint kellő-képen járó negyedjogaikkal tartoznak megelégedni.

18. CZÍM.

A' szolgálattal szerzett birtoki jogok miért nem illetik a' nőágot?

Ha pedig kérdésbe jőne: hogy a' szolgálattal szerzett ***) jószágok és birtoki jogok miért nem illetik a' nőágot? Felelet: azért, mivel e' Magyarország az aláve-

*) I: 88. cz.

**) I: 7. és 50. cz.

***) I: 5, 57. cz. 1715: 26.

tett részekkel együtt, ellenségeknek közibe 's torkába van egészen helyezve, melly mindenkor karddal 's fegyverrel ótalmaztatik és védetik; a' jószágokat és birtoki jogokat is eleink közönségesen katonai szolgálattal 's vérontással szerezték, 's most is úgy szokvák szerezni. Némberek pedig és leányok fegyverrel katonáskodni 's az ellenséggel küzdeni nem szoktak 's nem is tudnak; és ez okon nem illetik azon jószágok a' leányágit.

19. CZÍM.

*Ellenben a' pénzen vett birtoki jogok miért illetnek
nőágit szintűgy mint fiágit?*

Ellenben ha kérdetik: miért illetik az atyai 's anyai pénzen vett birtoki jogok a' nőágit szintűgy, mint a' fiágit (a' mint föntebb mondatott)? Mond: azért, mivel a' pénz az ingó javakhoz számíttatik *); az ingó javakból pedig, akár atyaiak akár anyaiak legyenek, mind a' fiak mind a' leányok egyenlő részt kapnak, következőleg az illy pénzen szerzett jószágok- és birtoki jogokból is (melly pénzben tudniillik atyjok' vagy anyjok' halála után a' leányoknak is kellett volna részesülniök) illető rész adatik a' leányoknak.

1. §. Ámbár eredetét 's alapját meggondolva, mint-hogy pénzt is igen nagy szolgálattal, munkával, 's néha temérdek vérontással szoktak szerezni 's gyűjteni; és minthogy a' háborúk' terheit 's a' haza' védelmét a' némberek vagy leányok személyesen nem viselhetik 's nem bírhatják el, és így a' vételbeli jószágokból és

*) I: r. 102. cz.

birtoki jogokból sem érdelmelnek örök részt: mindazáltal, hogy minden atyai jószág' 's vagyon' örökletéből egészen kizáratni ne láttassanak, a' testvéri szeretet 's a' fiaknak jó indulatja, mellyel nővéreik iránt viseltetnek, 's isteni törvény szerint is kell viseltetniök, megengedte, hogy a' leányoknak velök együtt örök jogú illő részek legyen az említett vételbeli jószágok-, és birtoki jogokból; 's a' hadak' terheinek viselését, és a' haza védelmezését e' részben, férjeikre bízta.

20. CZÍM.

Vajjon a' hűtlenség' vétke miatt elítéltnék mind a' két ágot illető javai, megkegyelmezés után mindenik ágot illetik-e?

Továbbá kérdés: ha valaki a' hűtlenség' vétkében elmarasztaltatik, kinek jószágai és birtoki jogai mindkét, ugymint fi- és nőágot illettek 's követtek volna, és azután az elítélt, fejére és javaira nézve királyi kegyelmet nyer: vajjon a' kegyelem után születendő leányok az atyai javakban egyaránt öröködnék-e a' fiakkal vagy sem? mivelhogy az előbbeni kiváltságok a' hűtlenség' vétke által megsemmisültek.

1. §. Felelet: igen, mivel a' királyi kegyelem által a' hűtlennek minden előbbeni kiváltságai örökösire és maradékira (de csak az utána egyenesen és nem oldalaslag következőkre) nézve fölélednek 's visszanyerik előbbi erejüket, következőleg azon javak ismét mind a' két ágot illetik.

2. §. Hacsak talán a' kegyelemlevélben az iránt nyilvános kivétel nem tétetnék; mert a' fejdelem' ha-

talmában áll a' kegyelem-adás és a' jószágok' visszabocsátása.

3. §. A' milly módon és a' melly föltételek alatt adja tehát a' fejdelem a' kegyelmet 's bocsátja vissza azon jószágokat: szintén a' szerint fog a' jószágban örökös is következni.

4. §. Az atya' elítéltetése előtt született leányokról pedig semmi kérdés nincsen. Mert azok saját részöket atyjok' vétke miatt el nem vesztik *), azonban a' vele való viszonyos örököséshez (mint a' hűtlenség' vétke és a' főbenjáró ítélet közötti különbség' sorában meg volt mondva **) többé nem jutnak.

21. CZÍM.

A' szolgálatokért és egyszersmind pénzért adományzott jószágok mind a' két ágat illetik-e?

Kérdés továbbad: ha a' királyi felség, avagy valamely úr, vagy nemes, valakinek valamely birtoki jogot, legyen az akár vár, vagy erősség, akár mezőváros, falu, vagy pusztla, részint szolgálatiételért, vagy pedig jótét- és kedveskedésért, részint pedig az azokról adomány- vagy bevalló levélben is kitett bizonyossumma pénzért örökösén ajándékozott és beirt, vajjon az illy birtoki jog mindkét ágat illet-e, vagy csak fiágot?

1. §. Azt kell felelni, hogy csak fiágot illet, mint-hogy a' jószágszerzésnél mindenkor annak gyökerét, nem pedig pótlékját vagy ágát kell tekinteni: ugyanez-

*) 1715: 9.

**) I: 16. cz.

ért az olyan jog, a' szerzés' gyökerénél fogva, örökséginek és nem vételbelinek *) bizonyítatik.

2. §. Mindazáltal a' leányok, vagy nőágon lévő személyek az illy summa pénzből részt méltán kaphatnak.

3. §. Ha pedig a' pénz-summa olly nagy- és nevezetesnek látszik, hogy a' most említett módon ajándékozott birtoki jog annyit érőnek alig tartathatnék: akkoron azon birtoki jog, a' birónak és valamelly hiteles helynek emberei által, köz becsünél fogva megbecsülendő és az illetén becsü szerint a' leányokat illető pénzbeli rész a' fiak által kiadandó.

4. §. Folyomány. A' honnét a' jószágnyerés' gyökeréből következik, hogy ha valamelly fivér, saját birtoki részét eladván más fivérnek, a' kire származási és öröködési jognál fogva az illyen rész különben is (az eladó' halálával) szállott volna, azon rész leányágot nem illet.

5. §. És e' rész alatt egész helységet, és több más hasonló birtoki jogokat is érts.

6. §. Ovakodók legyenek tehát a' jószágok' szerzői vagy vevői; mert a' mint leveleiket szerkesztik, úgy fog történni javaiknak öröklete és háramlása is.

22. CZÍM.

Az adománylevelnek e' záradékáról: „magvaszakadtával.” Mit kell érteni a' magon?

Mínthogy azoknak jószágai 's birtoki jogai iránt készítendő királyi adománylevelekbe, kik örökösök nél-

*) 1715: 26. I: 17, 19.

kül halnak ki, ezen záradék: „ennek 's ennek magvaszakadtával“ mindig be szokott tétetni 's igtattatni: azért úgy vélekednek némellyek, hogy ha a' magvaszakadt úr, vagy nemes leányokat hagyott maga után, akkor az olly adománylevélbe világosan be kell írni és hozzáadni e' záradékot: „fiág“, hogy az adománylevélben bent foglaltassék: „ennek 's ennek fiága' magvaszakadtával“; mert máskép az adománylevél nem érvényes, sem az olly jószágok' nyerőjének nem használhat, úgy okoskodván 's állítván, hogy az (mivel leányai vannak) még nem magvaszakadt.

1. §. A' mit nem kell tartani. Mert a' 'mag' szó alatt csupán csak a' férfiúi vagyis *) fiág és nem a' leányág értetik. Haszontalan tehát és fölösleges azt oda tenni vagy toldani, a' mit különben is a' szó ereje magában foglal.

2. §. És ennek oka az: mivel természetesen a' férfinak bőségebb magvából (többnyire) figyermek fogantatik; viszontag pedig a' nő' magvából némben származik. Méltán mondatik tehát az magvaszakadtnak (ha vannak is leányai) ki fiágban kihalt.

3. §. Innét van, hogy a' nemes atyától és nemetlen anyától nemzett fiak igaz nemesekül tartatnak 's atyjok' nemzetségét és állapotját követik, de viszont, nem; a' mint föntebb **) is nyilván megmondtam.

4. §. Ha mindazáltal valakinek jószágai 's birtoki jogai mindkét ágat nyilván illetnek ***), 's mindenik

*) Az eredetiben: „vel“, a' Corpus Jurisban: „ac“.

**) 7. czím.

***) 1715: 23.

ág kihal; akkor helyesen és alkalmasan beteendő a' királyi adománylevélbe: „ennek 's ennek mindkét ága magvaszakadtával“, hogy e' részben a' „magon‘ utódi öröklés értessék.

23. CZÍM.

Meddig tart 's idősül el a' királyi jog.

Mivel (a' mint megmondám) a' királyi felség minden magvaszakadt zászlós, országnagy és főrendű uraknak 's ország' nemeseinek igaz és törvény szerénti örököse gyanánt tekintetik, vannak több urak és nemesek, 's ország' lakosi, tudniillik birtokos emberek, kik a' királyi jogokat magok részére vétkesen tulajdonítván el, tudniillik vagy zálogczímmel, vagy erőtlen azaz érvénytelen avagy királyi jóváhagyást föltételező bevalással; mégis atyafiúi *) vagy más utódi- avagy örökösi jogon reájok háramlottaknak költvén, vagy más nem egyenes úton (leginkább háborús és zavaros időkben) imígy amúgy azoknak uralmába jutván, azokat alattomos hallgatással szokták kormányozni és bírni, azt követelvén, hogy ők azon birtoki jogokban hosszú idejű elévülésnél fogva magokat megerősítették 's alapították.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a' királyi jog, akármelly rossz lelkű birtokosok' jószágaiban és birtoki jogaiban száz évig tart 's kerestethetik ki, ellent nem állván valakinek idősítési **) ellenvetése.

*) Az eredetiben: „necessario;“ a' Corpus Jurisban: „necessaria.“

**) I. r. 78. cz.

24. CZÍM.

Mi a' királyi jog meghatározólag és mi a' birtoki jog?

Királyi jognak mondatik tehát az ország' szent koronájának titokban lappangó és létező hatásága azon jószágokra és birtoki jogokra nézve, mellyeket valaki, roszelelkűleg és királyi helybenhagyás' ellenére bitorol.

1. §. A' birtoki jog nevezet alatt pedig közönségesen értetnek a' várak, kastélyok, erősségek, kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtokok, földek, erdők és puszták.

2. §. A' hol tudni kell, hogy a' birtok kétféleképen vétetik. Először: valamelly ingó vagy ingatlan vagyonnak uralma, használása és kormányzása helyett. És e' szerint a' birtok, mintegy belépés *) azon vagyonnak használásába és uralmába; mellyet valaki valósággal bir és kormányoz.

3. §. Másképp pedig (a' célhoz képest) a' birtok nevezet alatt falu jelentetik 's értetik, még pedig tulajdonképen szólván; mert a' várak-, kastélyok-, kulcsos és mezővárosok- 's pusztáknak külön neveik vannak.

4. §. Mindazáltal e' helyen a' birtoki jog nevezet alatt közönségesen értendők: várak, kastélyok, erősségek, kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtokrészek, földek, rétek, erdők és puszták.

5. §. Pusztának pedig mondjuk azon szántóföldet, mellyen előbb emberek szoktak lakni, jelenleg azonban

*) A' latin nyelvhez alkalmazva hűbben: *possessio mintegy pedum positio*.

semmi épületek nincsenek rajta, 's lakosai sincsenek ; mintegy 'pusztításnak' vagyis 'ragadománynak' kitétetett' szavakból származtatták a' régiek, kik a' hadban nyert földeket ragadomány név alatt birták.

6. §. Olly nemesi és jobbágyi telket vagy házhelyet is, mellyen semmi épület és lakó teljességgel nincsen, hasonlóan pusztának hívunk.

7. §. A' várak pedig és kastélyok, erősségek, kulcsos és mezővárosok ismereteseek 's magyarázatra nem szorulnak.

8. §. Tartozóság nevezet alatt azonban közönségesen értetnek és foglaltatnak mindazok, mellyek valamely kulcsos városhoz, mezővároshoz, vagy faluhoz tartoznak ; millyenek: a' mivelt és miveletlen szántóföldek, mezők, rétek, kaszálók, legelők, gyepek, erdők, cserjék, ligetek, bérczek, völgyek, szőlők, szőlőhegyek, vizek, folyamok, halastavak, halászatok, vízfolyások, malmok és azoknak helyei. És közönségesen minden haszonvételek 's jövedelmek, mellyek a' kulcsos városhoz, vagy mezővároshoz, vagy faluhoz tartoznak.

9. §. Gyakran pedig tartozóság neve alatt foglaltatnak valamely várnak minden hatóságai, vagy a' várhoz kapcsolt és tartozó, akárhol találtató minden ingatlan jószágok: mint a' kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtoki részek és puszták. Illy névvel vagy jelentéssel azonban ritkán élünk, hanem a' várhoz tartozó kulcsos városokat, mezővárosokat, falukat, birtokrészeket és pusztákat, ha nem egyenként, legalább közönséges kitéttel meg szoktuk nevezni.

10. §. És ámbár a' királyi jog általában csaknem minden birtoki jogokra vitethetik és kiterjesztethetik,

mellyek királyi adományozás és ajándékozás alá akár-melly módon vagy czímen jutnak: mindazáltal ha valamelly úr, vagy nemes, hűtlenségi bélyeget maga után vonó esetekben vagy bűnökben vétkezett és hibázott, vagy ha valakinek (közelebb) magva szakad, ennek vagy ezeknek jószágai és birtoki jogai, nem királyi jog' neve-zete alatt egyszerűen, hanem hűtlenség vétke - (meg-neveztetvén az), vagy pedig *) a' kihalt embernek mag-vaszakadtánál fogva szoktak felkéretni, és gyakran az olly adománylevélbe a' királyi jogot is (ha ez azon jószágok-ban maskép is megvolna) a' felkérők be szokták igtát-ni. Ugyanezért a' királyi jognak imént adott leírását nem a' királyi jog' illy neméről, hanem a' királyi jogok' eltiukolóira kell érteni és alkalmazni.

25. CZÍM.

Hogy a' jószágokat királyi jogczímmel igazságta-lanul felkérők azon jószágok' örök becsüjében ma-rasztaltatnak.

Ha tehát valaki, királyi jog név alatt, valamelly birtoki jogokat nyert magának, mellyeknek békés ural-mában valamelly úr, vagy nemes régóta **) volt, és ez iránt indítandó perben a' törvényes időszakaszok' folytában (mert a' mai szokás szerint, az ilyen per négy nyolczados törvényszakasz alatt szokott végkép befejeztetni) azon úr vagy nemes bebizonyíthatja,

*) Az eredetiben levő: „autem“ hiányzik a' Corpus Ju-risban.

**) Az eredetiben „ab olim“, a' Corpus Jurisban „olim“.

hogy ő azon nyert jószágokat igaz czímmel és jó joggal birta es bírja *): akkor az olly felkérőt azon vétkeken és igazságtalanul nyert birtoki jogok' örök becsüjében kell marasztalni és elítélni, mellyeknek örökiségét magáévá tenni, bitorlani, és azoktól a' törvényes birtokost örökre megfosztani törekedett; hogy hasonló mértékkel mérjenek neki vissza, és olly kárt szenvedjen forbátlatul, millyet másnak akart okozni.

1. §. 'S ugyan ezt kell tartani azokról is, kik az elébb mondott esetekben hűtlenség' vétkenél fogva valamelly birtoki jogokat kérnek fel a' királyi felségtől, és az efféle hűtlenségi vétket azok ellen, kiknek birtoki jogaik felkérettek, nem képesek behizonyítani; tudniillik az ollyak is a' birtoki jogok' örök becsüjében, ha a' perről lemondani nem akarnak, elmarasztalandók.

2. §. Ámbár sokan úgy vélekednek, hogy azokat csak nyelvváltságban **) kell marasztalni és büntetni, annál fogva tudniillik hogy az ártatlanokat és bünteleket a' királyi felség előtt rosz hírbe hozták.

26. CZÍM.

Hogy a' jószágoknak valaki magvaszakadtánál fogva felkérői semmi teherben nem marasztaltatnak.

Ha pedig valaki valamelly meghalálozott- és örökös nélkül kihaltnak magvaszakadtánál fogva jószágo-

*) 1439: 24. 1492: 62. H: 71.

**) Az eredetiben: „emenda“, a' Corpus Jurisban „emendatione“.

kat vagy birtoki jogokat, mint az ország' szent koronájára törvényesen szállottakat, a' királyi felségtől felkér, és aztán az az iránt indítandó per' vizsgálata alatt az írásbeli bizonyítványokból az világosodnék ki, hogy azon birtoki jogok nem királyi adományra tartozók, hanem a' megholtak némelly nemzetségi fivéreire, vagy nőágának tagjaira, vagy más törvényes utódokra háramlottak: akkor a' felkérő azért semmi büntetés alá nem vettetik, sem valamelly teherrel nem sújtatik, minthogy a' megholt embernek, tudniillik fiörökös nélkülnek jószágait mint kétségeseket kérte föl, hogy az ország' szent koronájának hatósága annak idejében kikerestessék 's a' jószágok' háramlásáról kétség eloszlássék.

1. §. Mert az is, ki a' pert megnyeri, 's hogy azon jószágok ő reá szállottak, nyilvánosságossá teszi: talán annak élteben, ki már elhunyt, azon jószágoknak valóságos uralmában nem vala. A' honnét, ha az illyes megszakadásnál fogva keletkezett adománylevelekben a' királyi jog is történetesen beigtattatik, vagy hozzákapcsolatik, és a' felkérő a' királyi joghoz tovább ragaszkodni nem akar *), azért semmi birói teherben nem kell őt marasztalni.

2. §. Ha mindazáltal további királyi joggal, általkodva pert folytatni meg nem szűn 's azt újra elveszti, akkor a' főtebb mondott büntetés alá kerül.

3. §. Azonban királyi jog iránti ügyben a' felkérő (ha akarja) törvényesen eljárhat.

*) Az eredetiben „noluerit“, a' Corpus Jurisban „voluerit“.

1. §. Mert, ámbár azon záradék' tekintetéből, melly az adománylevelekbe mindenkor beszokott iglattatni, tudniüllik: „Úgy lévén 's állván az előadottak, a' mint mondatik“, úgy vélekesznek némellyek, hogy az adománynak, melly magszakadásnál fogva történt, első része érvénytelenítettvén 's megsemmisítettvén, annak a' királyi jogról szóló egyéb része is megsemmisítendő: azonban minthogy igaz volt, hogy az, kinek javai felkértek, mag nélkül halt meg, úgy látszik, a' most említett záradék az egész adományt, és ezzel együtt magát a' királyi jogot meg nem erőltleníti; úgyanezért a' felkérő, ha akarja, az ügyet a' mondott királyi jog iránt bizvást indíthatja. *)

27. CZÍM.

Hogy perben álló jószágokat magszakadásnál fogva föl nem kérhetni.

Meg kell pedig jegyezni hogy, ha valaki, némelly birtoki jogok örökségének színe alatt pert indítana, és mielőtt ezt befejezné és elvégezné, e' világból magtalanul kimulnék: akkor ezen esetben, illyes perben álló jószágok és birtoki jogok, a' meghalálozottnak magvaszakadtánál fogva, a' fejedelemtől fel nem kérethetők.

1. §. Minthogy a' vérség továbbbszármazása, mellynek tekintetéből a' meghalálozott szerzé és keresé a' jószágokat, elenyészett; a' fejedelem pedig, jöllehet ne-

*) Mátyás VI: 26, 27. Ulászl. I: 63.

ki azon jószágokra nézve, mellyeket élteben birt vagy bírhatott, örököse, de nem tekintetik vérszerinti örökösnek azok' megnyerésére nézve miket a' meghalálozott még *) sajátjává nem tett, hanem a' pernek még csak kétes állásában reménylél azokat megnyerendie.

2. §. Azonban, ha vannak olly jószágai és birtoki jogai, mellyek zálogképen, vagy hitbér' vagy leányi negyed' fejében, avagy más visszaváltható módon idegen kezeknél lekötvék, illetén jószágokat a' királyi felség, vagy az, ki a' királyi adományt nyeri, **) ki-
nek ő azokat adományozza, mindenkor magához válthatja.

3. §. Mert illyes lekötés a' jószágok' tulajdoniságát, mellyel élteben a' meghalálozott birt, ki nem zárja.

4. §. És ugyanezt kell az örökbe fogadottakról is mindenekben érteni és tartani, kik a' meghalálozott rokon' törvényes utódaiként, de nem való örököseiül tekintetnek, 's kik az illetén visszaváltható jószágokat teljes joggal visszaszerezhetik.

5. §. Innen keletkezett azon ismeretes és régi közmondás: „hogy a' perek pénzért nem adhatók 's nem vehetők“. Melly mondást ugyan nem kell akképen érteni, hogy valamelly nyomoru, szükség és szegénység terhelte, vagy más hiányt szenvedő személy, az őt igazságos czímmel illető javainak visszakeresését és visszaszerzését 's az innen támasztott vagy indítandó ügyek-

*) Az eredetiben: „nondum“, a' Corp us Jurisban „non“.

**) A' Corpus Jurisban levő: „seu“ nincs az eredetiben.

nek és pereknek vitelét 's folytatását másnak nem ajánlhatná, avagy illetén peres vagyis perben álló jószágokat jó feltételek alatt el nem adhatna, vagy el nem idegeníthetne; hanem e' közmondás úgy értendő, hogy az, kinek a' jószágok eladattak, vagy az ügy' folytatása ajánltatott, annak, ki illetén jószágokat eladott, sem életében, de halála után sem folytathatja az ügyet saját neve alatt, hanem az eladónak neve alatt kell az ügyet vinnie és folytatnia.

6. §. A' pernek kimenetele 's vége pedig kétséges, és addiglan, míg az ügy a' fölperes részéről véget nem ér, az eladó nem állíthatja helyesen magácinak az illetén peres jószágokat. Ez okon a' vevő sem képes azok mint az eladó' jószágai iránt törvény előtt saját neve alatt vitatkozni.

7. §. Minél fogva, ha perközben az eladó, mielőtt tudniüllik az előbb megjegyzett jószágok eldöntő ítélet által visszaszerezettettek, meghaláloznék, akkor a' vevő, a' pénzt is a' jószágot is elveszti. Mert a' főntebb érintett okból többé már nem kereskedhetik ez ügyben, és következőleg nyilván való, hogy a' perek, azaz peres jószágok pénzen nem szerezhetők.

28. CZÍM.

Hogy királyi adomány útján szerzett jószágok, ha pénz-összeg fizettetnek is az ellenmondóknak, nőágot nem illetnek.

Továbbá gyakran történik, hogy a' kik némelly jószágokat és birtoki jogokat vagy bármelly meghalálozottaknak magvaszakadtánál, vagy más bármilly véteknél fogva, vagy királyi jog czíme alatt felkérnek, azon

ellenmondókkal, kik illetén adományok' végrehajtásának idejekor megjelentek, és azok' igtatásának ellenmondottak, *) megegyeznek és egyességre lépnek, 's némi pénzöszeget fizetnek az ellenmondóknak, hogy hamarabb és könnyebben jussanak a' felkért jószágok uralmához, vagy hogy azon jószágokat egyáltalában minden további fizetéstől, mellynek netalán a' leányi negyedek' avagy hitbérek' és hozományok' 's más illetén' dolgok' ürügye alatt valának alája vetve, fölmentsék.

1. §. A' honnét úgy vélekedtek némellyek, miszerént illy jószágoknak a' nőágot, szinte mint a' fiút kell illetniök; mi épen nem látszik valónak. **)

2. §. Mert a' birtoki jogok tulajdonosságát mindig a' szerzemény' gyökeréhez és eredetéhez kell mérni, mint föntebb is ***) röviden előadatott; és innét az adomány' törzsökénél fogva az, nyert jószágnak tekintetik, nem pedig a' fizetés ágánál fogva, vételbelinek.

3. §. Mivel az adomány, melly megelőzte, vala okul, hogy pénzbeli fizetés következett reá.

29. CZÍM.

Minő eljárást kíván a' magszakadásnál fogvásti királyi adomány?

Minő eljárást kívánnak pedig a' magszakadásnál fogva kiadott és szerkezett királyi adományok ****) 's mit

*) Az eredetiben: „contradictionis“, a' Corpus Jurishan: „contractionis“.

**) I: 21, 73.

***) 21d. cz.

****) 1715: 25, 26.

kell a' felkért jószágok- és birtoki jogokra nézve az irántok indítandó per elítélése előtt cselekedni, 's mint kell továbbá magát a' pert elvégezni és befejezni, miután közönséges végzeményben *) erről világos említés és irott cikkely találtatik: ennél fogva az ott megjegyzett módhoz kell magunkat e' részben tartanunk, ámbár az, ezen ország' régi szokásával néhány záradékban ellenkezni látszik. Mindazáltal hogy annál könnyebben lehessen e' tárgy' ismeretéhez eljutni, ama' végzeményben megirt illető cikkelyt szóról szóra beigtattattam és ide kapcsolattam, melly is így kezdődik:

1. §. Továbbá, ha valamelly vármegyében némi jogok bármelly meghalálozottak' magszakadásánál fogva hátrahagyattak, és illyes birtokokról nyilvánosan nincsen tudva, ha a' királyi joghoz tartoznak-e, vagy pedig valamelly rokon fivéreket avagy leányági embereket illetnek, hanem e' kettő között, azaz a' királyi jog és mások', tudnüllik a' nemzetségbeliek' joga, avagy a' leányoké **) között, kétség támadna: akkor mindenik vármegyében a' megyeispán által, a' szolgabírákkal és más e' végre egy helyen összegyülekezett azon megyei nemesekkel együtt egy közrangú és alkalmas, de nem a' zászlósok vagy hatalmasabbak, hanem a' közép-rendű nemesek közül választott nemes ember, illetén átszállott 's kétséges és más netalán előforduló hasonló jogokat mindaddig őrizzen és kéznél tartson legkisebb károsítás nélkül, — kivévén hogy illyes birtokok' szokott jövedelmeiből (meddig kezei közt maradnak) mérsékelte

*) Zsigm. VI: 17. Máty. VI: 26. Ulászló I: 63. VII: 62.

**) A' Corpus Jurisban levő: „sexum“ nős az eredetiben.

költségeket huzhat és tehet, mikről azután számolni tudjon és tartozzék, — míglen az örökösök nélkül meghalálozottak' jogainak ilyen átszállása a' királyi törvényszéken kihirdettetett; 's megtörténvén a' kihirdetés, bárki is ezen birtokokat és jogokat magáéinak állítja, egy egész év leforgása alatt, jogainak előmutatásával, ezeket sajátjainak bizonyítsa. Mit ha megtehet, az ország' bírása őt e' jószágokba igtattatni parancsolja és igtaltassa foganattal.

2. §. Ha pedig a' bebizonyításban megfogyatkozik, a' királyi jogra maradjanak; *) 's ha valakik utóbb jogot tartanának azokhoz, a' királyi kezeiből törvénnyel követeljék azokat.

3. §. Midőn pedig efféle fiörökösök nélkül meghalálozott emberek' feleségei és leányai, illyes birtokokban és jogokban maradnak, akkor ezen birtokokat és jogokat nem kell kezeikből elfoglalni és kivenni, mielőtt jogaik iránt, tudniillik vajjon örökösen és mindenkorra tartozik-e a' nőághoz vagy sem, **) a' valóság kinyomoztatik.

4. §. Ha ugy találatnék, hogy ezen jogok a' nőágot nem illetik, akkor ez illy meghalálozottak' mondott feleségeinek, mielőtt a' nevezett birtokok' uralmából kizáratnának, a' királyi felség vagy mások által, kikre azok háramlottak, hitbéreik és jogaik iránt teljes elégtétel szolgáltatassék ***).

5. §. A' leányoknak pedig férjhez menésök idejéig, az atyai ház, az apai birtokok' negyed részével

*) Zsimond VI: 18.

**) I. r. 90. cz.

***) Zs. VI: 18, 19, 20.

együtt leányi negyedül, az ország' szokása szerint, különszakíttassék 's birás végett hagyassék.

6. §. Miután pedig férjhez mentek és vitettek, negyed jogukra nézve pénzbeli fizetéssel elégíttessenek ki.

7. §. Ha pedig e' leányok valamellyike birtoktalanhoz ment férjhez, annak az országbeli szinte azon szokás szerint, illyes birtoki leányi negyed' örökös jogában és uralmában kell örökölnie és maradnia.

8. §. Ugy mindazáltal ha az, fivéreinek és rokonainak akaratából és megegyezéséből, kikre házassága után illyes jogok vagy negyedek háramlandók, és visszaszállandók, ment birtoktalan emberhez, mint mondatott, feleségül.

9. §. Különben, akár az atyai házból, akár a' zászlósok vagy nagyobb nemesek udvaraiból és jószágaiból, ha mondott fivéreit vagy rokonait vagy szülőit meg nem kérve és ezeknek akarata ellen, vagy megegyezések nélkül tette azt, negyedi jogát nem birtokban, hanem pénzbeli elégtétel után fogja követelhetni.

30. CZÍM.

A' magszakadásnál fogva felkért jószágokról hozott törvényczikkely' magyarázata.

Melly czikkely ugyan, mint előre bocsátám, ezen ország' régi szokásával ellenkezni látszik. *) Először ugyan a' kétes jogoknak a' megírt módoni kihirdetésében.

1. §. Másodszor pedig a' nyolczados határnap ki nem tűzésében.

*) 1715: 25, 26.

2. §. Azonfelül harmadszor, a' nemetlenekkel házasságra lépett leányok' negyedeinek visszaadásában,

3. §. Mert illyes kihirdetésnek az ország régi és jóváhagyott törvénye szerint, nem a' királyi felség' törvényszékén, hanem magoknak a' birtoki jogoknak helyszínén, leginkább pedig annak szokott lakhelyén, kinek magva szakadt, tudniillik törvényes igtatásuk ideje-kor a' szomszédok és határosok' jelenlétében kell történnie; s bárki illyes igtatásnak és kihirdetésnek napjától egy egész év lefolyása alatt az említett igtatásnak, ellenmondott, vagy mások is, kik utóbb a' perbe avatkozni és elegyedni akarnának, legyenek azok bár a' meghalálozottnak az atyai házban hagyott leányai, akár nemzetségi fivérei, akár pedig a' nőág egyéb emberei, tartoznak azokat jogaik' előmutatásával a' különösen és egyenesen e' végett kiküldött bírások előtt, most tudniillik az ország bíró úr előtt (mert ez máskor a' nádor úr előtt szokott történni) akár tartassanak nyolczados törvényszékek, akár nem, őket és jogaikat illetőknek bebizonyítani; különben pedig a' királyi jognak 's következőleg annak, ki' részére a' királyi felség az említett jószágokat adományozza, hagyatnak bírás végett.

4. §. Valamint ez fenséges fejedelem néhai Mátyás király úr' végzeményében *) is, mellyből e' jelen czikkely van kivonva de különbözöleg és változtatva, nyilvánosan belefoglaltatik.

5. §. Mert azért neveztetett meg világosan illyes magszakadási ügyben a' bíró, hogy mindegyik fél folyamodhassék a' neki kitüzött határidő alatt bírájához, és töle az előbocsátottakban igazságot követelhessen.

*) Máty. VI: 26, 27.

6. §. A' leányok pedig az atyai házban fognak (mint a' czikkelyben foglaltatik) férjhezmenésök ideje előtt, a' jószágoknak negyed részét birva, lakozni.

7. §. A' meghalálozottnak felesége vagyis özvegye, míglen második házasságra nem lépend, férje házából és udvarából szinte ki nem zárathatik; valamint alább, hol a' hitbér' fizetéséről leszen szó, világosabban megmondatandik. *)

8. §. A' leányokat is vagy a' nemesek nőmagzatait nem azon férfiaknak, vagy némbereknek megegyezésével, kikre amazoknak negyedjogai háramlandók, hanem atyjok vagy fivérok megegyezésével, kik tudniillik illyes negyedeket fizetni tartoznak, kell kiházásítani.

31. CZÍM.

Arról ki valakinek ügyébe a' királyi joggal avatkozik.

Továbbá ha ujonnan felkért királyi jog iránt, valaki, valakinek ügyébe adománylevéllel avatkozik, nem köteles az al- vagy fölperes, arra vagy az ellen mindjárt oklevelet mutatni elő, hanem a' felkérő álljon elő az ország' szokása szerint **) a' királyi joggal, ha tudniillik a' fölperes vagy panaszlott diadalmaskodik; mert különben, ha mind a' kettő ügyet vesz, akkor a' királyi jognak leszen helye.

1. §. És ezen esetben tartozik az ügy' bírása, már a' felek közt hozott és kimondott ítélet után is, az

*) I. r. 98, 99.

**) II. r. 84. cz.

illetén királyi jogróli adománylevelet magához újlag átvenni a' felkérőtől, és ennek az iránt igazságot szolgáltatni.

32. CZÍM.

Hogy valamennyi királyi adománylevelnek egy év lefolyta alatt törvényes igtatással kell megerősíttetnie.

És tudni kell, hogy minden királyi adományok, akár valamelly meghalálozottnak megszokadásánál fogva, akár valamelly gonosztevőknek hűtlenségi vétkenél fogva, akár azok' királyi jogának neve alatt kik a' királyi jogokat rossz lélekkel magoknak tartják, akár azok' új adományának czíme alatt kik jószágait igazságos joggal birják, keletkeztek és szerkesztettek, az adományozás napjától számítandó egy év egész folyta alatt törvényes igtatással megerősítendők és állapítandók, *) akár történjék ellenmondás akár nem.

1. §. Mert különben az adomány' fogamatja vagyis ereje elmulik, és az adomány hatástalan 's erő nélküli marad. **)

33. CZÍM.

*Az igtató, határjáró, intő és rövid idéző levelekről.
Hány napig tart végrehajtási erejök?*

Holott is megjegyzendő, hogy bármi adományról a' szolgálatok' kijelentésével kiadott és szerkesztett beve-

*) 1563: 45. 1492: 43. 1563: 40. 1635: 32. 1647: 135. 1543: 35.

**) Zeigm. I: 18. §.

zető és igtató királyi levelek, mellyek így kezdődnek : „Miután mi kellő tekintetbe vévén“ stb. vagy „Miután mi figyelembe és gondolóra vévén“ stb. a' mint tudniillik az adomány' kezdete, sora vagy szóbeli tartalma vagy, egy év lefolyásaiglan, illyes királyi adomány létesítésére fogatosak 's érvényes hatással bírnak.

1. §. Minden egyéb hasonló levelek *) pedig, tudniillik a' bevezetők és igtatók vagy visszafoglalók szinte mint a' határjárók, de valamennyi intők is, mellyek „Mondatik nekünk“ által ezen záradékkal „Illétő határnapra“ stb. keletkeztek, csak a' levelek' kibocsátásának napjától számítandó hatvan napig tartatnak végrehajtás' tételére érvényeseknek.

2. §. Ha azonban illyes bevezető, vagy visszafoglaló, vagy határjáró, vagy intő levelekben valamely nyolczados határidő, mellyre tudniillik a' megidőzésnek (azon levélben kijelentett okból) kellend **) megtörténni, kijelölve és megírva volna: akkor amaz ünnepnek, mellynek tudniillik nyolczadai beigtattatnak és beiratnak, nyolczadik napjaiglan helyesen és törvényesen történhetik általok a' végrehajtás. Azonban az ünnep ***) előtti 's nem az utáni nyolczadik napot kell érteni.

3. §. Akármelly hatalmaskodásokra nézve, a' mostaniak' szokása szerint harminczkettedik napra szóló idéző levelekkel is, szintugy keletkezésök napjától számított hatvan napi időköz alatt kell eljárni. Mert különben ezek is erő nélküliek.

*) 1504: 14. 1723: 35.

**) Az eredetiben: „debebit“, a' Corpus Jurisban: „debeat.“

***) Az eredetiben: „festum“ a' Corpus Jurisban: „factum.“

34. CZÍM.

Milly érvényességük az adományok' igtatólevelei az ok' kitételével, és millyenek okkítétel nélkül?

Egyébiránt tudni kell azt is, hogy valamennyi királyi adomány bármi joggal és czímmel történt, nem csak az okkítéttel, tudniillik e' záradéknál fogva: „Mivel-hogy mi“ stb. de egyszerűen a' másik záradékkal: „Mondatik nekünk“ stb, készített és az ország bármely rendes birái által kiadott bevezető és igtató levelek által is végrehajthatik.

1. §. Azonban ha a' bevezetés a' „Mondatik nekünk“ záradék mellett történik, akkor törvény előtt, a' királyi adománylevél is az igtatás mellett*) különösen előmutatandó, hogy megértessék: milly joggal vagy czímmel, vagy milly föltételek alatt történt az adomány; mert különben az igtatás minden erő nélkülinek fog tekintetni.

2. §. Ha azonban okkítéttel, tudniillik „Mivel-hogy mi“ mellett hajtott végre a' bevezetés és igtatás: akkor azon esetben, ha a' felőle készült adománylevél veszélyeztetnék és elveszne, elégséges leszen az igtatólevél, mert az adomány' sorát, és az oknak, mellynél fogva tudniillik ez adomány történt, kitételét magában foglalja.

*) Az eredetiben: „penes statutionem“, a' Corpus Jurishan: „penes statutorias.“

35. CZÍM.

A' bevallás' szószerinti tartalma nélkül készült királyi jóváhagyó levelekről.

És ugyanazt kell, mi az igtató levelekről előbo csátattik, tartani minden, a' királyi felség jóváhagyását magyarázó levelekről is; hogy tudniillik ha a' bevallás, mellyhez a' felség királyi jóváhagyását adta, a' jóváhagyó levélben szóról szóra nincsen beigatva: akkor hacsak maga a' bevallás nem mutattatik be a' bíró előtt, illyes királyi jóváhagyás egészen megerőtlenítendő leszen és foganatlan.

36. CZÍM.

A' kirdlyi új adományról általában. És honnan veszi eredetét?

Továbbá szokták némellyek jószágaitak és birtoki jogaitak a' királyi felségtől, új adományának czíme alatt, gyakran minden királyi jogával, magok' és örököseik' számára felkérni: állitvájok, hogy elődeik azoknak békeséges uralmában régóta, vagy őmagok is illyes jószágok szerzésének és megnyerésének ideje óta *) bent voltak.

1. §. És ámbár többen illyes új adományt igazságosan **) és jó módon használnak, mégis viszont némellyek üdvösségökről megféledezve, igen sok csalást követnek el e' részben.

*) 1464: 20. 1492: 78.

**) Az eredetiben: „juste“, a' Corpus Jurisban; „justo“.

2. §. Mert némellyek ez által nemzetségök' leányágát a' birtoki jogokból kizárni törekednek, az eredeti leveleket, mellyek tudniillik a' birtoki jogokat pénzen vetteknek vagy egyéb czímmel a' leányágot azonképen mint a' fiút illetőknek nyilvánítják, elrejtván, megégetvén, vagy máskép szétszaggatván; némellyek pedig, a' testvéri szeretettel ellenkezőleg, és hitveseiknek 's leányaiknak kedvezve, főkép midőn magokban a' fímagot megszakadni látják és attól félnek, hogy birtoki jogaik *) az osztályos rokonokra szállanak, hitveseik' 's leányaik' neveit az új adománylevélbe iratják, nemzetségi fivéreiket elmellőzvé, és őket ama' jószágokból vagy birtoki jogokból kitudni, vagy inkább kirablani törekedvén.

37. CZÍM.

Mi az új adomány leirólag? és hogy kétféleképen lehet azt érteni.

Tudni kell ennél fogva, hogy a' jelen időben beigtattatni szokott záradékkal, tudniillik: „Mellynek vagy mellyeknek békeséges uralmában mondja hogy elődei voltak 's hogy ő maga is van jelenleg“ stb. történt új adomány nem egyéb, mint az előbbeni törvényesen történt adománynak ismételt megerősítése.

1. §. Melly, saját szava' értelménél fogva mindig előbbi adományt, vagy a' jószágoknak másféle szerzését előfeltételezi.

2. §. De hogy az adomány' előbocsátott leirása világosabban értsessék, meg kell jegyezni, miszerént az új

*) Az eredetiben: „jura sua“, a' Corpus Jurisban: „jura.“

adományt kétféleképp lehet érteni vagy tekinteni. Először az ország' szent koronája' vagy fejedelmünk' hatóságára nézve, kit az adományozás illet. Másodszor pedig a' nemzetségi fivérekre és leányágbeliekre nézve.

3. §. Fejedelmünk hatóságára nézve tehát az új adomány nem követel, nem is előfeltételez előbbeni adományt. Mert, ha valamelly birtoki jog felől törvényesen történt az előbbeni adomány, és az igtatás ennél fogva jogszerűleg következett reá, nem volna szükséges újra felkérni ama birtoki jogot, hanem inkább az előbbeni adománynak kellene megerősíttetnie.

4. §. Sőt megerősítés sem látszanék szükségesnek; mert a' megerősítés nem tartozik az adomány' s birtoki jog' kormányzása' szükségességéhez, hanem csak jobbvoltához.

5. §. Nem is érvényes magában a' megerősítés, ha az abba igtatott adomány érvénytelennek ösmertetnék. Minél fogva az új adomány akár a' királyi joggal együtt, akár egyszerűen azért *) szokott a' fejdelemtől felkérteni, mivel, jöllehet a' felkérő valamelly birtoki jog uralmában vagyon, mégis úgy vélekedik, hogy amaz uralmat talán nem-egyenest, s a' szent korona' hatóságának ellenére bírja és tartja. (Mert nem minden urak vagy nemesek szokták királyi adományok által, hanem okleveles vagy kiváltságos bevallások által is, különféle címek és színek alatt birtoki jogaikat kormányozni).**)

*) Az eredetiben levő: „propterea“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben levő zárjelek nincsenek a' Corpus Jurisban.

Minélfogva joguk' illyes hiányát a' fejdelem' adománya által ügyekszenek helyrehozni és tetteleg jóvátenni.

6. §. Az adomány pedig azért és annyiban újnak mondatik, mivel akkor és újdontan történt a' fejdelem által a' jószágoknak adományozása; valamint legdicsőségesebb fejdelmek, néhai Lajos és Zsigmond császár *) magyar király urak' néhány kiváltságaiban és adományleveleiben láttam és olvastam új adomány' czíme alatt történt birtoki adományozásokat, minden záradék' beigatása 's annak említése nélkül, hogy a' felkérőnek elődei **) illetén új adomány mellett adott jószágok' és birtoki jogok' uralmában valaha állottak, vagy maga az adományos állott volna, hanem egyedül a' szolgálatoknak (miként minden adományban történni szokott) kijelentésével kiadottakat és szerkeztettek. Melly birtoki adományzásokat ugyan, sőt a' felölők keletkezettleveleket is, a' főntebb említett oknál fogva, ezen új adomány czíme alatt történteknek és kiadottaknak vélek és tartok; hogy t. i. akár bírt légyen előbb az adományozott jószágok' uralmával a' felkérő, akár nem, mégis a' fejdelem által akkor újdontan, és nem előbb történt a' jószágoknak részére adományoztatása.

7. §. Mert ha előbb is ezen jogok és jószágok felől adománynyal bír vala, akkor (mint előbocsátottam) nem új adományt kellett volna nyerni, hanem inkább az előbbi megerősíteni.

8. §. És illetén, akár királyi joggal együtt (mint mondatott), akár egyszerűen történt új adomány, a'szent

*) A' Corpus Jurisban levő: „ac“ nincs az eredetiben.

**) Az eredetiben: „progenitores, a' Corpus Jurisban: „genitores“.

korona' hatóságára nézve, mindig érvényes és fogantatos, és más valaki által illyes birtoki jog, királyi jog' nevével, vagy egyébbel, magszakadás czíme alatt többé fel sem kérethető.

9. §. Mert a' fejdelem egyszer történt adományát, maga vagy más által, jogosan meg nem másíthatja ismét. Csak való legyen, hogy vagy *) maga a' felkérő, vagy elődei, ezen birtoki jog' valóságos és békeséges (azaz nem önkényes erőszakkal, vagy vakmerő elfoglalással magoknak bitorlott) uralmában voltak. Mert ha különben csalárdul és igazságtalanul történnék az előbocsátott czím alatt a' jószágoknak felkérése, teszmem: mondván valaki, hogy egy falu vagy birtok az övé, 's hogy ő annak uralmában már régóta volt, holott a' jószág nem övé, hanem a' királyi felségé, királyi várainak valamelyikéhez jogosan és régtől fogva tartozó volt volna: akkor illyes és hasonló esetekben az adomány nem érvényes; sőt ama' felkérő, mint hamisító és hazug, azért keményen büntetendő.

10. §. Hasonlóképp van, ha valamely hatalmas, önkényes erőszakkal, és vakmerő elfoglalással egy falut bitorolna, 's ennek gonoszul magához ragadott uralmában egy évet eltöltene, 's aztán a' királyi felségnek mondaná, hogy a' falunak valóságos uralmában hosszas ideig állott, és így azt új adomány czíme alatt maga számára felkérné; mert illyképen is, a' bár királyi joggal történt adomány, annak jogai ellen, kitől a' falu elfoglaltatott, semmit sem ér, és minden erő nélkülinek

*) Az credtiben: „aut“, a' Corpus Jurisban: „scilicet“.

tekintetik, mivelhogy az előadás azonképen mint a' felkérés álmokul történtnek bizonyul be.

11. §. Másodszor pedig, az új adomány értehetik 's tekintethetik a' nemzetségi fivérekre és (mintelőbb, érintetlett) a' leányágbeliekre nézve. És ezen előbocsátott tekintet szerint kell az új adomány' leírását érteni.

12. §. Annak bebizonyítására tehát, hogy új adomány' után, az előbocsátott záradékkal: „Mellyeknek békeséges uralmában“ stb. felkért illyes birtoki jogok a' leányágot nem illetik, az új adományi sőt még az osztályos levelek is a' fivérek között, és a' leányi negyedeik kifizetéséről szerkezett nyugtató levelek elégteleneknek tartatnak. Hanem szükséges, hogy az eredeti levelek is, mellyekkel tudnillik ama birtoki jogok előbb vagy szereztettek, vagy vétettek, vagy máskép nyerettek, a' törvényszéken előmutattassanak *)

13. §. Mellyek ha elő nem hozathatnak és be nem mutattathatnak, mert nincsenek meg, (tudva van ugyan is hogy számos nemesnek és birtokos embernek kiváltságai és oklevelei vagy a' háborgások' idejében az ország' ellenei által elraboltattak vagy békeséges időben is tűz lángja által megégtek) akkor az alperesnek, 's vele együtt tiszta nemesség' címével és kiváltságaival bíró ötven nemesnek az eskü hagyatik meg.

14. §. Ki ha az esküt megteheti, akkor a' birtokadástól fölmentetik, és csak a' negyedjogot tartozik kifizetni, ha nyugtatvány vagy megösmerés az iránt nincsen.

*) II: r. 15. cz.

38. CZÍM.

Honnan ered a' vértagadás?

Midőn pedig másfelől illetén hitletétel után az érintett eredeti levelet a' felkérő önmaga vagy ügyvéde által használta, vagy ha elégségesen *) és világos oklevéllel kimutattathatik és bebizonyíttathatik, hogy azt elrejtette, és ezen levél tartalmának ellenére a' birtoki jogokat az előbocsátott új-adományi cím alatt gonoszúl, és a' fivéri, vagy talán leányági jogok' sérelmére is maga számára felkérte, és azoknak neveit, kiket a' jószág valóban illetne, az adománylevélből kihagyta, 's ez által fi- vagy nővéreit ezen jószágok örökségéből hamisan kitagadni akarta: akkor az, hamis eskü **) és vértagadás' büntetésében méltán elmarasztalandó.

1. §. Eskütársai is mind e' mellett hitszegésben, és hasonlókép hamis eskü büntetésében azonnal elmarasztaltatnak mindnyájan.

2. §. Midőn pedig hitletétel nem történt, hanem csak örökségből kitagadás nyilvánított, akkor elmarad a' hamis eskü büntetése, és csak a' vértagadásnak leszzen helye.

*) Az eredetiben: „suffioienter,” a' Corpus Jurisban: „sufficienti.”

**) II: 30.

39. CZÍM.

Mi a' vértagadás határozólag, 's annak büntetéséről.

A' vértagadás pedig a' fivérnek vagy nővérnek igazságos jogaitól más fivér vagy nővér általi csalárd, alátomos és álnok megfosztása és örökségbőli kitagadása.

1. §. Fivér és nővér alatt pedig e' helytt értsed nemzetségének, véle a' birtoki jogokban egyaránt öröködő bármely személyét.

2. §. A' vértagadás' büntetése pedig, az innen szármázó gyalázon és becstelenségen kívül, ez: hogy azon tagadás és megítéltetett valamennyi javaitól és örökségeitől végképen elesik, és azon fivérre vagy nővérre, kit tudniillik megfosztani, 's igazságos jogaiból kivetköztetni és örökségéből kitagadni ügykezett, mind ama javak és örökségek átruháztatnak, 's ő maga is személyében tartás végett és szolgál nekik általadatik, kit az eltagadott fi- vagy nővér holtá napjaig élelemmel és öltözzettel, mint valamellyik cselédjét tartani köteleztetik.

3. §. 'S ugyan ezt kell érteni bármi urak' és nemesek' feleségeiről és leányairól is, kik közül tudniillik valamellyik magát az atyai jogokban (mellyek különben is a' leányágot illették volna) a' királyi felség által, némellyeknek esdeklésére, valóságos fiörökösnek és utódnak fusíttatja, és ez által ama nemzetség' vagy vérség' némbereit, a' jószágoktól megfosztani mesterkedik.

4. §. Azon kívül, ha valamelly fi- vagy nővér, nemzetségének más tagját vérségéből valónak lenni ma-

kacsul tagadná, és amaz azután oklevéllel vagy levél nemlétében emberi tanubizonyossággal hatvan évnyi idő közíg *) de nem tovább, magát azon nemzetségből valónak lenni bebizonyítaná: akkor ezen esetekből is a' vértagadás' büntetésének kellszármaznia; mert hogy más igazságos jogaitól meg akart fosztani és örökségéből kitagadni: ez által kinyilatkoztatja. **)

40. CZÍM.

Az atyai és ősi jószágoknak a' testvérek közötti felosztásáról.

Továbbá, megmagyarázva lévén a' királyi adományok, most már azoknak ágára kell általtérnünk.

1. §. És először is a' testvéreknek adományok által szerzett javaikról és birtoki jogaikról, azután a' bármi más cím alatt keresettekről és nyertekről, 's e' jószágoknak elosztásairól kell értekezünk.

2. §. Azért meg kell jegyezni, hogy minden zászlós és országnagy uraknak és nemeseknek bármi néven nevezendő atyai és ősi öszves jószágai és minden nemű birtoki jogai, ezen uraknak és nemeseknek fiai között úgymint testvérek között egyenlően ***) felosztatnak, és mennyi testvér van, annyi külön részre szakíttatnak. Az atyai ház pedig a' legifjabb fiúnak adatik lakul; úgy azonban hogy a' többi fiak - vagy testvéreknek is az illy jószágok' és birtoki jogok' közös jövedelméből; ezen

*) I. r. 47. cz.

**) 1723: 46.

***) I. r. 43. cz. 1729: 36. 1653: 54.

atyaíhoz hasonló más házak, a' köz földön, hol tudniillik kineknek tetszik, lakul emeltessenek és építtessenek.

3. §. Mellyekhez a' köz szántóföldekből 's erdőkből, rétekből és kaszálókból annyit 's akkorát kell kivágni és kúőszakasztani, mennyi 's mekkora az atyai házhoz tartozik, 's ezt örök birtokul amazokhoz kapcsolni.

4. §. 'S ez akkor áll, ha van annyi köz föld, erdő és rét, hogy illetén osztás kellőleg történhetik és végrehajthatatik.

5. §. Mert különben a' mondott atyai ház után való és tartozó minden földeket és erdőket, réteket 's kaszálókat, annyi részre kell osztani, mennyi nemesi ház újonnan építtetendik *) 's ezen házak' mindegyikéhez egyenlő rész fog kiadatni birtoklás végett.

6. §. Ide értetvén azonban mindig azon földek', erdők' 's rétek' mennyisége és osztályrésze, melly azon telekhez vagy jobbágyhelyhez tartozott, mellynek tudniillik színén az új ház építtetni fog.

41. CZÍM.

Mint áll a' dolog, ha az atyai ház kőből vagy nagy költségekkel építtetett?

Ha pedig az atyai ház kőből, vagy teglából, vagy másképen is költségesen építtetett, és ha olly nagy becsűnek ítéltetnék, hogy illyes jószágoknak közös jövedelméből hasonló házak nem emeltethetnének, olly annyira, hogy még csak egyetlen egy sem épülhetne egy-

*) Az eredetiben : „aedificabuntur“, a' Corpus Jurisban : „aedificabuntur“.

könnyen: akkor illyes esetben az atyai házat, bíró' embere által lelkiösméretesen, *) kőfaragó, kőmives és ácsmesterek' hozzájárulásával meg kell becsültetni és ároztatni, 's mennyi testvér van, annyi részre kell a' becsü-öszeveget osztani; és a' legifjabbik fiú vagy testvér az őt illető részhez ingyen fog jutni.

1. De a' többi testvérek' osztályrészét az ározás és becsü sora szerint, nekik megtéríteni tartozik és kifizetni.

2. §. 'S ezt úgy értsd, ha a' legifjabbik fiu azon korban volna, hogy jószágának kellő gondját nem viselhetné; mert különben illy költséges épületet egyaránt kell felosztani a' testvérek között.

3. §. Egyébiránt ha a' jószágok és illetén birtoki jogok a' leányágot is szintugy mint a' fiút illetik, 's meghalálózván az atya, fiúk is, leányok is maradnak, **) és a' leányok' valamellyike volna a' legkisebb korú: akkor illyes esetben is, nem a' leánynak, hanem mind e' mellett ***) a' legifjabbik leányt közvetlen megelőző fiúnak, mint főbb nemnek és személynek adatik lakul az atyai ház, de a' már kijelentett föltételek alatt.

*) Az eredetiben: „judicis conscientiose“, a' Corpus Jurisban: „judicii conscientiosi“.

**) Az eredetiben levő: „manebunt“, hiányzik a' Corpus Jurisból.

***) Az eredetiben „nihilominus“, a' Corpus Jurisban: „potius“.

42. CZÍM.

*Hogy a' legidősbik testvér viselendi *) gondját az okleveleknek.*

És ugyanezt kell érteni az irományok' 's oklevelek' őrzéséről is : hogy tudniillik nem a' legidősbik leánynak, hanem a' bár ennél ifjabbik fiúnak kell a' jószágok' és birtoki jogok' dolgát illető és tárgyzó irományokat és okleveleket őrzésül általadni ; melyeket a' fiak, vagy fivérek között mindig a' legidősebbik szokott őrzeni.

1. §. És ez áll, ha a' legidősebbik testvér ép elméjü 's nem őrjült, vagy tébolyodott, vagy jószágainak nyilvános tékozlója, és ha többi testvéreit az atyai és ősi jószágokból vagy a' magáéiból is nem ügyekszik világosan kitagadni.

2. §. Mert ezen esetekben, nem a' legidősebbik fivérnek, hanem az atyai származás' ágazatához közelebb álló más fivérnek kell az irományokat és okleveleket tartásul és őrzésül adni és kezéhez szolgálni.

3. §. A' leányok pedig a' mindkét ágat illető jószágokat tárgyzó leveleknek és irományoknak átíratát vagy mását, az ország' rendes birái előtt magoknak kiadathatják **) 's fivéreik ezeknek kiadására köteleztetnek.

4. §. Tudnunk kell ezenkívül, hogy az osztály' ideje előtt a' fivérek ellen indított vagy indítandó minden ügyeknek és pereknek az tartozik (közös költség-

*) Az eredetiben : „conservabit“, a' Corpus Jurishan : „conservare debeat.

**) II : r. 15. Ul. I. 96.

gel azonban) gondját viselni, kit a' levelek őrizése illet.

43. CZÍM.

A' testvérek által szerzett jóságoknak osztályáról, és ezen adományi záradékról: „Általa.“

Továbbad meg kell jegyezni, hogy ha ősi vagy atyai jóságokban és birtoki jogokban osztozatlan, apáról, akár anyáról két vagy több testvér is volna, kiknek egyike a' királyi udvarban, vagy más urak' házában szolgálatban állott, a' másik pedig otthon a' háznak és gazdaságnak gondját viselte, és a' szolgálatban álló némelly jóságokat vagy birtoki jogokat a' királyi felségtől, vagy talán más uraktól is, úgy hozván magokkal szolgálatbeli érdemei, maga részére nyert 's otthon maradó testvéreinek neveit ezen záradékkal. „És általa“ stb. a' levelekbe és adományi kiváltságokba iratta és igttattatta volna: akkor, ámbár a' felkérő, a' testvéreivel történnendő osztály ideje előtt, illetén általa szerzett és keresett jóságokról szabadon, mint akarja, rendelkezhetik; és ezt úgy értsd hogy nem maga vagy örökösei számára valamelly szin alatt birtokolja avagy fentartóztatja, hanem magától előbb valósággal elidegeníti; osztályra jutva azonban mindenik testvér a' magának azon jóságokból járó részét, szinte mint a' fő felkérő joggal megkivánhatja. *)

1. §. Mert a' bármelly levelekben, vagy adományi kiváltságokban foglalt birtoki jogokat, mindig annyi

*) Az eredetiben: „rehabere“, a' Corpus Juri-ban: „habere“.

felé kell osztani, mennyi személy vagy embernev van azon levelekben különösen kijelölve. *)

2. §. Hacsak eziránt kivétel vagy különböztetés nem tétetnék azokban.

3. §. Az „Általa“ záradékot tehát nem úgy kell érteni, mintha annyit tenne: „Utána“, mint ezt némelly kelletinél bölcsebbeknek lenni akarók értetni kívánták; okoskodván és állítván, hogy a' többi testvérek a' főfelkérőnek életében részöket illetén szerzett és keresett jóságokból ki nem vehetik, hanem, hogy ezekben a' fő felkérőnek halála után kell ennek fiaival megosztaniok; mit nem kell tartani.

4. §. Mert az osztozatlan testvéreknek **) osztály' ideje előtt nyereséget és kárt egyaránt kell kapniok, és szenvedni- 's viselniök.

5. §. Innen van, hogyha bár némelly apáróli vagy anyáróli testvérnek, vagy unokatestvérnek, kik a' jóságokban még meg nem osztozkodtak, nevei nem lennének illetén adományi levelekbe igtatva; mégis az osztálykor részét, mint előbocsáttatott, közölök kiki joggal kívánhatja.

6. §. Miért is ezen kifejezés: Általa“ stb. alatt mindig ezt értsd: eszközlésével, vagy az ő tudniillik a' felkérő kieszközlése által. Mintha mondaná a' királyi felség: hogy ez vagy amaz híve szolgálatainak tekintetéből, neki, és kieszközlésével vagyis érette másnak is valamelly birtokot vagy falut adományozott.

*) I: r. 40. cz.

**) 1655: 54. 1723: 47.

44. CZÍM.

Mi történik, ha valamely testvér az általa keresett jószágokat magának akarja tartani?

Ha pedig valamely testvér (veszteglés- és hanyagságra 's tunyaságra adva a' többi magát) folyvást szolgálván, vérének ontása vagy másképen is szolgálatai és érdemei által, némely jószágokat vagy birtoki jogokat szerezne, 's ezekben többi testvéreit nem akarná részesíteni: akkor ha minden atyai jószágokról és jogokról lemond, az önszerzette jószágokat egészen a' maga és örökösei számára mindenkorra megtarthatja.

1. §. Honnét következik, hogy a' vértagadás nem a' jószágok' és birtoki jogok' szerzésében (mint némely-lyek vélekedtek) hanem a' szerzett, tudniillik atyai és ősi jószágokból ki tagadásban áll.

45. CZÍM.

Hogy testvérek között a' jószágosztálynak nem kell per útján történnie.

Tudni kell azután, hogy az apáról vagy akár anyáról, de még meg nem osztzott testvérek között, nem per útján, hanem csak a' királyi felségnek azon vármegye fő- vagy alispánjaihoz és szolgabiráihoz, melyben az osztandó jószágok és birtoki jogok fekszenek és keblezvék, vagy ha a' jószágok több vármegyében volnának elszórva, valamely ítélőmesterhez adott és intézett meghagyó levele által szokott és kell az osztálynak történni; kik *) vagy ki által az atyai és ősi, úgy az álta-

*) 1723 : 30.

lok közösen szerzett öszves jószágok és mindennemű birtoki jogok, az öszves bármi nemű 's minőségű *) ingó javakkal egyetemben, ellent nem állván akármely testvérnek **) ellenmondása, a' személyek száma szerint mindig felosztathatnak és elkülöníttethetnek.

1. §. Megtörténvén pedig már egyszer (az előadott módon) a' testvérek közt az osztály, ha talán valamelyik testvér illetén birtoki jogokban, törvényes okból, ismét osztályt kívánna ***), osztályrészét a' többinél kisebbnek avagy hasznavehetlenebbnek, vagy törvény útján kezeiből elfoglaltnak állítván: akkor az osztály illy módon csak per által, de egyetlen nyolczados törvényszakasz alatt (ha a' bíró a' felek' előadásainál és szóváltásainál fogva azt megengedhetőnek véli) történhetik 's kell történnie; mert a' második osztály gyakorta alapos és törvényes ok nélkül követeltetik.

2. §. 'S ezen cikket a' még meg sem osztozott unokatestvérekről is kell érteni.

46. CZÍM.

Mikor engedtetik meg osztályos atyafiak között a' jószágokban osztályújlás, és mikor nem?

Osztályos atyafiak között pedig, ha ****) vagy az ősök, vagy a' dédősök idejében némely jószágokban és birtoki jogokban osztály történt 's ez iránt osztály-

*) Az eredetiben: „maneriei“, a' Corpus Jurisban: „materiei.“

**) 1729: 28, 29.

***) 1729: 36.

****) Az eredetiben: si aut, a' Corpus Jurisban: „aut si.“

levél is készült volna, ezen túl nem engedtetik osztály. *)

1. §. Hanemha bebizonyíthatnék, hogy a' többinél hatalmasabbá lett valamelyik atyafi, a' helyes osztály után, másik atyjafia' földének vagy birtoki jogának némi részét erőszakosan maga számára bitorolta és foglalta volna, és a' tehetetlenebb atyafi, nem lévén képes a' hatalmasabb atyafi erőszakosságának ellentállani, újra igazságos osztályt követelne.

2. §. Mert ez esetben újra kell történni az osztálynak; hanem hosszú per után, 's ezt is olyképen, ha az osztályt követelő atyafi (mint előrebocsátám) törvényes okra hivatkozik.

3. §. Mert ha látván, hogy a' másik atyafi, a' vele, vagy elődével történt osztály után a' neki jutott földekben szőlőket és szőlőhegyeket ültetett, avagy cserjéket és csepőtéket irtott, 's így ezen osztályrész az övének, melly talán miveletlen maradt, hasznosabbá vált, és kiviláglanék, hogy ezért követeli az osztályt: még hosszú per által, azaz négy nyolczados törvényszakas alatt sem lehet neki az osztályújítást megnyernie.

4. §. Ha pedig azt állítná, hogy földének vagy birtoki jogának valamely része a' másik atyafi által erőszakosan elfoglaltatott, akkor jószágainak vagy birtoki jogai némi részének illetén erőszakos bitorlása iránt, atyafiát, értesítőleg is szabadon törvénybe és perbe foghatja.

5. §. És ezt akkor, ha az ügy a' hatalmaskodásoknál megtartatni szokott elévülés idejét felül nem mulná,

*) 1545: 36.

melly is harminczkét éviglen szokott felhozatni, 's megtartatni.

6. §. Mert örökös i jogra és birtoki jog' tulajdonára nézve atyafiak között soha sem kell megengedni az elévülést.

7. §. Továbbá, ha ugy taláztatott, hogy az atyafiak valaha határjeleknek egymás közötti emelésével és különböztetésével az osztályt megtették, akkor a' jószágok' osztálya közöttük és örököseik között, soha többé meg nem engedtetik.

8. §. Illyetén határjeli különböztetés és emelés azonban az atyafiak között a' jószágoknak egymásrai viszonyos háramlását ki nem zárja, 's nem is értetik hogy ezt kizárta volna.

47. CZÍM.

Hogy az atyafiak közt felosztott minden jószágok, egyik atyafi' magvaszakadtával a' másokra háramolnak, még házasság közbejöttével is.

Tudni kell továbbá, hogy az atyafiak között megosztott minden illyetén jószágok és birtoki jogok, valamellyikök örökös nélkül levén, száz, kétszáz 's még több év múlva is (ha köztük vagy valamellyikök között, nemzetségek negyed ízén túl házasságok köttetnek volna is) a' fenmaradott és örökösökkel megáldott többi atyafiakra háramlanak *) azonnal, **) ha ugyan az élet-

*) I. r. 67. czím.

**) Az eredetiben levő: „ipso facto“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

ben lévő atyafiak levéllel bebizonyíthatják, hogy a' meghalálozott és örökös nélküli atyafi nemzetségi egyenes ágazon valóságos vérségökből való volt, 's hogy elődével, az utána maradott jószágokban és birtoki jogokban elődeik megosztottak.

1. §. Levelek' szükében pedig nemzetségöket és származások' törzsökét 's ágazatát hatvan év' terjedelméig 's nem fölebb, emberi tanusággal is törvényesen igazolhatják.

2. §. Honnét következik, hogy az atyafiak között történt osztály után *) valamelyik atyafi által szerzett és keresett jószágok és birtoki jogok, meghalálozván és örökösök nélkül levén a' szerző atyafi, nem az osztályos atyafiakra szállanak, hanem a' királyi ügynökség által foglaltatnak el. **)

3. §. Szükséges annak is ide igtatása, hogy ***) a' királyi felség által két, vagy három, egymástól vérségre különböző személyeknek, nem atyafiaknak vagy ****) rokonoknak akár mint adományozott, vagy másképen általok *****) szerzett jószágok és birtoki jogok, valamelyikökhöz meghalálozván, és vérszerénti örökösök nélkül levén, ismét királyi adományozás alá kerülnek.

4. §. Mert egyedül a' vérségi származás és atyafiúi kölcsönös osztály vonja maga után a' jószágoknak vi-

*) 1723: 47.

**) 1715: 26.

***) A' Corpus Jurisban levő: „si“ nincs az eredetiben.

****) Az eredetiben: „vel“, a' Corpus Jurisban: „nec“

*****) Az eredetiben „per eosdem“, a' Corpus Jurisban „per alios“.

szonos és kölcsönös egymásra szállását és háramlását, bármilly elévülésre hivatkozás ellenére is.

48. CZÍM.

Vajjon szállanak-e férjnek és feleségnek együtt adományozott jószágok a' férj' magvaszakadtával a' feleségre és viszont?

Mivelhogy némelly urak és nemesek, az igazságos czímmel szolgálataik által szerzett jószágokról 's birtoki jogokról készített levelekbe vagy adományi kiváltságokba feleségeik neveit is szokták tételni és igtattatni, ennél fogva kérdés másodszor: vajjon meghalálózván örökösök nélkül a' férj, illetén birtoki jogokban és jószágokban volt része feleségére száll-e, miután ez nem testvérnek, hanem csak a' férj hitestársának vagyis feleségének tekintetik? És viszont, vajjon meghalálózván örökösök nélkül a' feleség, száll és háramlik-e férjére az ő része? Mond, hogy igen.

1. §. Mert, ámbár a' férj az asszonynak, és az asszony a' férjnek nem testvére, 's annak nem is vétetik vérségi származásra nézve, mégis közösülés- és egybekelésnél fogva testvérnél többnek tekintetik. Mert hiszen az evangelium' tanúsága szerint: „ők nem két, hanem egy test“; a' testvér pedig más test.

2. §. Az egyesülésnél és közösülésnél fogva tehát az előadott esetben a' férj' birtoki részének, feleségére, és viszonttag a' feleségének, férjére kell igazságosan szállania.

3. §. De itt meg kell jegyeznünk, hogy ha a' fentebb említett adományba vagy adománylevélbe a' „mind-

két ági“ záradék be nem igtattatik, 's az adomány csak egyszerűen keletkezik, akkor efféle birtoki jogok, ha mindjárt leányai is volnának az asszonynak, nem néznek a' leányágra, hanem csak fiakat illetőkül tekintetnek.

4. §. De midőn az adomány tartalmában ezen záradék fordul elő és van beigtatva, hogy tudniillik „ha fiörökösök nélkül találna lenni a' jószágokat felkérő, akkor leányaira szálljanak ezen jószágok“ ilyenkor a' jószágok és birtoki jogok, mihelyest 's miután a' leányok kezeibe kerültek, a' föntebb megjegyzett záradéknál és oknál fogva, mindenkor mind a' két ágat illetendik.

5. §. 'S ugyan ezt kell tartani a' pénzen vett jószágokról is ha a' feleség' neve a' vételbeli 's átirati levélbe igtattatott, hogy tudniillik az egyik félnek magvaszakadtával azok *) az előhocsátott mód szerint a' másokra szállanak. **)

49. CZÍM.

Vajjon a' hűtlenség' vétke miatt megítéltnek jószágai szállanak-e királyi jóváhagyás hozzájárulásával a' fogadott testvérré?

Mivel most a' jószágoknak háramlásáról értekezünk, azért még azt is kérdezzük: vajjon valamely hűtlenség' vétke miatt elítéltnek jószágai és birtoki jogai, miután fejére és jószágára nézve kegyelmet nyert, szálla-

*) Az eredetiben: „illa“, a' Corpus Jurisban: „illo.“

**) 1687: 11. 1715: 26. I. r. 102. cz.

nak-e arra, kivel jószágainak háramlása iránt előbb testvéri örökbefogadásra és szerződésre lépett melly szerződéshez a' királyi jóváhagyás is járult, — vagy sem? Mond, hogy nem.

1. §. Mivel azon szerződés a' jószágoknak örökletében testvéri osztályosság' erejével bir. *) És miután bizonyos, hogy a' hűtlenség' vétkébe bonyolodott **) és sülyedett embernek jószágai sem előbb született fiaira, sem testvéreire vagy osztályosaira nem szállanak, ***) azért a' fogadott testvérre sem háramlanak az említett jószágok, (még ha az iránt királyi jóváhagyás is, mint előbocsáttatik, nyeretett volna).

2. §. Ezen jószágoknak a' királyi kegyelem' megnyerése előtti háramlásáról pedig kérdés sem lehet; mert akkor a' jószágok arra szállottak volna, kinek a' fejdelem által ajándékoztattak. Mert míglen valaki jószágainak valóságos uralmával bir, addig vétkeinél és kihágásainál fogva azokat mindig örökre elveszítheti; a' testvérül fogadás ellent nem állván.

50. CZÍM.

Mit kell két testvérnek leányairól, kik különkülön örökösökké fiúsíttattak, öröködéséről tartani?

Kérdés még továbbá, ha két testvér, vagy osztályos volna, kik mindketten (fiág nélkül szükölködven),

*) A' Corpus Jurisban levő: „non“, nincs az eredetiben.

**) Az eredetiben: „irretiti“, a' Corpus Jurisban „inquinati“.

***) I. r. 16, 20. cz.

tulajdon jószágaikban és birtoki jogaiban, különkülön és különböző időben, leányaikat fiörökösökké tétetik vagy akár mindkét ágra is fiúsíttatják a' fejdelem által, egyik testvér sem ellenezvén a' másiknak fiúsítását: vajjon egyik testvér leányainak vagy örököseinek vagy maradékainak magvaszakadtával, jószágaik és birtoki jogaik, a' fennmaradott másik testvér' leányaira vagy maradékaira szállnak-e vérségök szerint, vagy a' királyi ügynökre háramlanak?

1. §. Felelni kell, hogy a' királyi ügynökre háramlanak. *) Mivelhogy ama' leányok, nem az örökösök' vagy vérség' jogánál, hanem a' fiúsítás' erejénél fogva jutottak a' jószágokhoz.

2. §. A' fiúsítás pedig adomány' erejével és természetével bír **), és illetően adomány külön-külön és nem együtt történnék tekintetik, azért is mintegy idegen személyek között, különválasztva és különböző időben történnék tartatik, és a' jószágok következőleg az ügynökre háramlanak.

3. §. Valamint a' testvéreknek osztály után felkérendő adományaiban is (ha a' megosztzott másik testvér' neve be nem igtattatik) szokott történni; hogy tudniillik a' felkérő testvér' magvaszakadtával, az osztály után nyert jószágok, nem az életben maradott testvérré, kivel megosztzkodott, szállanak, hanem a' királyi feliség' adományozása alá kerülnek.

*) 1715: 26.

**) I. r. 7, 17 és 57. cz.

51. CZÍM.

*A' jószágoknak atyák és fiak közötti felosztásáról,
és az atyai hatalomról.*

Tudni kell azután, hogy ámbár a' jószágoknak osztálya az atya és fiú között nem engedtetik meg mindenkor, van mégis számos eset, melyekben, ha a' fiú nem akarná is, atyja őt az osztály' tételére kényszerítheti, és viszont, ha tudniillik az atya nem akarná, a' fiú mégis megleheti a' jószágok' osztályát atyjával.

1. §. De mielőtt ezen esetek előadatnának, szükségesnek látszik tudni, milly és mennyiféle hatalommal birnak az atyák fiaikra nézve. Holott megkell jegyezni, hogy a' szüléknek törvényes és nemtörvényes kora, szárnyokra nem kelt, azaz: atyai hatalom alól fel nem szabadított minden fiai és leányai a' szárnyra kelés' vagy felszabadítás' idején innen (melly hazánknak szokása szerint a' fiak' részéről a' jószágoknak és birtoki jogoknak az atyávali megosztása által, a' leányok' részéről pedig ezeknek eljegyeztetése és a' menyekző' ünneplése vagy a' házasság' teljesedésbe mente által szokott történni) atyai hatalom alatt állanak.

2. §. Kik tehát töled és feleségedtől születnek, mig szárnyra nem keltek, hatalmadban leendenek; és nem csak ők, hanem unokáid is, azaz: még szárnyra nem kelt fiadtól nemzett fiúk, szinte hatalmadban fognak maradni.

3. §. De kik leányodtól születnek, azok nem a' te hatalmadban, hanem atyjokéban vagy nagyatyjokéban lesznek, akár nemes legyen az atya, akár nemestelen;

mert a' fiak nem az anya', hanem az atya' családat követik. *) És innen van az is, hogy a' nemes anyától, de nemestelen atyától nemzettek nem számíttatnak a' való nemések közé.

4. §. Az atyai hatalmak' elseje tehát, hogy a' fiú, míglen atyja' hatalmában leszen, az ingó és ingatlan atyai javakból, az atyának akarata és egyezése nélkül semmit el nem adhat, vagy másképen el nem idegeníthet, és ezek iránt másokkal szerződést sem tehet vagy köthet.

5. §. Másodika, hogy az atyák törvényes koru fiaikat is néataláni vétkeik szerint megbüntethetik és feddhetik, sőt ha kicsapongásaik' és gonosz tetteik' minősége kívánná, be is zárathatják. **)

6. §. Továbbá, hogy valóságos szükség' esetében az atyák fiaik' terheit is felvállalhatják és magokra vehetik, és gyakran még meg nem osztott jószágaikat is vég szükség' esetében eladhatják és elidegeníthetik, mint alább kijelentetik. ***)

7. §. Továbbá, hogy az atyának akaratja ellen fiát senki le nem tartóztathatja magánál.

8. §. Továbbá, hogy az atya, fiát maga helyett túszul adhatja, de nem viszont.

9. §. Hogy a' fiúk az atyai ingó javakról végrendeletet nem tehetnek, hanemcsak mennyiben atyjaik megengedik; mivel a' végrendeletnek a' rendelkező szabad tetszéséből kell erednie. Illyetén fiak pedig nem a' magok, hanem mások', tudniillik atyjok' hatalmában

*) I. r. 7. cz.

**) 1723: 111.

***) II. r. 57. cz.

vannak; azonban másképen van a' dolog a' fiak által önszorgálataikkal vagy tudományukkal szerzett vagyona nézve, mert ez iránt az atyának akarata¹ nélkül is, szabadon végrendelkezhetnek.

52. CZÍM.

Azon esetek, mellyekben az atya fiát a' jószágoknak felosztására kényszerítheti.

Továbbad tudni kell aztán, hogy az atya felserdült és törvényes kora fiát, de nem a' serdületlent, az alább irt esetekben az örökségek' és egyéb vagyon' felosztására kényszerítheti, *) azonban ki nem tagadhatja őt azokból:

1. §. Ha a' fiú hatalmaskodva szüleiére támad, vagy más terhes és nevezetes méltatlanságot követ el rajtuk. **)

2. §. Ha szüleit olly bűnbeli ügyről vádolja, melly a' fejdelem' vagy az egész ország' veszedelmeztetésével nem jár.

3. §. Továbbá, ha szüleinek életére leselkedett, mérég által tudniillik vagy másképen a' szülék' halálára törekedvén.

4. §. Továbbá, ha gonosztevőkkel, vagy más istentelen életű emberekkel az atyának akarata ellen cimboráskodik, gonoszúl vesztegetvén az atyai jószágokat.

*) Az eredetiben levő: „potest“ hiányzik a' Corpus Juris-ban.

**) 1723: 11.

5. §. Ha a' fogságba esett atyát, az ellenségek' kezéből, vagy a' tömlöczből, midőn tehetne volna, ki nem váltotta, 's ki sem szabadította, vagy érette kezkeskedni vonakodott.

53. CZÍM.

Azon esetekről, mellyekben viszont a' fiú osztozkodhatik meg az atyával.

Viszontlag pedig a' (bár atyai hatalom alatt álló) fiu, atyját az alább megjegyzett esetekben a' jószágoknak és vagyonnak megosztására kényszerítheti és birhatja, ellent nem állván az előbocsátott atyai hatalom:

1. §. Először, midőn az atya jószágainak tékozlója, 's a' maga' és fiainak jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokul elidegenítette, vagy világosan elidegeníteni akarja, és illyetén szándéka a' fiúnak nyilvános tudomására jő *)

2. §. Továbbá, midőn jöllehet örökségeit és birtoki jogait el nem idegenítette, vagy nem is ügyekezett elidegeníteni, de azokat nem kellőképen miveli, vagy óalmazza, hanem elpusztulni hagyja.

3. §. Továbbá, ha az atya, fiát igazságos ok és tetemes vétke nélkül gonoszul és kegyetlenül megfenyíti.

4. §. Továbbá, midőn az atya, fiát a' törvényes kornak betöltött ideje után házasságra lépni nem engedi.

5. §. Továbbá, ha fiát vétkezni kényszerítené az atya.

*) 1723: 48.

6. §. Ámbár pedig a' fiú, atyját bűnbeli ügygyel (mint imént mondatott) *) nem vádolhatja, mégis ez esetben (mivel Istennek kell inkább, hogy sem a' szüléknek engedelmeskedni) atyját tisztességes módokon a' fiú a' jószágoknak osztályára, nem vádolólag, vagy bűnbeli keresetet ellene indítólag, hanem inkább hibáját és fogyatkozását megszáván, felszólíthatja, rábírhata és kényszerítheti is.

7. §. A' jószágoknak és vagyonnak az előbocsátott eseteknél fogva történendő főntebb említett osztályát mindig az ősi jószágokról 's birtoki jogokról és ingó vagyonról kell érteni, nem pedig az atya' tulajdon szolgálatai vagy érdemei által szerzettekről.

8. §. Mert ha az atya a' megirt okoknál fogva kényszeríti fiát osztályra: akkor az általa bármiképen szerzett és keresett jószágokban es örökségekben vagy birtoki jogokban 's ingó vagyonban nem tartozik fiával osztozkodni.

9. §. De ha az előbocsátott okokon kívül történt és következett osztály az atya és fiú között, akkor különbség nélkül minden jószágokra és holmikra nézve kell közöttük osztálynak történni.

10. §. Mivelhogy természeti jog szerint az atya a' fiúnak és viszontag a' fiú az atyának szerzi mind azt, a' mi vagyont és jószágot szerezni képes.

*) 52. cz.

54. CZÍM.

Az osztálynak még egy esetéről és a' fiút anyai jogon illető jószágról.

Azt is *) kell tudni, hogy miután a' fiú, atyja' helybenhagyásával törvényes feleséget vesz, (a' föntebb előbocsátott esetek ellent nem állván) atyját mindenkor (azonban annak módja és törvény szerint) osztályra minden esetre kényszerítheti, **) mellyben mindegyiknek, az atyának tudniillik 's a' fiúnak jószágaira és javaira nézve egyenlően kell az osztályt végrehajtani.

1. §. Mindazáltal ha a' fiúnak külön örök vagyona és birtoki jogai vannak, mellyekhez anyai jogon az anyának akár élteben akár halála után jutott, az ilyetén jószágokat nem tartozik atyjával megosztani.

2. §. Mivel e' részben csak az anya' nem az atya' családat követik e' jószágok; mint maga az okosság is nyilván mondja.

55. CZÍM.

Az örjült és tébolyodott fiakról, hogy mindig atyai hatalom alatt maradnak.

Azt sem kell mellőzni, hogy az örjült, esztelen és megtébolyodott fiak, mivel úgy tekintetnek mint kik soha sem jutottak el az értelmesség' és tökéletes kor' éveire, azért soha fel nem szabadúlhatnak az atyai hatalom alól.

*) Az eredetiben: „etiam“, a' Corpus Jurisban „enim“.

**) 1659: 36.

1. §. Szüléik ennél fogva minden igazságos és becsületes dologra kötelezhetik őket, és nyilvános szükség esetében jószágaikat is elidegeníthetik. De ugyan csak ők tisztességes élelmükről és öltözetükről is tartoznak gondoskodni.

2. §. Ugyan ezt kell érteni (az atya' halála után) az örjülteknek rokonairól is, hogy tudnillik a' többiek-nél idős, józan elméjű rokonuk, ezen örjülteknek és eszelősöknek gondját atyaként fogja viselni.

56. CZÍM.

Hányféleképen szűnik meg 's töröltetik el az atyai hatalom?

Ámbár pedig a' fiak az atyai hatalom alól a' jószágoknak osztása által (mint föntebb megjegyeztetett) fölmentetni szoktak és felszabadíttatni, mégis van néhány eset, mellyekben másképen is szűnik meg 's töröltetik el az atyai hatalom.

1. §. Először: a' végrendelet nélkül elhunyt atyának halála által, ha tudniillik nem-törvényes koru fiának végintézeti gyámokat nem rendelt; 's ez akkor áll, ha az atya maga már önjogu volt és saját atyjának hatalma alatt nem állott; mert illy módon a' fiúnak, nagyatyja hatalma alá kell kerülnie.

2. §. Továbbá, elvétetik az atyai hatalom, ha az atya valamelly hűtlenségi vétek, vagy más nagy bűnbeli kihágás miatt jószágainak és birtoki jogainak örökségétől megfosztatik és ez által fejvesztési ítéletre is kárhoztatik. Mert valamint ő a' jószágoknak kölcsönös és viszonyos örökletétől, illetén hűtlenség, vagy vé-

tek' büntetése miatt mind fiaira, mind rokonira nézve elszakadtnak: úgy az atyai hatalom is megszűntnek és elenyészettnek fog bizonyíttatni.

3. §. Továbbá,' megszűnik az atyai hatalom, ha az atya ellenségi kézbe és fogságba esik; mert ki fogva van, más valakit nem tarthat hatalmában. Mert akkor nem ön-jogú. És ez áll, míglen fogságban marad, mert kiszabadúlta és visszatérte után az atyai hatalom helyre-áll és megújúl.

4. §. Innen van, hogy időközben az idősülés sem foly ellene, valamint ő sem idősíthet el más ellen; de visszatéréseig minden ugyanazon előbbeni állapotban fog maradni; és visszaérkezte után, minden ügyekben, és ezeknek minden czikkelyeiben 's folyamataiban, az előbbeni állapotra jut.

57. CZÍM.

Hogy minden úr és nemes saját jószágairól szabadon rendelkezhetik.

Tudni kell pedig, hogy mindenik zászlós, országnagy úr és nemes birtokos ember, kinek fiai és leányai vannak, ezeknek minden bele egyezése nélkül, sőt akaratjuk ellen is, tulajdon szolgálatai által szerzett *) és nyert, vagy saját pénzével (melly szinte szolgálatok által szokott szereztetni) vásárlott és vett javai, jószágai, és birtoki jogai iránt és felől életében szabadon, mint tetszik, rendelkezhetik, 's ezeknek el is idegenítésére teljes hatalommal bír, a' fiaknak és leányoknak ellenmon-

*) I: r. 5. cz.

dása, tiltakozása, vagy bármely más ellenkezése el-
lent nem állván.

1. §. És ha az atya ezen javairól és jószágairól 's birtoki jogairól fiai 's leányai közt életében némi osztályt tett volna, nehogy kimultával ez oknál fogva egyenetlenségek, gyűlölségek, viszátkodások és ellenkezések' anyagai támadjanak közöttük, a' fiak és leányok, atyjok halála után is tartoznak ezen osztályt helybenhagyni 's abban örökké megmaradni.

2. §. És ugyan ezt kell valamely szerződés' vagy testvérül fogadás' vagy fiúsítás' erejénél fogva, valamely férfiról vagy valamely néemberre szállott vagy háramlott jószágokról és birtoki jogokról is tartani; mivel ama' férfi vagy néember ollyba vétetik és bizonyíttatik, mint ki az illetén jószágokat ön maga nyerte volt.

58. CZÍM.

Hogy az atya az ősi jószágokat gyermekeinek sérelmével el nem idegenítheti.

Az ősi jószágokról és birtoki jogokról azonban az atya, fiainak vagy akár leányainak, ha azok a' leányát is illetik, sérelmével, úgy szinte az atyafi atyafiának sérelmével, az atyai vagy ősi jószágokról és birtoki jogokról, a' fiak' és leányok' vagy atyafiak' megegyezése nélkül, ezen jószágoknak elidegenítésére és eladására nézve semmi bevallást helyes ok nélkül nem tehet. *) Mi ha történnék is, minden erő nélkülűnek tekintetik.

*) 1723 : 47. I. r. 61. cz.

1. §. Mert szokvák némellyek az atyai és ősi jószágokat gyakran szükségtől kényszerítve, néha pedig semmi helyes októl nem sürgetve, hanem csak torkosság' 's részegeskedés' és dorbézolás' indításából, néha pedig az atyafi ellen való gonosz irigység' incselkedéséből, az ördög' hozzájárultával, néha ugyan jól és helyesen, de gyakrabban gonoszul, kiknek lehetséges, elzálogosítani, vagy örökre eladni, átírni 's különféle czimek 's kikeresett színek alatt lekötelezni; és hogy az e' felől történt bevallás nagyobb erejű legyen, és ne érvényteleníthetessék, fiaik' 's leányaik' és atyafiaik' terheit a' bevallás' tartalmában magokra és örököseikre venni és vállalni.

59. CZÍM.

Mit tesz terhet vállalni fel, és hányféleképen vállaltatnak fel a' fiak' és atyafiaik' terhei?

Teszen pedig terheket felvállalni: az atya vagy atyafi általi bevallás' megtartása iránt valamelly jószág' vevőjének némi kezességet adni. Mire nézve tudni kell, hogy a' fiak' vagy atyafiaik' terhei három módon vállaltatnak fel. Először: helyes ok nélkül. Másodszor: okszerűleg. Harmadszor pedig és utoljára: szükségből.

1. §. Először tehát helyes ok nélkül, *) mikor tudniillik semmi nyilvános szükségből és semmi helyes okból (mint imént előbocsátám), hanem vagy gonoszul, vagy torkosságból, vagy bántalmi vágyból is vállaltatnak fel a' terhek. És így ez érvénytelen a' törvény előtt,

*) 1723: 48.

hanem egyenesen és egyszerűen visszahúzzatik az illetén felvállalás, és a' bevallás is megerőtlenítettik.

2. §. Második módon: okszerűleg, tudniillik nyilvános és helyes ok fordulván elő, teszem: idegen kéznél zálogban volt birtokot magunkhoz váltván, vagy a' hitbért és jegyajándékot 's leánynegyedet kifizetvén; ha tudniillik egy rész vagy részecske eladának, és az összes jószágoknak maradványa a' szükséges teher alól kivonatték.

3. §. Továbbá, halastavakat, malmokat 's házakat és szabad lakokat szükségből építvén, vagy más, talán jobb részt az eladott birtok' vagy rész' árából vevén, avagy birtokcserét tevén.

4. §. Mellyek, mivelhogy a' fiúnak vagy atyafinak örökségi haszonba mennek, azért a' felvállalt terheket illy esetben egyszerűen vissza nem húzhatni 's meg nem másíthatni. De ha a' bevallás' tartalmában 's a' teher' felvállalásában különösen megnevezett fiú' azokat visszahúzni akarná, akkor atyja' életében, az atya' díjával és bárhol fekvő összes birtoki jogainak köz becsüje mellett, az atyának halála után pedig egyedül az atyai jogoknak becsüje mellett, hatalmában áll azokat megmásítani - és megsemmisítnie. És ugyanazt kell az atyafiak' bevallásáról is érteni és tartani.

5. §. De itt meg kell jegyezni, hogy, ha a' teher' felvállalása általánosan történt, és a' fiak' vagy atyafiak' nevei a' bevallás' sorában nincsenek névszerint kitéve és kijelölve, akkor illetén teher' felvállalása nem érvényes, hanem egyszerűen megerőtleníthető.

6. §. Harmadik pedig és utolsó módon: végső szükségtől kényszerítve, midőn tudniillik valaki, főben-

járó ítéletnél fogva a' törvény' rende szerint más ellenében elmarasztaltatik és ítétetik és talán saját személyében is a' hozott ítélet' erejénél fogva letartóztatatik, 's a' törvény által rendelt büntetésnek elszenvedésére birói kézhez adatik, vagy ha, ámbár le nem tartóztatott, de királyi kegyelmet sem nyert, vagy ha kegyelem adott is neki, de ez az ellenféllel egyezkedés' feltétele alatt és nem másképp megy teljesezésbe *), (mert különben is a' királyi felség meg nem kegyelmezhet másképp, hanem hogy egyezkedjék), vagy a' török, saracen, vagy tatár, avagy más bármelly ellenséges fogságban letartóztatatik, és innen nem egyébként, mint némi szerződésnél fogva szabadul ki; és ez utolsó módon az előbocsátott teher' felvállalása soha vissza nem húzatik.

7. §. És az ez iránt történt bevallás a' fiú vagy atyafi által semmi úton vissza nem húzható; sőt ha az atya, fiának részét (midőn saját része fejének váltásával föl nem érne) az előbocsátott esetekben a' fiúval történt osztály előtt elidegenítette, a' fiu ezt tűrni és elszenvedni tartozik.

8. §. Nem is szükséges illetőn bevalláskor (hamindjárt csak egyetlenegy és magánálló volna is a' bevalló személy) akár a' király' akár az osztályos vérek' egyezése, hanem az magától mindenha helyesen történt és érvényes maradand.

9. §. Következtetés. Az előbocsátottakból tehát következik, hogy a' birtoki eladás háromféle, tudniil-

*) Az eredetiben, „cum conditione tamen concordandi cum adversa parte et non aliter praeestabitur“, a' Corpus Jurisban: „ita tamen ut concordet cum adversa parte“.

lik oknélküli, okszerű és szükségbeli. Az oknélküli eladás semmit sem ér. Az okszerű pedig néha érvényes néha visszahúzzatik. A' szükségbeli azonban mindig érvényes és örökre megáll *) és soha meg nem erőtlenítetik, miként a' fiak' és atyafiak terhei' felvállalásának és visszahúzásának iménti magyarázatából világosan kitetszik.

60. CZÍM.

A' birtok' eladásánál szükségeskép előre bocsátandó törvényes megintésről.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy miután mind a' zálog' mind pedig az örökség' jogánál és cziménél fogva, kivált az atyafiak' sérelmével sokak által történő bevallásokban némi kárhoztató visszaélés harapódzott el, hogy tudniillik néha ötven forintot vett fel valaki az uzsorástól, 's még is a' káptalan, vagy convent, avagy az ország' rendes birái előtt szántszándékkal, még pedig gonoszúl azt vallja, hogy száz vagy kétszáz forintot vett föl; a' káptalan pedig és a' convent, vagy az ország' rendes birái, a' történt bevallás' sora és módja szerint tartoznak a' bevalló és kötelező levelet kiadni; és így némellyek jószágait csak hamar olly pénzőszeggel terhelik és bonyolítják, hogy azon jószágok, mondhatni, alig érik az öszvegnek felét, miért is gyakran történik, hogy illetén jószágok, saját nemzetségtől örökösen elidegenítettnek.

*) Az eredetiben: „tenet“, a' Corpus Jurisban; „tenetur“.

1. §. Tehát ennél fogva mindenik birtoki eladás, sőt elzálogosítás is mindenkor törvényes megintetését keltekezi azon fiaknak, vagy leányoknak, avagy atyafiaknak, kikre az illetően eladandó és zálogba bocsátandó birtoki jogoknak öröksége és háramlása tudnivalókép tartozik (azért hogy azt vagy azokat magokhoz vegyék). Kik ha törvényesen megintetvén és felszólíttatván, a' birtokot, vagy az illetően birtoki jogokat illendő és közbecsűjök 's értékök szerint magoknak szerezni és magokhoz venni akarják, minden egyéb vevők és 'uzsorások előtt szabad és teljes hatalommal birnak azokat magoknak megszerezni- és venniök.

2. §. Ha pedig az eladó vagy elzálogosító az előbocsátott megintést megtenni elmulasztja, és birtoki jogait mondott fiainak és véreinek tudta vagy megegyezése nélkül valakinek elidegeníti vagy elzálogosítja, és ezért valamelyik fia, vagy leánya, vagy atyjafia *) az illetően jószágok' vagy birtoki jogok' vevőjét a' királyi törvényszékre maga ellenében idézteti: **) akkor egyetlenegy, tudniillik egy nyolczados törvényszakasz alatt az ügyet be kell végezni, és a' fölperes az előbb említett jószágokat vagy birtoki jogokat egyedül közbecsűjök szerint magához veheti; az uzsorásnak vagy vevőnek ez iránti bevalló levelében foglalt bármi tetemes pénzöszege ellent nem állván.

3. §. Kivevén és kizárván mindazonáltal azon esetet, midőn valaki főbenjáró ítéletben elmarasztaltan

*) Az eredetiben levő: „aut filiarum vel“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) 1723: 47. 1653: 32.

fogva tartatik, és a' büntetés' elszenvedésére birói kézbe adatik; mert e' módon (mivel az ellenfélleli egyezkedésre három napnál több ideje nincsen) megintést (az előadott módon) nem tartozik tenni, hanem jószágait, kiknek és a' mennyi összegért lehető, ilyenkor mindig szabadon eladhatja.

4. §. És ugyan ezt kell érteni arról is, ki külső ellenségnél fogságban tartatik. Hogy tudniillik ez is jószágait minden megintés nélkül, fejének váltságára eladhatja és örökösen elidegenítheti *)

5. §. Mikor pedig a' főnebb említett megintés a' jószágoknak és birtoki jogoknak örökös eladását törvényesen megelőzé, 's a' fiak vagy leányok vagy atyafiak közül egy sem akarná az eladandó jószágokat és birtoki jogokat magának szerezni, vagy meg venni, vagy talán szükségtől akadályoztatva meg nem vehetné, akkor ezen fiak és leányok és atyafiak a' jószágokat utóbb nem egyébként, mint a' bevalló levélben foglalt pénz-összeg' teljes letétele és lefizetése mellett, vagy akár örök becsünel fogva és hosszú per' útján szerezhetik magokhoz.

6. §. Mert józágaiknak eladóit is okszerű és megengedhető esetekben és körülményekben nem kell annyira korlátozni és megszorítani, hogy igazságos jogait és javaikat kellőképen ne használhassák, és ne élvezhessék.

7. §. Ha azonban valamellyik fiú vagy leány vagy atyafi a' megintés' idejekor azt felelné és hozná elő, hogy a' jószágot magához venni kívánja, akkor neki az illendő összeg' letételére és az eladóvali egyezkedésre,

*) II. r. 57 és I. r. 51. 56 's 79.

a' bíró előtti megjelenés végett (kinek hatalmánál és le-
velénél fogva történik és végrehajtatik a' megintés) rö-
vid és illetőleges határ időt kell kitűzni. Beállván pedig
a' határidő, ha a' hozandó bírói ítélethez, és a' jószágok'
köz becsüjéhez képesti öszveget letenni vonakodik, jó-
szágait az eladó szabadon elidegenítheti.

8. §. A' zálogos jószágokra és birtoki jogokra néz-
ve *) pedig mást kell tartani; mert némelly birtoki jo-
gok, mondott köz becsüjök' értékén felül, akár törté-
nik eleve törvényes megintés akár nem, a' fiaknak,
vagy leányoknak, vagy atyafiaknak, vagy a' királyi jog-
nak is sérelmével, senkinek el nem zálogosíthatók. Ezen
megbecsültetés azonban és ennek sora nemcsak a' ne-
mesi házakat és udvarokat, 's a' mezővárosokban, faluk-
ban vagy helységekben találtató népesített és népet-
len vagy pusztai jobbágytelkeket, hanem a' földeket,
erdőket és réteket, halastavakat és malmokat (úgy,
mint a' leánynegyedek' fizetésében) mindenestől magában
zárja. És a' mennyire az illetén becsü, a' bíró mérsék-
lése szerint terjed, annyiban kell a' zálogos jogokérti
pénzek' letételének és visszaszolgáltatásának is, a' fiak,
vagy leányok, vagy atyafiak, 's még azok által is esz-
közlötnie, kik talán királyi hatósággal (azon esetben,
midőn az elzálogosítás egyetlenegy, a' magszakadáshoz
közelgető személy által történt) állanának elő.

9. §. Azon leányokat és **) némbereket értsd pedig
az előbocsátott esetekben megintendőknek, kiket az
eladandó vagy elzálogosítandó jószágok egyenlő joggal

*) 1635: 90. 1647: 125. 1655. 52. 1681: 33 1723: 48.

**) Az eredetiben levő: „et“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

illetnek a' fiággal, mert különben a' leányok vagy némberek e' részben idegenek gyanánt fognak tekintetni, 's csak úgy mint a' szomszédok és határosok léphetnek föl, kivéven, hogy, ha akarják, minden szomszédok és határosok előtt avatkozhatnak a' jószágoknak vételébe és átváltásába, 's ezeket magoknak szerezhetik.

10. §. A' szomszédok pedig és határosok az előbb említett és részökre történt megintés által az eladandó birtoki jogokat, minden más idegen és távolabb vevők előtt magokhoz szerezhetik ugyan: azonban nem köz becsü szerint, mint a' fi- vagy nővérek, de mindig a' bevalló levélben foglalt pénzmennyiség *) létele és teljes lefizetése, avagy a' birtoki jogoknak örök becsüje mellett is. Mindazáltal egyetlenegy nyolczados törvényszakas alatt, ha az eladók' részéről megintés eleve nem történt, és a' szomszédok 's határosok mind e' mellett az iránt magok' részéről a' szokott intést megtették, kik is az elzálogosított birtoki jogokért hasonlóképen a' tőkepénzt, mellyért az illetén elzálogosítás történt volt, tartoznak lefizetni. Nem is avatkozhatnak vagy elegyülhetnek e' részben valamely megbecsültetésbe, miután az illetén birtoki jogoknak tulajdoniságából és örökségéből tudnivalókép semmi sem illeti őket.

*) Az eredetiben levő: „summae“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

61. CZÍM.

Mint kell az atyafinak a' másik atyafi által eladott vagy elzálogosított részét visszaszereznie.

Meg kell továbbá jegyezni*) hogy az idősebb atyafiak rendszerint, és néha ifjabbak is, kik honn maradván az idősb atyafiak' távollétében ezeknek atyai és ősi még osztatlan jószágait és birtoki jogait tartják, magokra vevén az apárolí vagy anyárolí többi atyafiak' terheit, ezen birtoki jogokat elzálogosítani és örök áron eladni szokvák, 's ez által a' vevők nem csak amaz eladónak vagy elzálogosítónak részét, hanem többi atyafinak, mint kiknek terheit ő magára vette, birtoki részeit is szokták magokhoz szerezni

1. §. Minél fogva tudni kell, hogy ha valamikor illetén eladás vagy birtoki elidegenítés helyes ok nélkül történik valaki által, akkor a' többi atyafiak' részeit egyáltalában minden fizetés nélkül kell a' fölperesnek vagy fölpereseknek az első nyolczados törvényszékeken visszaadni és visszaszolgáltatni. Az eladó atyafi' része pedig megbecsültetik és ezen jószágrésznek csak közbecsüi értéke térítettik meg a' vevőnek. Így szinte az eladó atyafinak része is birtokba adatik a' fölperesnek az előbb felvállalt tehernek minden visszahúzása és letevése nélkül. A' bevalló levélben följegyzett **) pénzmenynység' maradványaért és fölöslegeért pedig az eladó atyafinak többi jószágait és birtoki jogait, mellyek amaz

*) 1723: 47.

**) Az eredetiben: „denotatae“, a' Corpus Jurisban, „donatae“.

összeg' megtérítésére elégségeseknek fognak látszani, azonnal és a' további perfolymatot be sem várva a' bíró által meg kell becsültetni, és az illetén bevalló levélben kijelentett feltételek alatt a' vevőnek kezéhez birtokul adni.

2. §. Ha azonban az eladottakon kívül egyéb jószágai nem volnának, és a' részére eső ingó javaknak is olly szükében volna, hogy az előbb említett összeg azokból ki nem telnék és vissza nem nyerethetnék: akkor a' vevő az illetén fölösleg' kárát szüségképen szenvedni kénytelen; és ez áll (mint mondatott) a' föntebb magyarázott helyes ok nélküli esetben.

3. §. Mert okszerü esetben a' teher visszahuzásának is (a' föntebb előhozott módon) következnie kell, és ebből a' pénznek előbb említett fölöslege (mennyire lehetséges) a' vevőnek visszatéríttetnie.

4. §. És ugyan ezt kell érteni az atyáról is, ki saját és fiainak ősi jogait fiai' sérelmével és megegyezésök nélkül helytelenül és ok nélkül elidegeníti, vagy áruba és zalogba bocsátja; hogy tudniillik bevallását az előbb említett oknélküli esetben *) egyszerűen megerőtleníteni és a' fiak' részét egy általában minden fizetés nélkül, az atya' részét pedig köz becsü mellett a' fiaknak vissza és által kell adni.

62. CZÍM.

Néhány vissza nem húzható bevallásról.

De itt figyelembe és észbe kell venni, hogy ha a' másik atyafinak bevallását visszavonni és visszahúzni

*) I. r. 59. cz.

akáró atyafi, az ezen eladásnál fogva akár cserélt akár szerzett jószágokat vagy birtoki jogokat tudva és törvényes elleumondás nélkül használta és azoknak jövedelmeit valósággal szedte, akkor az illetén bevallást soha sem fogja visszahúzni; mert a' valóságos használat által ama' bevallásban megegyezni látszik.

1. §. És ugyan ezt kell a' fiú által megmásítandó atyai bevallásról is mondani.

2. §. Ezt kell hasonlóképen tartanunk azon bevalásokról, mellyek a' vérszerinti vagy osztályos atyafiak közt, vagy bármelley idegenek és vérenkivüliek között is peres birtoki jogok iránti elintézés- és egyezésképen történnek és tétetnek.

3. §. És illetén elintézésben, a' birtoki jogoknak bizonyos része vagy részecskéje adatik és vissza-szolgáltatik az egyik félnek azon peres jószágokat tartó és bíró vagy különben talán érvényes jogokat azokra követelő másik fél által; a' többi részecske vagy rész pedig béke' és egyesség' okáért nála marad, és örökre birtokul hagyatik. Melly bevallások ugyan (mivel a' perek' vége és kimenetele még kétséges vala és bizonytalan) mindenkor megtartatnak és soha meg nem másíttatnak.

4. §. Mert különben is a' föntebb említett bevalások, mellyek megerőtleníthetők és megmásíthatók, nem a' magunkhoz veendő és magunknak szerzendő, hanem a' magunktól elidegenítendő jószágokra és birtoki jogokra nézve értetnek.

63. CZÍM.

Azon bevallásokról, melyeknél törvényes igtatásra van szükség, 's melyeknél nincs.

Továbbá a' vérszerinti és osztályos atyafiak között, akár az előbocsátott, akár más esetekben ollyatén birto-ki jogok iránt, melyek különben is egyikről a' másikra hárarnlandók volnának, bármelly rendes biró vagy bizonyságtevő és hiteles hely előtt történt örök bevallásnak sem királyi megegyezésre sem törvényes igtatásra nincsen szüksége.

1. §. Minden egyéb, bármelly jószágok és birto-ki jogok iránt, idegenek és külsők közt akármint véghez ment örök bevallásokat pedig, sőt az ötven forintot meghaladó, zálogi cím alatt *) történeteket és keletkezetteket is, egy év' egész leforgása alatt szokták és kell törvényes igtatással megerősíteni.

2. §. És ez akkor áll, ha az, kinek számára a' bevallás történt, a' jószágok' uralmán kívül van, mert ha előbb is volt ezeknek valóságos uralmában, vagy ha attól, ki a' bevallást tette, illetén valóságos uralmat és birtokot tetteg nyerhetne, akkor (egy év' leforgása után is) a' föntebb említett igtatás mindenkor végre fog hajtathatni.

3. §. Azt is előre meggondolván, hogy, ha talán valamellyik bevalláshoz királyi jóvánhagyás szükséges, és ezen jóvánhagyást az év' lefolyásaiglan meg nem nyerhetné, akkor az illetén bevallást nem előbb, mint a' mondott királyi jóvánhagyás' megnyerése után, egy egész

*) 1617 : 125.

év' lefolyásaiglan (mint fõntebb elõadatik) ugyan ezen jóváhagyás' erejénél fogva , törvényes igtatással kell (aká r következék ellenmondás, akár nem) megerõsíteni.

4. §. 'S ezt értsd nem a' jövendõ feltétel alatt, hanem a' jelenben történt bevallásról. Mert ha valamelly szerződés vagy testvérül fogadás, és a' jószágoknak egyikrõl a' másikra háramlása iránt, bevallás valaki által más részire vagy talán két fél által egymásnak kölcsönösen, 's egyikrõl a' másikra úgy történnék, hogy tudniillik ha valamellyik fél örökösök nélkül talána ki-
mulni, akkor ennek jószágai és birtoki jogai az életben maradott félre háramoljanak, és a' királyi felség az ily-
lyetén bevalláshoz, vagy szerződéshez és testvérül fogadáshoz királyi jóváhagyásával járul; mivel ezen bevallás, és következõleg a' királyi jóváhagyás feltételes, és csak a' felek' valamellyikének megszakadásával leszen helye: azért még mind a' Két fél' élteben, vagy talán azon személynek, melly a' másik' részére az imént említett feltétel alatt a' bevallást tevè, élteben, nem szükséges, hogy igtatás történjék.

5. §. Hanemha talán ezen jószágokra nézve királyi jog nyeretett volna, vagy nyeretnék. Mert ezen esetben szükséges, hogy az igtatás a' királyi jogra nézve (melly sokaknak józágaiban gyakorta titokban lappang) törvényesen megtörténjék.

6. §. Ugyan ezt kell mondani az elõbb említett királyi jóváhagyásról is, hogy valamellyik félnek magvaszakadtával, egy egész év' lefolyása alatt a' jóváhagyást (melly akkor adomány erejével fog bírni) és következõleg az ama' jóváhagyásban megírt bevallást törvényes igtatással kell megerõsíteni.

64. CZÍM.

Mi a' királyi jóváhagyás meghatározólag.

A' királyi jóváhagyás pedig az ország' szent koronája' hatóságának, a' reá öröködési módon és jogn hármlandó birtoki jogokra nézve a' fejdelem vagyis királyi felség általi önkéntes átengedése.

1. §. Melly hatósága az ország' szent koronájának, a' jószágok' és birtoki jogok' hármlását és öröklését illetőleg, azon mód szerint, mellyel jelenleg élünk, a' nagykegyelmességü fejdelem, néhai Lajos király úr*) országlása vagy uralkodása óta, tudniillik az úr' megtestesülésének ezer háromszáz ötvenegyedik esztendőjétől vevén eredetét, minden királyoknak mint utódainak idejében, egész mostanig sértetlenül és ingatlanul megtartatott 's helybenhagyatott', és az ország' minden zászlós és országnagy urainak, úgy nemeseinek és főrendeknek jószágaira és birtoki jogaira nézve (kik tudniillik mag és örökösök nélkül hálnak ki, vagy egyetlenegy és magánálló személyre olvadnak, és így megszakadáshoz közelednek) mindig törvényes öröködés erejével bir.

2. §. Mert ama' fejdelem' ideje előtt mindenik zászlós, országnagy 's nemes és birtokos ember, birtoki jogairól (még ha örökösök nélkül volt volna is), miként akará, minden királyi jóváhagyás nélkül szabadon rendelkezhetett.

3. §. És egyedül azon esetben, ha közölök valaki örökösök és minden rokon nélkül 's végintézetlenül halt el, vala helye a' föntebb említett hatóságnak.

*) Lásd I. Lajos' végzeményének kezdetét, 11. §. 's az I. r. 5 és 57. cz. 1715: 26. czikket.

65. CZÍM.

*Melly bevallásokhoz szükséges a' királyi jóváhagyás,
és mellyekhez nem?*

Minél fogva tudni kell, hogy most az urak' 's nemesek' és más birtokos emberek' minden bevallása, melly magán-álló 's egyetlenegy és megszakadáshoz közeledő személy által, bármelly személyeknek, és akármilly esetknél és okoknál, feltételeknél 's körülményeknél fogva bármelly jószágokról és birtoki jogokról örökösön tétetett, királyi jóváhagyást (a' föntebb említett örökös-
dés' hatósága miatt) mindenkor megkíván, még pedig szükségképen.

1. §. Mivel ezen jóváhagyás nélkül, nem csak az örök joggal lekötött jószágokról, hanem *) a' zálogi czím alatt (a' jószágok' köz becsűjén túl) átirottakról is, hármiképen (mint előbocsáttatik) tett vagy történt föntebb említett bevallás, erő nélküli maradand.

2. §. A' honnét következik, hogy a' több atyafi vagy idegen személyek között és által, kölcsönösen vagy külön némellyeknek tett bevalláshoz a' királyi jóváhagyás nem szükséges.

3. §. Mert az örökös-
dés' jogának, mindkét rész-
ről örökös-
i módon és jogon örökülendő más személyek
levén, még nem leszen helye a' fejdelemben vagy ki-
rályi hatóságban.

4. §. És ez akkor áll, ha az egyik részről levő vagy bevallást tevő személyek viszonyos és egymás közti örökös-
dés' erejével bírnak; a' másik részen álló sze-

*) 1647 : 125. 1715 : 26.

mélyekről is ugyan ezt kell érteni és tartani. Mert különben a' királyi jóváhagyás mindig felkéretendő és szükséges.

5. §. Mert a' személyeknek többsége a' királyi hatóságot ki nem zárja ott, hol semmi atyafiság, sem vérségi összeköttetés, vagy a' jószágokbani más örökösnek kölcsönös viszonyossága nem létezik.

66. CZÍM.

Mi a' szerződés határozólag, és törvényes igtatásra mikor van szüksége?

Meg kell tehát jegyezni, hogy akárminly birtokos emberek vagy más személyek között, akárminő jószágoknak egyikök' magvaszakadtával a' másokra háramlásáról kötött bármelly szerződést, tudniillik mind azt, melly királyi jóváhagyás által, mind azt, melly személyek' többségénél fogva az imént említett módon megerősített, valamelyik résznek magvaszakadta után, egy év' leforgása alatt (mint előbocsátám) törvényes igtatással kell érvényesíteni. *)

1. §. Azon közben mindazáltal az életben maradt félnek hatalmában áll az illetén szerződésből, vagy testvérül fogadásból neki tulajdonított örököségi jog' erejénél fogva, a' magvaszakadt fél', tudniillik mint osztályos testvére' jószágainak uralmát egyszerűen maga számára elfoglalni és kezei közé (ha csak valamely törvényes akadály ellent nem áll) szerezni.

*) I: r. 63. cz.

2. §. E' szerződés pedig, vagy testvérül fogadás *) bármelly idegen személynek valaki által (törvényes örökösök' nem létében) jószágainak örökölésében megengedőleges helyettesítése.

3. §. Mondatott pedig különösen: „örökösök' nem létében“; mert ha igazi törvényes örökösök és utódok léteznek és életben vannak, a' testvérül fogadásnak nincsen helye; de ezeknek nem létében a' fogadott testvér vagy fiú a' jószágoknak háramlására nézve illetén öröködés' erejével és hatalmával fog bírni.

4. §. Mondatott az is: „megengedőleges helyettesítése“, mivel fejdelmünk' engedelmé vagy megegyezésének alkalmazása nélkül ilyen helyettesítés vagy örökbefogadás minden erő nélküli; hanem a' jószágoknak háramlása, egyenesen a' fejdelemre és a' szent korona' hatására néz és tartozik, és a' fejdelem' jóváhagyása nélkül a' fogadott testvér vagy fiú illetén jószágoknak uralmába nem léphet 's azokat magának nem is tulajdoníthatja.

67. CZÍM.

Hogy kétféleképen mondatik valaki, jószágok' uralmával bírnia. És végül a' szerződésekről.

Vegyük pedig eszünkbe, hogy kétféle módon és úton mondatik valaki valamelly jószágok' uralmával bírnia. Először, birtoklási joggal, midőn valaki valamelly jószágoknak valóságos és békeséges uralmát, mind a' jövedelemnek szedésére, mind pedig a' jobbagyok által

*) I. r. 8. cz.

teljesítendő szolgálatokra nézve, nyilván bírja. És ezen mód közönséges és mindenek előtt nyilvánságos.

1. §. Második úton mondatik valaki jószágok' uralmával bírni öröködési jogon vagy módon, midőn őt némelly birtoki jogoknak háramlása *) illeti nyilvánosan, mint ez a' nemzetség' közel ágazatán levő vérszerinti atyafiak' vagy osztályosok' **) birtoki jogaiban előfordul. Példának okáért: jöllehet a' vérszerinti atyafi a' másik szinte vérszerinti atyafi' életében a' vele történt osztály után, ennek jószágai' valóságos uralmával és használatával nem bír, mindazáltal bír öröködési joggal és uralommal tettelegesen és közvetlenül, mellynek erejével mihelyest atyafia örökösök nélkül múlt ki, a' fennmaradott és ~~életben~~ levő atyafi nyomban és közvetlenül, a' meghalálózott atyafi' jószágait, egyszerűen, minden törvényes igtatás ***) és egyéb törvényes eljárás nélkül, magának szerzendő, és méltán 's jogosan hatalmába ****) kerítendő.

2. §. És ha a' meghalálózott atyafi leányokat és feleséget hagyna maga után, és jószágai a' leányágot nem illethnék, olyképen tudniillik hogy az előtt az előbb megholt atyafi' életében, és elődeinek idejében is valamelly némben valóságos uralommal nem bírt azon jószágokban: akkor azon leányokat, kiházásításuk' ideje előtt, a' feleséget pedig vagy özvegyet addig, miglen

*) 1655: 56.

**) „Vel etiam condivisionalium“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

***) I. r. 63. cz.

****) I. r. 47. cz. — Az eredetiben: „potestati“, a' Corpus Jurisban: „posteritati.“

urának és férjének neve és czíme alatt él, és özvegysege' idejét tölti, épen azon joggal és módon, miként a' meghalálozott atyafi, midőn ez életben vala, eleséggel és ruházattal 's az életre minden megkivántatókkal, a' jószágok' erejéhez képest, nevelni, ellátni, tartani, és a' leányokat majdan tisztességesen férjhez adni, a' feleséget pedig (ha ez akarja) szinte férjhez adni, ennek azon felül hitbérét és jegyajándékát kifizetni, a' tovább élő atyafi törvényesen tartozik. Ugyanezt kell a' szerződésekről, vagy testvérül fogadásokról is (ha ezen szerződés nyilvánosan tudva van) érteni; mivel jöllehet a' korábban meghalálozott atyafinak saját ágycájából származó örökös nem volt, de örökös helyettesítetvén, *) ki törvényi örökösnek nevezetik, még magva nem szakadt.

3. §. De másként van a' dolog azon atyafiakra nézve, kik hatvan, vagy száz, vagy kétszáz, vagy több év előtt, józágaikban és birtoki jogaikban osztzkodtak, 's már ennyi időtől fogva, származásuk' ágáról is alig van emlékezet **), hanem mintegy csak név szerint mondatnak osztályos atyafiaknak. Mert ezen esetben ollyképen kell eljárni, mint némelly meghalálozottak' magvaszakadtánál fogva a' királyi felségtől felkért jószágok' dolgában eljárni szokás. ***)

*) Az eredetiben : „substituto“, a' Corpus Jurisban : „destitutus“.

**) Az eredetiben : „lineae memoria“, a' Corpus Jurisban : „linea memoriae“.

***) 1715: 25.

68. CZÍM.

Hogy a' jószágoknak erőszakos elfoglalóit azokból szinte erőszakosan ki lehet vetni.

Továbbá, ha valamely ember illetén jószágok' és birtoki jogok' uralmába erőszakosan avatkoznék és lépne, vagy bármikép elegyednék, mellyek másra és nem ő reá háramoltak volna, akkor az, ki e' jószágokban örökös' erejével és jogával bír, egy egész év' leforgása alatt, hatalommal 's hasonló erőszakkal is, az elfoglalót azoknak uralmából kivetheti és kizárhatja. Mivel e' részben: erőt erővel visszatörölni *) szabad.

1. §. Eltelvén pedig egyévi időköz, törvény' utján kell amaz elfoglaló ellen ügyködni, és őt illetén jószágok' igazságtalan elfoglalása- és bitorlásánál fogva **) rövid megidézés, avagy értesítés mellett perbe vonhatja. Hol épen azon módon, mint az ő tulajdon kezeiből elfoglalt jószágokra nézve, az erőszakos elfoglalónak (mivelhogy másnak hatóságát erővel és hatalommal magához ragadja) főbenjáró ítéletben kell elmarasztaltatnia: ha ugyan a' fölperes azon jószágokat örökös' jogánál fogva magára háramlottaknak bizonyítandja. ***)

2. §. És ugyanezt kell tartani azon birtoki jogoknak erőszakos elfoglalásáról is, mellyeknek valóságos uralmában valaki húzomos időtől fogva volt: hogy tudniillik a' megfosztottnak hatalmában áll, az elfoglalót

*) III. r. 22. cz.

**) 1655: 56.

***) 1542 (novisól) 4, 5. 1542 (pos.) 5. 1655: 56.

azokból hasonló erőszakkal, ha lehetséges, egy évi időköz alatt kivetni és kiűzni.

69. CZÍM.

A' „semmi jogot“ záradékról. És mely jóságok szállanak vissza az ajándékozóra, vagy eladóra.

Tudni kell továbbá, hogy ha némelly bevalló levelek' sorában ezen záradék: „semmi jogot, és a' jog' s uralom semmi tulajdoniságát magának fenn nem tartván“ stb. vagy szándékosan, vagy tudatlanságból beigtattatott volna, illetén birtoki jog, mellyről tudniillik efféle bevallás történt, soha a' bevallást tevőre (habár az, kire jogát szállította, örökösök nélkül volna ki) vissza nem tér és vissza nem származik; hanem egészen a' királyi felség' adományozása alá kerülend.

1. §. Ha azonban a' bevallás az imént említett záradék nélkül történik, akár némelly jóságoknak kölcsönös és viszonylagos becserélésében, akár más örökös adományozásban, például: szolgálatok' jutalmazásaul (mint jobbára szokás), vagy más bármi helyes okból adásban és beírásban avagy kötelezésben: akkor ha ez életből kimult, és örökösök s törvényes utódok nélkül maradt az, kinek számára az adományozás, vagy a' jóságoknak bármi beiratása történt, a' jóságok ismét és újrolag arra, ki a' bevallást tette vagy a' jóságokat adományozta s annak örököseire és minden maradékaira szállanak (mivel az öröködési jog' tulajdonát és uralmát magának fenn tartotta s magától át sem ruházta másra örökösen) s a' hajdani jogba valósággal visszatérnek és háramlanak.

70. CZÍM.

Mi a' jószágoknak viszonylagos cseréje, és miért találtatott fel?

Mivelhogy pedig a' jószágoknak és birtoki jogoknak viszonylagos cseréjéről- említést tettünk: ennél fogva tudnunk kell, hogy a' jószágoknak viszonylagos cseréje két vagy több fél' birtoki jogainak egymás' részére tett kölcsönös átcserélése és törvényes átruházása.

1. §. Feltaláltatott pedig mind a' békeségebb állapot' elérhetése, mind pedig a' bővebb' jövedelemszedés' gyarapítása végett.

2. §. Mert igen sokaknak jószágai lakhelyöktől oly messze eső vidékeken, 's oly nagy távolságban fekszenek, hogy azoknak ellátására többet kényteleníttetnek kiadni, mint sem mennyit jövedelmeikből szedhetnek. Némellyeknek jószágai pedig a' hatalmasok' veszedelmes és erőszakos szomszédságánál fogva végpusztulásra jutottak. Továbbá sokaknak, illetén jószágaik miatt folytonos pereik 's vesződségeik vannak, hogy még éjtszaka sem nyugodhatnak miattok. Ugy hogy jóval több veszteséget mint hasznót húznak azokból.

3. §. Ennél fogva minden birtokos ember, javai és birtoki jogai iránt hasznos viszonzcserét joggal és szabadon tehet, fiainak és leányainak vagy atyjafiainak ellenmondása egyáltalában nem gátolván.

4. §. Azon jószággrész azonban, melly neki cserébe fog adatni, a' nemzetségi vagy osztályos atyafiakra (azon atyafinak magvaszakadtával, ki a' cserét tette) háramlik azon másik jószágrésze gyanánt, melly által

a' viszonylagos csere történt, 's melly az öröködési jog' erejénél fogva az atyafiakra volt szállandó.

71. CZÍM.

Mit kell tartani, ha a' csere álnokul és színletten történt és tétetett.

De mivel a' jószágoknak illetén viszonylagos cseréjénél többek által számos csalárdságok szoktak történni és elkövetetni; mert némellyek, jószágokat atyafiaik' sérelmére és veszteségére, nem valóban, nem is igazságosan, hanem költött- és színlettképen akarván eladni és elidegeníteni, nehogy az atyafiak az illyes jószágokat a' vevőktől, ne mondjam uzsorásoktól magoknak visszakérhessék, és jogaikat visszaszerezhessék és sajátíthassák, a' viszonylagos cserének (melly igazságos és helyes módon szabadon történhetik) czímét vagy színét leveleikbe vagy bevalló kiváltságaikba igttattják, vallvájok, hogy némi távol vagy talán közel helyen is fekvő vagy találtató birtoki jog a' vevő vagy uzsorás által nekik cserébe adatott; illetén birtoki jog' uralmát azonban csak rövid időre (hogy a' csalárdság ez alatt elpalástoltassék) vagy soha magokhoz sem veszik, 's így atyjokfiai, kiket az e' czím alatt elidegenítendő jószágok' és birtoki jogok' öröksége illet, megfosztván, örökségükből kizárják, ama' birtoki jog is, melly színlett- és költöttképen az eladónak a' vevő által csere' fejében adatott, azon vevőnél örökösen megmaradván.

1. §. Nehogy tehát az álnokság és csalárdság valakinek kedvezni láttassék *), miután illetén család cse-

*) II: r. 83.

re az eladó' és a' jószágokat elidegenítő' atyjafiainak ér-
tésére esik, mindjárt az atyafiak' folyamodására, meg-
történvén előbb ez iránt a' törvényes perbehívás, az
előbocsátott módon elidegenítendett jószágoknak csak
köz becsűje mellett, de mindig egyetlenegy nyolcza-
dos törvényszak alatt, a' fölperes részére az illetén
jószágok a' bíró által visszaadandók, itélendők és igta-
tandók. *)

72. CZÍM.

Mimódon nem húzathatik vissza a' csere semmiképen?

Továbbá, ha valamelly atya vagy atyafi némi cserét
tett; és fia vagy valamellyik atyafia ezen cserét tudva
és törvényes ellenmondás vagy eltiltás nélkül használ-
ta, és a' becserélt jószágoknak jövedelmeit valósággal
szedte volna: ezen cserét utóbb a' fiú vagy atyafi vissza
nem húzhatja; mert e' részben a' valóságos használat
átengedés és megegyezés erejére jut. **)

73. CZÍM.

*Ha a' cserében pénz adatik felül, illetik-e a' leányá-
gat efféle jószágok?*

Továbbá, mivel a' csere' útján átcserélt birtoki
jogok, mennyiségökre, jövedelmezésökre és értékökre
nézve nem mindenkor felelnek meg egyenlően egymás-

*) Az eredetiben: „restatui“, a' Corpus Jurishan: „re-
stitutui.“

**) I. r. 62 cz.

nak, azért szoktak többen, kiknek jószágai és birtoki jogai kisebb becsűek és értékűek, azokra, hogy egyenlő csere történjék, némi pénzbeli összevetet reáadni. Miért is némellyek úgy vélekedtek, hogy illetén birtoki jogoknak (mivelhogy pénz adatott reá), a' leányágot szinte mint a' fiút kell illetniök: mit nem kell tartani.

1. §. Mert a' birtoki jogoknak megtartását és eredményét nem az ághoz, tudniillik a' pénznek reáadásához *) hanem szerzésök' és keresésök' gyökeréhez és eredetéhez képest kell megítélni; és ezért illetén esetben a' leányágon levők csak a' felüladott pénzekből fogják részeiket visszakaphatni. A' birtoki jogoknak tulajdonossága és öröksége pedig a' fiág' sajátja maradand.

2. §. És ez akkor áll, ha eredetöknél és gyökeroöknél fogva illyes birtoki jogok nem illetik a' leányágot. Mert ezen kétség iránt: vajjon némelly birtoki jogoknak a' leányágot kell-e szinte mint a' fiút illetniök vagy sem? mindig az eredeti levélhez, mellyel a' jószágok szereztettek és kerestettek, szükség folyamodni.

74. CZÍM.

Mire való a' szavatosság vagy az eleve felvállalt mentesítő biztosítás?

Egyébiránt, mivelhogy a' jószágoknak és birtoki jogoknak viszonylagos cseréjébe, mentesítő biztosítás, melly a' törvénytudók által szavatosságróli biztosításnak neveztetik, szokott jobbára beigtattatni és felvállaltatni:

*) I. r. 21. 28. cz.

ha tehát valamely törvényesen megkeresett fél a' másik felet az eleve felvállalt ótalmazó és mentesítő biztosítás szerint, az illetén becserélt birtoki jogoknak uralmában, bármely perlekedők és törvényes megtámadok ellen meg nem tarthatja, akkor a' másik félnek adott birtoki jogai (ha megvannak) a' magok mivoltában vissza adandók és szolgáltatandók; ha pedig ama' fél' kezeiből talán elidegeníttettek és vissza nem szerezhetők: akkor mennyiségökre, jövedelmezésökre és értékökre az elidegenítő' jogaival felérő olytán birtoki jogokat kell a' kárvallott fél' részére, mely azoknak uralmában meg nem tartathatik, adni és kiállítani.

1. §. És ezt értsd akkoron, ha a' mentesítő biztosítás egyszerű és közönséges módon van a' bevallólevélbe igtatva. Mert különben ha a' mentesítő felvállalás' záradéka, néhány feltételekkel és cikkekkel volna kitéve és kinyilatkoztatva, akkor ugyanezen kitett feltételeket és cikkeket meg kell e' részben tartani.

2. §. És ugyanezt értsd a' valaki által mentesítő biztosítás alatt elidegenített vagy törvényesen eladott többi birtoki jogokról is: hogy, *) ha a' jószágoknak megvevője ezeknek uralmában az eladó által meg nem tartathatik, akkor minőségre, mennyiségre, jövedelmezésre és értékre hasonló jószágokat kell neki azok helyett adni. **)

*) „nimirum“ nincs az eredetiben.

**) 1659: 35.

75. CZÍM.

Kik értetnek a' törvényes megtámadók alatt?

A' törvényes megtámadók alatt pedig a' perlekedőket és törvény útján ügyködőket kell venni és érteni, nem pedig az erőszakos elfoglalókat és hatalmaskodókat. Mert illyesek ellen nem tartozik senki mást az eladott jogokban megtartani. *)

1. §. A' jószágoknak vevője tehát, midőn valaki által törvény' rende szerint, illyes megvett jogokra nézve gátoltatik és perbe fogatik, akkor ezen jószágoknak eladóját, az ügy' védelmére, mielőtt a' per beveztetett, maga mellé tartozik idézni.

2. §. Mert ha idézni elmulasztaná, és illetően birtoki jogokat vagy jószágokat törvényes úton elvesztene, az eladó a' mentesítő biztosítás' terhé alól fölmentetik és szabadíttatik, és azután a' vevőt uralmukban nem tartozik megtartani.

76. CZÍM.

Nevezetes kérdés a' szavatosságról vagy mentesítő biztosításról.

Kérdeztetik továbbá, ha valaki másnak valamely birtok' uralmábani megtartását magára vállalta, és az ő megtartására magát lekötölte, és némi földrészecské a' birtoktól idők' lefolytával valaki által határjárás vagy más cím alatt elvéteztetett és törvényes úton elszakasztott, maga a' derék birtok megmaradván; vajjon

*) I. r. 68. cz.

tartozik-e a' felvállaló a' másikat e földrészecskében is megtartani?

1. §. Feleld, hogy nem tartozik. Mivelhogy ő ama' birtokot minden hozzá törvényesen tartozó haszonvételeivel és illetőségeivel adta másnak 's így vállalá magára őt annak uralmában óalmaznia; úgy de ama' földrészecske törvényesen nem tartozott ezen birtokhoz, és így az is, ki eladta, ezen részecskének rossz lelkű birtokosa volt. Ezért másnak jogait el nem adhatta, valamint el sem adta e' záradék' erejénél fogva: „ezen birtokot törvényesen illetőkkel és ehhez szükségképen tartozókkal.“

2. §. Hanemha magát talán olyképen kötelezte, hogy ugyanazon mesgyékkel és határszélekkel, mellyekkel a' jószágot tartotta *) és birta volt, ennek uralmában a' másikat óalmazza; mert ezen módon hasonértékű földet tartozik az elvesztett földért a' másiknak adni.

77. CZÍM.

Hogy a' jószágok' ajándékozói 's eladói, ezeknek birtokosai ellen önmaguktól nem ügyködhetnek.

Ez egyet azonban figyelembe kell venni, hogy az előbb említett mentesítő biztosítást mindig a' külső és idegen perlekedőkre, és törvényes megtámadókra 's fölperesekre, nem pedig magokra a' jószágok' ajándékozóiira és eladóira kell érteni; valamint némellyeket, kik is józágaikat másnak adták, magam láttam, hogy ezen jószágok' birtokosai és urai ellen ügyet és pert

*) Az eredetiben: „tenta,“ a' Corpus Jurisban: „obtentia.“

magok indítottak, mintha nem tudnák őket a' jószágok' uralmában ótalmazni, ez által ama' jószágokat ismét magokhoz szerezni ügyekezvén; mit soha sem kell megengedni.

78. CZÍM.

Mi az idősület határozólag? 's hány évi folyamot foglal magában különfélekepen?

Minthogy az idősületre mind az örökös jószágoknál, mind pedig a' zálogos birtoki jogoknál, de a' hatalmaskodásoknál fogva is, törvény előtt igen gyakran szoktak hivatkozni: ez okból az idősületről néhány szükségképen mondani valók adják elő magokat. És először annak miségéről, azután pedig meddig tartásáról és különféleségéről.

1. §. Tudni kell tehát, hogy: idősület a' jószágok' törvényes megtartására és szerzésére jogilag megállapított határidőnek betöltése.

2. §. Melly az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenített királyi jószágokra vagy birtoki jogokra nézve száz, az egyház' jogaira nézve negyven, a' nemeseikéire harminczkét, a' polgárokéira pedig tizenkét év folyamataival telik be.

3. §. A' hatalmaskodásokra nézve is szinte harminczkét évi időközt kellékez az idősület.

4. §. A' falubeliek' idősítése pedig csak egy egész év' és egy nap' időhatárát foglalja magában.

5. §. A' nemzetségi és osztályos atyafiak között azonban, a' birtoki jogokra nézve (a' hatalmaskodások' ki-

vételével) és a' hitbér- 's leányi negyednek általok fizetésében, az idősítés soha sem engedtetik meg, *)

6. §. Az egyházi törvényszéken pedig másképen hivatkoznak az idősületre; de mivel nem szándékom valamit az egyházi törvénykezésről mondani, ezt hallgatással mellőzöm, 's azokra hagyom meghatározását, kiket illet.

7. §. Egyébiránt ámbár igen sok tudós a' határok' igazítására **) és zálogos jogokra ***) nézve az idősületet köz értelemmel és köz mondással meg nem engedendőnek állítja; mivel azonban ez állítást nem egyszerűen kell érteni, hanem helyes mérséklettel szükség megvitatni: tehát ezt, a' maga helyén alább világosan megmagyarázandom.

79. CZÍM.

Micsoda időkben nem foly az idősület 's mikor nincsen helye?

Tudni kell azonban, hogy ha valaki a' törökök', saracénok, tatárok' vagy más hitetlenek' kezeibe és fogásába talál esni, és ott az idősület' idejét túl haladja: akkor ezen esetben semmit sem nyom az idősülés; hanem a' jószágaitól megfosztott nemes, miután tulajdonába visszatért, ezt törvény' útján magának visszaszerezheti, ****) az idősülés' akadálya ellent nem állhatván.

*) 1729: 36, 37.

**) I. r. 84, 85. cz.

***) I. r. 82. cz.

****) I. r. 26, 60. cz.

1. §. És ha valaki a' királyi felség által száműzésre kárhoztatnék, és fia talán a' fejdelemtől féltében, vagy a' gyermeki szeretet' tanácsára, szinte elmenne atyjával, és ott tartózkodván, jogainak idegen általi letartóztatására nézve, az ország' nemeseinek jogait átruházó idősülés' ideje lefolyna és betelnék: visszatérvén a' fiú (ki atyjának gonoszságaért nem tartozik lakolni), részére eső elidegenített jószágait, ellent nem állván az idősület, magának ismét visszaszerezheti.

2. §. Melly idősületek ugyan perindítás nélkül is, tiltó és ellenmondó levél által mindig meggátoltathatnak.

3. §. Mert a' perindítás is mostani időben, nem több mint harminczkét évi időszakot foglal magában; és ha ez alatt nem folytattatott az ügy, ezeknek eltöltével, újból kell a' per-indítást *) felélesztetni.

80. CZÍM.

A' zálogos birtoki jogokról általában.

Megmagyarázva lévén főntebb a' birtoki jogok' tulajdonságai és örökletei, úgy fajai is, most hátra van a' zálogos jogok' soráról és miségéről szólani. **)

1. §. És ámbár zálogos birtoki jogokat nem csak bírni 's igazgatni kárhozatos, és üdvösséggel ellenkező, hanem azokról még írni is valamit iszonyatosnak látszik; mivelhogy azonban a' birodalmi és polgári törvény a' vele élést megengedik, azért ez országban 's alávetett

*) Az eredetiben: „litis motio“, a' Corpus Jurisban: „litis motivo“.

**) 1635: 90. 1647: 125. 1655: 52. 1681. 33. 1723: 48.

részekben, ezen veszedelmes szokás szerfölött elbatalmazott 's nagy erőt vett, annyira *) hogy ha némellyeket, az ez iránt a' többi között kiadott közönséges végzemény' büntetése el nem rettentene, még az őket illető pénz' letétele 's lefizetése mellett is a' zálogos jószágok' és jogok' visszaeresztéséről soha sem gondoskodnának, hanem lelkeik' veszedelmére, azokat míg csak lehetséges, letartóztatnák; minél fogva a' zálogítás' módjáról és erejéről egy keveset ide csatolni elhatároztam.

81. CZÍM.

Mi a' jószágoknak zálogítása? és hányfélekép értetik?

Ennél fogva tudni kell, hogy a' birtoki jogoknak zálogítása kétfélekép értetik, tudniillik a' zálogító' vagyis zálogba-adó' részéről, és a' hitelező' vagyis a' zálogbavevő' részéről. A' zálogba adó' részéről tehát: az elzálogítás a' tulajdon jognak, szükségstől kényszerítve, más' részére használás' fejében ideigleni átengedése. Mi pedig a' hitelezőt vagy zálogbavevőt illeti, a' zálogítás idegen jognak, a' jövedelmek' szedése és a' tőkepénz' visszakivánása mellett ideigleni veszedelmes és hárhozatos **) letartóztatása.

1. §. És ezen határozvány nem oda czéloz, hogy valaki a' zálogos jószágoknak jövedelmeit 's hasznait szedje és azon felül a' tőkepénzt is visszakivánja: hanem az illetén visszakivánást és haszonvételt inkább megszé-

*) Az eredetiben levő „adeo“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) 1715: 51. 1723: 120.

gyeníti és kárhoztatja. Mert ha ki illy módon él a' zálogos jószágokkal, tudnivalóképen nyilván uzsoráskodást követ el.

3. §. Ha azonban minden jövedelmet (kivéven azon költségeket, melyeket az igazi úr is a' jószágoknak megtartására tenni kénytelenítettnek) a' tőkepénzhez számítana, illyképen zálogos jószágokat bírni nem kárhozatos, hanem szerfölött dicséretes volna, és ez által a' hitelező bebizonyítaná, hogy kegyességi munkát tett feleberátjának.

82. CZÍM.

Mint értetik a' zálogos jószágokra nézve az időszület' meg nem engedése.

Mivel pedig már közmondássá vált, hogy zálogos ügyekben az időszületre hivatkozni, 's azt megengedni nem kell, melly kifejezése ugyan a' közmondásnak nem egyszerűen értendő, hanem mikép imént előbocsátam, a' zálogítás kétféleképen tekintetik, tudniillik a' zálogító' vagy oda-adó' részéről és az átvevő' részéről:

1. §. Ezen közmondás tehát, csak az oda-adó' és elzálogító' részéről értetik valónak és megengedendőnek. A' hitelező vagy átvevő részéről pedig egészen visszavetendőnek ítéltetik.

2. §. Szokvák ugyan is igen sokan, jószágokat szükségstől kényszerítve, zálogul lekötni, és hogy ezeket haláluk' napjáig vissza ne válthassák. A' fiak is vagy testvérek atyjok' vagy testvérok halálával, vagy szegénységtől gátoltatva, vagy hanyagság és restség miatt, néha

felsőbbeknek szolgálataiban, és messze 's igen távol eső vidékeken járván, vagy különben az országon kívül elfoglaltatva levén, az idősülés esztendeit és időhatárait (ilyetén elzálogított jogokat vissza nem váltván) jóval elmulasztják és illyes esetben nem kell az odaadó' részéről megengedni az idősülést.

3. §. Mert midőn a' zálogbaadó vagy zálogító nemesek' fiai és testvérei, 's ezeknek örökösei hebizonyíthatják, hogy zálogos jószáguk és birtoki joguk zálog' czíme alatt jutottak idegen kézre, és azokat maguknak visszaszerezni és visszaváltani akarják, akkor az elzálogosított jogoknak birtokosa, nem használván az idősület' akadályát, ha mindjárt kétszeres, vagy háromszoros, vagy többszörös számmal is betelt volna az idősülés, és jöllehet ezen birtokos (ne mondjam, uzsoráskodó) az elzálogított jogokat talán királyi jog' neve alatt magának időközben felkérte, a' jószágokat visszaereszteni tartozik.

4. §. És ha azon jószághoz még némi jogát követtelné, ezt annak uralmán kívül törvény' útján kell keresnie.

5. §. És ezt úgy értsd, ha az előbb történt zálogítás után, az elzálogító utóbb örökös joggal az illyetén jószágokat ama' birtokosnak le nem kötelezte. Mert ez esetben azon jószágokat nem tartozik visszaereszteni, hanem a' zálogba vetőnek fiai vagy testvérei, ha azt állítják, hogy e' jószágok az ő sérelmökkel nem köteleztethettek le, vagy nem idegeníttethettek el örökös joggal, ugyan azon pernél fogva, mellyel örökös jogok iránt szokás eljárni, kötelesek illyes jószágokat és birtoki jogokat visszakivánni.

6. §. Mert kettős cím alatt, tudniillik zálogos és örökös alatt együtt senki sem tarthat valamely birtoki jogot; hanem mihelyest azt valaki örökiség' címe alatt kezdi birni, azonnal megszűnik és végképen elenyésszik a' zálogítás' ereje.

7. §. Azonban e' közmondást, hogy a' zálogos ügyekben, jogokban és dolgokban időszületre nem kell hivatkozni, némelyek helytelenül, fonákul és balúl magyarázván 's érteni ügyekhezvén, a' főpap és zászlós uraknak és az ország' nemeseinek számos jószágait és birtoki jogait, hatvan, hetven, száz és több év előtt készült és költ zálogos levelek mellett, az imént említett zálogcím alatt, maguknak tulajdonítani és bitorlani törekednek.

8. §. Minél fogva meg kell jegyezni, hogy minden illetén régi és ócska zálogoslevelek *), mellyek az időszület' idejét meghaladják (ha a' zálogos birtoki jogok' és jószágok' törvénytelen elfoglalásáról, vagy azokból erőszakos kivettetésről, a' fölperes és ezen jószágoknak keresője által, törvényes és hiteles oklevél és írott bizonyítvány elő nem mutattathatik) foganatlanoknak és minden erőnélkülieknek tekintendők és tartandók.

9. §. Illyetén törvénytelen és erőszakos kivettetésre vagy jószág-elfoglalásra nézve azonban hatvan évi időközigen és nem tovább emberi bizonytságot is (ha elégsegest és igazságot mutathat elő a' fölperes) el kell fogadni.

10. §. Mert gyakor ízben azon egész pénzöszevgre nézve, mellyért tudniillik valaki, jószágait másnak elzálogította, hitelezőjének eleget tesz, magát a' zálogos

*) Utlaszló IV. 17. 1729: 36, 37.

levelet azonban nem kaphatja vissza mindenkor, hanem csak fölmentő vagy nyugtató levél adatik ez iránt, melyek gyakran elvesznek, kivált ha ezen ember örökösök nélkül találna kihalni, és jószágai királyi kézbe, vagy királyi adománynál fogva vagy egyébként is máséba találnának jutni és kerülni. Hasonló esetben tehát régi zálogos levelek ellen nem tartozik senki (különösen az idegen) az elzálogosítónak halálával és magvaszakadtával a' nyugtató levelet előmutatni, hanemha talán bebizonyíthatnák, hogy a' zálogos jog birtokosának kezéből (mint előbb említett) igazságtalanul és erőszakosan ragadtatott el valaki által. Mert ekképen nem látszik igazságosnak, hogy amaz pénztől megfosztassék *) mivel a' vagyon vagy birtok e' részben teherrel megy által.

11. §. Ha mindazáltal úgy emlékezik, hogy már előbb rajta a' tőkepénzt megvette, ügyekezzen inkább felhagyni a' záloggal 's lemondani róla, mint lelkének veszedelmet szerezni.

83. CZÍM.

Hogy a' birtoki jogok köz becsüjökön túl el nem zálogtathatnak.

Jegyezd meg azonban ez egyet (mint föntebb is röviden érintettem) hogy bár melly állapotú, sorsú, méltóságú 's tekintetű országnagy úr 's nemes' és birtokos ember' birtoki jogai, ezeknek köz becsüárán fe-

*) 1647: 105.

lül *) bármilyen esetben zálog' czíme alatt le nem köteleztethetnek.

1. §. Ha mindazáltal illendő és köz becsűjökön felül valakinek talán leköteleztetnének, akkor az, ki másnak lekötelezte, élte' napjaiban, ön maga nem másképp, mint az általa e' végre fölvelt pénzeszveg' letétele és visszaadása után válthatja magához.

2. §. Ennek halálával azonban, vagy ha életben volna is, a' zálogítónak fiai vagy atyjafiai, kiket tudniillik az illetén visszaváltás illetend, köz becsű' előbocsátása mellett, magukhoz válthatják, az eladás' vagy zálogba vetés' előbb magyarázott esetei mindenkor megtartván.

3. §. A' köz becsű alatt pedig értsd e' helyett, nem az ökröket, lovakat, teheneket, juhokat, vagy más illetén eladható dolgokat, hanem a' zálogos jószágoknak és birtoki jogoknak értékét, mennyire tudniillik ezen köz becsű mellett, a' földek, erdők és rétek 's más tartozóságok és haszonvételek is (mint főntebb is megjegyeztetett) **) ide értetvén, a' jószágok' értéke terjed; mert az illyes érték szerint kell utóbb a' fizetésnek pénzben történnie.

*) 1633: 90. 1647: 125. 1655: 52. 1681: 33, 1723: 48.

**) I. r. 60. cz.

84. CZÍM.

A' határok' megkülönböztetéseiről 's igazításairol általában.

Továbbá, mivelhogy fentebb mondottuk, hogy a' határok' igazítására nézve sem foly az időszülés, *) azért a' határjárásról, úgy szinte igazításáról is valamit röviden ide kapcsolok.

1. §. Minél fogva tudni kell, hogy megerősödvén ezen nemes Magyarország' királyi széke és kormánya, 's a' valóság' megismeréséhez és az igaz hit' vallásához jutván a' szent lélek' kegyelmének sugallatából a' magyar nemzet, **) Sz. István dicsőséges királyunk és apostolunk, továbbá Sz. László nemes és kegyes király, végre Magyarország' számos dicsőült és fenséges királyai, tudniillik amazoknak utódai igen sok földet, mellyeket most birtokoknak nevezünk, a' királyi váraktól, mellyekhez mint ez ország' szentséges koronájának hatóságához tartoztak, elszakasztván, részint monostoroknak és egyházaknak örök alamizsnául, részint pedig vitézlő szolgáiknak ***) , kiket már most nemeseznek hívunk, érdemeikhez képest, mindenhai örökségül adományoztak.

2. §. Melly földeket ugyan illyetén adományozás idejekor határkülönböztetéssel is elválasztottak más földektől.

3. §. De szaporodván utóbb ez ország' zászlósai, országnagyai és nemesei, közölök némelylek, egy föld'

*) I. r. 78. cz.

**) I. r. 3, 11. cz.

***) II. András. 2. 4. 7. stb.

vagy birtok' határai között, gyakran két és néha három, vagy több falut is megszállattak 's telepítettek, és népséggel 's lakosokkal felékesítettek; néha semmiféle határkülönböztetést, hanem csak használásul némi szabást tévén azon faluk között; néha mindazonáltal határjelek állításával azokat egymástól elválasztván.

4. §. Idő' haladtával tehát a' zászlós és országnagy urak' és nemesek' fiai 's örökösei birtoki jogait egymás között felosztván, egynek egy, másiknak más falu esett és jutott osztályrészül. Ezeknek halálával és gyakran megszaktával azonban illetén faluk és birtokok, Magyarország' dicsőült királyainak adományaiból, vagy egyébként a' határlevelekkel együtt különféle emberek kezére *) szállottak; és így származtak először a' határjárásokra és igazításokra nézve a' villongások.

5. §. Mert azok, kiknek kezéhez a' határlevelek az ezeket illető birtokkal jutottak, illetén határi bennfoglaltságnál fogva más falukat és birtokokat is véltek a' levelek' erejével magukhoz tartozóknak. Ugyanis a' legújabb időben a' hatalmasoknak 's erőszakoskodóknak nyilvános foglalása és földek' e'vétele által a' határok igazításában többféle viszályok kezdtek származni.

85. CZÍM.

*Mikép értetik az, hogy a' határok' igazításában az
idősülés meg nem engedendő?*

Jóllehet tehát a' határok' igazításában az idősülés meg nem engedendő, mindazáltal bármelly határleve-

*) 1635: 19, 20.

lekben foglalt derék birtokok (főkép az előbocsátott esetekben) illyes határlevelek' erejénél fogva meg nem semmisíthetők sem el nem foglalhatók.

1. §. Mert az illyetén derék birtokoknak alapítása' és megszállása' idejekor kell vala az ellenmondásnak és eltiltásnak (hogy ott valamelly birtok vagy falu ne építtessék) az által, kihez a' föld vagy határ tartozott, történnie.

2. §. De a' határlevélben (mint mondatott) foglalt illyetén faluhoz és derék birtokhoz képest kell a' rendszerinti bírónak igazságos és méltányos határ-
szabása szerint 's a' földek-, erdők-, hegyek-, szőlőhegyek- és réteknek az illyetén falu' vagy birtok' jobbágysai és lakosai által birt és tartott hosszas használása és valóságos uralma szerint, a' határbeli különböztetésnek, úgy szinte e' földek', erdők', cserjék', hegyek', szőlőhegyek', vizek', rétek' és kaszálók' kiszakasztatásának a' jobbágyok' haszonvételére elegendőleg történni- és megállapítatnia; az illyetén határlevelek' egyéb záradékai a' fölperesnek fenmaradván.

3. §. Némelly földeknek, erdőknek, szőlőhegyeknek és réteknek, tagjuktól, tudniillik a' derék birtoktól lassanként, bármiképen elvált és elfoglalt részecskéi vagy mennyiségei pedig a' határlevél' erejével (csak hogy törvényesen keletkezett legyen a' levél) a' fölperes által visszaszerezhetők, és főtágjokhoz (ez ország' régi és jóváhagyot szokásánál fogva), hiteltétel mellett, az elvált, vagy elfoglalt részecske' mennyiségéhez és becsléséhez képest, visszakapcsolhatók 's kapcsolandók; bármelly időszületre hivatkozás ellen nem állván.

4. §. Mikép kell pedig illyes földeket vagy erdőket becsülni, 's két, vagy három, vagy több holdföld 's kaszáló vagy erdő mit ér, a' becsük' sorában alább világosan leírva találándod. *)

86. CZÍM.

Melly határlevelek érvényesek, és mellyek nem?

Tudni kell továbbad, hogy e' határjárásokban 's do-logról készítendő levelekben igen sok csalárdság és nyilván-ságos botrány szokott elkövetetni.

1. §. Mivel igen gyakran szoktak némelly üdvös-ségök - és becsületekről megfélelkezők, a' király' vagy az ország' más rendes biráinak: „Mondatik nekünk“ záradékkal költ határjáró levelök' vétele után, a' végrehajtásra vagy határjárásra kiküldött királyi vagy nádori embert, 's a' káptalan' vagy convent' bizonyosságát pénzzel és ajándékkal megvesztegetni; azoknak jelentésére ollyas határleveleket, minőket akarnak, kiváltságlevél alakjában maguk' részére készíttetni, és a' káptalantól vagy conventtől (a' másik fél, kinek földjeit hogy meg-járták, álnokul jelentik, semmit sem tudván) maguknak kiadatni, 's e' leveleket aztán maguknál elrejtetni, és a' határjárást hallgatással, tíz, tizenhat, 's néha húsz 's több év' lefolyásaiglan eltitkolni, végre azoknak erejénél fogva, a' királyi és káptalani vagy conventi embe-rek, valamint a' szomszédok és határosok is, kiknek nevei a' határlevélbe csalárdul igttattattak, már talán meghalálózván, a' határjárást nyilvánosan, 's már most

*) 133. cz.

törvényesen megtéetni, 's így igen sok földet maguknak gonoszúl és álnokúl tulajdonítani.

2. §. Kiknek kárhozatos nyeresége hogy gátoltassék, 's hogy a' levelekből a' valóság kipuhatoltassék, az ország' rendes biráinak és ítélőmestereinek e' záradékkal: „Mondatik nekünk“ stb. némelly királyi, vagy nádori, 's káptalani, vagy conventbeli emberek' jelentésére kibocsátott illetén leveleiket, mindig pontos vizsgálattal, 's gonddal és szorgalommal meg kell hánynivetni, 's ezeknek használatba vétele iránt, ha tudniillik a' határjárás' története után volt-e valaha a' fölperes, ezen levelek' erejénél fogva az azokban kijelölt és foglalt földek' uralmában és használatában, a' valóságot kinyomozni. És ha az valósúlna, hogy ő azok mellett semmi használattal és uralommal nem bírt volt, akkor ki fog világulni, hogy a' levelek helytelenül és az ország' törvényes eljárása ellen készítették, 's hogy ennél fogva érvénytelenek.

3. §. Az ország' akármellyik rendes birájának törvényes meghagyásából, nem különben a' törvényes határjárásból két, vagy három, vagy több fél között is (ezen felek' megegyezésével) készült határlevelek pedig, továbbá egyesség' vagy bevallás' alakjában némellyek között történtek, csak hogy mások' jogait vagy földjeit magok közt jogtalanul fel ne oszszák, vagy hogy felosztották, rólok be ne bizonyítassék, egyébiránt a' királyi, vagy nádori, vagy valamely hiteles helybeli ember által a' birtoki jogok' vagy megjárt földek' szomszédjai- és határosainak, különösen azoknak jelenlétében, kikhez a' földek tartoznak, vagy kiket legalább ama' földek' szomszédsága tudnivalóképen illet, nyilván,

világosan és törvényesen végrehajtott közönséges és szokott határjárásról készültek és keletkezettek mindenkor foganatosakúl tekintetnek és érvényességgel bírnak.

4. §. Azon határmenetek és különböztetések is, mellyek Magyarország' bármelly törvényes király urának adományleveleiben kijelölvék 's megmagyarázván, mindenha megtartatnak. És ezt úgy értsd, ha az adomány és határkülönböztetés után, az illetén földek, vagy birtokok, más és más különbféle földekre vagy birtokokra nem osztattak, avagy használat és uralom által határilag el nem választattak. *)

87. CZÍM.

*A folyók ereje által elszakasztott földekről mit kell tartani? **)*

Továbbá, minthogy számos kulcsos városnak, falunak 's birtoknak, és számos mezővárosnak 's pusztának határai, 's határmenetei folyamok és folyóvizek különböztetésével kerítettnek és záratnak bé, az ilyen folyó kiáradása 's ereje által pedig gyakran földek', rétek' és erdők' nagy részei elvágatuak, 's más szomszéd kulcsosváros, mezőváros, vagy birtok részére szakadnak 's járulnak; mert a' folyam' rohanása és sebessége megszokott utáról, medréből 's járásából gyakran más, új járásra szokott fordulni 's eltérni: innét némelleyk azt vélték 's gondolták, hogy az ollyatén földek, rétek, vagy erdők, melyek tudniillik a' viz' folyásának, járásának vagy medrének változása miatt, más szomszéd kulcsos és mezőváros

*) 1635: 19, 20. 1647: 127.

**) 1655: 81. Az eredetiben: „sentiendum“, a' Corpus Jurisban: „sciendum.“

vagy birtok részére szakadtak 's váltak el, azontúl azon kulcsos és mezőváros-, vagy birtokhoz fognak szükségképen tartozni, azt vitatván 's állítván, hogy határaik a' folyó' menete, járása 's medre által intéztetnek; a' mit tartani nem kell.

1. §. Mert illy módon igen sok csalás történhetnék, 's elrejtett csatornák 's árkokatok, bár olykor igen csekélyek, vagy töltések' tétele 's betömés által a' vizek vagy folyamok azon helyre 's mederbe folyattathatnának, hova ki jobban szeretné, 's ez által másnak földei, és erdeji vagy rétei igen könnyen bitoroltathatnának.

2. §. Igy tehát az ellenkező véleményt kell tartani; hogy, mivel a' viznek, vagyis folyóviznek, főleg a' hajózhatónak jövedelme nagy becsűnek tartatik: azért bárhová ömöljék 's folyjon a' viz vagy folyam, azon kulcsos, vagy mezőváros, vagy birtok, mellynek földterületéről másnak földére vagy földterületére fordul vagy tér el, ez által soha sem fosztatik meg jövedelmeitől, ugymint malmaitól, gázlói-, révei-, halászatai- 's más haszonvételeitől; hanem valamint előbb, midőn a' folyam igazi, szokott 's régi medrében futott: úgy most is, midőn már más újba hajlott, jövedelmeivel 's haszonvételeivel szabadon 's teljesen élhet.

3. §. Mindazáltal az erdők, rétek és földek csupán azéi lesznek, kiéi előbb valának, 's ki azoknak békesuralmában volt. Innét van, hogy némellyeknek, mások' földein 's földterületein, saját földeik', réteik', vagy erdeik' védelmére, gátokat 's töltéseket készíteni 's tartani megengedtetik. Hogy tudniillik saját földeik- 's földterületeiken, a' vizek' áradása vagy ereje által kárt ne szenvedjenek. Ez által azonban nem értethetik, hogy a' mások' illetén földeit maguknak tulajdonítsák.

4. §. Hasonló áll az azon folyók lefolyása felett épült malmok' gátairól 's töltéseiről, mellyeknek fele egy, másik fele más birtokosnak vagy falunak szolgál. Mellyeknek vége, noha más földén fekszik 's feküdni jogosan engedtetik (csak hogy az illetén töltés a' másik félnek nyilvános kárt okozni ne láttassék) az által még is sem a' folyam sem más földe nem bitoroltatik, hanem igaz uradalmának mindenkor megtartatik.

88. CZÍM.

Mi a' negyedjog meghatározólag, s' kiknek kell fizettetnie?

Előre bocsátván a' birtoki jogok' mind örökösségi, mind zálogczimmal tartásának, valamint a' határjárások - 's határigazításoknak leírását is: most következőleg a' leányi negyedről, vagy a' negyedjogok', nem kevésbé a' hitbérek' 's jegyajándékok' fizetéséről 's viszszaadásáról kell értekezni.

1. §. Hol tudd meg, hogy a' negyedjog olly birtoki jog, melly a' leányoknak 's asszonyoknak, az atyai örökös jogokból 's jószágokból, szülei nemzés jeléül, nem öröki, vagy örökségi, hanem visszaváltható módon 's föltétellel adatik.

2. §. Miért nem illetik pedig az atyai birtoki jogok, mellyek szolgálatokkal keresvék, a' nőnemet; 's miért nem vehetnek azokból a' leányok részt a' fiúkkal 's törvényes örökösökkel egyenlően, 's milly birtokokból kelljen nekik örökségi részt kapni, *) föntebb, hol az atyai jószágokban leendő öröködésről történt leírás, nyilván megtalálándod,

*) 18. cz.

89. CZÍM.

*A' negyedjogok' vagy leányi negyed' fizetése módjáról. *)*

Meg kell pedig jegyezni, hogy bármelly zászlósur, országnagy, vagy nemes, akár egy, akár tiz vagy több leánya legyen, azokat a' leányi negyed' egyszeri fizetésével kielégítheti: úgy tudniillik, hogy minden atyai birtoki jog, minden haszonvételével 's bárminemű tartozásagaival együtt, helyes és egyenlő négy részre különíttessék, mellyeknek negyedrésze, tudniillik a' negyedjogba járandó, köz becsü útján meghatároztatik 's megbecsültetik, melly becsünek sora szerint, azon negyedjogra nézve, minden leány egy 's ugyanazon fizetéssel, de mindig készpénzbelivel 's nem eladható dolgokkal **) fog kielégítettetni.

1. §. Ezen negyedrészt tulajdona és örökisége pedig, a' többi részekkel vagy részletekkel együtt a' fiúknak 's örökösöknek mindenkorra megmarad. ***)

2. §. A' leányok közül pedig mindegyik külön külön kívánhatja, ha akarja, a' maga negyedjogát. De az örökösök, kiktől kívántatik, vigyázók legyenek, nehogy egynek fizessenek annyit, a' mit többnek kell fizetniök.

*) II. András 4. cz.

**) Kivéve a' ménesi lovakat I. r. 101. cz.

***) I. r. 29. cz.

90. CZÍM.

Ha egy leánynak kiadatott a' leányi negyed, a' másik azért perlekedhetik az örökség iránt

Ha pedig egyik leánynak pervita s' a' birtokosi jogok dolgát illető oklevelek 's irományok előmutatása nélkül, a' leányi negyed kifizettetik is: azért a' másik leány (ha akarja) ugyan azon atyai birtoki jogok tulajdona vagy öröksége iránt perelhet a' törvényszék előtt azzal, kit érdekel, 's vajjon azon jogok a' nőnemet illetik-e vagy sem, megkísértheti. *)

91. CZÍM.

Hogy hajadon leányok bevallásokat nem tehetnek.

Azonban, minthogy a' leányok könnyelműségöknél fogva gyakran elcsábítatnak, azért a' hajadonok (ha szinte törvényes és teljes kort **) értek is) soha sem tehetnek, nekik maguknak vagy örökösöknek vagy atyjokfiainak káros örök vagy ideigleni bevallásokat.

1. §. Innét van az is, hogy maguk a' leányok, kisebb koru véreik' gyámságára nem bocsátatnak, sem gyám' tisztét, az ország szokása szerint, nem viselhetik.

*) 1545: 36. I. r. 29. czím. 1715: 25 és 26.

**) Lásd alább 111 és 112. cz.

92. CZÍM.

Miképen maradnak a' leányok, kiházasttásuk ideje előtt, az atyai házban.

Mimódon maradnak pedig a' leányok, kik még hajdon fővel járnak, nemzőik halála után, az atyai házakban 's birtoki jogokban férjhezmehető éveikig, 's mint kell azokból végre kiházásítatniok; főntebb, hol a' meghaltak' magvaszakadta által szerzett javakról volt szó, *) nyílt tanulságra lelsz.

1. §. Mint kelljen pedig a' leányi negyedet becsülni, 's mit ér a' vár, nemesi udvarteleek, mit a' jobbágyteleek stb a' becsük' sorában alább **) tisztán kitetszik.

93. CZÍM.

Mi a' hitbér meghatározólag 's mi a' jegyajándék?

Továbbá, a' hitbérek' és jegyajándékok' fizetésére nézve azt kell megjegyezni, hogy noha a' hitbér 's adomány és jegyajándék nagyon különböznek, mi mégis a' hitbér 's adomány szót fölcserélten egynek vevén, hitbérnek mondjuk. 'S ez az ***) mi a' feleségnek, annak szüzesség vesztése - 's elhálásaért, a' férj javaiból adatik.

1. §. Jegyajándékoknak pedig nevezzük: mind azon ingó javakat, mellyek az asszonynak, akár annak férje, akár

*) Főntebb 29. czím.

**) 133. és 134. czím.

***) Az eredetiben levő: „Et est“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

szüléi, vagy atyjafiai, vagy végre bárki más által, a menyekzői, avagy eljegyzési vagy kézfogási ünnepély idején adatik.

2. §. Honnét tudni kell, hogy országunk' régi és helybenhagyott szokása szerint: a' hitbér a' törvényesen férjhezment asszonyoknak bére, melly azoknak a' házassági tartozásért, a' férjek' jószágai- 's birtoki jogaiból, állapotuk' illetősége szerint, adatni szokott.

3. §. Mert a' férjek' állapota - és méltóságának' kitünősége 's azok' javainak és birtoki jogainak mennyisége szerint változik 's történiük a' hitbérek' fizetése: példának okáért: országzászlós' özvegye többet nyer hitbér' fejében, mint országnagy' özvegye. Szinte, száz vagy ötven jobbágygyal biró nemesnek özvegye többhöz jut hitbér' czimével, mint más nemesé, kinek jobbágyai' száma csekélyebb.

4. §. Mivel ha a' férj országzászlósi hivatalt visel, akkor az asszony száz girát, ha pedig országnagy vagy báró csupán névvel, és országzászlósi hivatalt nem visel, avagy kitünő nemes vagy katona 's ötven vagy több népes jobbágy - telket bir, özvegye ötven girát nyer hitbérül; minden girát négy magyar forintban vagy folyópénzbeli négyszáz denárban számítván.

5. §. Alsóbb sorsu 's állapotu nemesek' özvegyei pedig, férjeik' jószágai 's birtoki jogaiból, a' több 's kevesebb szerint, tudniillik a' jószágok mennyiségéhez képest, köz becsü útján (kizárván a' szántóföldeket, réteket és erdőket 's a' jószágok más külső tartozóságait és jövedelmeit) kaphatják ki hitbéreiket. *)

*) I. r. 97. czím. I. r. 103. czím.

6. §. Meghalván pedig az asszony, a' ki hozzá a' rokonsági ágban közelebb leend, hitbérét kívánhatja 's magának megszerezheti. *)

94. CZÍM.

Kik hivatalnál fogva igazi orszáگزászlósok ?

Hogy pedig a' zászlóságok' hivatalai 's nevei fölött kétség ne támadhasson: azoknak neveit ide beiglatni gondolám.

1. §. Igazi zászlósok tehát, kiknek nevei régtől fogva a' végzeményekbe **) és királyi megerősítő levelekbe szoktak igtattni:

2. §. Magyarország nádora, ország birája, Dalmát-, Horvát- és Tótországok bánja, erdélyi vajda, 's a' székeliek' grófja, szörényi bán, mert a' machói banság ***) a' törökök által korunkban elenyésztetett. Nem különben a' királyi 's királynői tárnok-, ajtónálló-, pohárnok-, asztalnok- és lovászmesterek; valamint a' temesi és posonyi gróf.

3. §. Mind ezek' özvegyeinek, azoknak hitbére 's jegyajándéka' fejében, mint már mondatott ****) száz gira szokott 's annyinak kell azok által, kiket illet, fizettetni.

*) 1687: 11. 1715. 26. czikk. vég §.

**) 93. czím.

***) Az eredetiben: „banatus“, a' Corpus Jurishan: „banus.“

95. CZÍM.

Hogy a' hitbér' fizetése részint pénzzel, részint eladó dolgokkal történik, 's minők legyenek az eladó dolgok.

A' hitbérek' fizetése pedig részint pénzszámlálás sal, részint pedig ingó és eladó dologokkal (mindazáltal azoknak igaz ára 's értéke szerint) szokott történni mindenkoron.

1. §. Kizárván mégis a' varrott ruhák' 's fegyverek', és sánta lovak' 's ökrök és egyéb illy marhák' becsüjét, mellyek hitbérfizetés' fejében el nem fogadtatnak.

2. §. Az ingó 's eladó dolgoknak pedig e' részben olyaknak kell lenniök, mellyek a' mindennapi vásárban elkelhessenek, mint juhok, ökrök, lovak, kecskék, tehének, borjuk és sertések, mellyek könnyen mozognaknak egy helyről a' másikra.

96. CZÍM.

Hogy az asszony, első férjétől egész, a' másodiktól fél hitbért kap; 's honnét fizettetnek a' hitbérek?

Továbbá meg kell jegyezni, hogy mindenik asszony, első férjétől (virágzó szüzesége tekintetéből, mellyben férjhez adatott) egész hitbért, a' másodiktól pedig, tudniillik szüzeségvesztés után menvén férjhez, csak fél hitbért, a' harmadiktól negyedrészt, a' negyediktől csak nyolczadrész hitbért kap,

1. §. Ha pedig valaki ötödik vagy hatodik férjhez megy, hitbére annyira csökken, hogy igen csekéllyé változik.

2. §. A' hitbér pedig az asszonyoknak, a' férjek' azon jószágai- 's birtoki jogaiból fizettetik, melyekre vitettek.

3. §. Mert az atyai jogokból nem hitbért, hanem negyedet kell nyerniök, kivén ha talán valamellyik anyja' vagy nagyanyja' hitbérét keresné; mit jogosan tehetend, ha arról előbb nyugtató levél nem adatott.

97. CZÍM.

Hogy lehet a' negyedet és hitbért egyszerre követelni?

Tudni kell még is, hogy az anya' és nagyanya' hitbérét, egyszerre azonegy személy nem keresheti.

1. §. Mert, ha anyám' negyedet keresem, akkor nagyanyámnak hitbérét kell keresnem; mert anyám' anyja, nagyanyám.

2. §. Ha pedig maga az anyám keresi negyedet az atyai jogokból, akkor neki anyja' 's nem nagyanyja' hitbérét kell keresnie; mert nagyanyja' hitbérét keresni azon és pedig közelebbi nemzedéket illeti, kinek nemzetiségéből azon asszony tudnivalóképen leszármazott *)

98. CZÍM.

Hogy lehet az asszonyokat férjeik' jószágaiból kivetni, 's hogyan nem? és azoknak ingó javaiból?

Továbbá a' gyermekek és végrendelet nélkül meghalt férjnek minden ingó javai, bárminő szerűek legyenek 's bármi néven neveztessenek, annak feleségére szállanak **)

*) 1687: 11. cz. 's 1715: 26. czikk. vég §.

**) 1687: 11.

1. §. A' kit a' férj' javaiból 's birtoki jogaiból, lakházából 's udvarából, míg elhunyt férjének neve és czime alatt tölti özvegysége' idejét, 's más házasságra nem megy át, hitbére' megadása után sem lehet kizárni. *)

2. §. Miután pedig valakihez férjhez ment: akkor az, kire a' meghalt férj' javai 's birtoki jogai örökös'i 's utódi jogon jutottak, az asszonyt, megfizetvén elébb annak hitbérét, azon javakból teljes hatalommal kivetheti 's kizárhatja. **)

3. §. Sőt, ha előbb meghalt férjének javai 's birtoki jogai annyira bővek 's gyümölcsözők, hogy a' feleség' hitbérét sokkal túlhaladni láttatnak: akkor az, kire e' javak szállandanak, azon asszonyt, ha szinte férje' nevét 's czimzetét viselné is, a' javak' többi részéből (melly tudniillik hitbére' becsüárát túlhaladni 's felülmulni láttatik) törvényes úton bírāja előtt kizárhatja, 's azon birtoki jogokból, haszonvételeire csak annyit jelölhet ki, mennyit a' hitbér' mennyisége kívánni fog

4. §. A' férj' szokott lakhelye-, háza - 's udvartelkéből azonban az asszonyt kizárni nem lehet; kivévén ha talán azon ház vár volna, mely neki nem engedtetik, hanem a' férjnek más, a' váron kívül valahol helyezett háza fog neki lakásul kimutatatni

5. §. Másképen van azokra nézve, kik sok várt birnak 's tartanak lakhelyül jelölve, mert ez esetben, az asszonynak is várat lehet lakásul kimutatni. ***)

*) Fönt. 30. cz.

**) I. r. 30. cz. 1715: 25 és 26. I. r. 102. czim 's 1622: 67.

***) Többet lásd: 1618: 61. 1622: 67. 1647: 105 's 1655: 25.

99. CZÍM.

A férj ingó javainak elosztásáról annak özvegye, gyermekei 's vérei közt.

Mikor pedig a' meghalt férj, fiúkat 's leányokat, feleséggel, nem különben osztozatlan vérekkel együtt hagyand holta után házában: akkor először a' megholtnak részét a' fenmaradt osztozatlan vérek' részeitől el kell minden ingó javakban osztani 's különíteni.

1. §. Azután pedig a' meghalt férjnek minden ingó javai, bármi névvel neveztesse, annak felesége 's fiai és leányai közt közösen felosztatnak, 's annyi részre, a' hány még nem osztozott vagy ki nem házasított személy van a' házban, különítettnek, 's mind-egyiknek a' maga része kiadatik; *) kivévén azt, hogy a' meghalt férj kocsilovait 's értékesebb öltözetét, annak hátrahagyott neje magának veszi el.

2. §. A' katonai fegyverek pedig osztály nélkül a' fiúknak vagy osztozatlan fivéreknek jutnak.

3. §. Mindezeknek pedig nem létében, nemcsak azok, hanem minden ingó javak is (mint már **) előre bocsátatott) annak özvegyére (hacsak talán azokról a' férj végrendeletet ***) nem tett) szállanak.

4. §. E' helyen pedig a' meghalt atyával még nem osztozott fiúkat, 's a' jószágból még férjhez nem adott 's ki nem házasított leányokat értsed. Mert osztály után a'

*) I. r. 40. cz.

**) Fönte 98. cz.

***) 1687: 11.

fiúk, 's házasság után a' leányok *) az efféle atyai ingó dolgokból 's javakból részt nem vehetnek.

100. CZÍM.

A' jegyajándékról, és a' menyasszonnyal 's menyekző' idején menyasszonynak adott dolgokról.

Meg kell azonban jegyezni, hogy, a' menyasszonnyal szülők' vagy testvérek, vagy bárki más által (mint fentebb mondatott) annak menyekzői avagy eljegyzési vagy kézfogási ünnepély' idején adott ruhák 's bármi egyéb dolgok, mellyeket mi jegyajándékoknak hívunk, gyermekek nélkül halván el a' férj, ugyanazon menyasszonynak, azaz feleségnek, (ha valami azokból fennvolna) hitbérével együtt menten maradnak 's vissza kell adatniok; és más ingó dolgok osztálya idején, illy vele adott dolgok osztály alá nem esnek.

1. §. Sőt, ha gyermekei, ugymint fiai 's leányai volnának is, és maga az asszony talán második házassagra lépett volna is át, vagy máskint azon gyermekeivel együtt lakni nem akarna is: azon dolgokat szabadon megtartja maga számára.

2. §. A' menyasszony pedig gyermekek és végrendelet nélkül halván el, azon dolgokat szüléi, vagy közelebbrokoni visszavehetik 's magoknak követelhetik. **)

3. §. Ha mindazáltal gyermekeket hagyott maga után, azokra szállanak.

4. §. A' vőlegény által a' menyasszonynak, vagy menyekzői ajándéku vagy az eljegyzésért adott dol-

*) Alább 101. cz.

**) 1687: 11. 's 1715: 26

gok pedig, a' menyasszony (mielőtt összevelednének) meghalván, sohasem vétethetnek vissza a' vőlegény által: az elhalás után azonban, ha gyermekek 's végrendelet nélkül (mert végrendeletet tehet rólok) múlták ki e' világból, a' férjénél maradnak.

101. CZÍM.

A' meghaltnak ménesi lovairól ötvenes számig.

Továbbá azt is meg kell jegyezni, hogy ha a' férjnek, feleségével való házassága alatt gyűjtött vagy vett ménesi lovak ötvenes számon alul vannak: egyenlően fognak köztük elosztatni.

1. §. Sőt, ha a' házasság előtt jutottak is illy ménesi lovak a' férj' kezéhez, csak az ötvenes számot el ne érték legyen: szinte el kell osztatni- 's közöseknek lenniök.

2. §. Ha pedig azon számot elérték, vagy túlhaladták, akkor a' férj azokról mint általa szerzett dolgokról, végrendeletet tehet, ha pedig azokra nézve végrendelet nélkül halt meg: a' fiúk' örökségébe fognak számíttatni. Mindazáltal ha ösiek: akkor azokra nézve a' végrendelkezés nem áll 's ennek helye nincsen, kivévén mennyi a' végrendelkező férj' részére jutna, a' mit tenne jogszerűleg megengedettetik.

3. §. A' többi azonban, a' birtoki jogokkal egyenlőn a' fiúkra, vagy osztozatlan testvérekre és más törvényes örökösökre fog háramlani 's tartozni, mellyekkel a' hitbérek' és negyedjogok' fizetésének kell történni; hogy illynemű fizetés' színe alatt az örökösök örökségeiket eladni ne kényszerítessenek; kiknek különben is

a' leányokat az atyai jogokból ki kell házasítani- 's férjhez adniok.

4. §. És ezt akkor, ha e' leányok, az atyai ingó javakból, annak holtá után, részt nem kaptak; *) mert illy módon, az illyen részek házasításra mennek; ezen felül negyedjogaikat is megkapják.

102. CZÍM.

A férjnek, feleségéveli házassága alatt szerzett birtoki jogairól.

Továbbad, azt is tudni kell, hogy habár a' férj, házassága alatt, birtokokat 's birtoki jogokat pénzen szerzett is és felesége' nevét a' bevalló levélbe be nem igttattatta: akkor az illyen (bár vett) birtokokból 's birtoki jogokból, az asszonynak maga számára része nem leend.

1. §. Hanem, ha akarja s meghalt férjének nevét és czímét viseli: egész élete' folytában fiai' és leányai' jóságain 's birtoki jogain szabadon lakhatik 's maradhat. Mindazáltal a' főnebbi czikkelyben „hogy lehet az asszonyokat férjeik' jóságából kivetni“ leirt föltét alatt. **) Mondom pedig: leányaiéiban is; ha azon jóságok leányi jogot is illetnek.

2. §. Mert ***) midőn az asszony második házasságra lép át: megkapván hitbérét, az által, kit illetni fog, kivettethetik 's zárathatik. Mert a' ki öröki jogokkal kíván feleségének kedveskedni: ügykezzék annak nevét a' vétel' és bevallás' sorába tenni.

*) Első r. 99. cz.

**) I. r. 98. cz.

***) Az eredetiben: „enim“, a' Corpus Jurisban: „vero.“

3. §. De, ha a' megholt férj, bármelly időben, tudniillik a' házasság előtt, vagy alatt neki lekötött zálogos jogokat *) hagyna halála után, haszinte a' feleség 's mindkét nemü örökösök neve a' lekötő és zálogos levélben nem foglaltatnék is: mindazáltal a' feleség, fiúk és leányok, vagy osztozatlan testvérek közt más ingó javakként egyenlően **) fognak elosztatni.

4. §. Minthogy a' zálogos javak visszaválthatók, mellyek a' visszaváltás után pénzzé fordíttatnak: a' pénz pedig ingó vagyonok közé számíttatik. És ez akkor, ha efféle zálogos javak azután örök birtokokká nem változtattatnak.

103. CZÍM.

Hogy az asszony, férjének az általa zálogba adott jószágaiából is kinyerheti hitbérét.

Tudni kell továbbá, hogy ha az asszony' férje, talán a' szükség úgy hozván magával, (mint gyakran lenni szokott) birtoki jogait, más valakinek elzálogosította, leginkább feleségének egyezése nélkül; akkor a' férj' halála után, az asszony, hitbérét attól, ki az olyan birtoki jogokat zálogban bírja, visszaveheti 's keresheti. ***) Mert az elzálogítás nem zárja ki a' birtoki jogok' tulajdoniságát és örökségét.

1. §. Mert máskülönben, ha az asszony azoknak visszaváltását várja 's előbb hitbéréhez nem juthat vala:

*) I. r. 48: cz. vége.

**) 1622. 67:

***) II. r. 60. cz. vég §.

időközben talán, míg a' visszaváltás megtörténik, e' világból kimúlnék, 's így hitbérétől megfosztatnék.

2. §. Mindazáltal azon birtoki jogok' visszaváltásának idején, az, kire azoknak visszaváltása tartozik, nemcsak a' fő summára nézve, mellyért tudniillik elzálogosítottak, hanem az olyan kiadott hitbér' fizetésére nézve is eleget tenni köteleztetik.

104. CZÍM.

Hogy a' feleség' hitbére, férje' rossz tetteért, el nem vész.

Ezen kívül, ha a férj' birtoki jogai annak rossz tetteért, vagy annak valamelly hűtlenségi vétké miatt *) törvényileg elfoglaltatnak (ha szinte a' férj fejjesztésével bűnhödnék is) a' feleség mégis a' maga hitbérét, attól, ki azon birtoki jogokat bírja, mindenkor kinyerheti. **)

105. CZÍM.

Hogy a' parázñaságon kapott asszony elveszti hitbérét, de nem jegyajándékait.

Meg kell jegyezni ez iránt, hogy ha az asszony megsértvén a' hűséget, mellyel férjének tartozik, parázñaságot követ el 's parázñaságon kapatván, erre elválás következik: elveszti hitbérét, de nem jegyajándékait, azaz menyekző idején szüléi, vagy vérei, vagy férje, vagy

*) 1715: 9.

**) 1723: 9. vég §, és Mátyás VI: 27. cz. vég §.

bárki más által ajándékozott, vagy férjének is általa átadott dolgokat. *)

1. §. De, ha férje a' paráznaság után, erkölcsét tudva helyeslené, vele együtt lakván 's vele hálván: akkor hitbérét is kinyerendi 's azontul férje paráznaság miatt (ha másod izben vétkeznék is) halállal sem büntetheti, a' mellyel elsőben, midőn tudniillik a' paráznaság tudomására jutott, szabadon 's törvényesen büntetni joga **) volt. ***)

2. §. Midőn pedig az asszony illy paráznaság miatt törvényileg halállal büntettetik, ****) annak rokonai, csak a' jegyajándékokat 's nem hitbérét nyerhetik vissza, 's ezt akkor, ha gyermekei nincsenek, vagy azokról végrendeletet nem tőn; mert illy módon gyermekeire jutnak vagy a' végrendeleti örökösökre háramlanak.

106. CZÍM.

A rokonok közt tudva vagy nem tudva kötött házasságról.

Továbbá, ha a' férj és feleség közt, nem tudott rokonság vagy sógorság miatt, elválás jó létre: akkor az asszony mind hitbérét, mind jegyajándékait kinyeri a' férjtől; (házasság alatt) nemzett gyermekeik is mindkét szüléik' javaiban 's birtoki jogaiban öröklési jogon maradnak.

*) 100. czím.

**) Sz. László I. k. 13. fej. 's Ulászló VII. 47. czik.

***) Az eredetiben: „habebat“, a' Corpus Jurisban: „habet.“

****) Nem állnak itt ellen az 1687. 11. 's 1715. 26. czik.

1. §. Ez által azonban nem kell azt érteni, hogy mindkét ág egyenlőn örökösödnék; hanem ha a' javak csupán férfiágot illetnek egyedül, a' fiúkra fognak tartozni; ha pedig mindkét ágot illetők, akkor mind a' fiúk, mind a' leányok egyenlőn örökösödnék.

2. §. Mindazáltal ha a' házasság tudva 's a' vérek' vagy azok után örökösödni kellők' tiltakozása ellenére kötöttet 's azután elválás következett vagy nem következett: a' házasság alatt nemzett magzatok azon szülék' javaiban 's birtoki jogaiban nem örökösödnének; hanem a' vérrokonokra vagy más örökösödni kellettőkre háramlanak legottan, kiket, ha a' pápa törvényesítne is, mindazáltal a' javakbani örökösödésre (mellyek a' vérrokonokat 's *) azok' nem létében a' királyi felséget illetik) a' törvényesítésnek helye nem volna; azonkívül az asszony hitbérét elvesztendi, 's csak jegyajándékait vehetendi férjétől vissza.

107. CZÍM.

Miként ismerszik meg a' vérrokonok közt tudva kötött házasság?

A' házasfelek' tudomása pedig megtetszik onnét, ha azon házasság a' rokonok-, vagy más olyanoknak, kiket az örökösödés illet, tiltakozásával 's ellenmondásával, vagy a' vérrokonoságnak olly közel ízén kötöttet, hogy az mindkettejök **) előtt tudva volt volna.

*) Az eredetiben: levő: „et“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) A' Corpus Jurisban: „eorum utriusque“, az eredetiben: „eis utrisque.“

1. §. Mert a' vérrokonság, az egyház' s országunk törvényei szerint is, negyedik ízigen bezárólag, a' házasságot tilalmazza.

108. CZÍM.

Hogy a' nem tudás törvényszerű, a' tudás pedig törvényszerűtlen gyermekeket nemz a' vérrokonok közt.

Innen következik, hogy a' nem tudás e' részben törvényszerű, a' tudás pedig törvényszerűtlen gyermekeket nemz és származtat mindkét szülének ingatlan javaibani öröködsre nézve.

1. §. És törvényszerűtlen gyermekeket a' mondott öröködsre nézve sem a' pápa (mint mondatott) sem fejedelmünk nem törvényesíthet a' törvényes fiúk s más jogosan öröködők' sérelmével s akaratjuk ellen: kivévén azon esetet, midőn fiúk vagy vérek nem levén, az örököds egyenesen fejedelmünket illetné. Mert ez esetben bárki' számára s bármi módon akarja a' fejedelm, azon javak s birtoki jogok iránt szabad rendelkezhetéssel bir.

109. CZÍM.

Mimódon engedheti el hitbérét a' feleség férjének?

Továbbá, noha házasság' ideje alatt a' feleség háromféle okból szokja (közönségesen) elengedni a' hitbért férjének: először, ha a' férj, felesége' javait, melyekbeni örököds férjét nem illeti s reá nem hármlik, a' férj gyarapította és öregbítette; másodszor ha a' férj annak jószágaiban más módon is szükséges költségeket tett; harmadszor, ha a' feleség azt bizta

férjére, hogy hitbérénel fogva halála után lelke' üdvéről gondoskodják, vagy arról máskép rendelkezni meghagyta. Azonban a' mostaniak' szokásaként, a' fentemlített okok' megszüntével is, elengedheti a' feleség férjének a' hitbért, főleg halálos órájában, midőn a' férjtőli félelem' 's rettegés' gyanúja elmulik.

1. §. Másképen van mindazáltal, ha az életben 's egészséges állapotban levő feleség a' férj által félelemmel 's rettegéssel kényszerítettnek az elengedésre, mert illy esetben azt az asszony törvényesen visszahuzván 's megmásítván, az illyen elengedés és az iránt történt bevallásnak helye nem leend.

110. CZÍM.

Hogyan tehet a' férj feleségének 's viszont a' feleség férjének, saját javaira nézve bevallást?

Egyébiránt, noha sokak' véleménye szerint a' férj feleségének 's viszont a' feleség férjének, javai 's birtoki jogairól (akár a' férjnek hitvese iránti végtelen és határtalan szerelme, akár a' feleségnek férjtőli félelme miatt) sem örökös sem zálogos bevallást nem tehet: mégis ezen országunknak régi helybenhagyott törvénye szerint mind a' férj feleségének, mind a' feleség is férjének, minden, főként maga által szerzett vagy másként nyert birtoki jogai iránt 's fölött (mellyekkel tudniillik más ismeretlen vagy idegen származásu ember' részére is rendelkezhetnék 's bevallást tehetne, a' jószág-eladások - 's idegenítésekről föntebb kifejezett 's előadott feltételek alatt) szabad rendelkezési 's örök bevallási tehetséggel és hatalommal bir.

1. §. Csak hogy ezen bevallás világosan a' fiúk' avagy *) rokonok' sérelmére czélzó ne legyen.

2. §. És erőszakosan 's kényszerítve , vagy félelemből se történjék ; mert illy módon ha az asszony az ellen törvényesen nyilatkozik , erőnélküli leend.

3. §. Zálogczimmel vagy joggal pedig általánosan nem engedtetik bevallás a' házaselek közt ; hacsak nyilvános és szembetűnő okból nem történik. Teszem: a' feleség , atyja' , vagy előbbi férje' hajlékiból 's házából kész pénzt, vagy drágaságokat , gyöngyöket és ékeségeket , vagy arany-, vagy ezüst-szereket nyilván és sokak' tudtára hozott férjéhez ; a' férj pedig azokat nyilván , vagy jószágvételre , vagy visszaváltásra , vagy halasztavak' vagy malmok' alkotására , vagy házak' építésére fordította: ezen 's más hasonló esetben (t. i. ha minden családtság távol volt) az elzálogosítás és átírás megengedőnek tartatik.

4. §. Mert ha általánosan megengedetnék: a' férj felesége iránti szerelme 's kedvezése miatt gyakran anynyi pénzzel terhelné jószágait (főleg ha örökösei iránt gyűlöléssel viseltetnék) hogy , halála után , az örökösök alig volnának képesek azon fennemlített. jószágokat kivenni a' feleség- vagy annak kezeiből , kinek azt általirta.

5. §. 'S ugyanezt kell a' feleség' részéről is férjére nézve (ha helyes és nyilvános ok és eset fordulna elő) érteni.

*) Az eredetiben : „vel“, a' Corpus Jurisban : „et“.

111. CZIM.

A gyermekek törvényes és nemtörvényes koráról. 's azoknak ügyvédvallomásáról.

Minthogy a' zászlós, országnagy urak' és nemesek' elhunytával 's ez árnyékvilágból kiköltöztével, gyermekeik és fiaik gyakran gyöngé és nem-törvényes korban maradnak hátra, 's méltán és jogszerűleg mások' gyámsága, nevelése és ótalma alá kénytelenek jutni: azért a' gyermekek' gyámságáról 's neveléséről is szükség értekezni.

1. §. Mielőtt azonban magáról a' gyámságról lenne szó: a' gyermekek koráról kell valamit szólani.

2. §. A' hol tudni kell, hogy némelly gyermekek teljes, mások nemteljes korúak. A' férfiak teljes korúak huszonnégyszáz éves korukban. Az asszonyok pedig mostani szokás szerint tizenhat éves korukban.

3. §. Nem teljeskorúak pedig, kik ezen teljeskor évein alól töltik életüket, 's ezek közül némellyek törvényes, mások nemtörvényes korúak. Törvényes korúak (kik serdülteknek is mondatnak) a' fiak szintén mint a' leányok ezen mi időnkben: tizenkét éves korukban.

4. §. Noha régi szokásunk szerint a' fiak tizenegyedik, a' leányok pedig tizenkettedik évökben mondatnak törvényes korúaknak.

5. §. Azért hivatnak vagy mondatnak pedig törvényes korúaknak, mivelhogy már pereket vihetnek 's kezdekhetnek más ellen. Minden, ezen éveken alól élők pedig nemtörvényes korúaknak neveztetnek.

6. §. Noha tehát a' régiek' gyakorlata és szokása szerint, a' gyermekek tizenkét éves korukban kezd-

tek ügyvédeknek vallani; jelenben mégis és az újabbak' gyakorlata szerint, tizenkettedik évökben általában ügyvédeknek vallhatnak; tizenhatodik évökben adósságok iránt és zálogczim alatt; tizennyolczadik évökben pedig arany-, ezüst, 's egyéb ingó javaikról eladásokat tehetnek. Végre huszonnegyedik évökben minden javaikat 's bárminő birtoki jogaikat teljes joggal eladhatják, elcserélhetik 's akármimódon akarják, elidegeníthetik. A' javak' 's birtoki jogok' eladásáról 's idegenítéséről föntebb előadott föltételeket azonban mindenkör tökéletesen megtartván.

7. §. A' leányok pedig, hasonlóképen születésök' tizenkettedik esztendejében ügyvédeknek vallhatnak; tizennegyedikben adósságokról 's zálogos jogokról, aranyról és ezüstről 's egyéb ingó vagyonokról felelősek lehetnek; tizenhatodik esztendejökben pedig a' maguk negyedi, hitbéri 's minden egyéb őket illető még jószágban kapott jogaikról is (a' fönnemlített módon 's föntebb elmondott feltételekkel) bevallásokat tehetnek, és tetszés szerint rendelkezhetnek.

8. §. Csakhogy a' hajadon 's főleg az idegenek' gyámsága alatt lévő leányok, valamelly bevallásra, még életök tizenhatodik évében, vagy azontúl is, kényszerítőleg rá ne vétessenek. Mert illy módon, miután férjhez mentek, az illy kényszerített bevallást egyszerűleg visszahuzhatják 's megmásíthatják, minthogy kivált akkor nem ön-jogúaknak, azaz: nem ön hatalmuk alatt lévőeknek ismertetnek.

112. CZÍM.

Kik értetnek önjogúaknak? És a' gyermekeknek háromféle gyámságáról.

Önjogúaknak pedig mondatnak azok, kik senki hatalma alatt nem állanak.

1. §. A' szüzekről és leányokról pedig tudva van, hogy míg férjhez nem mennek, mindenkor más' gyámsága és hatalma alatt állanak; mert különben, gyám nélkül lévén a' leányok *) könnyelműségöknél fogva könnyen rászedethetnek 's megcsalathatnak. Azért szükséges a' gyermekek' gyámságáról 's gyámjairól valamit mondani.

2. §. A' hol megjegyzendő, hogy a' gyámság háromféle, ú. m. törvényes, végintézeti, és rendelt, melly noha meghatározólag annak gyámolására törvényileg adott 's engedett hatalom, ki nem-teljes kora miatt magát védeni nem képes, mégis a' szó erejénél fogva mindenkor védést jelent.

3. §. Innét a' gyámoknak is csak a' gyámgyermeki javak' védésére, nem pedig elidegenítésére van hatalmok.

113. CZÍM.

Az első gyámságról, melly törvényesnek neveztetik.

Törvényes gyámságnak mondatik tehát: a' szülék és fivérek általi ótalom. Mert ha az atya' előbb elhaltával 's az anya' életben maradtával, nem törvényes ko-

*) Az eredetiben levő „puellae“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

rú fiú vagy leány maradt az atyai házban, anyja, míg meghalt férjének czimét és nevét viseli 's második házasságra nem megy át, a' fiú' 's leány' gyámságát viselni 's gyakorolni megengedettik.

1. §. És megfordítva, ha az anya halna, el az atya életben maradván, bár ezen atya nemtelen 's paraszt származású volna, 's a' birtoki jogok a' fiúra vagy leányra nem atyai, hanem anyai jogon jutottak volna is; a' javak' és gyermekek' gyámságát is az atya és nem más gyakorolja. Mert nagyobbnak tekintetik a' személy' ótalma, mint a' javak' megtartása. 'S ez a' gyermekek' nemtörvényes korának idején alól; noha a' leányoknak, törvényes koruk' idején túl is, férjhez menetelők' idején alól, mindenkor gyámság alatt illik lenniök, mint az imént megjegyeztetett.

2. §. Figyelembe kell mindazáltal venni, hogy ha a' nemtelen atya második feleséget veszen 's a' gyámgyermeknek az első feleségtől hagyott javát pazérolni kezdi, ez esetben gyámsága megszűnik 's másra megy által.

3. §. Nemes levén pedig az atya, fia' elhaltával unokáinak is gyámságát 's gondját viseli, mint családfő.

4. §. Azt sem kell mellőzni, hogy, ha a' gyámgyermeknek' anyjának csupán magát 's nem férjét illető, külön ősi vagyoni lennének, a' férj' halála után (ha szinte második házasságra lépne is) a' fiúk' vagy leányok' gyámságából azon részben az anyát kizárni nem kell, minthogy a' javak' öröklése a' gyámságok' alapja; és ő ollyannak tekintetik, ki fiait 's leányait illetően javai-ban maga után örökösökül 's utódokul hagyja.

5. §. Ha azonban a' fiúnak fivérei vannak, kikre az atyai javak' és jogok' öröklése vagy háramlása tartozni látszik: azon atyai javak' gondját 's gyámságát a' közelb fivér, 's nem az anya gyakorolja, mint a' fivérek' 's rokonok' gyámságáról alább világosban elő fog adatni.

114. CZÍM.

A' második gyámságról, melly végintézetinek nevezetik.

A' második gyámság, végintézetinek mondatik, midőn tudniillik a' haldokló atyának gyöngé és nem törvényes korú fiai vagy leányai levén, fitestvére pedig, (kit a' gyámság' terhe illetne) vagy nem volna, vagy volna ugyan, de azt javai elrablására áhitozandó, 's így gyanús gyámnak lenni hívén, fiait vagy leányait is rokonai' vagy vérei' avagy gyakran barátai' gyámsága és ótalma alá bocsátja.

1. §. 'S ezen gyámság nem csak az életben maradt fiúkra vagy leányokra, hanem az atya halála után szülöttekre is kiterjed; melly, (hacsak a' fitestvérek-, vagy feleségnek törvényes és jogszerű ellenmondása által meg nem gátoltatik; és csakhogy a' gyámságról végrendelet oly személyek' számára történjék, kik hazai szokásunk szerint gyámságra bocsáttatni szoktak) mindenkor áll és érvényes.

115. CZÍM.

A' harmadik gyámságról, melly rendeltnek neveztetik.

A' harmadik gyámság rendeltnek neveztetik, mert a' fejdelemtől rendeltetik mellyet fejdelem' 's pártfogók' gyámságának is mondanak. *)

1. §. 'S akkor van helye, mikor mind a' végintézeti mind a' törvényes gyámság megszűnik és hiányzik, azaz: ha az atya végrendelet nélkül hal meg, és sem testvéreket sem rokonokat, kiket a' gyámság illetne, nem hágy maga után.

2. §. A' gyámság' rendelése a' fejdelmet 's pártfogót illeti. Minthogy kihalván minden atyafiak, kik a' javakbani örökösödés erejénél fogva, a' gyámság' terhét felvállalni tartoznak vala, majd ezen örökösödés' joga a' fejdelemre megy át, ki, mint az árváknak és gyámgyermekeknek törvényes és igaz örököse 's pártfogója, azoknak gyámlásáról gondoskodni szokott, 's felvállalt országlása' kötelességénél fogva rajtok tetteleg segíteni tartozik.

3. §. Holott is tudni kell, hogy maga a' mi fejdelmünk is, így állván az előre bocsátottak, olly gyámokat tartozik az árváknak 's gyámgyermekeknek rendelni 's kijelölni, kikről tudja, hogy azoknak javaira 's birtoki jogaira nem sovárognak, 's azon megyében laknak, hol az árváknak is személyes lakhelyök van; és hogy ugyanazon árvák' javainak a' gyámok által leendő elidegenítésétől vagy elpazarlásától félni ne lehessen.

*) 1715: 68. 1655: 24. 1659: 32.

4. §. Tartoznak pedig az ilyen rendelt gyámok, a' megyei vagy alispán előtt, ha lehet, különben pedig egy vagy két azon megyebeli szolgabíró előtt, melyben (mint mondva volt) a' gyámgyermek lakni tudatnak, vagy, ha azoknak javai 's birtoki jogai sokak és nagyok 's különböző megyékben fekszenek, az ország' rendes bírának, vagy azok' helyetteseinek egyike előtt (a' mint tudniillik a' javaknak 's birtoki jogoknak minősége 's állapotja megkívánja) azon árváknak minden vagyoni és javai felől leltárt és sorjegyzéket készíteni, hogy kitelvéen a' gyámság, minden talált' és kezeikbe átadott dolgokról, 's a' jószágoknak időközben vett jövedelmeiről is kellő számot adhassanak.

5. §. Mert a' rosszúl kezeltre nézve, az árváknak, midőn már törvényes korra jutottak, a' gyámok eleget tenni tartoznak, 's nem csak a' rendelt, hanem a' törvényes és végintézeti gyámok is a' mondottak' teljesítésére hasonlókép köteleztetnek.

6. §. Hogy pedig a' föl nem serdült vagy nem törvényes korú gyámgyermek és árvák gyámság alatt legyenek, a' természetjoggal 's okossággal egyezőnek látszik; hogy azok, kik nem teljes koruk miatt magukat nem ótalmazhatják, mások' gyámsága- 's védelmével kormányoztassanak.

116. CZÍM.

Miként következnek a' férfi- és miként a' nőágbeli atyafiak a' gyámságban?

De hogy az előbbieket világosabban megértessenek, tudni kell, hogy mivel a' gyámság' terhe olly renddel

adatik 's jelöltetik, mellyel a' jószágokbani örökösödés, vagy a' birtoki jogok' háramlása; hiányozván tehát vagy nem létezvén végintézeti gyámok, a' gyámgyermek' gyámsága a' megholt embernek véreire és rokonaira hárul és *) megy által, kikre tudniillik (neki öröse nem maradván) javainak szállani kellene.

1. §. A' vérségi származás pedig két ágon, úgy mint fi- és nőágon szokott lejönni. A' fiágon **) származó atyafiak tehát ***) (kik férfi ágbeli rokonoknak is neveztetnek) a' nőágon levő véreknek és atyafiaknak (kik nőágbeli rokonoknak is mondatnak) mindenkor eleikbe tétetnek a' gyámság' elvállalásában; 's ezen nőágbeliek, nem máskép, csak a' fi-ágbeliek' teljes nem léteben bocsáttatnak gyámság' gyakorlására.

2. §. 'S akkor is nem másképen; csak ha a' gyámgyermek' 's árvák' javai és birtoki jogai mind két ágot, férfiút tudniillik és nőit, nyilván és kétségtelenül illetnek.

3. §. Mert ha a' javak' és birtoki jogok' öröklése és háramlása felől (vajjon tudniillik azok mindkét ágot illetők-e, vagy csak fiágot) kétség lenne, akkor a' nőrokonok (még firokonok nem léteben is) a' gyámságra nem bocsáttatnak, hogy az árvák' javainak uralmát 's birtokát, ilyen gyámság' színe alatt, magukhoz ragadni ne láttassanak. Azért ez esetben is inkább rendelt gyámok kívántatnak a' fejedelemtől.

*) Az eredetiben levő: „et“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben levő: „sexus“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

***) Alább 118. czim.

117. CZÍM.

Mit kell a' gyámság iránt tenni, ha a' birtoki jogok mindkét ágat illetnek?

Meg kell azonban jegyezni, hogy ha a' gyámgyermek' birtoki jogai nyilván mindkét ágat illetnek, azaz a' nőágbeliek is azon birtoki jogoknak, még az árvák' atyjának életkor, valóságos uralmában voltak: akkor a' gyámságviselésre nézve különbséget kell tenni.

1. §. Mert a' firokonok és nőrokonok vagy azon egy korúak, vagy időre és korra nézve egymástól különböznek. Ha azon egy korúak 's gyámságra képesek, azaz huszonnégy évesek, akkor a' firokonoknak kell (mint imént mondatott) a' gyámságot viselniök. Ha pedig a' nőrokonok nagy-, a' firokonok pedig kiskorúak: addig, míg a' firokonok gyámságra képesek lesznek, a' nőrokonokat kell a' gyámságviselésre bocsátani.

2. §. Noha úgy emlékezünk, hogy a' törvényes koron túl, a' gyermekeknek a' mondott módon huszon négy évet tevő teljes korukon alól is, számos fivérek és firokonok neveztettek gyámságra főleg olly esetben, midőn tapasztaljuk, hogy az árvák' anyja második házasságra lépett 's ez által azok' javai pusztulásra jutottak. És *) illyen gyámság is megáll **) a' mondott esetben.

3. §. A' gyámságnak főntebb módoni terhet és gyakorlását pedig mindenkor azon fi- és nőágbeli ro-

*) Az eredetiben: „Et“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „tenet“, a' Corpus Jurisban: „sustinetur.“

konokról, azaz férfi- és nőágon levő fivérekről kell érteni, kik a' rokonság' ágának ízére nézve az árvákhoz közelebbiek, 's éveikre és korukra nézve idősbek.

118. CZÍM.

Mi a' firokonság és atyafiság, vagy: firokon és atyafi?

A' hol röviden tudni kell, hogy a' fiági rokonság' e' neve nem természeti, hanem polgári név; 's a' polgári jogban találtatott fel a' természeti atyafiság megkülönböztetésére, hogy az által a' férfi és asszonyi származás egymástól megkülönböztettség.

1. §. A' miből kitetszik: hogy, kik firokonok, atyafiak is, de nem megfordítva. Minthogy a' fiági rokonság, faja az atyafiságnak, atyafiság pedig mind férfiakra mind nőkre tartozó köz név; azonban a' firokonság (mint említve volt) *) csupán férfiúi, a' nőrokonság pedig nőágbelieket jelent e' helyütt.

119. CZÍM.

A' végrendeleti gyámság lerontja-e a' törvényest, és viszont?

De kérdés támad: vajjon a' végrendeleti gyámság elrontja-e a' törvényest, vagy ellenben: a' törvényes a' végrendeletit? Azt kell mondani, hogy az olly végrendeleti, melly helyesen 's jó móddal és olly személyekre ruháztatott, kik gyámságra jogosan bocsáttatnak; gyakran elrontja a' törvényest, de nem mindig.

*) Főtebb a' 116. 's 117. czím.

1. §. A' minek világosb értésére 's tudására meg kell jegyezni: hogy ha az atya (bár önjogű) serdületlen 's gyöngé korú fiait olly személyek' gyámságára bízná, kik hamis esküvők, vagy nyilvános hitszegők, kik hazai nyelven ludasoknak neveztetnek, vagy más-képen böcstelenek, avagy száműzésre ítélték volnának, vagy bármily módon hűtlenség' vétkébe estek volna (bár fiágon származott atyafiak is) minthogy azok illy becs-telenségek 's vétkök miatt, az öröködési jogtól eles-tek, gyámságra, a' jogosan öröködni kellő vérek' sérel-mével, nem bocsáttatnak.

2. §. Hasonlóképen, ha az atya leányait (nem lé-vén fiak) a' nőagbeliek' valamelyikének gyámsága alá adná végintézetében, ezek' gyámsága is, a' fiágbeliek' vagy osztályos atyafiak' és jószágaikban rendesen örö-ködők' jogainak sérelmére 's veszélyeztetésére levén, még nem áll 's meg nem engedhető, nehogy illy gyámság színe alatt, a' fivérek igazságos jogaiktól megfosztas-sanak.

3. §. Mert gyakran az atya, magát fiak nélkül lát-ván, 's leányai' szeretetével elfogulva lévén, nemcsak gyámság által, hanem más kikeresett színek és czimek alatt is, jószágaiban azokat, öröködő fivéreinek sé-relmére, örökösíteni ügyekszik.

4. §. Ellenben pedig midőn az atya tudja, hogy testvérei vagy firokonai közül valaki, az ő javaira, új osztály vagy más cím és szín alatt sovárogo, vagy an-nálfogva valósággal pereket indít: azokra nézve, ellent nem állván az öröködéssnek, 's következőképp törvényes gyámságnak joga, fiait végrendeletileg más védelme alá bízhatja, kié alá akarja.

5. §. De nem a' nőági rokonoké alá a' föntebb mondott okból, kivévén, ha talán a' javak 's birtoki jogok nyilván mindkét ágat illetnek, mert ezen esetben árvaí' 's fiaí' gyámságát nőágbeli rokonaira is bízhatja.

120. CZÍM.

Megjegyzendő két következtetés a' gyámi öröködésről.

Az előrebocsátottakból tehát két következtetés hozatik ki: először ugyan, hogy a' helyesen adott végintézeti gyámok, a' többi, ugymint törvényes és rendelt gyámoknak eleikbe tétetnek: úgy hogy először a' végrendeletiek, azután a' törvényesek, 's végre a' rendelték bocsáttatnak a' gyámság' viselésére.

1. §. Második következtetés: hogy mivel a' gyámság a' jószágok' háramlása szerint adatik (mint föntebb mondatottt) azért a' fogadott rokonok is, kikre valakinek javai, 's birtoki jogai valamelly szerződés, és királyi jóváhagyás' erejénél fogva háramlanak, férfi-magban ez kihelván 's leányokat hagyván, a' gyámságviselésre, mint fiágiak helyesen következnek 's bocsáttatnak; bármelly nőágiak' joga vagy gyámsága ellent nem állván.

121. CZÍM.

Azon esetekről, mellyekben a' fivérek gyámságra nem bocsáttatnak.

Tudni kell továbbá: hogy főképen négy eset van, mellyekben a' fiágiak vagy fivérek akár apúl, akár anyúl rokonok, akár osztályosak, gyámságviselésre nem bocsáttatnak.

1. §. Első midőn valaki a' fivérek közül fejét 's jószágait elveszti; úgy mint azok, kik főbenjáró ítéletben marasztaltatnak. Mert míg a' fivér illy ítélet' súlya és terhe alatt van, gyámságot viselni nem engedtetik.

2. §. Második eset, ha valamelly falut (melly az atyafiúi *) öröködsre kölcsönösen tartozott) helyes és világos ok nélkül eladván, vagy magától máskép elidegenítvén, elveszt; bár ez által feje' szabadságát tartja is meg: akkor a' gyámsági hivatal elenyészik. Mert ez által azon gyanú 's előhit van róla, hogy az árvák' és gyámgyermekek' javait is el fogja tékozolni 's idegeníteni.

3. §. Harmadik eset: ha valaki a' fivérek vagy fiágaiak közül magát idegen jog azaz hatalom alá vetette vagy vettetni engedte; mert ki nem önjogú, másnak gyámságát nem viselheti.

4. §. Negyedik eset: midőn valaki hűtlenség' vétkébe esett, vagy hamis esküvésben marasztaltatott, vagy máskép becsstelen lett, avagy száműzetésre ítéltetett. Mert valamint annál fogva, az örököds' jogától elesett: úgy az által a' gyámság is elveszett.

122. CZÍM.

Hányféle módon mentethetnek ki a' gyámok a' gyámság' terhétől.

Meg kell még jegyezni, hogy a' gyámok 's főleg a' rendelték, sokféle módon menthetik ki magukat a' gyámsági tehertől.

*) Az eredetiben: „fraternam“, a' Corpus Jurisban „fratrum.“

1. §. Először: gyermekeik' sokasága 's a' hely' távolsága miatt; mivel sokféle dolgokra nem ügyelhetnek.

2. §. Másodszor: különböző helyeken 's megyékben fekvő jószágaiknak vagy faluiknak sokasága miatt.

3. §. Továbbá: a' fejdelmeknek folyvásti háború miatt, ha katonák volnának 's jelenleg és valósággal katonáskodnának.

4. §. Továbbá: a' köztársaság' szolgálata 's a' fejdelmek' dolgainak intézése miatt, millyenek a' cancelárok, országon kívül küldött követek, ítélőmesterek, udvartisztek, jövedelmek' kezelői, vagyonok' és pénzek' sáfárjai, 's mások, *) kik hasonló hivatalokat viselnek.

5. §. Továbbá: gyógyíthatlan 's orvosolhatlan betegség miatt; gyakran a' miatt is, hogy írást nem tudnak.

6. §. Továbbá: halálos ellenségeskedés miatt, melylyel viseltettek a' gyámgyermek' atyja iránt 's a' gyámgyermek' iránt is viseltetnek.

7. §. Továbbá: öregség miatt, midőn tudnillik hatvan éven túl vannak.

8. §. Továbbá: midőn nemteljes koruak vagy huszonnégy évnél ifjabbak, a' gyámságviselés terhe alól (ha akarják) kimenthetik magukat.

*) Az eredetiben: „alii“, a' Corpus Jurisban: „alia.“

123. CZÍM.

Hogy a' gyámok hiven tartoznak gyámsági tisztöket viselni. És hányféle módon lesznek gyanúsok?

Végre észbe kell venni, hogy a' gyámok hiven és jámborul tartoznak 's köteleztetnek a' gyámgyermekek' gyámságát viselni.

1. §. Mert különben, ha tapasztaltatnak gyanúságban, és hogy a' gyámságot roszul és balúl viselték: *) nemcsak elmozdítatnak' a' gyámság' tisztétől 's kezelésétől; hanem e' fölött (ha a' gyámgyermeknek' dolgaiban 's világi javaiban gyanusoknak találtatnak 's ösmertetnek) a' gyámgyermek' részére két annyi bani visszafizetésben marasztaltatnak.

2. §. Ha pedig tapasztaltatott róluk, hogy a' gyámgyermek' személye, vagy annak birtoki jogaira nézve indított per. iránt ellenkezőkép és hűtlenül cselekedtek: ebből örökké tartó becstelenségnek kell következni. Ezenkívül az ez által okozott károkra nézve két annyi bani visszafizetésre szorítandók (mint föntebb mondatik).

3. §. A' gyámok pedig többféle okokból lesznek gyanúsok. Először: ha saját javaikat botorul eleméztik.

4. §. Másodszor: ha a' gyámgyermekeknek az életre szükségeseket, úgymint élelmet és ruházatot kellően ki nem adják.

5. §. Továbbá: ha a' gyámgyermekkel minden helyes ok nélkül roszul bánnak.

6. §. Továbbá: ha azokat jó erkölcsökben nem nevelik; vagy maguk a' gyámok rosz erkölcsűek.

*) Az eredetiben: „gessisse“, a' Corpus Jurisban: „gesserint“.

7. §. Továbbá: ha nagyon szegények.

8. §. Továbbá: ha halálos ellenségei a' gyámgyermek' atyjának; avagy annak holtá után maguknak a' gyámgyermek'eknek nyilvános ellenségei, vagy azok akarnak lenni.

9. §. Továbbá: ha félő, hogy a' gyámgyermek' javait magukhoz ragadni kívánják, 's azokat maguk' számára bitorlani törekszenek.

124. CZÍM.

Mikép lehet a' gyámokat bevádolni? 's az örvült gyámgyermek'ekről.

Egyébiránt megjegyzendő, hogy az ilyen gyámokat, akár végrendeletiek, akár másfélék legyenek, a' fön-
tebb mondott gyanú, azaz az árvák dolgának 's va-
gyonainak rossz kezelése' és pazarlása' büne miatt, min-
denki, különbség nélkül, akár férfi legyen, akár asz-
zony, idegen, rokon és sógor, vádolhatja; ha ezt ke-
gyességből teszi.

1. §. A' nemtörvényes korú gyámgyermek'ek azon-
ban maguktól, gyámaikat nem vádolhatják, hanem el-
érkezvén 's betelvén a' törvényes kor, midőn tudniil-
lik már pereket kezdetnek 's intézhetnek, ha az árvák ép
elméjük, gondnokaikat, rokonaik' tanácsára, vádolhatják.

2. §. A' hol tudni kell, hogy miután a' fiúk a' tör-
vényes kor' éveit meghaladták: akaratjuk ellen 's egye-
zésök nélkül atyaik végintézetben gyámokat nekik
nem rendelhetnek; azon korban levő már, hogy ma-
gukat törvény útján ótalmazhassák.

3. §. Midőn pedig a' fiúk' akaratával vagy talán kívánságára, a' serdülő koron túl, szüleik által gyámok rendeltetnek: már azok nem gyámoknak, hanem inkább gondnokoknak neveztetnek; mert gyámok serdületleneknek 's nem saját akaratjokkal, gondnokok pedig serdülteknek és saját kérésökre adatnak.

4. §. 'S ez akkor, ha a' kérők maguk ép elmével bírnak; mert különben, ha a' fiúk esztelenek, őrzültek, holdkórosok, vagy tébolyodottak: törvényes koruk' idején túl is végrendeleti, vagy ezek nem létében fivéri vagy firokoni, 's azok sem lévén, rendelt, tudniillik a' fejdelem vagy talán rendes bírák által törvényszéken kinevezett gyámok' ótalma alá tétetnek; 's azok' felügyelése által, javaikkal 's birtoki jogaikkal együtt kormányoztatnak.

5. §. Melly gyámok ugyan szükség' esetében 's főleg amazok' fentartása végettiben mind terheiket *) magukra vállalhatják, mind javaikról is, a' mint a' szükség' állapotja kívánandja, rendelkezhetnek, de azokat el nem idegeníthetik.

125. CZÍM.

Hogy a' fejdelem törvényszékek' időszakain kívül is gondoskodhatik gyámról.

Mivel tehát a' gyámság' terhe kegyességi munka: a' gyámoknak gyanúróli vádolása, a' nyolczados és rövid törvényszéki időszakokon kívül is mindenkor, valahányszor gyanú támad, szabadon történhetik 's vitethetik a'

*) Az eredetiben levő: „corum“, hiányzik a' Corpus Jurishan.

fejdelem vagy királyi felség elébe; hogy a' gyámgyermek' javai gonoszúl és haszontalanúl el ne fecsérletessenek.

1. §. 'S miután valamelly gyám, gyanúról azaz árvák' javainak rosz kezelése' és pazarlása' bünéről vádoltatik: a' gyámságtól 's gyámgyermek' minden javainak kezelésétől azonnal eltiltatik a' fejdelem által, és az ügy' elintézése alatt azok közhatósági kezekbe adatnak és szolgáltattnak.

2. §. Midőn pedig a' gyanús gyám, mielőtt a' gyanú' megvizsgálása bevégeztetik, e' világból elköltöznék: akkor a' gyanú' állapotja 's büntetése elenyészik ugyan, de azon gyám' örökösei és utódai a' roszul kezelt dolgokról számolni tartoznak 's elégtételre szorítatnak.

3. §. Ha pedig úgy találtatik, hogy valamelly gyám a' gyámságot és gyámság' tisztét csalárdul viseli 's kezeli: ámbár elégtételre vagy megtérítésre ajánlkozik 's ez iránt jót-állókat is ígér 's állít: mindazáltal elmozdítandó a' gyámság' tisztétől, 's helyébe a' fejdelem által más jó hírű 's magaviseletű gyám állítandó és helyettesítendő. Mert a' gyámnak elégtételi ajánlása a' rosz szándékot nem teszi semmivé 's az ismételve roszúl cselekvés' hajlamát nem hárítja el; sőt inkább a' gyámgyermek' vagyonaiban 's javaiban további dűlés' szándékát tanúsítja 's bizonyítja. Ezekre nézve pedig gondoskodni 's orvoslást nyújtani, egyedül a' fejdelemre tartozik.

126. CZÍM.

Hogy a' gyámok, a' gyámgyermeknek minden ügyében eljárhatnak.

Továbbá azt sem kell mellőzni, hogy háromféle neme levén a' gyámoknak, úgymint törvényesek, végintézetiek, és rendelték: azoknak gyámsága iránt a' törvényszékeken kétségtelen bizonytságot kell előmutatni.

1. §. A' mi midőn előmutattatott, 's magokat gyámoknak lenni bizonyították: az árváknak és gyámgyermeknek mindennemű ügyeiben, vizzályaiban 's ezek iránti perekben és más dolgaikban, mind az ország' rendes birái előtt, mind egyebütt a' korvisgálati levelek' erejénél fogva, azoknak törvényes koráig, eljárhatnak 's mindent rendesen elintézhettek.

2. §. Kiknek tudta 's egyezése nélkül a' gyámgyermek (törvényes koruk' elérkeztével) ügyvédek se rendeljenek; sem valamelly bevallásokat a' gyámgyermeki kor' ideje alatt tenniök nem lehet. Kik ha aközben ügyvédek rendelnének, vagy bevallásokat tennének: ezek egészen érvénytelenek lesznek.

127. CZÍM.

A' gyámgyermeknek' korának megvisgálásáról 's az iránti korlevelekről.

A' gyámgyermeknek' korai pedig az ország' rendes birái vagy azok' ítélőmesterei által vagy a' hiteles helyeken azaz: káptalani- vagy conventiekben szoktak megvisgáltatni, bíraltatni 's vitattatni.

1. §. És illy megvizsgálásnak (csak korvizsgálati levél készítettessék felőle) minden törvényszéken hitel adatik. 'S illy korvizsgálati levél' erejével, a' gyámok, az árvák' személyében mind pert indíthatnak 's ellenvetést tehetnek, mind az ellenvetésekre 's előterjesztésekre mindenkor felelhetnek

2. §. Sőt ha látnák, hogy az árvák valamely per' folytatásában elmarasztatnak 's vesztesek lesznek: a' gyámgyermek' hasznára, de nem romlásukra, teljes hatalmuk van az ellenféllel, ugyanazon árvák' nevében és személyében alkudozni és (mint a' dolgok' minősége kívánja) egyességre lépni.

128. CZÍM.

Minő erejűek a' korvizsgálati levelek? 's hogy kell a' teljes koron alul tett bevallásokat visszahúzni.

Egyébiránt a' korvizsgálati levelek, mellyek minden dolgokban 's ügyekben ügyvédvalló levelek' erejével birnak, a' gyámgyermeki kor' eltelte 's multa után is annyiban használnak és szolgálnak az árvák' részire, hogy ha ők, talán ajándékokkal megvesztegettetvén vagy nyájas beszédekkel elcsábítatván, vagy valakitőli félelem 's fenyegetések által megijesztetvén 's kényszerítetvén, javaik 's birtoki jogaik iránt teljes koruk előtt 's addig, tudniillik huszonnégy évig *) bárkinek, bármikor 's bárhol örök bevallásokat tennének: később a' korvizsgálati leveleknek pusztá megtekintésére

*) Az eredetiben: „spatia“, a' Corpus Jurisban: „spatio.“

is, az illy bevallások az árvák által visszahúzathatnak 's megsemmisíttethetnek.

1. §. Ugy mindazáltal, ha az árvák megfontolván, hogy azon bevallásokat gondolatlanul tették, mielőtt teljes koruk' ideje betelnék, azokat az ország rendes birái avagy azok' ítélőmesterei előtt, vagy bizonyásgtételi helyen személyesen visszahúzzák 's megmásítják.

2. §. És az illyen visszahúzás, nemcsak ott vagy az előtt, hol a' bevallás történt, hanem más birák' és bizonyások' színe előtt is, a' kitűzött határidőnek azaz teljes koruknak beteltéig, érvényesen történhetik mindenkor.

3. §. Ha azonban a' közben az ollyan bevallásokat vissza nem húztatják 's meg nem másítatják: azon túl a' bevallások örök állandóság' erejével birnak 's mindenha megmaradnak; a' birtok eladásban megkivántató, főntebb megjegyzett feltételek mindazáltal mindig épen maradván.

4. §. Megtételtvén pedig az illy bevallásnak főntebb előadott visszahúzása és megmásítása, a' visszahúzó mindenkor az elévülés ideje azaz harminczkét év alatt, azon visszahúzott bevallás iránt ügyeket 's pereket szabadon kezdhet.

129. CZÍM.

Hogy az árvák, az ellenök gyámgyermeki koruk' idején indított perekben felelni nem tartoznak.

Innét van az is, hogy az árvák, gyámgyermeki koruk alatt, csupán a' korvizsgálati levelek' előmutatása 's terjesztése által, minden, gyámgyermeki koruk idején ellenök indított ügytől 's pertől megszabadulnak.

1. §. Nem is kényszerítettnek valakinek folyamodására, akár birtoki jogok, akár hitbéri, akár negyed-jogok, vagy hatalmaskodó tettek, avagy károk, vagy bárminő egyéb dolgok iránt, ellenök gyámgyermeki vagy is nemtörvényes korukban eredt és indított ügy' vagy per' folyamában, törvényes koruk idején alul felelni (kivéven azonban az atyjok' életében kezdett pereket).

2. §. Ha mindazáltal, állván 's tartván még a gyámgyermeki és nemtörvényes kor, birtoki jogok iránt valamelly hosszú folyamú per által végeztetni szokott ügy támadna a' gyámgyermek ellen: akkor megáll ugyan a' per a' felelés idejéig, de a' felelés idején a' korvisgálati levél erejével, az árvák' gyámgyermeki vagyis nemtörvényes korát kell beperesíteni 's ez által a' pert a' törvényes kor' első évére, azaz az árváknak betöltött tizenkettedik évére halasztani és terjeszteni, midőn tudniillik először kezdenek ügyvédekot vallani.

3. §. Mert különben, ha előbb felelni kényszerítettnek vagy tudatlanságból önként felelnének is: az ilyen felelés nem áll, hanem egyszerűen 's egyenesen visszahúzathatik.

130. CZÍM.

Hogy a' gyámgyermek atyjok' életében kezdett perekben felelni tartoznak.

Főntebb pedig ezen záradékot: „kivéven az árvák' atyjának idejében kezdett pereket“, nem hiába igtattam; mert ez esetben a' gyámgyermek bár melly kicsinykék, atyjok' életében ez ellen kezdett 's indított min-

den perekre felelni 's azokban feleletjüket megtévén , kellő véget kell érni- 's kapniok.

1. §. És ha , az illy perek folytatában, az árvák' valamellyike netalán eskületételre íteltetnék: azon eskü letétele az árva törvényes korának első évére fog halasztatni; mint e' dologról világosabban fogunk az eskületételek' sorában e' munka' második részében *) értekezni.

131. CZÍM.

Némelly esetek , mellyekben nemtörvényes korú gyámgyermek is felelni tartoznak

Van ezen kívül még más eset is, mellyben a' gyámgyermek , ellent nem állván nemtörvényes és gyámgyermeki koruk , gyámjaik által felelni , 's azon kor alatt kezdett perek' folytatására felügyelni kötelesek : midőn tudniüllik bárkik által történt valamelly birtoki jogokba vezetés , igtatás vagy határjárás , az árvák' nevében 's személyében ellenmondással gátoltatik ; 's illy ellenmondó letiltás miatt , a' gyámgyermek nyolczados törvényszakasra idéztetnek.

1. §. Mert ez esethen is , más törvényes korú emberek' módjára törvényes eljárást követve , felelni , 's ellenmondásuk' okát adni tartoznak. És oka az , mert illy perbe önként és maguktól avatkoznak. 'S nohamások' folyamodására idéztetnek : mégis inkább fölperek , mint alperesek látszanak akkor lenni , mint kik a' másik fél' jogainak nyilván ellenszegülni törekednek.

*) II. 37. czím.

2. §. Mert ha a' beigtatásnak vagy határjárásnak, 's következőleg a' másik fél' jogainak önként ellen nem mondanának: soha sem vonnák őket perbe. 'S ezért úgy látszik hogy a' per e' részben nem ellenök, hanem általok indíttatott.

3. §. Máskép van azonban, ha a' beigtatás vagy határjárás valaki által olly földek' vagy jószágok' és birtoki jogok uralmában történt, mellyek békeségben vannak az árvák' kezénél; mert ez esetben, vagy akarják vagy nem, az igtatásnak' vagy határjárásnak is elene kell mondanio'k.

4. §. Minthogy különben a' hallgatás által azoknak birtokából kirekesztetnének, 's azért felelni e' részben, mint a' fõntebb elõadott egyéb ügyekben, törvényes koruk idején alul, nem tartoznak.

5. §. Némelly kihaltak' magvaszakadta által a' fejdelemtõl nyert, vagy szerzõdések' erejénél fogvást valakire háramlott javakra nézve kezdett perekben pedig, az ez iránt fõntebb megírt 's elõadott eljárást és rendet *) kell megtartani.

132. CZÍM:

Hogy a' gyámgyermekeket perbehívók azoknak díjában marasztaltatnak.

Tudni kell végezetre, hogy mivel a' gyámgyermek törvényes koruk' idejéig (midõn tudniülük minden gyámságtól megszabadulnak) gyámjaiknak sem tudtával sem tudta nélkül semmit nem tehetnek, minthogy nem õnjogúak:

*) I. r. 64, 65, 66. stb.

1. §. Azért, ha kik, az illy árvákat, hatalmaskodó tettek miatt (azt állítván, hogy általok, vagy megbízásukból, illy hatalmaskodó tettek követtetének el) perbe idéznék 's vonnák: azonnal azok' díjában marasztaltatnak, (mint az idézések' feltételeiről a' második részben mondatni fog. *)

133. CZÍM.

Mi az ingó 's ingatlan javak' becsüje, és miképen történik?

Minthogy pedig némelly dolgok' elintézésére igen szükséges a' javak' becsüje: azért helyén lesz annak rendjét 's módját ide igtatni.

1. §. Mire nézve meg kell jegyezni, hogy ezen országunknak régi és jóváhagyott szokása szerint becsünek mondatik: az ingó és ingatlan javak' illő értékének meghatározott 's megállapított bizonyos ározása.

2. §. Vagy máskép a' becsü, az ingó 's ingatlan vagyonnak, hason becse vagy értéke szerint megállapított bizonyos árszabása.

3. §. 'S a' becsü kétféle, tudniillik örök és köz. Az örök becsü, melly csak birtoki jogokban 's nem ingóságokban szokott történni, tiz annyi mint a' köz.

4. §. A' köz becsüben ugyanis egy népes jobbágytelek egy girában vagyis egy girára, melly négy forintot tesz, az örök becsüben pedig negyven forintot tevő tiz girára számíttatik.

5. §. Melly örök becsü kevés dologban 's ügyben történik, hanem a' főpap és zászlós urak', országnagyok'

*) Il. r. 23. czím.

's nemesek' csaknem valamennyi testülete (többsnyire) köz becsüvel él. Mert ha valakiknek bevallásaiban vagy kötelezvényeiben az örök becsü világos szóval kifejezve, vagy az ország' közönséges rendeleteiben kimondva nincs, használata ritkán engedtetik meg; melly becsünek sora ekként következik:

6. §. Kő-vár becsültetik száz girára.

7. §. Továbbá: kegyurak' 's más különös nemesek' temetkezésével biró monostor vagy klastrom becsültetik 100 gra.

8. §. Monostor' módjára alapított két kúpú egyház becsültetik 50 gra.

9. §. Nem monostor-féle *) vagy nem monostor módjára alapított, két kúpú vagy két tornyú egyház 25 gra.

10. §. Minden más' egy tornyú, temetővel biró anya-egyház becsültetik 15 gra.

11. §. Torony nélkül épültek pedig, de temetővel, 10 gra.

12 § Fa- vagy nem-kő-kápolna, ha temetővel bir, 5 gra.

13. §. Temető nélkül pedig 3 gra.

14. §. Az anyaegyházon kívül alapított egyházak és kápolnák pedig nem tétetnek a' becsü sorába.

15. §. Népes nemes telek vagy udvarhely 3 gra.

16. §. Lakos nélküli pedig másfél girára.

17. §. Minden épület nélküli pedig 1 gra.

18. §. Népes jobbágytelek 1 gra.

*) A' Corpus Jurisban levő: „penes“, nincs az eredetiben.

19. §. Elhagyatott pedig, de épületekkel biró, fél girára.

20. §. És ha semmi épület nincs rajta, de más telkek' sorában fekszik, egy negyedrészt girára ugymint 100 denár-ra; minthogy a' többi telkek' során kívül levő, mező gyanánt tekintetik, 's a' becsű' sorában számításba nem jó.

21. §. Továbbá nemeseeknek egy királyi mértékű holdföldön fekvő, felnőtt és *) gyümölcsfákkal beültetett kertje 3 gra.

22. §. De Csalóköz szigetében minden felnőtt és gyümölcstermő élőfa száz denár-ra becsültetik tizenkét fa' számaig, a' tizenkét számon túl pedig akármennyi fa van, öszveszámítva becsültetik 3 gra.

23. §. Falun kívül levő jobbágyi gyümölcsös pedig 1 gra.

A' telek mögötti vagy melletti pedig nem tétetik a' becsű' sorába.

24. §. Továbbá, királyi mértékű egy eke után való közönséges vagyis szántható föld 3 gra.

25. §. Továbbá: a' köz erdő, mellytől sertéstized vagy adó közönségesen nem szedetik, 's mellynek nincs valamelly biztos jövedelme, úgy becsültetik, mint a' közönséges föld, tudniillik mint egy királyi mértékű eke után való, 3 gra.

26. §. A' cserjékről és csalétokról hasonlót kell tartani.

27. §. Továbbá: köz műre és munkára alkalmas nagy erdő, melly másképp szabad erdőnek mondatik,

*) Az eredetiben levő: „et“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

három királyi mértékű ekealy' mennyiségén alul, minden ekealy 10 gra.

28. §. Három ekealyon felül terjedő pedig nem becsültetik; hanem becsűje csupán azon három ekealyra szállítatik.

29. §. Továbbá: a' nagyobb, tudniillik fejszés és makkos erdő, vagyis fejsze és vadászat alatt levő, 's bármelly munkára és mesterségre haszonvehető: három királyi mértékű eke utáni téren vagy mennyiségen fekvő minden ekealy becsültetik 50 gra.

30. §. Ha pedig évenkénti jövedelme jól öszveszámtathatik, nevezetesen, ha makkos: akkor tizszer annyira becsültetik, mennyit évenkénti jövedelme tesz; a' három ekealyon túl pedig (mint a' szabad erdő) nem becsültetik.

31. §. Továbbá: ha a' szántó föld nem terjed egy vagy fél királyi ekealyra, úgy tudniillik, hogy ha öt, vagy hat, vagy tíz 's több hold van: akkor (néhány véleménye szerint) minden hold negyven denárra becsültetik, 's mondják, hogy hasonlót kell tartani a' szabad erdőről 's berekéről is.

32. §. De köz becsüképen vett ezen árszabás, az előbbihez képest jogosnak és helyesnek nem látszik, hanem egészen elvetendőnek tartatik; mert ha egy királyi ekealyra elegendő közönséges földet vagy erdőt három girára becsülsz, 's egy ekealyt magát száz ötven királyi mértékű holdra osztasz: ha jól öszveszámtod, nem több mint tizenkét denár jut egyegy hold földre, 's csak négy hold marad becsútlen, mellyek ötven denárra terjednek, ötven denárt pedig száz ötven fillérre avagy negyedrésze kényelmesen felosztá-

ni nem lehet, azért szükséges hogy azon négy hold, a' nagyobb rész tekintetéből, becsütlén maradjon.

33. §. Közöséges munkára haszonvehető, egy ekealra, melly tíz girára becsültetik, terjedő szabad erdő' vagy berek' számításában minden holdat 26 denárra 's egy fillérre kell ározni, és huszonöt denár leend fölös'egül vagy maradékul. Ha pedig különben girákra akarod a' mennyiséget elosztani: akkor minden hold 27 denárra becsültetik 's 7 denárt kell ráadnod. Az előbb említett szántófölddel is, ha tetszik, ráadás-sal hasonlót tehetsz.

34. §. Továbbá: egy ember vágó, vagy különben egy királyi mértékű holdon fekvő rét vagy kaszáló egy negyedrésze azaz 100 denárra.

35. §. A' mezei kaszálók pedig, mellyeket lehetne ugyan kaszálni, de mellyek ritkán vagy soha sem kaszáltatnak, a' becsü' sorába nem tétetnek.

36. §. Alul- vagy alólrul*) csapó és szárazság' idején is járó malom 10 girára, nem járó pedig 6 girára.

37. §. Felülcsapó, szárazság' idején is járó malom - - - - - 5 gra
nem járó pedig - - - - - 3 gra

38. §. Alulcsapó' elhagyott malom' helye - 3 gra
felülcsapóé pedig másfél girára.

39. §. Továbbá: forrásviz, vagy kifolyó 's el nem apadó kút akármelly birtokban, mellyből a' nép inni **) szokott, harmadfél girára. Ha pedig több volna,

*) Az eredetiben: „desubter“ a' Corpus Jurisban: „desuper“.

**) Az eredetiben: „potare“ a' Corpus Jurisban: „por-tare“.

nem jön becsübe, hanem egybe foglaltatik mindnyája, mert egy falu' szükségére elég egy kút.

40. §. Továbbá: kifolyó 's el nem apadó halastó,

10 gra

ki nem folyó pedig és szárazság' idején elapadó, 5 gra.

41. §. Rekeszszel bíró nagy halastó, melly gyalmos-tónak vagy moró' tavának neveztetik, nem különben más dunai, *) vagy tiszai, vagy szávai, vagy drávai halászat, melly tanyának neveztetik, ha bizonyos évi jövedelme van, tizszer annyira becsületik, mennyit évi jövedelme tesz. Ha pedig kiszámított jövedelme nincs (mint nálunk általánosan szokásban van) becsültetik 50 gra.

42. §. Továbbá: varsák' helyei, mellyek vésznek neveztetnek, tizes számig egy egy girára; tizen túl pedig százig 's tovább, 10 gra.

43. §. Továbbá: rekesz nevü elzárás, melly vizáradás idején történik 's különös vagy saját jövedelemmel bír, mindegyik 100 denárra.

44. §. Továbbá: a' vizeken és szárazon rendesen szedetni szokott vám, tizszer annyira becsültetik, mennyit annak évi jövedelme tesz.

45. §. Továbbá: a' hegyvám, melly urának összeszámított 's nevezetes jövedelmet ad évenként, hasonlóképp tizszer annyira becsültetik; de ugy vélem, ennek csak örök becsüben van helye. Mert a' szőlőket általában úgy szokták a' mi országunk' régi szokása szerint becsülni, mint a' cserjéket 's csalétokat, azon ok-

**) Az eredetiben: „Danubialis“ a' Corpus Jurishan: „Danubiali“.

ból: hogy ha 's! miután szőlőművesek vagy nem lennének, vagy munkáikat elmulasztanák, a' szőlők hamar és könnyen cserjékké 's bokrokká változnak.

46. §. De ha valamelly parasztot, vagy más földén szőlővel biró nemest is, a' földes úr a' szőlőből kiakarna vetni és zární: szabadon kivetheti ugyan; de nem azon köz becsü szerint, melly a' cserjéről és csalétról föntebb megjegyeztetett; hanem köteleztetik annak illő értékét vagy méltányos árát azon hely birájának 's eskütt polgárinak, mellyhez azon szőlő tartozik, igazságos és helyes meghatározása 's ározása szerint megtéríteni.

47. §. Ezen mérték tizenhatszor véve tesz egy királyi mértéket vagy ölet.

Az eredetiben

A' Corpus Jurisban

48. §. Továbbá: egy királyi mértékű hold szántóföld vagy erdő hosszában hetvenkét, szélességében pedig tizenkét királyi mértéket vagy ölet foglal.

49. §. Továbbá: egy ekealy alatt száz ötven királyi mértékű hold foglaltatik a' vagyonok' becsűjében.

A marhák becsűjéről.

50. §. Meg kell jegyezni: hogy egy, nem sánta vagy máskép meg nem romlott ökör	-	-	1
51. §. Két tehén borjak nélkül	-	-	1
52. §. Egy tehén borjával	-	-	1
53. §. Négy juh	-	-	1
54. §. Négy sertés	-	-	1
55. §. Kancza, csikó nélkül	-	-	1
56. §. Csödörccsikóval	-	-	2 ^{*)}
57. §. Kanczacsikóval	-	-	1½ girára
58. §. Paripa, értéke szerint becsültetik			

134. CZÍM.

Hányféle módon 's milly tekintetek szerint történnek a' javak' és dolgok' becsűi?

Tudni kell továbbá, hogy az ingó 's ingatlan javaknak előadott becsűje különböző módokon, 's különböző tekintetek szerint szokott történni.

1. §. Először is: a' birói terhek' fizetésében, melyek közönséges és szokásban levő szóval birságoknak

^{*)} Az eredetiben: 2, a' Corpus Jurisban 1.

neveztetnek. 'S azokban mind a' marháknak, mind a' földek- és birtoki jogoknak a' fent irt árszabás szerint kell becsülni- és elfogadtatniok.

2. §. Másodszor: a' leányi negyedek', és zálogos jogok' fizetésében, 's a' főbenjáró ítélet vagy fejjált-ság által elfoglalandó javak' visszaváltásában. Mellyben mindazáltal *) (kivéven a' bar.nokat) a' várak 's nemesi udvarhelyek 's népes és elhagyott 's pusztabeli jobbagytelkek; mind pedig a' földek, erdők, cserjék, rétek, halastavak, malmok, kútforrások, klastromok, monostorok és egyházak; nem különben vámok, gyümölcsösök, varsák' és rekeszek' helyei és általában a' megbecsülendő birtoki jogok' minden tartozáságai az előbb mondott módon ároztatnak. Mindazáltal a' népes jobbagytelkekhez tartozó szántóföldek és rétek (kivéven az irtásföldeket és réteket, mellyek tulajdonképen a' jobbagyokat illetik 's nem a' telkekhez tartoznak) nem esnek becsü alá. És végre az illetén becsü' mennyisége szerint kellek a' negyed' és zálogos jogok' fizetésének történnie. És ugyan azt kell érteni 's tartani a vérek' sérelmével, vagy máskép is helytelenül eladott birtoki jogokról.

3. §. Harmadszor, a' hitbérek' kifizetésében, mellyben csupán csak a' nemesi udvarhely 's más telkek' során fekvő népes és népetlen 's pusztabeli jobbagytelkek becsülnetnek, 's a' derék birtokon kívül semmi becsü e' részben nem engedtetik. És aztán a' birtok' illetén becsüjének sora szerint a' hitbérek' kielégítése részint készpénzül, részint ingó javakkal (ide értvén a' bar-

*) Az eredetiben: „tamen“, a' Corpus Jurisban. „tam.“

mokat is) szokott történni azoknak igazi becséhez képest. Úgy kell ugyanis azokat átvenni, mint a' vásárban eladhatnának.

4. §. Azonban meg kell jegyezni, hogy ha valamely asszony, férje' halála után, ugyanazon férjnek javaiban 's birtoki jogaiban, annak czímét 's nevét viselvén, élte napjáig meg akar maradni, 's azon férjnek fia vagy fivére vagy más törvényes örököse, az asszony' részére, hitbére' értéke- 's mennyiségéhez képest élte' folytában használandó 's birandó némelly birtoki jogokat határozott elkülöníteni, kihasítani 's átadni: akkor ez esetben nemcsak a' nemesi udvarhelyek, 's népes és elhagyott 's pusztabeli jobbágy-telkek, hanem a' falun kívül is, a' szántóföldek, erdők, gyümölcsösök és kaszálók és malmok, mellyek az asszonynak adatandnak, úgy fognak becsültetni, mint a' negyedjogok' fizetésében; 's azon birtoki jogokból csak annyi mutattatik ki nekie birás és használás végett, mennyi a' hitbér' értékével fölér.

5. §. Negyedszer: az adósságok' fizetésében, 's a' sommásan özveszámolt vagy részletesen följegyzett károk' megtérítésében. Ezenkívül a' patvarkodás- és nyelvváltásnak és a' királyi fölség' 's bármelly megyei ispánok' törvényszéke' megsértése' díjának letételében 's más illyetén ügyekben és esetekben; mellyekben hasonlóul az ingó 's eladható javak igaz értékükhöz képest, 's nem az előbb kijelentett árszabás szerint vétetnek.

6. §. Ötödször 's utoljára: a' határjárások- és igazításokban köz becsű szokott lenni. De ez utóbbi módon csak azon tekintetből szokott a' becsű végrehaj-

tatni, hogy a' mennyi girára fognak terjedni a' földek, erdők és cserjék, avagy rétek, vagy szőlőhegyek, mellyek a' perlekedők közt per alatt maradnak: az, kinek a' bíró által hitletétel ítéltetik oda, ugyan annyi nemessel sajátíthassa és szerezhesse maga részére 's jogába azon földeket, erdőket, cserjéket és réteket vagy szőlőket.

M Á S O D I K R É S Z.

1. C Z Í M.

Nemes Magyarország' jogainak és szokásainak második részéről általában.

Miután Isten' segedelmével, a' fő dolgokról, tudniillik a' birtoki jogoknak adományzásairól 's ezek' nemeiről; valamint a' jószágok' osztályairól, eladásairól, elzálogosításairól, a' határok' megkülönböztetéseiről, hitbérek' és negyedjogok' fizetéseiről 's más ide tartozók - és mellékeltekről, melyeken tudniillik minden főpap, zászlós, országnagy urak' 's nemesek' eredete alapszik 's uralmok nyugszik, röviden szólottam volna: e' munkának ezen második részében már az van hátra, hogy az ügyeknek 's pereknek folyamatai - 's végrehajtásairól, és az azok iránt hozandó ítéletek' soráról értekezsem.

1. §. De mielőtt ezen rész' sajátlagi tárgyának fejtegetéséhez fognék; minthogy ezen ország' rendeletét gyakran közbe kell igtatnom: azért röviden előre bo csátom, hogyan kell a' király' 's ország' rendeletét vagy közönséges végzeményét általában magyarázni? ezen ki-

vül, honnét vette kezdetét 's eredetét a' mi szokásunk, vagyis nem-írott törvényünk, mellyel ez időben közönségesen élünk.

2. CZÍM.

Hányféleképen értetik a' közönséges végzemény?

A' fejedelmek' rendeleteit vagy ország' végzeményeit tehát négyféle képen lehet, a' mint következik, érteni.

1. §. Mert némelly rendelet az utóbbiak által egészen eltöröltettek 's egy általában megszüntetettek.

2. §. Mások pedig részint eltöröltettek, részint helybenhagyattak.

3. §. Némellyek hallgatással mellőztettek el;

4. §. És némellyek behozattak.

5. §. Azon rendeletekben tehát, mellyek egészen eltöröltettek, (mint a' nádori törvényszék, kikiáltott gyűlés, bajviadali ítélet, 's három törvényszéki kikiáltás) az eltörlés' idejére kell figyelmezní. Mivel a' jövődő 's nem az elmúlt ügyekre és dolgokra nézve látszanak azok törvényt szabni, úgy, hogy ezentúl ne legyenek illy nádori ítélőszékek *) és bajviadalok, **) se kikiáltott gyűlések ***) és három törvényszéki kikiáltások ****) ne tartassanak.

6. §. Az azok' erejénél fogva kezdett ügyekben még is, meg kell tartani a' régi módot mellyel azon ügyek kezdettek; nem a' mennyiben ismét keletbe hozatnának, hanem az ügyek' folyamatának megtartására nézve.

*) Mátyás VI: 1. Ulászló I: 35.

**) Mátyás VI: 18. Ul. I: 37.

***) Mátyás VI: 2. és Ulászló I: 36.

****) Mátyás VI: 17. és Ulászló I: 38.

7. §. Másként volna, ha az azon rendeletben *) foglalt és irott szavak által az ilyen törvények és rendeletek a' multakra is vonatnának. Mert általánosan: a' rendeletek (mint az imént érintve volt), nem a' multakra, hanem a' jövődökre kötelezők **).

8. §. Másodszor pedig, midön tudniillik részint helybenhagytak, részint eltöröltettek: a' rendeletek-, 's végzeményekben tett szavak' formáihoz kell ragaszkodni 's magunkat tartani, hogy a' helybenhagyottak megtartassanak, az eltöröltek pedig elvettessenek 's ne tartassanak meg.

9. §. Harmadszor, midön az előbbi törvények vagy rendeletek úgy mellőztettek el hallgatással, hogy az utóbbiak által az előbbieket' változtatása vagy másítása felől semmi említés nem tétetik: akkor az előbbi törvények erővel birnak, ha a' nép' ellenkező gyakorlata azokat le nem rontotta; mert a' tetteges és folyvásti gyakorlat, sokszor lerontja a' törvényt.

10. §. Negyedszer pedig, midön tudniillik új törvények hozattak bé: akkor szerintök kellend itélni, akár szigorúk, akár szelidebbek az előbbieknél. Mert már nem lehet arról itélni, hogy jól vagy rosszul rendeltettek-e, hanem szerintök kellend itélni.

3. CZÍM.

Kik alkothatnak törvényeket 's határozatokat?

De azon kérdés kerül értekezés alá: vajjon a' fejedlem, magától alkothat-e törvényeket és határozato-

*) Az eredetiben iévő: „in“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) Mátyás VI: 70.

kat, vagy szükséges, hogy a' nép' egyezése is hozzájok járuljon?

1. §. Mire nézve meg kell jegyezni, hogy noha régenten, midőn még a' magyar nemzet pogányok' szertartásával élt, 's nem király, hanem vezér és kapitányok által igazgattatott, a' törvény- és rendelet-hozás' egész joga nálok volt.

2. §. De miután a' köz keresztyén hitre tértek, és maguknak önként királyt választottak: mind a' törvényhozás', mind minden birtok-adományzás' és birói hatalom' joga ez ország' szent koronája' hatóságára, melylyel Magyarország' minden királya meg szokott koronáztatni, 's következőleg törvényesen rendelt fejedelmünk-re 's királyunkra az uralkodással és kormányzással együtt, átruháztatott. 'S így ezentúl a' királyok a' népet összehíva 's megkérdezve, kezdetek törvényeket alkotni; mint ez, korunkban is történni szokott.

3. §. Azonban a' fejdelem, tulajdon indulatjából 's önkényesen, főleg isteni és természeti jogot sértő 's az egész magyar nemzet' régi szabadságának ártó dolgok iránt, rendeleteket nem hozhat; hanem a' nép' összehívása 's megkérdezésével: vajjon neki az olyan törvények tetszenek-e vagy nem? kik midőn azt felelik, hogy igen: azon túl az ilyen végzések (az isteni 's természeti jog mindenkor épségben maradván) törvényekül tartatnak.

4. §. Többnyire pedig maga a' nép is némellyeket, miket a' köz jóra hasznosaknak vél, egy értelmüleg elhatároz, 's írásban a' fejdelemnek benyújt, csedezvén hogy azok iránt neki törvény alkottassék. 'S ha a' fejdelem maga is az illetén végzéseket elfogadja 's hely-

benhagyja: akkor hasonlókép törvényi erejük lesz *) 's azonnal törvényekül tekintetnek.

5. §. Mellyek azonban mindnyájan, különösen a' fejdelem' 's nem a' nép' határozatainak neveztetnek; azért, mert ha mindkét módon a' fejdelem' egyezése és megerősítése hozzá nem járul: azon rendelet erőnélkülinek tekintetnék. Hanem általános néven azon rendeletek gyakorta ország' végzeményeinek hivatnak.

4. CZIM.

Kik értetnek a' nép 's a' köznép nevezet alatt?

A' nép' neve 's nevezete alatt pedig e' helyen értsd csupán a' főpap, zászlós és más országnagy urakat, 's minden nemeseket, **) de nem a' nemetleneket.

1. §. Noha ***) e' szó: nép, minden nemest és nemetlent egyaránt magában foglal, a' nemetlenekről mégis (kik köznép nevezet alatt értetnek) e' részben szólni célunkra nem tartozik.

2. §. Mert a' nép, annyiban különbözik a' köznéptől, mint nem a' fajtól. Mert nép nevezet alatt minden nemesek, mind a' fő-, mind az alsóbb rendűek, a' nemetleneket is ideszámítván, jelentetnek; köznép nevezet alatt pedig egyedül a' nemetlenek értetnek. ****).

*) 1635: 18.

**) Az 1608. kor. ut 1. szerint a' királyi városokat is.

***) A' Corpus Jurisban levő: „autem“, nincs az eredetiben.

****) 1543. 36.

5. CZÍM.

Kiket köteleznek a' rendeletek 's határozatok?

Továbbá ha kérdeztetik: kiket köteleznek a' rendeletek 's végzemények? Tudni kell, hogy először kötelezik magát a' fejedelmet, ki azokat a' nép' kívánságára kiadta, azon mondás szerint; tünd a' törvényt, mellyet magad hoztál. Másképp kell ezt tartani a' pápáról 's a' római császárról, kikről e' részben semmi említendő nincs.

1. §. Azután köteleznek minden, a' fejedlem törvényhatósága alatt levőket.

2. §. 'S nemcsak azokat, hanem bármelly ez országban tartózkodó idegeneket is.

3. §. Hanem, ha a' közönséges rendelet büntetésre vagy károsításra czélozna: akkor az idegeneknek három hónapi időhaladék engedtetik, hogy ez idő nekik a' törvények' kihirdetése helyett legyen. Példának okáért, ha végeztetnék 's rendeltetnék, hogy semmi bécsi vagy boroszlói vagy más idegen (feje' 's minden javai' vesztesége alatt) az ezen országban tartatni szokott vásárookra árúival eljöni, vagy az országból juhokat, ökröket és lovakat nyájanként kihajtani 's elvinni ne merészeljen: három hónap eltelte alatt, ha az ilyen idegen itt találtatnék is, jogosan megbüntetni 's vagyonától megfosztani nem lehetne; minthogy őta' törvények' nem tudása 's ki nem hirdetése mentené.

4. §. Ha pedig az nem büntető vagy károsító, hanem valamelly jogi avagy ítéleti orvoslát, vagy perfolytatás' módja: akkor az idegeneknek csupán egy hónap adatik.

5. §. Belül pedig, bárminő állapotúak, méltóságuk és sorsuk legyenek is, elegendő a' határozatok' kihirdetésének ideje. 'S illy módon sem a' bel- sem a' külföldieknek mentségek nincsen. Mert: Rómában ha leszesz, tartsad meg Róma' szokását.

6. CZÍM.

Honnet vette eredetét a' törvényszékeken megtartandó szokásunk?

Tudni kell másodszor, hogy noha ez országnak majd minden joga, eredetileg a' pápai 's császári jog' forrásaiból vette kezdetét: mindazáltal hazai szokásjogunk, mellyel a' törvényszékeken most általánosan élünk, három alaphoz áll:

1. §. Először: közrendeletekből és végzeményekből.
2. §. Másodszor: a' fejedelmek' kiváltságleveleiből.
3. §. Harmadszor: az ország' rendes biráinak ítéleteiből.

4. §. Először (mondám) a' köz rendeletekből; melly dolognak eredetét hogy föntebb keressük, meg kell jegyezni: hogy mindenek közt először ama' dicső királyunk 's apostolunk Szent István (ki Magyarország' királyai közt első volt, 's ki a' magyar nemzetet a' szent hit' világosságára térítette) jeles rendeleteket adott ki, mellyek azonban inkább hit' elemeit foglalják magukban 's adják elő, mint perlekedések' segéd módjait.

5. §. Azután legszentebb királyunk 's hittanunk László, ki Dalmát-országot 's a' tengerparti részeket kardjával Magyarország alá vetette; 's ki a' magyar határokat gyakori betörésekkel megrohanni szokott tatár nemzetet nyilt ütközetben gyakran öszszeszezván,

ezen ország' határaitól messze űzte 's tova vonulni kényszerítette, igen jó törvényeket hozott.

6. §. Továbbá győzhetlen András király, harmadik Béla király' fia 's boldogságos özvegy Erzsébet' atyja (kit mi Jerusáleminek nevezünk) a' jerusálemi hadból, mellyet a' köz keresztyén szent hit védelmére a' saracenusok ellen, a' magyaroknak tömérdek hadseregével vállalva, szerencsés visszajötté után, főleg a' nemesek' mentessége- 's előjogi *) szabadságairól jeles törvényeket 's derék végzeményeket alkotott; mellyeket a' magyar nemzet mai napig is, mint szent végzeményeket éigig magasztal.

7. §. Végre legdicsőbb fejedelmeink Lajos, Zsigmond, Albert és Mátyás urak, Magyarország' királyai a' maguk idejében szinte némelly rendeleteket hoztak.

8. §. Legújabban fenséges urunk, a' mostani király Ulászló szintén úgy mint a' többiek, jeles törvényeket alkotott; kinek a' magyaroknál dicséretes emlékezete mindenkor áldott leszen.

9. §. 'S noha ezen rendeletek és törvények, kivált Szent István's László királyokéi, kik a' szentek' sorába iratni méltán megérdemlették, igen nagy régiségök miatt már csak nem elenyésztek; **) mellyek, minthogy különben is inkább az isteni, mint emberi törvényről értekeztek és a' többi következő királyok' végzeményei, némelly záradékaik- és cikkelyeikben megváltoztattattak 's másíttattak: mégis, hosszas gyakorlat által, már több mint száz esztendőn keresztül jóváhagyott tör-

*) A' Corpus Jurisban levő: „et“ nincs az eredetiben.

**) Az eredetiben: „abolitae“, a' Corpus Jurisban: „oblitae.“

vénykezési szokásjogunkba majd minden boldogult királyaink' rendeleteiből vétetett 's hozatott által valami törvény.

10. §. Másodszor szokásjogunk a' fejedelmek' kiváltságlevelaiből származott. Mellyek, minthogy gyakorta, a' körülmények úgy kívánván, a' törvényszékeken előmutattatva felolvastattak, 's mint kellőleg és jogosan (józan ész szerint) kiadottak 's keltek, helybenhagyattak: illetén hosszas törvényszéki gyakorlatból szokásjogunk némelly része származását vette.

11. §. Harmadszor pedig 's utoljára: szokásjogunk származott az ország' rendes biráinak ismételt, sőt több izbenazon egy renddel 's módon és eljárással hozott és alkotott 's törvényes végrehajtással megerősített ítéleteiből 's ítéletleveleiből.

12. §. Azonban úgy mondják, hogy ezen törvénykezési eljárás és perbeli gyakorlat, mellyel az ügyek' kezdetében, folytatásában, megvitatásában 's bevégezésében élünk, Károly király úr, az említett Lajos király' atyja' uralkodása alatt, ő általa, Francziaország határaitól hozatott bé ez országba. Melly mind ez ideig (csupán némelly szókbán változtatva a' közönséges végzemények által) mindig sértetlenül megtartatott; 's jövőendőben is mindenha megtartandó.

13. §. Mert különben Magyarország' egész nemeségének jogai, új törvények' behozatala által (miglen azok megtanultatnak 's köz keletbe jönnek vala) szükségképen semmivé tétetnének.

7. CZÍM.

Mi a' kiváltság meghatározólag, 's hányféle a' kiváltság?

Továbbá minthogy szokásjogunk, némelly részében (mint előbb mondatott) a' fejedelmek' kiváltságaleveleiből vétetik: innét a' kiváltságról némellyeket mondani eltökéltem.

1. §. Honnét tudni kell: hogy kiváltságnak, mintegy kiváló és egyes törvénynek mondatik, melly egyre vagy kevesekre tartozik.

2. §. Másképen pedig kiváltságnak mondatik: valamelly elsőbbség vagy különös megtiszteltetés. 'S így az, a' fejedelem' jótéteménye, gyakran a' köz jog ellen adva.

3. §. Kétféle pedig a' kiváltság, tudniillik, közönséges és különös. Közönséges az, melly egyetemnek vagy társulatnak, például városnak, vagy káptalannak, vagy conventnek engedtetik. 'S ez örökös.

4. §. Különös pedig az, melly csupán személynek adatik. 'S ez a' személylyel elenyézik; hacsak az iránt óvás nem tétetik: hogy a' kiváltság ereje a' kiváltságosnak utódira 's örökösire is átszármazzék. Mert illyképen annak örökösei' 's maradékai' javára is szolgál.

8. CZÍM.

Vajjon a' végzemény eltöröltetik-e a' kiváltság által, 's viszont?

De kérdezni lehet, (mint magam is gyakran kérdeztemni hallám): vajjon a' végzemény vagy közönséges jog

eltöröltetik-e a' kiváltság által? 's viszont: vajjon a' kiváltság eltöröltetik-e a' végzemény által.

1. §. Noha sokan sokfélét beszélnek, 's más és más értelemben vannak, és mindkét részre lehet némelly bizonyítékokat felhozni: mi mégis általánosan azt tartjuk, hogy a' közönséges jog vagy végzemény által minden kiváltság 's mindenkié eltöröltetik és érvénytelenítettik: azon esetekben, midőn a' köz rendeletben nyilvános említés tétetett.

2. §. Illyen mostani király urunknak végzeményében Visegrád városa szabadságának *) eltörlése; kilenczednek a' szabad városokoni megvétele 's több efélék.

3. §. Kiknek, jöllehet szabadságukról, 's a' kilenczed aluli kivételökről és annak nem fizetéséről régen vannak részökre szóló kiváltságleveleik; mégis e' részben nem a' kiváltság, hanem a' végzemény 's közönséges rendelet tartatik meg.

4. §. Olly kiváltság pedig, melly ellenkező törvény vagy közönséges végzemény által nyilván el nem töröltetett, nem érvénytelenítettik; mint föntebb, **) a' végzeménynek miként tekintéséről 's értelméről bővebben mondatott.

9. CZÍM.

Hogy a' kiváltságot kétféleképen lehet tekinteni 's kiadni; és először: törvényesen.

Kétfélekép tekintetik pedig a' kiváltság: tudniillik, a' menyiben a' fejdelem' egyedüli hatalmából, szertartólag és törvényesen származik; 's a' mennyiben nem;

*) Ulásztó I: 102; III: 39.

**) II. r 2. cz.

hanem mások' kárára czéloz, vagy máskép is a' közönséges rendeletet csorbítani látszik.

1. §. A' mennyiben tehát a' kiváltság csupán a' fejdelem' hatalmából származik, mint a' birtoki jogok' adományozása, a' vám' 's harminczad' fizetése alóli fölmentés, szabad vásár és sokadalom, rév- vagy vámjog' adományozása, melly egyedül a' fejedelmet illeti, mindenkor meg kell azt tartani, csak nyilván mások' jogait ne sértse.

2. §. 'S azért az illy kiváltságok' végére mindenkor oda szokták tenni 's igtatni e' záradékot, „más joga fenmaradván“.

3. §. Mert ha a' fejdelem valamelly paraszt embert, vagy várost a' vámfizetéstől jelenleg fölmentene 's szabadsággal megajándékozna, előbb azonban az igazságos vámszedést valamelly hivének ajándékozta volna: amaz utóbbi, tudniillik fölmentő kiváltság által, minthogy nyilván a' vámról alkotott előbbi kiváltságot sértené, az elsőt nem érvénytelenítheti 's azon vámszedést el nem törölheti.

4. §. De magának a' kiváltságot adó fejdelemnek saját javaiban 's vámaiban, az ollyan fölmentés megáll 's annak helye lészen.

10. CZÍM.

Hogy a' kiváltság kétféleképen sértheti mások' jogait.

A' vásárok', sokadalmak' és révek' adományozásiról is azt kell tartani: hogy az azokról adott kiváltságok mindenkor megtartandók, ha mások' jogainak sérelmével nem adattak. Mellyek két módon sérthetők mások' jogait.

1. §. Először: időre nézve, mint az imént mondatott; minthogy előbb keletkezett a' más' kiváltsága, melyet nem lehet eltörlni a' későbbi által, még törlesztő záradékkal sem.

2. §. Másodszor: helyre nézve; minthogy folyóvízi vámokat vagyis révjogokat nem lehet jogosan adni, kivén ha azon helyek (mellyekre adatnak) másoknak helyeitől (mellyekre tudniillik előbb adattak) legalább egy mérföldnyi távolságra vannak.

3. §. De közelebbre is adathatnak, ha ezen adományozás az előbbie' romlását vagy azok' tetemes kárát nem fogná okozni.

4. §. A' heti és országos vásárok is annyi távolságra, 's közelb helyekre is adatnak 's adathatnak, csak hogy az előbbi sokadalmak- vagy heti vásárokkal az ujonnan adottak azonegy napon vagy egy időben ne tartassanak, 's különben is az újak a' régiebbeket nyilván meg ne rontsák.

11. CZÍM.

A' kiváltság második módon adatik: törvény ellenileg.

A' kiváltság más módon tekintethetik, a' mennyiben nem csupán a' fejdelem' hatalmából ered, azaz: a' fejdelemnek nincs igazságos és törvényes hatósága illy kiváltság' adására, minthogy mások' sérelmére czéloz, vagy minthogy a' köz jogot és közönséges rendeletet sérti.

1. §. 'S az illy kiváltság nem érvényes. Mint példának okáért, a' köz végzeményben az foglaltatik: hogy a' nyolczados törvényszakaszokon kívül készült levél-

átiratoknak ne legyen a' törvényszékek előtt hitelök; ha pedig a' fejdelem valaki' kiváltságának egyszerűn mását vétetné e' törlesztő záradékkal: „ellent nem állván a' törvény, vagy országunk' végzeménye, ezen átiratnak hitelt adatni parancsolunk“ 'stb. vagy kegyelemmeli begitatólevelet adna, hogy tudniillik: „ellent nem állván egy év' forgásának már eltelte, valamely adományt végrehajtásba venni tartozzanak“, minthogy ezen ország' jogát 's szokását egyenesen törleszteni látszik, azért meg nem tartatik, 's meg nem tartandónak tekintetik.

2. §. Ugyanezt kell tartani azon kiváltságlevelekről, melyek valakinek arról adattak volna, vagy adatnának jövőendőben, hogy a' megyék' törvényszékein a' megyei ispánok előtt, bárkinek folyamodására felelni (ne tartozzanak *) 's az ország' egyéb rendes birái clébe, kivén magát ő felségét, vagy személyes jelenlétét, perbe ne vonathassanak.

3. §. Ezen kívül, ha valamely úrnak vagy nemesnek eskületétel íteltetnék oda, 's kiváltságlevél mutattnék elő az iránt, hogy nem az alperes személyesen, hanem annak tisztje tartozzék azt letenni, 's több e-féle, minthogy ilyen kiváltság az egész országnak rég óta jóvá hagyott közönséges szokását sérti, sohasem tartatik meg. **)

4. §. Mert minden úr és nemes, tudniillik egyháziak, szintúgy mint a' világiak 's egyéb mindkét nemű birtokos emberek, kik e' Magyarországnak javakat 's birtoki jogokat kormányoznak, hasonló törvénynyel 's

*) 1495: 15.

**) 1635: 78.

azonegy szokással tartoznak élni a' birtoki jogok' megtartására 's minden innét credendő ügyek folytatására nézve, mint az első részben is meg van írva. *)

12. CZÍM.

Hányféle módon lesz erőnélkülivé a' kiváltság?

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a' kiváltság sokféle módon lesz erőnélkülivé:

1. §. Mert **) először is elvesz és érvénytelen lesz a' kiváltság, ha valaki a' neki adott kiváltság ellen cselekszik, vagy azzal roszul él; mert megérdemli hogy a' kiváltságot elveszítse, ki a' neki engedett hatalommal visszaél. Valamint az, kinek a' fejdelemtől, a' maga földén elfogott gonosztevők büntetésére kiváltsága van, 's megfogván a' tolvajt vagy rablót, nem akasztja fel, vagy nem húzza karóba, hanem szerződött pénzmenyiséget csikarván ki tőle, elereszti: kiváltságával az ilyen visszaél; ***) mert a' fejdelem a' gonosztevőknek nem eleresztésére, hanem bűneik szerinti sujtolása- 's büntetésére adott hatalmat.

2. §. Másodszor: elvesztetik a' kiváltság, midőn valaki kellő időben nem él a' neki adott 's engedett kiváltsággal. ****) Példának okáért: Ha valakinek a' királyi felség várat vagy bármely más birtoki jogot adományozna, 's ezen adományos, adománylevelét, egy év' leforgása alatt, királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi emberek által végre nem hajtatná: akkor eltelvén az esz-

*) 17.

**) Az eredetiben: „enim“ a' Corpus Jurisban: „etiam“.

***) III. r. 32. cz. Zsigm: VI. 7: 1715: 48.

****) 1622: 17: 1649: 45.

teendő' leforgása, az ilyen adomány minden erőnélkülivé válik; *) még (mint az imént mondtam **) kegyelemmel ig-
tató levél által sem lehet azt megújítani, hanem újolag
***) kell adományt készíteni és szerkeszteni, ha azonközben
más valaki azon birtoki jogot maga számára föl nem kérte.

3. §. Hasonlót kell tenni ****) a' hetivásárok, sokadalmak' és révek' tárgyában *****) is, hogy, ha a' fejdelem
valakinek vásárt vagy sokadalmat vagy réveket enged:
az ilyen egy év' leforgása alatt éljen 's kezdjen élni
ezen adománnyal és kiváltsággal; mert máskép az év
eltelvén, annak ereje elenyészik.

4. §. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ha végrehaj-
tatván a' mondott egy év leforgása alatt az ígtatás'
foganatosítása, a' királyi embernek és bizonyoságnak vagy
káptalannak avagy conventnek is vétke vagy hanyagsága
miatt az arról kiadott tudósítási levélben, vagy a' foga-
natosítás' folyamatában valamelly hiba találtatik: akkor
illy esetben az adomány foganatos marad, 's az ilyen
végrehajtást az esethez képest, meg lehet 's kell igazítani.

5. §. Azonban ha maga a' végrehajtás általában el-
mulasztatott vagy máskép követtetik el abban valamelly
hiba az adományos által: kiigazítani semmikép sem le-
het, hanem azon várat vagy birtoki jogot (mint mon-
datott) újra kell fölkérni.

6. §. Harmadszor: elvesztetik a' kiváltság azon eset-
ben, ha valaki felségsértés' vagy hűtlenség' bűnébe

*) I. r. 32. cz.

**) II. r. 11. cz.

***) Az eredetiben: „de novo“, a' Corpus Jurisban: „nova.“

****) Az ered. „faciendum“, a' Corp. Jur.: „sciendum.“

*****) „hoc“ nincs az eredetiben.

esett; 's e' módon nem csak kiváltságát, hanem fejét 's minden'javit is elveszti. *)

7. §. Negyedszer: ha a' kiváltság másnak tetemes kárára van; mint ez eset már fentebb megmagyaráztatott; **) mert különben is nem valószínű, hogy az adományozó fejdelem másnak jelen vagy jövőendő jogát tetemesen sérteni akarná.

8. §. Ötödször: ha a' fejdelem, vagy az ország' más rendes birája, bizonyos tudomásából látván 's megismervén, hogy a' kiváltság nem érvényes, sokban itélt az ellen. Másképp van azonban, ha valamikor hibából hozatott volna ítélet a' kiváltság ellen; mert ez esetben maga a' hiba, 's következőleg a' kiváltság' folyamata új ítélet által, megtartván a' törvény szerint megtartandókat, helyrehozathatik.

9. §. Hatodszor: a' kiváltságroli nyilván kifejezett vagy hallgatag lemondás által. Nyilván kifejezett által úgy, hogy valaki nyilvánosan lemondott vagy lemondand ***) kiváltságáról. Hallgatag által pedig úgy, hogy nyilvánosan tétetik valami azon kiváltság ellen az ő tudtával 's ellenmondása nélkül, de általános hallgatásává; melly hallgatás kárára lévén, némi lemondást foglal magában öreá nézve.

10. §. Hetedszer: az előbbi eltörölő utóbbi által; midőn tudniillik mindkettő azonegy személy' vagy község' részére készült 's kelt: akkor az első megszüntetik, 's a' második tartatik meg.

*) I. r. 14. czím.

**) II. r. 11. czím.

***) Az eredetiben: „renunciavit vel renunciabit“, a' Corpus Jurisban: „renunciaverit.“

11. §. Nyolczadszor 's utoljára elvesztetik a' kiváltság: az adományzó fejdelem nyilván kifejezett visszahuzása által; mindazáltal *) az ilyen visszahuzásban világosan kifejtendő helyes okokból. Mert ha helyes okok nem támogatják a' visszahúzást, hanem ezt a' visszahuzási levél ok nélkül történtnek mutatja: a' visszahúzásnak helye nem lesz. Mert különben igen sok baj következne; 's kiváltsága felől mindenkinek naponként kétségbe kellene esnie. Legyen elég a' kiváltságokról ennyit mondani.

13. CZÍM.

Mi a' pecsét meghatározólag, és hogy kétféle a' pecsét?

De mivel minden kiváltság pecséttel szokott megerősítettetni: azért a' pecsétékről is illik e' részben valamit mondani.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a' pecsét, aranyba vagy más ércbe avagy viaszba nyomott, 's minden tényt erősítő ismeretes jel.

2. §. És a' pecsét kétféle, tudniillik hiteles és nem hiteles. Hitelesnek mondatik, mintegy hitellel bíró, mellynek hinni kell. 'S ilyen sajátképen a' fejdelmeké 's ország rendes biráié, valamint káptalanok- 's conventeké. És az ilyen hiteles pecsét a' levélre nyomatván, megerősít minden azon levélben kitett 's előadott téttdolgot.

*) Az eredetiben: „ex causis tamen“, a' Corpus Jurisban: „idque ex causis.“

3. §. Vannak azokon kívül a' városok- 's mezővárosoknak is a' királyok 's fejedelmek által adott hiteles pecsétek, mellyek az előttük 's körülben fenuforgó 's előkerülendő tények- 's dolgokra nézve teljes erővel birnak.

4. §. Nemhitelesek pedig: a' magános személyek' pecsétei, 's ezek semmi örökiséget nem foglalhatnak magukban.

5. §. Mellyeknek sok nemei vannak; mert némelyek főpap uraké, örökös grófok- és egyéb zászlósokéi, kik zászlóssági hivatalt tisztségül viselnek; némelyek az azon zászlósoktól származottakéi, mások ismét nemese- és országos főrendüekéi igaz és külön czímerjelekkel kimetszve 's alakozva.

6. §. Az előbbkelő főpapok tehát *) mint érsekek 's püspökök, valamint az auránai perjel, és ország' szabad és örökös grófjai, **) Rácország' despotája, saját, valódi ***) és ismeretes pecséteikkel erősített levelek által ügyvédek rendeltetnek.

7. §. A' többi bárók 's országnagyok és nemesek pedig az ország' rendes birái előtt 's bizonyágtevő helyeken, tudniillik káptalanok- és conventekben tartoznak mind ügyvédek rendelni, mind más bevallásokat (hogy hazai szóval éljek) tenni.

8. §. Az országnak közhitelű pecséttel biró rendes birái és bizonyágtevő helyei azonban, pecsétjeik alatt

*) Az eredetiben: „superiores itaque“, a' Corpus Jurisban: „sciendum tamen quod“

**) 1609: 73: 24. §. 1599: 48: 4. §.

***) Az eredetiben: levő: „veris“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

mind ügyvédek rendelhetnek, mind más egyéb bevallásokat (de szertartólag és törvényesen) tehetnek.

14. CZÍM.

Melly királyok' kiváltságai tartatnak meg, 's mellyekéi nem?

Továbbá: megmagyarázván már a' kiváltságokat és pecséteket, szükséges azt is látni, ez ország' melly királyainak és fejedelmeinek kiváltságai tartatnak meg, 's mellyekéi vettetnek vissza a' törvényszékeken, és erőnélkülieknek 's érvényteleneknek tartatnak.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy Szent István és László királyoknak, ezeken kívül e' fenséges királyoknak: Első Andrásnak Salamon király *) atyjának, úgy szintén Első Bélának Szent László király' atyjának, és Első Gézának, ugyanazon Szent László testvérének, és Kálmánnak az említett Géza' fiának, ki először **) varadi püspök volt, de apostoli fölmentés által, nem lévén királyi örökös, az ország' kormányát felvállalta; és azért magyarul maig is Könyves Kálmánnak hívják, minden leveleik megtartatnak.

2. §. Továbbá: Második Istvánnak ugyanazon Kálmán fiának levelei.

3. §. És Második Béláéi, kit Vaknak hvtak, ki tudniillik Álmos vezér' fia volt.

4. §. Ésszinte Második Gézáéi, ki Vak Béla' fia volt.

*) Az eredetiben levő: „regis“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) A' Corpus Jurisban: „primus“, az eredetiben, „primum.“

5. §. Úgy szintén Harmadik Istvánéi, ki Második Géza' fia volt.

6. §. Azután Harmadik Bélaéi, ki szinte Második Gézának fia volt, tudniillik az említett Harmadik István' testvéréi. És ez azon Béla, ki a' tolvajokat, és rablókat üldözte 's az országból kiirtotta.

7. §. Végre Imreéi, ki fia volt Második Bélának (és ezen Imre a' mint mondatik a' váradi egyházat bizonyos ajándékokkal *) felékesítette, 's gazdagította).

8. §. És ezen Imre némelyek szerint más, mint egy elrontott névvel Henriknek is neveztetik 's iratik; azonban nem a' magyarok' hanem inkább a' németek' szokása szerint hivatott ugy.

9. §. Nem is volt szükséges e' királyok' neveit előszámlálni, hanem rövidebben is lehetett volna rólok szólani 's jegyzést tenni. Azonban minthogy Magyarország' nemesei, nemességökre és szabadságukra nézve e' királyok alatt (kik inkább az Isten' egyházai gyarapítására, 's ez országba mintegy ujonnan telepített keresztyén nép' üdvösségére ügyekeztek fordítani gondos figyelmöket) igen kevés kiváltságokat nyertek, és különben is voltak ezek között, bizonyos, királyoknak nevezett fejedelmek, kiknek leveleik érvénytelenekké lettek; úgymint német Péter, magyar Aba, Salamon Első András' fia, és Negyedik István, az említett Vak Béla király' fia, ki csak öt hónapig bírván a' koronát és királyi pálczát, az országból csúfosan kiűzetett; nem különben Harmadik László az érintett Imrének vagy Henriknek fia, ki

*) Az eredetiben: „dotationibus“, a' Corpus Jurisban: „donationibus“.

csak hat hónapig uralkodott; ugyanazért hogy azon királyok' neveit és kiváltságait világosabban meg lehesnen ösmerni, azokat hosszasabban adtam elő.

10. §. Továbbá: meg kell jegyezni, hogy az alább irt királyoknak és fejedelmeknek akárminémű tény és dolog iránt kiadott levelei, 's kiváltságai megtartatnak. De azoknak neveit azért jegyeztem külön, mivel a' nemeseknek azon dicséretes és jeles szabadsági előjoga, mellyel közönségesen mostanig élünk és birunk, ezen dicsőséges Második András fejdelemnek harmadik Béla király' fiának (ki a' következő királyok' sorában első lesz) idejében írásban nyilvánított 's végzemény és közönséges rendelet módjára megerősítettett.

11. §. Jóllehet Szent István első királyunk' uralkodása alatt is *) és több utána következő királyoknak is idejében sok nemes volt ez országban, de némi feltételes szolgálattal 's jobbágyaik' részéről zsolozsmák' fizetésével köteleztettek 's tartoztak a' királyoknak; melly alól a' nemesek, kik akkoriban vitézlő szolgáltnak nevezettek, legelőször ezen András által vétettek ki 's mentesítették.

12. §. És ezért mind e' mai napig, minden ő **) utána következő királyok (a' mint mondatott) mielőtt a' szent koronával megkoronáztatnának, hogy András király úr végzeményét 's törvényeit megtartsák, ez ország' főpapjai -, zászlósai -, nagyai -, főrendei - 's nemeseknek esküt szoktak letenni.

*) Az eredetiben: „etiam, a' Corpus Jurisban: „autem.“

**) Az eredetiben: „sibi“ van a' Corpus Jurisban levő „ei“ helyett. Azonban Verbóczy e' szót sokszor fölcserélte.

13. §. Ezen András királynak Thábor hegyén (hol Urunk' 's Idvezítőnk' színe átváltozott) költ 's készített bizonyos jószág-adományról szóló kiváltsági levele most is meg van Hont vármegyében.

14. Visszatérvén tehát az elkezdett tárgy' folytatására: a' fent irt Második Andrásnak, valamint Negyedik Bélának is ugyanazon András fiának (kinek idejében Magyarországot a' tatárok elpusztították); —

15. §. Ezenkívül Ötödik Istvánnak, ki Negyedik Béla' fia volt, kivévén azon leveleket, mellyek ezen István királynak herczeg korában, midőn magát Magyarország' ifjabb királyának és erdélyi herczegnek szokta czimezni, készítették 's adattak ki — mert az illy levelek nem tartatnak meg, ha csak azután az ország kormányának igazi átvétele 's birása után általa meg nem erősítettek; —

16. §. Továbbá: Negyedik Lászlónak Ötödik István' fiának, ki Kun Lászlónak neveztetett, — kiváltságseveleik érvényesek és megtartatnak.

17. §. Továbbá Harmadik András király' levelei, ki Velenceinek hivatott, nem tartatnak meg; kivévén azokat, mellyek közvetlen utódja Károly király által, vörös viaszba, mellyben a' kép mellett jobb felől K betű foglaltatik, gyűrű-pecsétével a' megerősítés jeléül nyomottan, volnának megerősítve, mert az olyanok megtartatnak.

18. §. Továbbá: Károly királynak három pecsége volt, mellyek közül ő a' két elsőt megsemmisítette, 's az ezek alatt költ kiváltságok nem tartatnak meg, ha csak későbbben a' harmadik által meg nem erősítettek. Melly harmadik így ösmerszik meg, hogy a' pecsét lapján kimetszett paizs mellett mindkét felől (a' melly paizs-

ban tudniillik kettős kereszt foglaltatik) két sárkány alak van.

19. §. Továbbá: Lajos királynak Károly' fiának két pecsége volt, mellyek közül az első az Uzura vidékén elveszvé, és kancellárjától főtisztelendő Miklós esztergomi érsektől ellopattván, nem tartatik meg, hacsak az első pecsét alatt kiadott levelek azután az új másodikkal meg nem erősítették volna. Melly új pecsét alatt, mind Lajos királynak első pecsége, mind pedig atyjának Károly királynak előbbeni megsemmisített két pecsége alatt költ levelek, utóbb az új vagy második pecsétnek rá-függesztése által erősítették meg. És az illyenek mindenütt megtartatnak.

20. §. Röviden tehát Lajos királynak ezer háromszáz hatvan negyedik évtől fogva haláláig, tudniillik ezer háromszáz nyolczvan kettődikig keletkezett kiváltságai teljes erejűek. De az előbbienek nem érvényesek, hacsak az említett módon azután meg nem erősítették.

21. §. Mellyek hogy világosabban megértessenek, Lajos király által az illy levelei' megerősítésére beigtatni szokott 's olly megerősített leveleiből, mellyek közül többeket eredetiben láttam 's elolvastam, általam kiírott záradékot szószerint ide igtatni határoztam, melly is így kezdődik:

22. §. „A' dolognak örök emlékezetére: Mi fönt „említett Lajos király mindenki előtt nyilvánítjuk, hogy „midőn Bosnyák-országunkba, az igaz hit' ellenére „az eretnekeknek 's Patarenusoknak megszámlálhatlan „soksága burjánoznék, azoknak országunkból is leendő „kiirtása végett egyrésről Mi személyesen felkészített

„erős sereggel mentünk; más részről pedig a' Krisztusban tisztelendő atyát, Miklós urat esztergomi érseket 's kancellárunkat (kinél mindkét pecsétünk hiteles példánya vala) és nagyságos Miklós nádor urat, a' többi főpapokkal, zaslósokkal, 's országunk' főrendjeivel együtt Uzurába küldöttük vala: az érsek úrnak őrségül rendelt némelly udvari emberei mondott mindkét hiteles pecsétünket szántszándékos gonoszsággal ellopták.

23. §. „Mi tehát eleve gondoskodván, nehogy pecsétünknek illy elveszése által alattvalóinknak jogaikra nézve jövőendőben kárunk lehessen, új pecsétet két példányban metszettünk számunkra, melyet Mi minden Általunk kiadott kiváltságokra, és atyánk néhai Károly király uréira, melyek előbbeni, koronázásakor metszett és azután általa, mivelhogy több hűtlenség elkövetése tapasztaltatott vala, *) elrontatott, és ismét Havasalföld vidékén véletlenül elveszett másik pecsétai alatt költenek, a' mondott három pecsét mellé fel-tétetni rendeltünk.“

24. §. „Atyánknak pedig mondott előbbeni két pecsété alatt költ akármelly kiváltságleveleire nézve, melyek atyánk által az ő utóbbi pecsétével vagy Általunk, az említett módon elveszett pecsétünk által megerősítve nem volnának, és azon kiváltságlevelekre a' mi új pecsétünk rá függesztve nem volna, vagy akármelly nyílt levelek meg nem erősítettnek; valamint azon kiváltságok és levelek atyánk által vissza-

*) Az eredetiben levő: „repertae“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

„huzattak és megsemmisítették, úgy Mi is azokat „fogamatlanoknak és mindenben erőnélkülieknek lenni „rendeltük.“

25. §. „Mellyek között teljességgel minden gyanú „nélküli jelen kiváltságunkat, 's minden abban föntebb „fogaltakat és előadottakat, ugyanazon N-nek 's örökösöknek és utódinak, mondott kettős és hiteles új „pecsétünknek ráfüggesztése által megújítottuk, és örökre megerősítettük. Költ azon Miklós érsek úr kan- „czellárunk' kezei által N. hónap huszonkettedik napján, „az Urnak ezer haromszáz hatvan negyedik, uralkodá- „sunknak pedig huszonharmadik évében.“

26. §. Továbbá: Zsigmond király és császár urnak ezer négyszáz hatodik év előtt költ levelei nem tartatnak meg; azért mivel Zsigmond király a' főpapak'-, zászlós urak- és országa' nemeseinek tanácsából közönséges végzeményképen azt rendelte, hogy ezer négyszáz ötödik esztendei Szent György vértanu ünnepétől fogva az említett ezer négyszáz hatodik évben következendett, jelenleg pedig eltelt Szent György vértanú ünnepéig, néhai Lajos királynak csupán titkos pecsége alatt, és özvegyének Erzsébeth asszonynak, és Máriának Magyarország' királya' Lajos' leányának, mint királynőknek, úgy szintén Zsigmond királynak azon idő előtt akár-mikép költ adomány- 's más kiváltságbeli levelei egyetemben, megerősítés végett beadassanak, különben sikeretlenek 's átalában érvénytelenek maradjanak.

27. §. Ezen idő után pedig Zsigmond király 's császár urnak, halála idejéig, tudniillik ezer négyszáz harmincz hetedik esztendeig kiadott levelei érvényesek mindenkor és megtartatnak.

28. §. Hogy pedig e' dolog tudása, kétség' elhárítása végett, mindenki előtt nyilván való legyen, Zsigmond király urnak a' főntebb mondottakról kiadott, 's a' vitatási törvényszéken is már rég' előmutatott némmelly adományleveleinek alakját és tartalmát, értelme semmi részben sem változtattatván, ide igtattam eképen:*)

29. §. „Mi Zsigmond, Isten' kegyelméből Magyar-, „Dalmát- és Horváth- stb. országok királya, branden-, „burgi markgróf stb. a' római szent birodalom' közön-, „séges helytartója, 's Csehország' kormányzója, jelen „levelünk általemlékezetül adjuk, hogy midőn Mi a' főpa-, „pok-, zászlósok-, 's országunk' főrendeinek bölcs tanács-, „kozásaik szerint alattvalóinknak jó, hasznos és békes ál-, „lapotjok végett néhai szeretett atyánk 's ipánk Lajos „kegyelmes fejdelem, 's Isten' kegyelméből nemes Ma-, „gyarország' királya által, csupán csak titkos pecsété „alatt, és boldog emlékü méltóságos fejdelemnők leg-, „kedvesb asszonyaink Erzsébet anyánk, és Mária hitess-, „társunk, Magyarország királynői által, úgy szintén „Miáltalunk a' mondott királynőknek, és hasonlóképen „Minmagunknak akár nagyobb akár kisebb pecségei „alatt akármelly dolgokról 's különösen birtokiakról „keletkezett, 's akármelly méltóságot viselő személyeknek „kiadott minden leveleket, minden kétség' elhárítása, „botrány' elmellőzése, és sok különféle alkalmatlanság' „eltávoztatása végett, mellyek a' királynők' 's Magunk' „pecségeinek elvesztéből, és a' Mi nagyobbik, tudniil-, „lik kettős pecsétünknek törvényes okokból rendelt

*) Zsigmond király végzeményei előtt is bont van a' törvénykönyben.

„összszetörettetéséből sokaknak jogaikra és különösen
 „a' birtokiakra háramolhatának vala: a' közelebb mult
 „ezer négyszáz ötödik évi Szent György vértanú ünne-
 „pétől számlálendő egy esztendő lefolytaig, vissza-
 „húzás', megsemmisítés' és eltörlesztés' büntetése alatt
 „(ha elő nem mutattatnának) a' Miáltalunk leendő lá-
 „tás, megvizsgálás, 's ha szükséges lenne, mostani hi-
 „teles kettős pecsétünkkel megerősítés és helybehagyás
 „végett Felségünk elébe adadni, 's terjesztetni rendel-
 „tük volna; 's azután eféle rendeletünknek 's vég-
 „zésünknek határideje eltelvén, a' Nékünk előmuta-
 „tott vagy nem mutatott, 's Általunk említett mostani
 „kettős pecsétünkkel megerősített, és meg nem erősí-
 „tett eféle leveleknek megvizsgálása 's látása *) végett,
 „országunk' minden vármegyéiben megyei ispánaink ál-
 „tal közgyűléseket parancsoltunk volna tartatni.“

30. §. „Annakutána, mivel N. vármegyei N. és N.
 „nemesek említett N. vármegyei N. helységben levő bir-
 „tokrészről, Felségünk által mondott N-nek, N. fiá-
 „nak, amazok 'atyjának, következésképp azon N. és N-nek
 „'s örököseiknek már régen tett adományról, Előttünk
 „vagy személyes jelenlétünket képviselőleg különösen ar-
 „ra rendelt emberünk, ugyszintén mondott N. vár-
 „megyének illy köz gyűlése' hites közbirái előtt a' meg-
 „erősítő levelet elő nem mutathatták: Mi azért emlí-
 „tett végzeményünknek, ugyanannak ereje szerint, ele-
 „get tenni 's azt örök erőben megtartani kívánván,
 „említett N-nek, N. fiának és következőleg N- és

*) Az eredetiben: „revidendis“, a' Corpus Jurishan: „re-
 legendis.“

„N-nek 's örököseiknek, a' mondott birtokrész' aján-
 „dékozásáról szóló, 's általuk a' fönt irt hiteles kettős
 „pecsétünkkel meg nem erősítettett adománylevelet,
 „rendről rendre, szóról szóra visszahúzván, megsemmi-
 „sítvén és erő nélkülének rendelvén 's hagyván, azon bir-
 „toki részt ismét királyi kezeinkhez véve, említett N. és
 „N-nek, 's minden nevezett örököseiknek és maradékaik-
 „nak a' megírt N. helységben lévő *) birtokrész és
 „annak **) minden hasznai 's járulécai iránt örök és
 „megmásíthatatlan hallgatást parancsolni kívántunk,
 „'s jelen levelünk által parancsolunk.

31. §. „Minthogy Mi, kik a' felvállalt királyi méltóság' kötelességéből, hiveink' erényes tetteiket és érdemeiket (mint a' királyi méltósághoz illik) igaz mérleggel megfontolván, mindenkirehöz érdemei' minősége szerint, királyi kedvezéssel viseltetni tartozunk, meggondolván 's emlékezetbe hozván kedvelt hiveinknek nagyságos N. és N. uraknak néhai N. fiainak hűségök' és hűséges szolgálatjok' jeles érdemeit és erényes viselt dolgaikat 's tetsző kedveskedéseiket, melyek által ők Nekünk 's királyi szent koronánknak különféle helyben 's időben, az őszinteség minden buzgal- mával, hűségi hévvel, állandó hódolattal 's folyvásti gondoskodással, személyes fáradozásuk - 's vagyonbeli költségeiknek dicséretes tettekre való fordítása által, magukat Felségünk szemei előtt kedvesekké 's szeretetre méltókká tenni ügyeztek.

*) Az eredetiben: „existentis“, a' Corpus Jurisban: „existentibus.“

**) Az eredetiben: „ejusdem“ a' Corpus Jurisban: „eorundem“.

32. §. „Ugyanazért akarván jelenleg azoknak „említett hív hódolatuk’ érdemeit királyi kedvezé- „sünk által némileg viszonzni: a’ fönt említett N. vár- „megyében helyezett mondott N. nevü helységben lévő „királyi birtoki részünkre minden hasznaival, és tarto- „zékival, tudniillik mivelt és miveletlen szántóföldei- „vel, mezeivel, kaszálóival, erdeivel, berkeivel, vizei- „vel, halastóival, malmaival ’s folyóvizeivel, hegyei- „vel, szőlőivel, ’s általában azon birtoki résznek egé- „szen minden néven nevezendő hasznaival, ’s ugyan „azon igaz és régi határaival ’s határjeleivel, mely- „lyekkel az tulajdonosai által törvényesen biratott, em- „lített N- és N-nek ’s általok minden örököseiknek és „maradékaiknak bizonyos tudományunkból, ’s főpap- „jainknak, és zászlósinknak tanácsából, királyi kezeink- „ből és új adományunk’ czimével, és mind azon joggal, „mellyel az érintett helységben lévő említett birtoki „rész, mind az előbbi, mind más akármilyen okokból a’ mi „adományozásunkra törvényesen tartozik, adtuk, ajándé- „koztuk, adományoztuk, sőt adjuk, ajándékozzuk, és „adományozzuk örökös és megmásolhatatlan birtoká- „ba, más jogának épen tartásával. Magunkra vállalván „saját nevünkben és személyünkben ’s utódaink-’, tudni- „illik Magyarország’ királyiében, hogy említett N. és „N- et ’s örököseiket ’s akármely utódait a’ mon- „dott birtoki résznek, és említett minden haszonvéte- „linek, ’s föntirt hozzá tartozandóknak békes és csendes „uralmában akármely megtámadók, ügyészek és per- „lekedők ellen, törvény előtt vagy azonkívül mindenkor „’s mindenütt Magunk és utódink’ munkájával ’s költség- „geivel kártalanítani, mentesíteni, pártolni, segélteni és meg-

„tartani fogjuk jelen levelünk ereje és bizonyosságánál fogva. Melly midőn Nékünk a' maga valóságában vissza, hozatik, kiváltsági levél' alakjába szerkesztetendjük. „Költ“ stb. Urunk ezer négyszáz tizedik esztendejében adatván ki mindenkor megtartatik. *)

33. §. Továbbá: mondott Zsigmond császár ur' közvetlen utódjának Albert király urnak levelei érvényesek 's megtartatnak.

34. §. Továbbá: minden adományai's minden más engedményei néhai Érzsébeth asszonynak Zsigmond király úr leányának, tudniillik a' mondott néhai Albert király özvegyének; úgy szintén Lengyel Ulászló urnak (ki ez országnak nem igaz és szent koronájával koronaztatott meg, hanem Szent István király' ereglyéje' fejének diszítvényével, és a' ki Romania földén Wárna városa mellett a' tengerparthoz közel Amurát törökök' császára által ezer négyszáz negyvennegyedik évi Szent Márton püspök és hittanú ünnepe táján meggyőzetván elesett) akárki' részire, 's akármelly ok vagy cím alatt készítették, mindenestül megsemmisítették, visszavonnattak és megerőtlenítették. Mellyek nem tartatnak meg soha, kivéven csupán azon adományt és alamizsna-ajándékot, mellyet Erzsébeth asszony a' székesfejérvári egyház' részére tett.

35. §. Továbbá: a' magyarországi minden főpap, zászlós uraknak, főrendek - és nemeseknek levelei, mellyek kettős keresztet mint a' magyar nemzet czímérét magában foglaló pecsét alatt keltek, a' mennyiben

*) Az eredetiben levő: „editac semper observantur“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

azok törvénykezési eljárásokat, úgy szintén bevallásokat és törvénytételeket illetnek, mint az ország' valamely rendes birájának levelei megtartatnak. Az adományokra, beleegyezésekre vagy jóváhagyásokra nézve pedig semmit sem érnek, a' mint ez azoknak ezer négyszáz negyvenötödik esztendőben, az Úr' mennybemenetele' ünnepének második napján, mely majus hetedikén volt, Pest városában a' többek között e' dolgokról kiadott kiváltságlevelök' tartalmából kiviláglik, a' melyet (mivel sok fejezeteket és cikkeket foglal magában, a' mi czélunkra nem tartozókat) szóról szóra beigtatni unalmasnak véltem, mindazáltal magának a' pecsétnek metszéséről 's erejéről azon levelekbe igtatott cikkelyt, ugyanazon szavakkal, mellyekkel azt ott leírva láttam és olvastam volt, ideigtatni kívántam, melly így következik:

36. §. „Továbbá: hogy most rendeltessék egy pecsét, mellyen keresztczímer legyen, mint Magyarország' czímere, és azon pecsét tartassék Buda városában, hogy azon pecsét alatt a' panaszolkodók szükséges leveleket és emlékeztető iratokat kaphassanak 's igazságszolgáltatassék, mint illik, a' király megkoronázatásaig.“ Im világosan megiratik hogy azon pecsét csak a' törvénykezések 's igazságszolgáltatás végett rendeltetett és csináltatott.

37. §. Azon pecsétről szóló cikkelynek végső záradékát pedig (tudniillik „a' király koronázatásaig“) nem úgy kell érteni 's magyarázni, hogy akkor nem sokára valamely új királyt kellett volna megkoronázni, mert nagyságos László fejdelem, a' mondott néhai Albert király' fia, már az előtt régen, tudniillik az Úr megteste-

sülésének ezer négyszáz negyvenedik évében megvolt koronázva; hanem azon záradék alatt érteni kell az ország' szent koronája' hatóságának és teljes királyi hatalomnak, mellyet ő akkor gyermek lévén, igazgatni 's kormányozni nem volt képes, nem sokára László király' kezeibe 's hatalmába leendő tökéletes általadását.

38. §. Az említett Ulászló *) Lengyelország' királyának halála után pedig Hunyady Jánosnak Magyarország' kormányzójává lett választatásaig, Újlaki Miklós, más-kép erdélyi vajda ugyanazon ország' kapitányává nevezetett, 's ugyanazért Magyarország' helytartójának is hívatta magát.

39. §. Továbbá: Hunyady János kormányzónak csupán kormányzói hivatala alatt és nem előbb, sem utóbb, harminczkét jobbágYTELEK számáig, de nem többre, adott 's készített minden adományai és adomány-levelei megtartatnak.

40. §. A' honnét következik, hogy minden adományai, jóváhagyásai 's megegyezései János kormányzónak, az említett harminczkét jobbágYTELEK számán fe-lül, akárkinek adta azokat, érvénytelenek 's nem állanak meg.

41. §. Továbbá: ugyanannak akármelly szerző-désekre vagy más dologra adott megegyezései (mint-hogy azok mind feltételesek voltak) kormányzása' kitelte után meg nem állanak. Példának okáért, ha arra adta volna megegyezését, hogy ez 's ez nemes örökös nélkül meghalván, javai ez vagy amaz emberre szállja-

**) Az eredetiben: „Wladislai“ a' Corpus Jurisban: „Ladis-lai“.

nak: ha az eféle jóváhagyás vagy megegyezés a' mon-
dott harminczkét jobbágyházhelynél többre nem ada-
tott, 's azon nemes még a' kormányzói hivatal' ideje
alatt halt volna ki, akkor azon megegyezésnek jó mó-
don lett volna helye, de ha *) most halna ki a'
már igaz és törvényes király uralkodásakor, nem vol-
na helye; **) mivel a' kormányzó a' néki adott hata-
lom' határain túl nem léphetett; utóbbra 's nagyobbak-
ra pedig nem volt neki hatalom adva 's jó móddal
nem is adathatott, minthogy az említett László úr, Al-
bert király' fia, ámbár még gyenge korú, de (mint fön-
tebb mondatott) rég megkoronázva lévén, kire a' szent
korona teljes hatósága nézett, akkor életben vala.

42. §. És nehogy valaki máskép' vélekedjék, 's
vakmerően ellenkezőt állítson, az említett kormányzó-
nak a' jöszágok' 's birtoki jogok' ajándékozása iránt adott
és tulajdonított hatalomról készült czikkelyeket és Ma-
gyarország' említett minden főpap, zászlos urainak 's
nemesei- és főrendeknek Budán a' boldogságos Szűz
Mária' fogantatása ünnepén, azon szűzi magzatnak ezer
négy száz negyven hetedik esztendejében kiadott és ké-
szített, azon czikkelyeket is magokban foglaló levelek-
ből mellyek Pest városában akkor közelebb mult,
úgy mint ezer négy száz negyven hatodik évben pün-
köst táján tartott ország-gyűlésben, a' mikor tudni-
illik Hunyady János ország' kormányzójává választá-
tott és emeltetett volt, végeztettek, és alkottattak,
szóról szóra általam kiszedésvéket, minden e' részbeni
kétség' elhárítása végett, minden változtatás nélkül

*) Az eredetiben levő: „si“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) A' Corpus Jurisban levő: „tunc“, nincs az eredetiben.

ide igtattam 's mellékeltem. Melly czikkelyek (elhagyván azon levél' egyéb foglalatját) ekkép következnek: „Továbbá: a' kormányzó ur, azoknak, kik az ország' „szent koronájának híven szolgálandanak, azon birtokokat, mellyek jövendőben más valakinek jogán ki- „vül tisztán 's törvényesen megszakadás által, továbbá „hamis levelek' koholása, álpénzek' verése, és hamis „pecsét' *) csinálása miatt, úgy szintén külhatalmasság- „nak ezen országba hozása, és gyujtogatás miatt a' szent „koronára szállandottak, melly birtokokban tudniillik „harminczkét **) 's nem több telek van avagy lehet, „és a' mellyekben harminczkét teleknél kevesebb van „avagy lehet, eladományozhassa.

43. §. „Ha pedig valamelly, több mint harmincz- „két háztelekből álló kulcsos és mezővárosok 's helysége- „gek szállandanak az irt módok szerint a' szent koronára, „azokat eldarabolni, vagy harminczkét telek név alatt vala- „lakinek ajándékozni, nem lesz szabad, hanem minden „eféle kulcsos és mezővárosok 's helységek felosztatlanul a' koronának tartassanak meg.

44. §. „Továbbá: ha a' kormányzó úr valakinek „a' leírt módon egyszer adományt ad, annak többé ne „adhasson. És minthogy a' várak, kulcsos és mező- „városok', helységek' 's más efélék' elajándékozásai „csupán a' királyi joghoz tartoznak: azért azok, kik- „nek csak adományozand, tartoznak annak idejében a' „király úrhoz járulni megerősítés nyerése végett.

*) I. r. 14. czim.

**) 1715: 33. 1723: 4

45. §. „Továbbá: azoknak birtokait, kik hamis le-
„velek' koholása, vagy álpénzek' verése miatt, vagy vala-
„melly föntebb írt módon a' koronára szállanak, a' míg
„azok törvényesen az országnak régi és jóváhagyott szoká-
„sa szerint meg nem ítéltetnek, el ne foglalhassa, 's akár-
„mimódon azokat el ne ajándékozhasssa.“ Azon leve-
lek többi czikkeit pedig, minthogy e' tárgyra nem
tartoznak, mellőzendőknek véltem.

46. §. Továbbá: az említett Lászlónak előbb mon-
dott Albert király' fiának azon levelei, melyek ezer
négy száz ötven kettedik esztendőtol fogva, a' midőn
a' kormányzó hét évig szerencsésen viselt kormányzói
hivatalát letette, holta napjáig, tudniillik az üdvösség
ezer négy száz ötvenhetedik évéig költenek, megtartat-
nak. *) Ambár László király az említett kormányzás' le-
tétéle utáni évben, tudniillik ezer négy száz ötven há-
romban, midőn Gyertyaszentelő boldog asszony napja
körüli Bécsből Budára visszahozatott, kezde jószágado-
mányokat, jóváhagyásokat, 's más dolgok iránti leve-
leket kiadni.

47. §. Továbbá: a' dicső emlékezetű győzhet-
len fejdelem néhai Mátyás király urnak ezer négy száz
hatvan negyedik esztendőben nagy csütörtökön végbe-
ment szerencsés megkoronáztatásától fogva az Úr' meg-
testesülésének ezer négy száz kilenczvenedik évében Virág
vasárnap után harmad napon történt halála napjáig ki-
adott kiváltságai megtartatnak. A' koronáztatása előtt
költek pedig nem érvényesek, hacsak azután általa
meg nem erősítettettek.

*) Mátyás II. 23.

48. §. Továbbá: a' mostani még pedig legkegyelmesebb Ulászló király urunknak, ezer négyszáz kilencvenedik évi szent kereszt' felmagasztaltatása után következő vasárnaptól, tudniillik szerencsés megkoronáztatása' napjától fogva mostanig kiadott 's még jövőben is kellőleg és törvényesen kiadandó levelei mindenkor megtartatnak.

49. §. Továbbá: mivel a' zürzavaros időkben, jelenen pedig említett Zsigmond császár és Albert király haláluk után igen sok 's különböző színek és pecsétek alatt gonoszul és csalárdul koholt kiváltsági levelek táltattak, melyek ámbár alig jöttek mind napvilágra, és mindnyáját bajosan is lehetne megtudni vagy megösmerni: mindazáltal hogy némelly hamisan kiadott levelekről (ha nem általában is, legalább egy részben) tudomásunk legyen, Magyarország' említett főpap, zászlós urainak, 's nemeseinek és főrendeknek mondott pecsétök alatt, több aféle gonoszul koholt levelekről költ 's a' vitatási törvényszéken előmbe is adott bizonyos kiváltságlevél' mását vagy tartalmát szóról szóra ideiglatni méltónak tartottam. Melly kiváltságlevélnek szóbeli foglalata 's tartalma ekkép következik:

50. §. „Mi Magyarország' Főpapjai, Zászlósai, Nemesi és Főrendei egyetemben jelen levelünk által emlekezetül adjuk, hogy néhai Albert király ur' halála után, ezen országunkban sokáig tartott háborúságok, támadván, utóbb pedig Isten' segítségével, azon háborúk közöttünk lecsillapodván, 's egy fejdelemben és urban, tudniillik nagyságos László urban, a' mondott néhai Albert király ur' fiában, mint természeti urunkban mindnyájan megegyezvén, midőn a' kölcsön-

„nös és állandó békének köztünk való fentartása végett
„törvényt tenni, 's az elnyomottaknak igazságot szol-
„gáltatni kezdettünk volna, a' perlekedők által a' tör-
„vénysszékeken több felől számos hamis levelek adattak
„Előnkbe.

51. §. „És midőn az eféle hamissági koholmány
„felett tanakodni kezdtünk volna, úgy találtuk, hogy
„bizonyos Zömléni Gábor deák koholója ezen kárho-
„zatos veszélynek. Ki bünének érdeme szerint illető
„biráinak kezeibe kerülván e' gonoszságát halála előtt,
„lelki ösmérete' tisztaságára, ~~nem~~ szóval, mind tulaj-
„don keze írása által (mellynek sorát és foglalatját ide
„igztatandónak véltük) nyilván megvallotta. Melly tulaj-
„don irásának sora 's tartalma ez :

52. §. „Egy levél, királyi jóváhagyással, tudniillik
„néhai Zsigmond király ur levele, melly Kompolth ur
„fiai' részökre adatott ki: hogy ha valaha Sólmosi Lász-
„lónak magya szakadna, akkor Sólmos (de más birto-
„kok nem) Kompolth' fiaira szálljon. De ezen levél nem
„Kompolth úr' fiainak tudtával adatott ki.

53. §. „Továbbá: Zsigmond király urnak egyfe-
„jű sas czímerű pecsége alatt Gyöngyös városának adott
„kiváltsági szabadság.

54. §. „Továbbá: kiváltságilag készített két levél,
„egyik tudniillik néhai Zsigmond királynak egyfejű
„sas czímerű titkos pecsége alatt, másik, igtatólevél a'
„budai káptalan pecsége alatt, mellyek itt Budán, Po-
„lyák Péter szabó' felesége' leányának fiúsítása iránt
„adattak ki.“

55. §. „Továbbá: az egri káptalan' pecsége alatt,
„kiváltságilag néhai Péter püspök és Rozgoni István

„uraknak, 's ennek fiának Jánosnak Széchényi László
„részére tett bevallásukról készített bevallólevél.

56. §. „Továbbá: egy levél Szabathka helysége’
„szabadságáról, Zsigmond királynak egyfejű sas címzerű
„titkos pecsége alatt.

57. §. „Továbbá: az egri káptalan pecségei *)
„alatt kiváltságilag, és Zsigmond király urnak nagyobb
„pecsége alatt nyílt alakban 's Orros fia’ részökre Ga-
„rai urak ellen Abon helység iránt költ levél.

58. §. „Továbbá : Zsigmond királynak egyfejű
„sas címzerű titkos pecsége alatt, néhai Tamás vajda’
„fiainak László és Henrik uraknak kérésökre arról költ
„kiváltsági levél, hogy tudniillik ha ők örökösök nél-
„kül halnának ki, akkor azoknak mind örökösi, mind
„keresményi javaik és birtokaik Herczeg’ fiaira száll-
„janak.

59. §. „Ismét: néhai Zsigmond király urnak egy
„fejű pecsége alatt Debrői Imre részére, egy az iránt
„készített nyílt kegyelemlevél, hogy azon király úr,
„életének és jószágainak különösen megkegyelmezett.

60. §. „Ismét: kiváltságilag a’ váradi egyház’ káp-
„talanja’ pecsége alatt a’ Telki egyház’ részére Kere-
„pes’ tárgyában kiadott levél.

61. §. „Ismét: két levél, egyik tudniillik bevalló,
„'s a’ másik beigtató, a’ budai káptalan’ pecsége alatt,
„Bech várának tudniillik Despot urénak, néhai Gezthi
„Lászlónak Mihály’ fiának részére tett elzálogosítá-
„sáról készítettetek.

*) Az eredetiben : „sigillis“ a’ Corpus Jurisban : sigillo.“

62. §. „Ismét: Kölöd helység iránt ugyanazon Lászlónak Mihály' fiának részére, Sulyok' fiai ellen hártýára irt császári két bevalló nyílt levél.

63. §. „Ismét: Zaránd megyei nemes Majsay Lászlónak, Bodrog megyei nemes Pakai Zsigmondnak, Pachay Lászlónak és azon *) öt mármarosí város részére Ulászló ur' pecséte alatt költ 's arról szóló levelek, hogy helységek' határában akasztófák állíttathatnak fel.

64. §. „Ismét: a' váradi kaptalan' pecséte alatt költ kiváltságos levél; és egy másik, néhai Albert király urnak szinte megerősítő kiváltságos levele leányfiusításáról, nagyságos Cháki Ferencz ur' részére.

65. §. „Ismét Bán Dávid' fiánál Györgynél levő két sasfejjel császári titkos pecsét alatt, néhai Vajda Jakab' fiának Lászlónak minden jószágaira nézve adott kegyelem iránti kiváltságlevél. És ambár azon levélnek alsó szélén Mátyás püspök, másképp cancellár urnak írása vagyon, az még is hamis, minthogy ő a' császár urnak az én saját kezemmel azon levél felső szélére irt meghagyását azének gondolta.

66. §. „Ismét: az egri káptalan' pecséte alatt két kiváltságos levél, egyik határjelek' felállításáról, a' másik pedig néhai Pohárnok Andrásali egyházilagós testvérül fogadásról, Sándor és Mátyás' részére kiadva.

67. §. „Ismét: némelly kunok' számára, tudniillik Sily Péterére, Ulászló király ur' pecséte alatt, és

*) Az eredetiben: „illis“, a' Corpus Jurishan: „aliis.“

„Beseg Matééra, Erzsébeth királynő asszony' pecsége alatt,
„szabadságukról kiváltságilag készített levelek.

68. §. „Ismét: „Thobágh - *) Szentgyörgyön tartózkodó bizonyos Jósá részére nyílt levél formában, hártján írt, és császári pecsét alatt költ bevalló levél, „hogy a' melly embert azon Jósá megölt, annak atyjafiai azon Jósát fölmentettnek nyilatkoztatják.

69. §. „Ismét: most Madarason tartozkodó bizonyos Jánosnak Egyed' fiának szabadságáról szóló, 's Ulászló király ur' pecsége alatt kiváltságilag kiadott levél.

70. §. „Ismét: néhai Zsigmond király urnak a' levél' hátára nyomott nagyobb pecsége alatt hártján készült levél arról, hogy néhai Lászlónak és Henriknek Vajda' fiának minden birtokaik tudniillik csak az örökségek, magvok szakadtával Herczeg' fiaira szálljanak.

71. §. „Ismét: két levél egyik beigtató a' budai káptalan' pecsége alatt, 's a' másik Ulászló' király ur' kegyelemlevele, leányfiúsításról, kiváltságilag kiadva, „bizonyos asszonyságnak, tudniillik nemes Kókai leánynak, a' ki tudniillik Maczonkai Lászlónak volt volna felesége.

72. §. „Ismét: bácsi kanonok Erdődy Gergely **) urnak egy császári nyílt levél királyi jóváhagyásról adva.

73. §. „Ismét: bizonyos kunnak, tudniillik Gergelynek Pál' fiának részére Ulászló király ur' pecsége

*) Az eredeti szerint.

**) Az eredetiben: „Gregorio“ a' Corpus Jurisban: „Gergio.“

„alatt kiváltságilag készített levél arról hogy magyar „felesége’ jószágán, országos nemesként tartózkodhassék. „De ez még kezéhez nem ment, ’s nem tudom hol van.

74. §. „Ismét: a’ zsidók’ számára készített kegyelemlével, néhai Zsigmond király urnak egy sasfejú „pecsége alatt kiváltságilag, hogy kereskedést üzhessenek.

75. §. „Ismét: Zsigmond király’ kegyelemlevele, „Széchéni László részére, elődeinek adva, hogy birtokaik hűtlenség vétke miatt ne jussanak királyi kezekre, „hanem közelebbi atyafiaikra szálljanak; annak titkos „pecsége alatt kiváltságilag adva. Van kegyelemlevel „arany- és ezüst-bányák iránt is.

76. §. „Ismét: királyi jóváhagyásról szóló levél „Nemphy Loránt’ fiának Györgynek részére az iránt, „hogyha Thamásy Henrik’ fia János örökösök nélkül találna kihalni, akkor várai és minden birtoki jogai azon „Györgyre szálljanak; Zsigmond király urnak titkos „pecsége alatt kiváltságilag.

77. §. „Ismét: a’ váradi egyház káptalanjának kiváltsági levele, a’ tizedekről: ugyanazon káptalan ellen, ugyanazon püspök’ részére kiadva.

78. §. „Ismét: Zsigmond király úr’ titkos pecsége „alatt, leányfiusításról, Báthori István’ bevallására királyi jóváhagyással kiadott levél, néhai Báthori Tamás’ fiai részére. —

79. §. „Ismét: Albert király úr’ pecsége alatt készített kiváltságos levél, a’ mármarosai városok szabadságáról.

80. §. „Ismét: egy Lajos király ur gyűrű-pe-
„cséte alatt Pest és Buda városok' szabadságáról készi-
„tett kiváltságos levél. De azt a' pesti polgároknak
„adtam át.

81. §. „Ismét: a' most említetteket senki nem ké-
„szítette, hanem csak magam Gábor. És mindenkinek
„tudtára legyen hogy mind ezeket nem azok koholtat-
„ták általam csalárdul, kiknek adattak, hanem általam
„koholtattak álnokul; 's ezek mindenkor igazaknak és tör-
„vénytörően kiadottaknak hitték azokat. Senki se gya-
„núskodjék tehát hogy azok volnának vétkesek az em-
„lítettekre nézve, mert nem az ő csalárdságaikból van
„az, hanem az enyéimből.

82. §. „Mi tehát figyelemre vévén Gábornak olly
„nagy káros és veszélyes tetteit, mellyek nem csak
„saját testének és lelkének, hanem igen sok egyebek-
„nek is testi és lelki veszedelmére czéloznak, akarván
„az illy vészhozó nyavalyának alkalmas gyógyszerrel
„elejét venni, végeztük: hogy minden levelek egyen-
„ként, mellyek annak említett kézírataiból jelen leve-
„lünkbe a' maga módja szerint beigtatvák, 's név-
„szerint kijelölvék, hamisan koholtak-, haszontala-
„nok- és minden bírák előtt, a' törvénykezésekben és
„azokon kívül visszavettettek-, kárhoztattak-, és erőt-
„lenítetteknek tartassanak mindenkor. Mellyeket mi is
„megsemmisítünk, roszalunk és kárhoztatunk e' levél'
„erejénél fogva. Költ pesti közgyűlésünkben a' Krisz-
„tus' szentséges testének ünnepe után legközelebbi
„hétfőn ezer négyszáz negyven nyolczadik esztendő-
„ben.“

15. CZÍM.

Az oklevelek' és kiváltságlevelek' átiratairól mit kell tartani?

Továbbá az előbb mondott álnokúl készített leveleken kívül vannak más levelek is, mellyek ámbár nem koholtattak gonoszul, még sem tartatnak meg 's helyök sincsen a' törvényszékeken, mint minden átirati levelek, mellyek egyszerűen és általánosan a' káptalani vagy conventi helyeken vagy az ország' rendes birái előtt iratnak, vagy irattak le. *) És azok közönséges rendelet által nem fontos ok nélkül huzattak vissza 's erőltetnítették meg. **) Hacsak netalán az eredeti levelek, mellyekből tudniillik az átiratok keletkeztek, valósággal előmutattathatnak. Mert eképen ha az eredeti kiváltságlevelek helyesen, jó renddel, és móddal készülteknek találtnak, a' levelek' átiratainak is helyök van.

1. §. Az átirás pedig valamelly kiváltságos levélnek, más kiváltságos levélbe nem értelmi hanem szó szerinti áttétele.

2. §. Innét e' levelek' általirásai, vagy a' Táblán a' királyi felség' törvényszékéből ***) a' perlekedők közötti vitatási törvénykezésben, vagy az ország' rendes birái előtt a' nyolczados törvényszakaszon a' szemtől szembe leendő törvényes idézésnél fogva; és továbbá az atyafiak között, mikor jószág-osztály van közöttük, vagy máskép leveleik' 's kiváltságaik' gondviseletéről

*) I. r. 42. czím.

**) Ulászló I: 96. 1723. 42.

***) Az eredetiben: „c sede“, a' Corpus Jurisban: „aut sede.“

van szó, ugyanazon bírák előtt a' mai divat és szokás szerint, 's nem máskép' történhetnek: hogy az ország' bírái által, az eredeti kiváltságok vagy más eredeti levelek jól megvitattassanak 's vizsgáltsassanak, és szorgalmasan meghányassanak, ha helyesen, kellőleg, törvényes módon és nem gonoszul vagy csalárdul készítették 's adattak-e ki, 's azután így irassanak le és szerkeztessenek oklevelekké 's kiváltságokká csalárdság és hamisság nélkül. És az olly átiratok azután megtartatnak.

3. §. Máskép van azonban a' káptalanokban és conventekben megkereső parancs mellett föllet, vagy föllelendő levelekkel és kiváltságokkal. Mivel az ollyanok mindenkor megtartatnak, csakhogy az eredeti levelek ne legyenek a' fönt érintett módon már magokban átiratiak, mellyek (a' mint mondatott) nem érvényesek.

16. CZÍM.

Az illy zarádéku kiváltságokról: „a' mellynek vagy mellyeknek tudomásáról.“ — És az álörcczáról vagy szűnlett személyekről.

Egyébiránt akármelly káptalanok' vagy conventek' minden levelei és kiváltságai, mellyekben azon záradék foglaltatik: a' „mellynek vagy mellyeknek tudomásáról minket ez 's ez ember tudósított, vagy bizonyossá tett“ stb. megsemmisítettekül, eltöröltettekül és érvénytelenekül tartatnak, és a' törvény előtt soha helyök nincsen.

1. §. Oka az, mert valaki által il'y módon tett bevallás nem a' káptalanra vagy conventre vitetik, hanem arra, ki ezt tudósította, és bizonyossá tette, úgy

hogy nem a' káptalan vagy convent, hanem azon értesítő látszik állítani és erősíteni, hogy ez 's ez bevallást vagy más kötelezést tett. A' káptalannak vagy conventnek pedig mindig kell azt ismernie, a' ki bevallást tesz, hogy a' káptalan vagy convent szabadon és méltán állíthassa, miképen az ilyen előtte megjelent, 's ilyen bevallást tett. Másképen pedig valaki' tudósítására vagy értesítésére nem tartozik adni 's nem is adhat igaz és törvényes leveleket, 's kiváltságokat helyesen nem készíthet.

2. §. Ámbár találkoznak némellyek', üdvök- 's becsületekről megfeledkezők, kik gyakran álорczás és színlett személyeket állítanak a' káptalan vagy convent, néha pedig az ország' rendes birái elébe is, és azok által hamis bevallást tétetnek a' maguk részére: mindazáltal a' káptalan, vagy convent, vagy a' rendes birák, kik az illy személyek bevallására, nem tudva, leveleket és kiváltságokat adnak ki, ezzel nem vétének, mivel azok nem álорczákat vagy színlett személyeket gondolnak valóságosan előttök lenni, hanem azokat, a' kiknek magukat nevezik.

3. §. Máskép' volna a' dolog, ha a' káptalanok vagy conventek, vagy a' rendes birák ezt tudva és kész akarva tennék, vagy különben hamis és törvénytelen leveleket készítenének. Mert illyképen mint hamisítók és hitszegők büntettetendnek *) 's annál fogva a' káptalanok **) 's conventek pecsétöknek, azonkívül azok, kik a' kápta-

*) Az eredetiben: „punientur“, a' Corpus Jurisban: punirentur.“

**) Az eredetiben: „Et ex eo capitula,“ a' Corpus Jurisban „Et capitula quidem.“

lan' vagy convent' testületéből az illy hamis levelek' készítése- 's pecsétlésekor jelen voltak, saját javadalmaiknak, a' világi rendes birák pedig fejö- 's tulajdonképen őket illető jószágaik- 's birtoki jogaiknak valamint pecséteiknek és hivataluknak örökös elvesztésére kárhoztattatnak. *)

4. Ezeken kívül, a' közönséges végzemény parancsolja **) hogy azon káptalan- vagy conventbelieknek homlokára 's képére, kik (a' mint mondatott) hamis levelek' készítésén és pecsétlésén jelen voltak, 's abban részt vettek, tüzes pecsét' bélyege nyomassék és süttessék.

17. CZÍM.

Mire kell figyelmezní a' hamis levelek' megösmérésében?

Továbbá a' hamis levelek' vizsgálásában és megítélésében a' biráknak figyelmezní kell leginkább a' levelek' költére, vagyis a' kiváltságos levelek' kiadása' napjára, és esztendő' feljegyzésére; nem különben a' pecsét' nyomására vagy ráfüggesztésére, 's körületére és föliratára.

1. §. Továbbá: a' kiváltságoknak és leveleknek a' bennök foglalt és kifejezett személyek' vagy birtokok' neveiben-, vagy ösmertető jeleiben vakarása- vagy törlésére. És ezek szorgalmasan számba vétetvén, könnyen

*) Az eredetiben: „condemnantur“, a' Corpus Jurisban: „condemnarentur.“

**) Ulászló III: 14.

ki fog tetszeni a' leveleknek vagy kiváltságoknak törvényes vagy törvénytelen készítése.

2. §. A' jó és törvényes módon készített kiváltságok pedig, ha a' pecsétek leromlanak 's töredeznek is, mindenkor megtartatnak, csak a' pecsétek' körülete és az irások jól meglássanak és megismértessenek.

3. §. Az említett álorczás és színlett személyek' bevallására törvénytelenül kiadott levelek' hamissága pedig abból tetszik meg leginkább, ha jó bizonyossággal bé lehet bizonyítani, hogy az, kinek nevében és személyében az olly bevallás tétetett, a' levelek kiadása- 's készítésekor más helyen, és nem ott tartózkodék, hol a' bevallás hamisan tétetett.

4. §. Miután tehát valamelly nemes ember megtudta, hogy az ő nevében és személyében a' fönt irt módon valamelly bevallás tétetett, annak azonnal ellene mondani 's az ellen tiltakozni ügykezzék. Melly mindenkor 's minden hiteles és bizonyoságtévő helyen helyesen megtörténhető a' hol az illy hamisság értésére jut és esik.

5. §. És a' hamisságnak e' nemét a' hűtlenség' vétkeinek sorában, a' hamis levelek' koholásáról *) föntebb leírt cikkely foglalja magában.

*) I. r. 14. cz.

A' MÁSODIK RÉSZ' FOLYTATÁSA KÜLÖNÖSEN,
ÉS ELŐSZÖR:

18. CZÍM.

A' perbehívásokról.

Elvégezvén tehát az előre bocsátott nevezetesb dolgokat, ezen második rész' elkezdett tárgyának folytatására kell visszamenni. A' hol először az ügyek' kezdetéről, tudniillik a' perbehívásokról akarok szólni.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a' perbehívás nem egyéb, mint a' rendes bíró elébe valaki által és valakiellen benyújtott keresetre vagy panaszra, ugyanazon bíró elébe leendő törvényes idézés.

2. §. Mellynek jelen korunkban több fajai és nevei vannak. Mert némelly idézések: egyszerűek; mások ügydöntőleg hívók vagy értesítőlegeseek; némellyek megintők; mások pedig bevezetésiiek, és határjárásiiak.

3. §. Azért is a' zálogos birtoki jogok', leányi negyedek', hitbérek' és jegyajándékok', adósságok', kötelezmények', osztozatlan atyafiak között leendő osztályok', 's akárki által megnyerendő újított perek' dol-

gában bár egyszerű perbehívás által indított ügyeket épen olly rövid törvényszak alatt kell elővenni, megvizsgálni 's befejezni, mint az értesítés által kezdett ügyeket.

4. §. A' megintés, vagy más egyszerű perbehívás, avagy igtatás, és javak' visszafoglalása, vagy határjárás által kezdett egyéb ügyek pedig négy nyolczados törvényszak alatt szoktak elvégeztetni.

5. §. Ha valaki felvállalt mentesítő biztosításra, ügy' óalmazása, vagy talán valakinél lévő vagy elrejtett levelek és irományok végett, akármiféle idézéssel is hivatott perbe: az illy idézés mindenkor egy törvényszak alatt (a' mikor tudniillik az anyaper felvételik) szokott elítéltetni 's befejeztetni.

6. §. Az értesítőleges perbehívások pedig akár-melly hatalmaskodási tettekre nézve, melyek az elévülést még meg nem haladták, mindenkor helyesen rendeltethetnek meg.

7. §. A' hosszú folyamatú perekben is a' három törvényszéki kikiáltás helyett a' hármas értesítések következnek.

19. CZÍM.

Miképen és kik által kell a' perbehívásoknak végbevitetniök?

Minden perbehívásnak pedig, királyi vagy nádori és valamelly hiteles helyi ember *) által kell végbevitetnie, az idézendőknek örök vagy zálogos birtoki jógaikról, és tiszteiknél fogva is.

*) I. Matyás. I. 1.

1. §. A' tisztségeknél fogva pedig az csak akkor helyes, ha az olly idézés, azon tisztségben elkövetett hatalmaskodások miatt rendeltetik meg. *) Mert a' birtoki jogokra vagy más dolgokra nézve valakinek tisztségeinél fogvásti perbehívása nem engedtetik meg.

2. §. Minden királyi vagy nádori embernek pedig, a' ki idézést, úgy szintén javakba igtatást, újonan-igtatást, határjárást, és más akármelly törvényes végrehajtást visz véghez, azon vármegyében, hol a' végrehajtás történik, nemesi örökséggel kell birnia.

3. §. Mert máskép semmi végrehajtást nem tehet, hacsak a' királyi törvényszéktől az ország' rendes birái által nem neveztetett 's küldetett a' végrehajtásra.

4. §. Mert illy módon akármelly nemes sőt nemetlen is (de azonban a' nemetlen a' királyi törvényszék irnokja vagy jegyzője) minden végrehajtásban eljárhat.

5. §. Mert régenten a' királyi udvari katonák 's más udvariak küldettek végrehajtásokra 's kivált jószágokba igtatásokra.

20. CZÍM.

A' személyes idézésről, megintésről és eltiltásról.

Itt azonban tudni kell, hogy ha valamelly úr, vagy nemes, országgyűlés és közgyűlekezetek, vagy nyolczados vagy más rövid törvényszékek alatt, valakit, az illy országgyűlésen vagy gyűlekezeten, vagy nyolczados és rövid törvényszékeken jelenlevőt megöl-

*) II. 48. 1659. 33.

ne, megsebesítene, vagy *) megverne, avagy szóval becs-telenítőleg meggyalázná, az ollyat minden káptalani vagy conventi ember nélkül, csupán a' királyi törvény-szék' jegyzője vagy irnoka által, a' rendes birák, vagy egyikök, ki arra rendeltetendik **) a' megsértett fél' kérésére személyesen maguk elébe idézhetik.

1. §. Azonkívül ha valaki más' javait, vagy bir-toki jogait zálogczímmel birván, valamelly rendes biró előtt az által, ki azon javakat neki zálogba adta, vagy a' kit azon javak és birtoki jogok' kiváltása tör-vényesen illet, avagy csupán törvényes ügyvéde által találatott: pénze' felvételére, és azon javak' s birtoki jogok' visszabocsátására mindenkor megintethetik. És az harmadnapra, vagy (ha akarja) a' megintés napján tartozik neki felelni; úgy azonban, ha a' záloglevél' mását vagy párját, a' fölperes, birája előtt akkor elő-mutathatja.

2. §. Mert máskép' a' megintett illy móddal s el-járással nem tartozik neki felelni, hanem szükséges hogy a' fölperes az illy megintést és idézést királyi vagy ná-dori és valamelly hiteles helyi ember által tétesse meg.

3. §. Nemcsak a' zálogos dolgokbani megintés történhetik meg mindenkor és mindenütt az ország' ren-des birái előtt, hanem az örökségi és örök jogra néz-ve is a' személyes eltiltás; csak hogy az eltiltó és eltil-tott a' rendes birák előtt személyesen s ne ügyvéd ál-

*) Az eredetiben levő: „vel“, hiányzik a' Corpus Ju-risban.

**) Az eredetiben: „destinandum“, a' Corpus Jurisban „destinatum.“

tal legyenek jelen. Mert máskép az illy személyes eltiltásnak nincs helye.

4. §. A' mi leginkább a' birtoki jogok' helytelen és hatalmaskodó letartóztatása miatt szokott lenni; és annak olyan, sőt nagyobb ereje van, mint az értesítéssel tett idézésnek. Mert az eltiltott felelni tartozik az eltiltás harmadik napján. Ha pedig nem akar felelni, ámbár akkor főbenjáró vagy más ítélet ellene nem hozatik, mindazáltal ha az eltiltót egy egész esztendő' elforgása alatt törvényesen perbe nem hivatja, vagy ha hivatja is, de a' bíró úgy találja, hogy azon javakat és birtoki jogokat, melyek iránt azon személyes eltiltás tétetett, helytelenül tartóztatta vagy tartóztatja le, épen azon módon mint az értesítés által indított ügyben, az eltiltott, főbenjáró, vagy (a' perlekedő személyek' állapotjához képest) fejaválsági ítéletben marasztaltatik.

5. §. Ha pedig az eltiltó az illy peres javakat illető minden irományaival bírása előtt a' felelet' napján meg nem jelen, vagy levelekkel felkészülve meg nem jelenhet, akkor az eltiltott' és bírása' ellenében hat girás királyi birságban marasztaltatik.

6. §. És ha azon ügyet tovább akarja folytatni, letevén a' hat gira terhet, más perrel lesz szabadsága azt folytatnia.

7. §. És ez igaz, ha az eltiltott a' feleletre kitűzött napon törvényt áll 's azon eltiltásra legott és közvetlenül felel.

8. §. Midőn pedig az eltiltott vagy perbe idézett előmutatván ott irományait, be tudja bizonyítani, hogy azon javak és birtoki jogok, melyek végett az olly

személyes eltiltás történt, igaz czímmel őt illetik: akkor a' fölperes vagy eltiltó, tüstént azon javak' köz becsüjében *) marasztaltatik.

9. §. Ha pedig az eltiltott, a' mondott harmad napra nem felel, sem a' fölperest az említett egy év elforgása alatt maga ellenébe személyes eltiltás miatt nem idézi: akkor azon eltiltónak, elmulván egy esztendő, az eltiltottat, először egyszerű idézéssel, másodszor pedig értesítés általi törvényes eljárásnál fogva kell maga ellenébe idéztetnie.

10. §. Melly eltiltott 's perbe fogott (minthogy felelni, 's az említett idézést végrehajtani, és ez által azon eltiltást maga ellen erősödni megengedte) az ügy' megvizsgálásának határidején, ha az eltiltás a' javaknak hatalmaskodási és helytelen letartoztatását, vagy elfoglalását tárgyazza, és a' fölperes behizonyíthatja hogy azon peres javak őt erős joggal illették 's illetik, azonnal főbenjáró vagy fejjváltsági büntetésben marasztaltatik.

21. CZÍM.

A' végrehajtásokra küldendő káptalani 's conventi bizonyosságokról.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a' perbehívásoknak, valamint a' javakba és birtoki jogokba igtatások-, újraigtatások -, határjárások -, megintések - és egyéb akármelly birói végrehajtásoknak a' királyi vagy nádori ember által azon káptalan vagy convent bizonyosságával,

*) I: r. 133. cz.

melly azon vármegyében *) van, hol a' végrehajtás történik, ha pedig egy sincs helyben, akkor más közelebbi **) hiteles hely' bizonyásával kell mindenkor történni - 's eszközöltetniök.

1. §. Mert máskép' leszállítatik az ügy, a' fölperes által (ha akarja) újonnan kezdendő és megújítandó.

2. §. Kivén a' fejérvári, budai, és bosniai egyházak káptalanainak és a' fejérvári keresztes barátok' conventjének bizonyosságait, kiknek egész Magyarorszában és az alávetett részekben van hatalmok mindenféle végrehajtásokban eljárni.

3. §. Egyszerű tanuvallatásokat pedig hatalmaskodási tettek iránt, közelebbi más káptalanok és conventek' bizonyosságai is hajthatnak végre mindenütt.

22. CZÍM.

Annak büntetéséről, ki azonegy ügyben királyi embernek és ügyvédnek találtatott.

Tudni való pedig, hogy a' királyi vagy nádori ember, ugyanazon ügyben, mellyben perbehívást vagy egyéb végrehajtást tett, ügyvéd nem lehet.

1. §. Mert ha valaki azonegy ügyben királyi vagy nádoriember-, 's egyszersmind ügyvédnek találtatott: annak ellenében, ki ellen az ügyvéd' tisztét viseli vagy viselte, díjában marasztaltatik ***) azonnal.

*) 1647: 102. 1723: 40.

**) 1536: 58.

***) Az eredetiben: „convinctur“, a' Corpus Jurisban: „convinceretur.“

2. §. 'S oka ez: mert a' királyi vagy nádori ember bármelly hiteles helynek, tudniillik káptalannak *) vagy conventnek embere vagy bizonytsága mellett, mint felsőbb birájának képében végrehajtásra kiküldött bíró áll és tekintetik; az ügyvéd pedig, fölperes gyanánt nézetik, mert ő ügykereső és vitató, 's így nyilván való, hogy bíró és fölperes. Senki pediglen azon-egy ügyben fölperes- és egyszersmind bíróként meg nem engedtetik, azért díjában méltán elmarasztaltatik.

23. CZÍM.

Annak büntetéséről, ki meghalálozottat vagy gyermeket perbe hl, avagy nemest törvényt elébe állítat.

Azt sem kell mellőznünk, hogy ha némi perlekedő valamelly már meghalálozott 's e' világból kimult nemest maga ellenébe perbe hivat vagy pedig valamelly főpap vagy zászlós uraknak avagy ország nemeseinek birtokos és valóságos nemességi czímmel bíró szolgálát perbehíváskor uroknak törvény' elébe állítatni meghagyja, vagy másképen is oda állítatja, avagy valamelly nemtörvényes koru gyermeket hatalmaskodások iránt maga ellenébe perbe hí: akkor illyetén fölperes a' meghalálozott nemes, és a' nemtörvényes koru gyermek 's mindenik eféle nemes szolga ellen egyenkénti ötven díjú girában (ha ez iránt kifogással 's ellenvetéssel éltek a' fölperes ellen) elmarasztaltatik és elítéltetik azonnal.

*) Az eredetiben: „capituli“, a' Corpus Jurisban: „capitulis.“

1. §. Mert a' nemeseket perbe kell híni és nem törvény elébe állíttatni.

2. §. 'S csak a' paraszt vagy földműves és jobbágy állapotú embereket és ne netlen szolgálakat illeti a' törvény elébe állíttatás, kiket is saját földes uraik és nem a' tisztek tartoznak a' bíró' színe' elébe vinni és állítani.

24. CZÍM.

A' zálogos jogok és hitberek iránt történendő megintésekről; 's az innen származó büntetésekről.

A' pénz' fölvétele, 's a' zálogos jószágrés' visszakeresztése, vagy a' hitberek' és jegyajándékok' 's leánynegyedi jogok 's több efélék' átvétele iránti megintések, ha a' fölperes azt, ki megintendő, feltalálhatja, személyesen; különben pedig lakházából és szokott lakhelyéből történhetnek.

1. §. A' perbehívásnak a' megintés után azonban nem személyesen, hanem a' megintettnek népes örök vagy zálogos birtoki jogaiból, honnan tudniillik a' teljesített perbehívás tudtára eshetik, kell történnie.

2. §. Mert különben, ha jobbágya nem volna, ilyetén nemesi udvarából vagy szokott lakhelyéből is helyesen megintethetik és perbe hivathatik.

3. §. Ha azonban jobbágya vagy jobbágysai volnának: azok által kell történni a' perbehívásnak. Mert különben, ha személyesen vagy lakházából hivatott perbe, a' fölperest a' perbehívott ellenében, ennek díjában kell elmarasztalni és terhelni.

4. §. Hol is tudni való, hogyha valamelly nemes vagy némbor pénzeiknek fölvételére, és a' részjószágok-

nak visszabocsátására, vagy hitbérének és jegyajándékainak átvételére, és meghalálozott férje' birtokjogainak visszaadására és visszaeresztésére, az által, kit ezek jogszerűleg illetnek, megintetett, 's azon dolgok illyes megintéskor föl nem vétetvén 's a' birtoki jogok vissza nem bocsáttatván, a' perbehívás bekövetkezett, és a' nekik kijelölt nyolczados vagy rövid törvénykezési határidőre meg nem jelennének, vagy más't nem küldenének: akkor további határidő be nem várattván, a' fölperesnek illetén birtoki jogok, minden pénzbeli fizetés nélkül oda adatnak a' bíró által, és a' perbehívottak jogait a' jószágok' uralmán kívül tartoznak keresni és követelni.

5. §. Sőt azon uzsorás, ki a' pénzeket fölvenni, és a' zálogos jószágokat és jogokat visszabocsátani vonakodik, közönséges végzeményünk erejénél fogva, azon felül még annyi pénz-összevben, mennyiben a' jogok neki' el voltak zálogosítva, az ellenfél' részére azonnal elmarasztaltatik.

6. §. És ezt úgy értsd, ha a' megintés és perbehívás az által történt, ki a' zálogosítást tette, vagy fia avagy atyjafia által, kit tudniillik a' zálogos jószágok háramlása nyilván illet; mert a' jószágok' szomszédainak vagy határosainak kérelmére az érintett büntetés nem szokott bekövetkezni.

7. §. Ha pedig a' megintett, 's az említett módon hitbére és jegyajándékaira nézve idézett némben megjelen ugyan, de felelésében holmi keresett szín alatt ügyének más törvényszakasza halasztását kieszközli, hogy időközben a' jószágoknak jövedelmeit húzhassa, és aztán ezen törvényszakasza felelését jó móddal be nem

bizonyíthatja: akkor hitbérét és jegyajándékait, családsága és puszta kifogása miatt (mivel tudomásilag számos némberek gyámgyermekük' jószágait eféle alaptalan kifogások által tönkre juttatták) legottan egészen elveszti; és a' fölperesnek a' jószágok és birtoki jogok, a' hitbér' minden fizetése nélkül visszaadandók és igatandók. *)

25. CZÍM.

A' perbehívó levélnek „per' függőben léte“ záradékáról, és ennek erejéről.

Továbbá a' perbehívásoknak ezen záradékára nézve: „a' per' függőben léte (ha köztük, tudniillik a' perbehívó és hívott között per folyna) ellent nem állván“ tudni kell: hogy a' patvarkodás' dolgának kikerülése végett, melly patvarkodás az ügyeknek kétszeri és néha jóval többszöri indításából és folytatásából szokott leginkább keletkezni, ezen záradékot a' perbehívásban is szokás kitenni.

1. §. Hogy, midőn a' fölperes a' vádlottal vagy alperessel némi tárgyakra nézve perben áll, 's perközben valamelyik fél bármi hatalmaskodással a' másik által sértetik vagy másképen perlekedni kényszerítettetik, 's ennél fogva újra per támasztatik, az előbb indított és célba vett ügynek az új idézés valahogy ne ártson, vagy valamely teher vagy súly a' fölperesre, avagy viszont, ne származzék.

*) Az eredetiben: „restatui“, a' Corpus Jurisban: „restitui.“

2. §. És ezen záradék az első idéző levélbe szokott igttattni; mivel az ügyek' folyamatából származó második vagy harmadik idéző levélben az nem szükséges.

26. CZÍM.

A' perbehívásban három tárgyat kell világosan kijelölni.

Továbbá minden perbehívásban és keresetlevélben, kiváltképen a' hatalmaskodások iránt történendőben, hármat kell világosan kijelölni.

1. §. Először a' személyt, ki által és ki ellen a' panasz vagy kereset előadatik.

2. §. Másodszor az időt vagy időhatárt, melyben valaki másnak kárt vagy sérelmet tett és okozott.

3. §. És harmadszor a' helyet és vármegyét, hol tudniillik, 's melyben illetén kár vagy sérelem okozott vagy elkövetett.

4. §. Továbbá, ha a' per birtoki jogok' elfoglalásának miatta indittatik, szükséges, hogy az elfoglalt jószággrész is jól kijelöltessek.

5. §. Mert ezen feltételek nélkül, a' rendes biró helyes és igazságos ítéletet nem szolgáltatathat a' feleknek. Kivált ha a' per, a' benne állók' feleléseihez képest közös tanúvallatásra bocsáttatik. Melly iránti eljárásban mind az időnek kitétele; mind a' helynek és megyének kijelölése, úgy az elkövetett dolognak soros előadása, valamint az elfoglalt jószágok' mennyiségének följegyzése is mindenkor szükséges lészen.

27. CZÍM.

Mi a' közös tanúvallatás? és hány feltétel kívántatik annak tartására?

Továbbá tudni kell, hogy a' közös tanúvallatás azon kétségnek, mely a' perlekedőknek bíró előtt előforduló felelőseikből támadott, tanúk' bizonyításai által bizonyos felvilágosítása.

1. §. Melly a' szomszédok és azon birtoknak határosai által, hol a' szóban forgó hatalmaskodás végbevitelére történt 's azon megyének, melyben a' birtok fekszik, kebelbeli nemesei által, tudniillik azon megye' törvényszékének helyén, kivévén ha netalán birtoki jogok' vagy földek' elfoglaltatása miatt vitattatik az ügy, mert ezen esetben nem mindig a' szék' helyén, hanem a' peres föld színén, *) szokott gyakran történni és tartatni.

2. §. Hogy pedig minden közös tanúvallatás jó és igazságos módon tartathassék, öt feltétel veendő figyelembe; tudniillik: szabadság, kor, mód, állapot, és hitletétel.

3. §. Először (mondom) kívántatik szabadság: hogy mindenik tanú szabadon, félelem nélkül, önként 's nem erőszakoltatással hanem csupán törvényes megkeresésnél fogva tegyen az igazságról bizonyosságot, hogy a' jog fegyver közt hallgatni ne láttassék.

4. §. Másodszor kellékeztetik a' kor: hogy a' tanú olly korú legyen, miszerint a' történt dolgoknak, mellyek iránt kérdeztetik, emlékezetével birjon 's azok-

*) A' Corpus Jurisban levő: „etiam“ nincs az eredetiben.

ra visszaeszméljen; mert olvastam közös tanúvallatások' bejelentett soraiban, 's nem csak olvastam, hanem láttam is, hogy sokan ajándékkal és kedvezéssel megvesztegettetvén, még alig tölték tizenhat, legfőlebb huszadik éveiket és mintegy huszonötödik évben azelőtt elkövetett és történt dolgokról tudomásképen állhatatosan, mintha azoknál jelen voltak volna, vallomást és bizonyosságot tettek. És minthogy az ország' rendes biráinak elébe ezen vallatásbeli tanúkat személyesen állítani és bemutatni nem szokás, hanem csak királyi vagy nádori, 's káptalani és conventbeli e' végett kiküldendett emberek által szoktak az illy tanúkikérdezések történni: ezért kötelesek azok szorgalmasan mind a' tanuk' korára, mind a' történt dolgok' idejére felügyelni, 's arról igaz tudósítást tenni.

5. §. Harmadszor szükséges a' mód; hogy a' tanú a' véghez vitt dolognak, mellyről kérdeztetik, módja felől világosan és nyilván vallja meg, vajjon tudomás vagy hallomás szerint ismeri-e a' dolgot és ügy érdemét? vagy talán annak szájából, ki a' tettet (mellyről szó van) elkövette, hallá ennek sorát? mert pusztá hallomásnak nem szoktak és nem kell helyt adni. De fájdalom! sokan e' jelen időben, midőn már erőt vőn a' gonoszság, 's nem csak meghült, hanem ki is aludt sokak' szeretete, nem azon renddel 's módon adnak tanúbizonyosságot mint előttök van tudva, hanem a' föl- vagy alperesnek, ki által tudniillik felszólítottak, kénye 's akaratja szerint beszennyezett 's fertőztetett lelkiösmérettel. 'S hogy ez úgy történik, én magam szemlélttem.

6. §. Negyedszer figyelmezní kell a' tanuk' állapotjára: vajjon tudniillik nemes vagy paraszt teszen-e az

igazságról tanúbizonyságot? mert a' paraszt' bizonyoságtétele (kivéven a' főpap' és zászlosurak' 's más országos nemesek' tisztjeit, kik amazok' személyében a' szomszéd helyeken tisztségeket viselnek 's az ősök szokása szerint e' részben, nemesi személyek gyanánt tekintetnek) nemes személy ellen semmit sem ér. *) Hānemha netalán az ügy érdeme úgy hozván magával, a' bíró által világos szóval úgy volt előadva 's meghagyva hogy nemesek 's nemnemesek egyaránt hallgattassanak ki. Ez mindazonáltal csak ritkán 's csupán a' felek' akaratja-, 's megegyezésével szokott történni 's megengedtetni.

7. §. Mert parasztokat és pór állapotú embereket mind ajándékokkal mind ijesztésekkel sokkal könnyebben 's hamarább el lehet az igazság' ösvényéről tántorítani mint nemeseket.

8. §. Különben is illetlennek 's helytelennek látszik, hogy nemes mint előbbkelő, alábbvalónak, tudniillik parasztnak tanúbizonysága által főbenjáró ítéleti büntetésre avagy másképen is elmarasztaltassék, a' mint azon dolog iránt ez országnak régi és jóváhagyott szokása majd minden bírák- és ügyvédeknel ismeretes és nyilvános.

9. §. Ötödször és utoljára közös tanúvallatás tartásában kívántatik a' hit' letétele.

10. §. A' mellyet, jóllehet mindjárt eleinte ki kell a' tanúktól venni 's az előadott feltételek közt is első helyet kelletik foglalnia, minthogy mindazáltal ezen feltétel nagyon köztudomású 's nyilvános, és a' bírának a' közös tanúvallatás felől készítendő ítélőleveleikben

*) 1729: 26.

is mindig világosan följegyeztetik; különben is minden közös tanúvallatás hitletétel által fejeztetik be (mint alább nyilván elő fog adatni): azért azt utolsó helyre tettem.

28. CZÍM.

Miképen kell közös tanúvallatásban a' tanúkat kikérdezni? És azoknak büntetéséről kik tanúbizonyoságtételre hivatván megjelenni vonakodnak.

Szükséges tehát, hogy mindenik tanú, mielőtt valana, hitet tegyen le az iránt: miszerint minden féllelmet, gyűlölséget, kedvezést, szeretetet 's perlekedők' jutalmazását félretévén 's mellőzvé, a' valóságot el nem titkolandja, a' hamisságot igaznak, az igazságot hamisnak nem állítandja; hanem mint a' dolog, mellyről kikérdeztetik, előtte ismeretes, vagy tudva levő, igazán nyilvánítandja.

1. §. És hogy valaki az illy tanúzás és igazságmondás alól, talán a' másik fél' kedvezése által csábítva, vagy ajándéka által megvesztegetve, vagy félelemtől illetve, avagy belső gyűlölségtől ösztönözve, magát el ne vonhassa 's el ne rejthesse, mind közönséges végzeményünk' erejénél, mind régi, és hosszú ideig gyakorlott szokásnál fogva, azon megyének, hol a' közös tanúvallatás eszközöltetik és véghezvitetik, ispánja vagy alispánja, a' rendes bíró' ítélőlevelénél vagy másnál fogva is, melly azon dolog iránt parancsolólag keletkezendik, megkerestetvén, azon megye' bármelly nemeseit ugyan azon ispán vagy alispán által azokon, kik megintetvén és kerestetvén az illy tanúzáson jelenlenni, 's ott az igazságról tanúbizonyoságot tenni nem akarnak, legott és

elengedhetlenül megveendő, tizenhat nehéz girányi büntetés alatt, minden girát négy forintjával vagy négyszáz denárjával számítva, azon tanúzásra és közös tanúvallatás' végrehajtására meghíni és össze gyűjteni teljes halmú tehetséggel bir.

29. CZÍM.

Hogy a' tanúk' nevei két okból szóktak a' tudostó levélbe iratni.

A' tanúknak pedig vezeték- és keresztnéveit, 's ki volt közülök szomszéd és ki volt határostárs, avagy megyebeli, a' közöstanúvallatás' tartásáról szóló káptalani vagy conventi tudositványokban mindenkor ki kell irni. És ezt két okból.

1. §. Elsőben, mivel két vagy három szomszéd' és határos' tanúbizonyosságai a' törvényszéken többet érnek és nyomnak, mint megyebeli húsz nemesekéi, minthogy közelségnél fogva igazabban 's jobban tudhatják az ügy' érdemét és történt dolog' sorát, mint a' megyebeli nemesek.

2. §. Másodszor, hogy a' tanúk' nevei 's bizonyágtételei nyilváníttatván és megiratván, *) akármellyik perlekedő fél a' neki szükséges kifogásokat vagy hamis esküvés, vagy csalfa bizonyágtétel., vagy böcstelenség, vagy az életkor iránt kik ellen akarja és helyesen teheti, megtehesse 's előgördíthesse.

*) Az eredetiben: „et conscriptis“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

3. §. Hogy kiváltképen a' hamis esküvés, ha netalán a' tanuzásban valaki által (a' mi már gyakran megszozott történni) elkövettetett volna, büntetlenül ne maradjon. Mert a' bölcs' mondásaként: a' hamis tanú büntetlenül nem marad, a' ki mind Isten ellen súlyosan vétkezik, megtagadván annak igazságát, mind embertársát károsítja, őt hamis bizonyosságtétellel megcsalván.

30. CZÍM.

A' hamis esküről, és úgy nevezett ludasok' büntetéséről.

A' honnét isteni és emberi igazságos ítélet szerint, minden hitszegő és hamis esküvő (kit közönséges szóval ludasnak hívunk) keményen büntetendő.

1. §. Mert (mihelyest hamis esküvésben elmarasztaltatott) valamennyi hirtoki jogait 's minden ingó javait akárhol találtassanak 's akármi néven neveztesenek, elveszti.

2. §. Sőt javainak tulajdonosságától is megfosztatik és örökre elesik.

3. §. És nem csak ezekből vetköztettetik ki, hanem személyében is (elvesztvén az emberiség' becsét) olly gyalázattal illetetik, hogy más keresztyén hívek között, mintegy az emberiségtől számüzetvén és ki-rekesztetvén, különbféle színű ruhákba öltözve, kenderkötéllel övezve, mezitláb és hajadon fővel járni kényszerítettetik.

4. §. Törvényszéken pedig ő senki ellen nem kereskedhetik, ő ellene azonban mindenki törvénykezhetik.

5. §. 'S ezt értsd az ország' szent koronájának hatóságára nézve, és ha fejdelmünk ellen történik. Mert

a' fölperes ellenében csak díjában és feje' váltságában , melly kétszáz forintot teszen, szokott a' hamis esküvő és hitszegő elmarasztaltatni.

6. §. Holott tudni kell: hogy hamis esküvést két módon lehet elkövetni. Egyik módon annak mondatik; a' nem tilos eskü' megszegése, midőn tudniillik, valaki esküjénél fogva ígéri másnak, hogy ezt 's amazt adandja vagy teendi és aztán ezen ígéretét megszegi. 'S ezen esetben az előadott becstelenség és javak' elvesztése nem mindenkor következik. Mert súlyos betegség, és utak' viszontagsági, 's idők' zivatarai miatt az ígérő gyakran kimentetik azok alól; mindazonáltal mégis ígéretének teljesítésére 's megtartására szórittatik *)

7. §. Másik módon, hamis esküvésnek mondatik: az esküvel erősített, és más valaki jogainak sérelmére 's veszélyeztetésére gonosz indulatból elkövetett hazudság. S' ezen módon a' ludasoknak előadott büntetése mindig megítéltetik és kimondatik.

31. CZÍM.

Hogy a' közös tanúvallatás' tartása kétszer meg nem engedtetik.

Figyelembe kell pedig venni, hogy midőn közös tanúvallatás mind két fél által, nyilvánosságos háborítás nem jöven közbe, már egyszer tartatott, akkor azon ügyet a' másik fél' kérésére ugyanazon közös tanúvallatás alá másodszor bocsátni nem kell, mint némellyek különféle kikeresett ellenvetések és színek alatt azt megítéltetni 's engedtetni gyakran törekednek.

*) Sz. István II. könyv. 45. fejezet.

1. §. A' közös tanúvallatás' eszközését és háborítását is tárgyzó egyéb záradékok pedig közönséges végzeményeinkben *) nyilván és világosan megírva vannak.

32. CZÍM.

A' közös tanúvallatás után vagy elebb is mimódon ítéltetnek még a' hitletételek a' perlekedőknek?

Tudni kell továbbá, hogy minden közös tanuvallatás hitletétel által fejeztetik be.

1. §. Mert ha a' fölperes szándéklatát, panaszát és keresetét elegendő tanúbizonyossággal, azaz hat szomszédnak, ugyanannyi határosnak és tizenkét megyebeli nemesnek bizonyágtételével bebizonyítja, vagy ha épen annyi szomszédot és határost nem kaphatna, mindazáltal megyebeliek' tanúbizonyosságával a' hiányt helyesen pótolja; és **) az alperes bizonyítani nem tudna, vagy ha ***) kevésbé bizonyítna is: akkor a' fölperes az alperes' fejére, tudniillik díja szerint nemes személyekkel ötvened magával a' hitet leteendi.

2. §. Ha pedig keresetét és feleletét mindkét fél elegendőleg igazolja, akkor az eskü' letétele, a' fölperes által ítélethozás alkalmával (midőn az ügy illy közös tanúvallatásra bocsáttaték) előadott és mutatott tanuvallatási levelekhez képest a' panaszlottnak vagy alperesnek ítéltetik, olyképen, hogy ha hármass vallatási levél mutatattott elő, akkor a' panaszlott ötvened, ha kettes, huszonötöd, ha csak egy, tizenketted ma-

*) Máty. VI. 14.

**) A' Corpus Jurisban : „si“, nincs az eredetiben.

***) Az eredetiben : „si etiam“, a' Corpus Jurisban : „etiam.“

gával nemes emberekkel teendi le a' hitet, és magát a' fölperes' panasza 's keresete alól kitisztítandja.

3. §. Midőn azonban a' tanúzás az alperes részéről kedvezőbben történt 's eszközöltetett mint a' fölpereséről, hanem a' fölperes is bizonyít valamennyire: akkor a' panaszlott hármassal levélhez képest huszonöt, ketteshez tizenkét, egyhez hat nemes kezének illesztésével teendi le az esküt 's magát a' fölperes' követelése alól kimentendi.

4. §. Hogy ha pedig tanúzásában a' fölperes mindeképen megfoggyatkoznék, vagy talán közös tanúvallatást nem is eszközölt: akkor a' panaszlottat fölperes' megtámadása alól egyszerűen föl kell oldozni.

5. §. Viszont ha az alperes illetően közös tanúvallatást tétetni elmulasztott, vagy tétetett ugyan, de részére semmi tanúbizonytságot nem nyerhetett: akkor mindjárt az eldöntő ítéletet annál fogva a' panaszlott ellen kell a' bírónak kimondania. 'S valamennyi többi perbehívásokban is ezt kell tartani és tenni.

6. §. Hogy ha a' fölperes hármassal levéleket mutat elő, és a' panaszlott az ellene terjesztetteket pusztán tagadja, ötvened magával nemes személyekkel teendi le a' hitet. 'S ezen felül ha birtoki jogok' elfoglalása' tárgyában indított az ügy, a' fölperes az elfoglalt javakat magának azonnal visszaszerzend.

7. §. Ha azonban tagadja és közös tanúvallatás' előbocsátásával is kívánja magát kimentetni; a' fölperes pedig azon közös tanúvallatást el nem fogadja: akkor az alperes csak huszonötöd magával nemes személyekkel tisztítandja magát, 's ehez aránylag szállván az alsóbbakra, hogy tudniillik kettes vallatási levelek ellen ti-

zenketted, egy ellen pedig harmad magával nemes személyekkel teendi le a' hitet. Mert azon egy is erőnküli, ha a' fölperes a' közös tanúvallatást elfogadni nem akarja.

8. §. Továbbá midőn az alperes a' felelet' első hátaridejében a' fölperesnek, az ország' szokása szerint, fejére leteendő esküje alá adja magát, 's a' fölperes ezt elfogadni nem akarja: akkor az alperes, nemes személyekkel csak harmad magával köteles (habár hármas vallatási levelek adattak volna is elő a' fölperes részéről) a' hitet letenni.

9. §. Ha azonban egyedül a' fölperesnek, azaz csupán saját személyében leteendő esküje alá adta az alperes magát, 's a' fölperes ezt is vonakodik elfogadni: a' panaszlott tüstént feloldozandó.

10. §. Más apróbb ügyekben pedig, hol a' fölperes semmi vallatási levelet nem mutatott elő, a' panaszlott mindig harmad magával nemes személyekkel; adósság' vagy kölcsön' tárgyában pedig, midőn a' fölperes semmi bizonyító oklevelet elő nem adhat, a' panaszlott vagy alperes egyedül ön személyében teendi le a' hitet.

11. §. Midőn pedig adósság' vagy kölcsön', avagy más elveszett pénz' dolgában hozatott ugyan bizonyság, de a' somma' menysiségéről próba nem adathatik elő, akkor pénzt a' fölperes eskünél fogva, tudniillik gíráját, melly négy forintot teszen, egy nemes' esküjénél fogva szerzendi vissza.

12. §. Ugyanis a' földmivelő és paraszt embernek, csak száz denárt tevő egy forintig van képessége esküdni; mi nemesek' ügyeiben nem szokott megengedtetni.

33. CZÍM.

Vajjon a' nemes' esküje paraszt mellett és viszont, a' károk' megtéríttetésében érvényes-e?

A' honnan kérdés: vajjon a' nemesnek, károk' vagy adósságok' megtéríttetése végett paraszt és nemnemes mellett letett esküje tekintetik-e olly foganatosnak és erősnek, millyennek a' nemes mellett; vagy csupán paraszti eskü erejéig terjed?

1. §. És viszont: vajjon valamelly nemes a' parasztok által képességökhöz képest leteendő esküvel saját kárait vagy adósságait megtéríttelheti-e?

2. §. Felelet: hogy a' nemes' esküje, akár nemes, akár nemnemes mellett tétetik le, érvényes, és mindig egyenlő foganatu és erejü, csak hogy helyesen és törvényesen tétessék le. Mert a' helyesen történt hitletételből böcstelenség nem származik; 's ez által, nemesi méltóságáról tudnivalókép egy nemes sem mond le.

3. §. Azonban, a' nemnemes' és paraszt' mint alábbvaló' esküje, nemes mint fölebbvaló mellett és ellen semmit sem ér 's nem is engedtetik meg; bár a' nemes, nemnemes ellen, 's nemnemesekkel esküdhetik is.

4. §. És a' paraszt is az általa, nemes ellen, talán adósságok vagy más hasonló dolgok iránt támasztott ügyben, vele hasonló nemetlenekkel a' biró' határozása szerint hitletételi képességgel bir: azonban nemesek' ügyeiben szabandó és leteendő esküvések felől mindenkor a' föntebbi módon kell vélekedni.

34. CZÍM.

A levélneműek' dolgában határozandó és szabandó hitletételekről.

Figyelembe kell aztán venni, hogy levelek' és irományok' dolgában, mellyeket valaki elrejtett, vagy másképen valaki kezénél tart, panaszlottra és alperesre súlyosb tisztítkozás szabatik mint más hatalmaskodásokban. *)

1. §. Mert habár a' fölperes csak egy, vagy legfőlebb két vallatási levelet mutatna is elő ezen tárgyra nézve, ötvened; ha pedig egyet sem mutatna elő, hanem csupán szóbeli pusztá előadással vagy törvényes megintéssel állítná, hogy valaki a' leveleket magánál tartja, mégis huszon ötöd magával nemesekkel leteen-dő eskü ítéltetik a' panaszlottnak.

2. §. A' ki ha **) illetén eskü' letételében megfogyzott, akkor azon javakra és birtoki jogokra nézve, mellyekről szóló levelek iránt hitet nem tehetett, védőnek és szavatolónak nyilvánítatik 's a' fölperest és örököseit azon birtoki jogok' uralmában akármelly perlekedők és törvényes megtámadók ellen mindenkor megtartani köteleztetik ***)

3. §. Azonban a' perbehívó levelekben, azon levélneműeket, mellyek 's minők legyenek, nyilván ki kell jelölni; nehogy a' fölperes a' perbehívásban csalárd-sággal éljen.

*) 1622: 14, 75. 1659: 43. Rokonok közt I. rész 38. szám.

**) Az eredetiben levő: „si“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

***) 1622: 14.

4. §. És ezt akkor, midőn nem említi, hogy valamelly birtoki jogainak dolgát tárgyzó 's illet valamennyi levelei 's irományai a' panaszlottnál vannak; mert ezen esetben nem szükség a' levelek' számát vagy minőségét, hanem csak az illetén birtoki jogok' neveit 's fekvését írni le. Mert a' hol mindent vagy valamennyit említ, ott egyet sem veszen ki.

5. §. És ha valamennyit említ, vigyázzon a' fölperes, nehogy azután illetén birtoki jogok' dolgát illető valamelly levelet előhozzon vagy előmutattasson: mert ezen esetben legott patvarkodás' tettében marasztaltatandik.

6. §. Tudni kell még, hogyha vérszerinti vagy másképen osztozatlan több firokonok vannak, kik nőágbeliek ellen vitató törvényszéken (mint többnyire történik) leveleket 's irományokat hoznának és mutatnának elő, akkor nem egyenegyen minden fivérnek, hanem csak az idősbnek, a' kire tartozik tudniüllik mind a' levelek' gondviselete, mind az ügyek' vitele, kell ötvened kezével, azaz ötvenedmagával nemes személyekkel az esküt oda itélni.

35. CZÍM.

Melly esetben kell az együtt-esküvőknek neveit följegyezni.

Észbe kell azt is venni, hogy hitletételnél négy esetben, tudniüllik: a' származási rendek' bizonyításának, aztán leveleknek és irományoknak, továbbá határjárásoknak tárgyában, úgy szinte valakiknek fejére történendő- és teljesítendőnél, az együtt-esküvőknek neveit a'

tudósító levélben mindig felírni 's kijelenteni kel-
tetik.

1. §. Hogy bebizonyuljon, miszerint valóságos ne-
mesekkel 's a' bíró' meghagyása szerint tétetett le az
eskü.

2. §. Egyéb hitletételeknél pedig az eskütársak'
neveit nem szükségesképen kell följegyezni.

36. CZÍM.

*Annak büntetéséről, a' ki mást nemetlennak, vagy
böcstelennek mondott. És az esküvéseknek többféle ki-
meneteleiről.*

Továbbá ha valaki az együtt-esküvők vagy vala-
melyikök ellen a' négy előbocsátott esetben kifogáso-
kat tenne, hogy az együtt-esküvő vagy nem valóságos
nemes és igazi nemesi czimmel nem élne, vagy böcs-
telennek és hamis esküvőnek tartatnék, akkor annak
mint fölperesnek, nemességének nyilvánítása és iga-
zolása, vagy bölcstelenségének elhárítása végett, csak
egyetlen törvényszéki határidőszakot kell tűzni és ren-
delni.

1. §. Mellyen ha valóságos nemességét okleveles gyá-
mitással és hogy becsületes állapotú ember, másféle hi-
hető bizonyítvánnyal is megtudja mutatni: akkor a'
panaszlott, ki a' kifogást tette, azon együtt-esküvőnek,
ki ellen kifogást tőn, kétszáz arány forintot tevő, 's
maganak az együtt-esküvőnek fizetendő díjában azonnal
elmarasztaltatik és sujtoltatik.

2. §. Mellyek iránt, a' rendes bíró, ki előtt illye-
tén ügy tárgyalatik, a' kifogástevőnek ingó javaiból,

és ha szükséges, bárhol fekvő birtoki jogaiból, azon együtt-esküvőnek legott és haladék nélkül elégtételt adni köteles.

3. §. Ha pedig az előbocsátott bizonyításban vesztes lőn, akkor a' kifogástevő maga részére nyerendi meg az ügyet.

4. §. Ollyképen, hogyha alperes volt: fejét megmentendi 's a' fölperes keresete alól megszabadúl; ha pedig fölperes volt: az alperes neki azon javakban, mellyeknek leveleit elrejtette 's vissza nem adta, örökre védője (mint az imént előadatott) leszen; vagy ha hátszélek iránt vitattatott az ügy: amaz a' peres földet örökre magáévá teszi. Ha pedig a' származási rend' bebizonyításában volt vesztes: a' birtoki jogokat, mellyek iránt a' kereset volt, elveszti, és viszont.

5. §. A' többi ügyekben *) és esetekben pedig, ha a' fölperes lőn hit' letételében vesztes: kérelmétől 's keresetétől elesik. Ha pedig a' panaszlott fogyatozott meg: akkor a' fölperes által ellene intézett kérelemben 's keresetben elmarasztaltatik, és ellene a' bíró által azonnal ítélet hozatik.

37. CZÍM.

*Az időközben elhalt atyának esküje mimódon száll
fiára vagy firokonára?*

Azt sem kell mellőzni, hogyha valamelly föl-, vagy alperes, kinek tudniillik valamelly hit' letétele

*) Az eredetiben levő: „causis“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

ítéltetett volna oda, ezen hitletétel' határideje előtt e' világból elköltöznék; úgy hogy talán viselő's feleséget hagyott maga után: akkor a' hitletétel, ha előbb született fiai vannak, a' legidősb fiura; azok nem létében, születendő fiára (mert az asszony' szülésének idejét be kell várni), különben pedig, ha nem fiú, de leány születnék, az elhunynak közelebbi firokonára, a' kire tudniillik birtoki jogai háramlanak, szálland.

1. §. 'S birája által a' fiúnak vagy firokonak, a' hitletételre ujonnan határidő adatik, a' mikor azt azon fiú vagy firokon letenni köteles leszen.

2. §. És ha a' fiú vagy firokon még gyöngé 's hitletételre nem alkalmas korban volna: birája által a' hitletétel egész azon időkorig halasztassék, mellyben, törvényes kora' elérkeztevel az eskü helyesen 's kellőleg letétehetik.

3. §. A' vérszerinti's osztozatlan firokonokról is ugyan azt kell tartani: hogy egyik közülök időközben elhalálózván, az elhalt' esküjének letétele a' másokra háramlik.

38. CZÍM.

Vajjon az együtt-esküvők egyike ugyanazon ügyben esküjével több személyeket fölmenthet-e?

Továbbá kérdés: hogy ha ugyanazon egy keresetben több alperesek volnának, és a' rendes bíró által mindenikének, különböző időben és helyen teljesítendő hitletétel (mint gyakran a' hely' távolsága, 's a' dolog' és idő' körülményei miatt meg szokott történni) ítéltetnék oda, és egy az együtt-esküvők közül az első határidőn egyik alperes mellett hitet tenne le:

vajjon azon ügyben, 's azon kereset iránt tehetne-e más panaszlott vagy alperes mellett is más időben 's helyen hitet annak fölmentése végett.

1. §. Mond, hogy nem; mivel egy személy vagy egy együtt-esküvő, egy személynél többet ugyanazon egy keresetben nem szabadíthat és menthet föl.

2. §. Mert ha hitet tehetne és több személyt menthetne föl: valamennyi panaszlott és gonosztevő igen könnyen felszabadíthatná magát a' panaszló' megtámadása alól. Mert a' pénzen is fogadott ember ma egyet, holnap mást, harmad nap harmadikat és így tovább tisztítna ki esküjével.

3. §. A' honnét ha valamikor, illy együtt-esküvő két személy mellett tenne le hitet egymás után: akkor az, ki mellett másodszor esküdött, a' fölperes' követelésében 's keresetében ezennel elmarasztaltatik, mert annak hitletétele ennél fogva elégtelennek nyilváníttatik.

39. CZÍM.

Hogy fejdelmünk sem főbenjáró ítélet alá nem eshetik, sem hitet valaki ellen önmaga letenni, sem jogait előmutatni nem köteles.

Továbbad észbe kell venni, hogy a' királyi felség ezen ország' nádor-ispánja előtt minden panaszlóknak és perlekedőknek ugyan törvényt állani és ügyeinek igazgatója által felelni köteles.

1. §. Mindazáltal főbenjáró vagy fejeváltási ítéletben, avagy javai' elvesztésében elmarasztaltatni nem szo-

kott. Hanem a' tisztjei *) avagy jobbágysai által akár kinek okozott károkat tartozik csak megtéríteni.

2. § Ha pedig valamikor földekre nézve határjárásban és igazításban, vagy más dolgok avagy hatalmaskodások iránt hitletétel itéltetik neki: akkor a' királyi ügyek' igazgatója köteleztetik ő felsége' személyében, azt a' nádor' határozata szerint letenni.

3. §. Leveleket és irományokat is akármelly javakra és birtoki jogokra nézve, mellyek az ország' szent koronájának hatóságára bármelly cím alatt szállottakul állíttatnak, előadni és mutatni soha sem tartozik.

40. CZÍM.

A' főpap és zászlós urak 's apátok' és püspöksüveges prépostok' hitletételének módjáról.

Tudni kell pedig, hogy minden főpap és hivatalbeli báró, 's apát, és püspöksüveget 's gyűrűt viselő prépost, méltósága' tekintetéből tíz nemes személy helyett esküdhetik.

1. §. A' főpap 's apát és prépost azonban, székes egyházukban, lelkiösmeretök' tisztaságára a' bíró által kijelölendett valamelly káptalan' vagy convent' bizonyossága előtt, többi eskütársaik pedig, úgy szinte minden zászlós urak 's nemesek, Istennek tartozó hitökre, a' bíró által e' végre kitűzött helyen tartoznak esküjüket letenni.

2. §. 'S ennél fogva a' főpap és zászlós urak', 's apátok' és püspöksüveges prépostok' díjai is. négyszáz forintot tevő száz giráig terjednek.

*) 1556. 37.

41. CZÍM.

Mi a' szemügyre vétel, 's mimódon kell véghezvitetni?

Továbbá, megírván a' közös tanuvallást és innen eredő hitletételt, hátra van már most röviden a' szemügyre vételről szólni és értekezni

1. §. A' szemügyre vétel pedig valamelly birtoki jogok' erőszakos elfoglalója' azok' uralmában létezésének szemmel látható megmutatása.

2. §. Melly épen azon módon mint a' közös tanuvallatás, tudniillik az elfoglalt jogok' és javak' szomszédai-, 's határosainak, és azon megyében, hol a' javak helyezvék, keblezett nemeseknek öszvehívása és tanúságtétele által szokott véghezvitetni.

3. §. Azon kívül, hogy a' fölperesnek szemmel látás' hitelével és látható megmutatással kell a' királyi vagy nádori 's káptalani vagy conventi embereknek bebizonyítania, miszerint a' panaszlott vagy alperes a' helytelenül elfoglalt javak' uralmában vagon, és szomszédok' 's határosok' és megyebeli nemesek' tanuzásával megerősítnie *)

4. §. Ezen szemmel 's látással való vizsgálat és megmutatás után pedig azon szomszédok' és határosok' és megyebeli nemesek' tanuzásának többnyire a' törvényszék' helyén (miként közös tanuvallatáson) és gyakorta a' peres és elfoglalt birtoki jogok' helyszínén, a' mint tudniillik az ügy érdeme kívánja, kell történnie és véghezvitetni.

*) Ulászló V. 5. Mátyás VI. 16.

5. §. Holott tudni kell, hogy a' szemügyre vétel (mivel a' mi látás által ismertetik meg, az legvalóbb bizonyóságtétellel igazoltatik) sokkal nagyobb foganatu és erejü mint a' csupa közös tanúvallatás.

6. §. Mert a' mindkét fél által történt közös tanúvallatás' véghez vitele után (mint fõntebb mondatott) hitletétel következik. Szemügyre vétel után pedig, ha a' fölperes, vádját és keresetét szemügyre vétellel is igazolta, 's a' mondott nemesek' tanúzásával elegendõleg megerősítette, akkor a' felek' bármellyikének a' bíró által semmi hitletétel nem határoztatik; hanem legott 's közvetlenül a' panaszlott ellen fõbenjáró vagy fejkált-sági ítélet hozatik és mondatik, 's az végrehajtással foganatosíttatik.

7. §. Ha azonban a' fölperes, bizonyításában megfogytakozik: hogy e' részben is, mint a' közös tanúvallatásban a' panaszlott eskü' letételére köteleztessék, szükséges leszen.

42. CZÍM.

Az ítéletek' fajai - 's különbféleségeirõl, és végrehajtásaikról.

Mínthogy pedig a' fõbenjáró ítéletrõl történt említés: ezért az ítéletek' határozványáról, fajairól, végrehajtásai- 's különbféleségeirõl e' helyt szólani elhatároztam. *)

1. §. Az ítélet tehát a' mennyiben czélunkra tartozik: a' bíró határozata, melly az ügynek és perle-

*) 1655. 26.

kedésnek végét szakasztja, és elmarasztalást vagy feloldást foglal magában.

2. §. Mellynek, jóllehet más értelembeni sok jelentései vannak, és felfogása sok módon történik, de minthogy célunkra azon jelentések nem illenek, hallgatással véltem mellőzendőknek.

3. §. Különbözik pedig az ítélet a' véleményétől abban, hogy az ítélet kétségtelen és szilárd felelet; de a' vélemény némi kétkedéssel (jóllehet valószínű okkal) felel. A' honnan, ha többféle a' vélemény valamelly ügyről, ekkor azt kell tartani, melly helyesebb 's elméesebb okon alapszik.

4. §. A' honnét az ítéletek között némellyek főbenjárók, mások fejváltságot illetők, mások hűtlenségi vétket tárgyazók, mások pedig egyszerűek, és mások nyelvváltságot vagy patvarkodást jelentők.

5. §. Tehát a' főbenjáró ítélet korunkban csupán nemesek' házaira rontás, és azoknak megölése, verése, sebesítése, és helyes ok nélkül letartoztatása okából, ezeken kívül akármelly birtoki jogoknak 's tartozóságainak, bármi néven neveztesse, elfoglalása miatt szokott határozatni és kimondatni.

6. §. 'S az illy főbenjáró ítélet, csak finembeli, világi 's vérségtől idegen személyeket illet és sujtol. Mert egyházi, ugy szinte asszony- és nőnembeli személyek, 's vérség szerinti rokonok között és ellen, főbenjáró ítélet (kivéven az alább előadandó eseteket) nem határoztatik 's nem is mondatik. Hanem csak (az ország' régi szokása szerint) fejváltságot illető ítélet hozatik és nyilváníttatik. Mindazáltal különböző szemé-

lyek' tekintetéből különböző módon, mint alább ki fog világítani. *)

43. CZÍM.

A' főbenjáró ítélet, mimódon különbözik a' fejaváltsági büntetéstől.

A' fejaváltsági ítélet pedig csak abban különbözik a' főbenjárótól, **) hogy fejaváltsági ítélet' hozatala által a' vétkest és elmarasztaltat, ki ellen az kimondatott, vagy meg nem jelenése miatt kiadatott, annak erejénél fogva személyében letartóztatni 's befogni és lenyakaztatni 's így büntetni nem lehet.

1. §. Mindazáltal épen olly módon 's rendben, mint főbenjáró ítélet által, minden javait 's akárminő birtoki jogait, úgy szinte valamennyi ingó vagyont, mellyek őt sajátlag 's egyedül illetik, bármelly néven neveztesse 's bár melly minőségűek ***) 's neműek legyenek (mellyek két részben a' bíró', egy harmad részben pedig a' fölperes' részére fognak igtatással és elfoglalással adatni 's a' birtoki jogok' kiváltásának idejeig zálog czim alatt, értékök 's köz becsűjök szerint bíratni) legottan elveszti.

2. §. Ezen kívül a' fejaváltságot, vagyis díját ****) ugymint a' főpap és zászlos úr négyszáz, a' nemes pe-

*) I: 14, 16, 20, 49. II: 43, 44, 46, 47, 57, 65, 75. stb.

**) 1655: 26.

***) Az eredetiben: „maneriei“, a' Corpus Jurisban: „materiei.“

****) II: 36, 67. III: 26; 1681: 31.

dig kétszáz forintot tartozik csupán a' fölperes' részére fizetni. *)

3. §. Elsőben 's mindenek előtt köteles a' bíró az elítélt- 's marasztaltnak ingó javaiból, ha volnának, ha pedig nincsenek és szükséges, birtoki jogaiból azon díjra nézve tenni eleget, 's azután ingó vagyonai- 's javainak és birtoki jogainak megmaradott részét a' bíró 's fölperes között, kik azokat (mint elébb mondatott) a' kiváltás idejéig bírandják, fel- és három részre osztani, az ingó javak hasznukra szabadon kiosztatván 's fordíttatván.

4. §. Ezenkívül a' némberek és asszonyok illy ítélet által nem csak birtoki jogaikat 's ingóságokat, hanem hitbéreiket 's negyedjogaikat is elvesztik.

5. §. Azonban tudni kell, hogy asszonyok és némberek ellen is olly esetben, midőn valamelyikök férjét vagy szüléit avagy magzatjait gonoszul megöli vagy öleti (minthogy az illy eset hűtlenségi vétekre tartozik) főbenjáró ítéletet kell hozni és kimondani, épen úgy mint férfi személy ellen.

44. CZÍM.

Azon esetekről, melyekben egyházi személyek ellen is főbenjáró ítélet hozatik.

Tudni kell továbbá, hogy három esetben a' lelki és egyházi személyek ellen is főbenjáró ítélet mondatik, mellynél fogva őstől maradt vagyonaik' és javaidalmaik' elvesztésén felül, fejvesztési büntetés is határoztatik és következik.

*) II. r. 70. vég. §.

1. §. Első eset, ha valamelyikök felségsértési bűnt követett el.

2. §. Második, ha világos hűtlenségi vétekbe esett.

3. §. Harmadik, ha valamelyik szándékos és eltökélt gyilkosságot és rablást vitt vagy vitetett véghez.

4. §. Melly miatt (rendvesztés' előbocsátása után) fejeztével bűnhesztendő.

5. §. Melly esetekben ugyan, noha az egyházaknak javait, mellyekben előljárók, el nem vesztek, mindazáltal magán és külön, őstől maradt vagyonait 's birtoki jogaikat ha vannak, ezenfelül minden egyházi javadalmaikat, mellyekkel bírnak, el szokták veszteni.

6. §. De a' harmadik' esetben, tudniillik eltökélt gyilkosság- és rablásban őstől maradt javaik' tulajdonosságát 's örökségét, ha osztályos rokonaik vannak, kikre azok öröködési jognak néznek, el nem vesztek. Mint-hogy ezen esetben fejet fejjel forbátlanlani elegendő.

7. §. Egyéb ügyekben 's esetekben pedig a' lelki 's egyházi személy világi ellen, 's viszont világi személy lelki ellen egyenlő büntetés és teher, tudniillik fejeztelenség, vagy díj, és károk' megtérítése alá kerül. Mellyekre nézve a' biró a' fölperesnek 's kárvallotnak (a' főntebb *) előadott mód szerint) elégtételt szolgáltatni köteles.

8. §. 'S ezen szokás leginkább dicsőült fenséges Albert fejdelem úr, Rómaiak' 's Magyarország' királya, Ausztria' hercege' közönséges végzeményéből vétetett és eredett. **) A' melly mostani közönséges végzeményünkben is ***) meg vagyon erősítve és állapítva.

*) II: 43.

**) 1439. 38.

***) Ulászló VII: 32.

45. CZÍM.

Egyházi személyek mimódon térítik vissza az adósságokat és károkat?

Továbbá, ha egyházi személy, akármely állásu 's méltóságu legyen, valamely adósságoknak megfizetésében 's visszaadásában marasztaltatott: akkor ellenfelének pénzfizetéssel eleget tenni tartozik.

1. §. 'S ha ezt tenni nem akarná, vagy nem tudná: akkor az egyháznak bíró által az ellenfél' részére (mind azon időközéig, míg a' javak' jövedelmeiből az adósság meg nem téríttethetik) adandó, és foglalandó javaiból kell fizetést és elégtételt szolgáltatni.

2. §. Pénz nevezet alatt pedig értetik e' helyt: minden arany és ezüst, 's akkoron folyó minden vert pénz.

3. §. Midőn pedig fizetésben és kár' megtérítésében marasztaltatott: ez esetben ha akarja ingó 's eladható vagyonokkal, az illetén vagyonok' igazi értéke szerint, ellenfelének elégtételt adhat.

4. §. Másképen az egyház' javai - 's birtoki jogai- ból, e' részben is az ügy' bírāja, a' marasztalt személy' ellenfelének, kellő beigtatás által eleget tenni köteleztetik.

46. CZÍM.

Mimódon kell a' káptalan 's conventet együtt, és a' magán személyeket külön elítélni?

Ismét ha káptalan vagy convent együttes névvel nagyobb vagy kisebb hatalmaskodás miatt, akármi né-

mű ítéletben elmarasztaltatik: mint egyetlen 's egyes személy terheltetik, 's minden külön személyt egyenkint elmarasztalni nem kell. Kivévén a' föntebb *) előadott eseteket, tudniillik a' szándékos és eltökélett gyilkosságit, 's fölségsértésit és hűtlenségit, melyekért mindenik vétke (a' leírt módon) büntetendő.

1. §. De ha némelly káptalanbeli személyek, 's nem az egész testület követ el az egyházak' javaiból valamelly hatalmaskodást: akkor magokat a' személyeket, a' testülettől külön, azon helyből, hol az illy vétséget elkövették, szabadon lehet törvény elébe híni. **)

2. §. Kiváltképen ha őstől maradt javaik nem volnának: mégis a' mondott helyből perbe idéztethetnek és hivathatnak, 's az ügy' érdeméhez képest ellenök a' bíró ítéletet hozhat és mondhat.

47. CZÍM.

Mit kell tenni, ha valamelly káptalanbeli személy ítéltetett meg?

Továbbá, ha valamelly káptalanbeli személy, kinek örök és őstől maradt javai nincsenek, saját feje' váltságában elmarasztaltatandik, vagy kártérítésre ítéltetendik, 's ingó vagyonai sem találtnak, kérdés: honnan, 's mimódon kell az ellenfélnek elégtételt adni; minthogy nem a' káptalan' meghagyásából követte el a' vétket,

*) II: 44.

**) Az eredetiben e' helyütt pont van; és a' Corpus Jurisban a' következő §. elején levő: „Et quamvis ea habuerint“ nincs az eredetiben.

's következőleg úgy látszik, mintha e' miatt a' káptalan' jószágához nyulni nem lehetne.

1. §. Felelet: hogy mivel a' vétségeket és kihágásokat, melyekből tudniillik a' fejaválság vagy károk' megtérítése eredett, a' káptalan' kebelében 's mintegy, tagjaként követte el, melyeket vagy nem követhetendett el, vagy elkövetésökre nem leendett helye, ha illy javadalomban nem volt volna: ezért azon elmarasztalt káptalanbeli' javadalmából kell a' többi káptalanbelieknek a' fölperes' részére, azon megnyert dolgokra nézve elégtételt adniok.

48. CZÍM.

Az egyházi személyek' tisztjei által okozott károknak megtérítéséről.

Továbbá az egyházi személyeknek minden tisztjeit, akár legyenek lelkiek, akár világiak, bármely hatalmaskodások miatt, ha illyeseket tisztségöknél fogva követtek volna el, ugyanazon tisztségöknél fogva, az ország' más nemeseinek és a' tiszteknek módjára szabadon megperelni, 's törvény elébe híni és idézni lehet.

1. §. 'S ha a' törvényszéken elmarasztaltattak: mondott tisztségeiknél fogva mind az ellenfélnek, mind bírójoknak elégtétel fog adatni. *)

*) Sigm. VI: 6. Ulászló I: 24. 1659: 33.

2. §. Uraik pedig (ha illyesek nem megbízásukból történtek vagy okoztattak) magukat a' tisztviseleket a' kellő kiváltság- és elégtételig személyeik' letartóztatásával is kényszeríthetik. *) A' mint ez a' tisztekről mostani urunk Ulászló király' első végzeményében is a' huszonnegyedik cikkben foglaltatik.

49. CZÍM.

A' főpap, káptalannal együtt véve mimódon, 's külön mimódon kap ítéletet?

Továbbá, ha a' főpap káptalanjával vagy conventjével együtt hivatott törvényszék elébe; aztán ha a' főpap és káptalan vagy convent azon birtoki jogokban, melyekből hatalmaskodások' vagy más nemű vétések' elkövetése mondatik és követeltetetik, osztóztatlanokul találtattak: akkor **) a' főpapot ezen esetben, káptalanja- vagy conventjétől nem külön, hanem azokkal együtt kell vagy feloldani, vagy elmarasztalni. Mivel káptalanja vagy conventjéveli osztóztatlansága' tekintetéből egy testületnek tartatik.

1. §. Ha azonban úgy találatnék, hogy közöttük megosztott birtoki jogokból keletkeztek és követtettek el a' vétségek: akkor mind a' főpap mind a' káptalan ***) avagy convent külön-külön elmarasztalják.

*) 1622. 65.

**) Az eredetiben levő: „tunc“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

***) Az eredetiben: „tunc et praelatus et capitulum“, a' Corpus Jurisban: tunc praelatus aut capitulum.“

2. §. Innen van, hogy ha főpap, káptalanjával vagy conventjével együtt hivatik perbe: akkor az osztozottság - vagy osztozatlansághoz képest különbözőleg is leteendő eskü ítéltetik nekik.

3. §. Mert ha a' föntebbi módon a' főpap, káptalanja - vagy conventjével osztozatlan: akkor maga a' főpap tartozik eskütársaival együtt, mind saját mind az egész káptalan' vagy convent' személyében hitet tenni.

4. §. Ha pedig meg van osztozva: akkor mind a' főpap saját eskütársaival, mind az olvasó-, vagy éneklő-, vagy örkanonok, vagy dékán, a' káptalan' vagy convent' személyében szinte saját eskütársaikkal a' bíró' határozata és ítélete szerint külön-külön tartoznak esküiket letenni.

5. §. 'S a' főpapok alatt ne csak az érsek és püspök urakat értsd, hanem valamennyi apátokat s' prépostokat is, mind a' világiakat, mind a' szerzetbelieket.

50. CZÍM.

Az ujdonna választott főpap uraknak évi perhaldékáról.

Továbbá az egyházak' főpapjai, kik paptársaikkal, tudniillik káptalanjok - vagy conventjökkel megosztozva, választásuk napjától fogva a' gyámkorúakat illető kiváltsággal birnak.

1. §. Kiknek az ország' régi törvénye's jóváhagyott szokása'szerint szabad 's megengedtetik, hogy atyjok' idejében indított ügyekben is egy egész év alatt, senki' keresetére felelni ne tartozzanak, azért hogy aköz-

ben apai jogait 's leveleiket megvizsgálhassák, számba vehessék, 's azután pereik' folytatására jó móddal ügyelhessenek.

2. §. Azonban ezt birtoki jogoknak 's levelek' előmutatásának tárgyában értsed.

3. §. Mert hatalmaskodások miatt indított egyéb ügyekben, a' hol levelek' előmutatására szükség nincsen, ezen engedély semmit sem használ, melly a' főntebbi módon, és főntebbi esetekben 's ügyekben, még a' törvényes korúakéiban, azaz tizenégy, maiak szokása szerint pedig tizenkét egész évvel birókéiban is a' fejdelemtől megadatni 's a' törvényszékeken megtartatni szokott.

4. §. De ha osztozatlan állapotban vannak, akkor az illy engedelem 's szabadsági előjog részökre nem szolgálhat.

5. §. Mivel a' káptalanok 's conventek nagykorúak' kiváltságával birnak, 's teljes kort azaz huszonnégy egész évest képviselnek mindig, kikre ezen perhaladéki szabadság' megtartása nem illeszthető.

6. §. Mert képtelennek látszik, hogy minden apát vagy prépost, avagy olvasó-, őr-, 's éneklő-, vagy egyszerű kanonok' választása után, a' rég indított per egy egész év' leforgásaig mindig függőben hagyassék, és így néhány évekig eldöntetlenül heverjen 's befejezés nélkül maradjon.

51. CZÍM.

Hogy az egyházak' főpapjai, elődeik' vétkei miatt nem marasztaltalhatnak.

Továbbad: ha valamelly főpap' vagy apát', vagy prépost' jószága- 's birtoki jogaiból hatalmaskodások vagy

törvényteleniségek követtetnének el 's vitetnének végbe ; és a' miatt az illy főpap, vagy apát, vagy prépost mig életben volt, a' királyi törvényszék elébe nem hivatnék, vagy más akármi módon perbe nem vétetnék : akkor az ő elhunytával utódját az illy hatalmaskodások iránt személyére nézve elítélni és terhelni nem lehet ; hanem ő csak azon egyház' jobbágjai' és szolgálói' részéről, kik azon vétkeket elkövették, tartozik a' fölperesnek törvényt és igazságot adni és szolgáltatni.

1. §. Minthogy az egyházak' jószágait, és birtoki jogait (mint föntebb *) mondatott) senki a' főpapok, vagy apátok, vagy prépostok, avagy más egyházi személyek közül is tulajdon kihágásai miatt el nem veszítheti, 's magától az egyháztól el nem idegenítheti.

2. §. Hanem ha valamellyikök fejkáltsági ítéletben marasztaltatott, akkor csupáncsak a' díjra **) és okozott károkra nézve tartozik (a' föntebb előadott módon) eleget tenni.

3. §. Utódja tehát, a' ki nem örökségi jogon, hanem választás' útján következett, elődjének fejkáltságát (melly miatt perbe híva nem volt) szenvedni 's megteríteni nem tartozik.

4. §. Miképen a' fiak is, az apai vétkek miatt, előbb történvén perbe hívás, a' főben járó ítéleteknek, vagy fejkáltságnak sulya alatt a' büntetésre nézve nincsenek ; hanem ha elmarasztaltattak, egyedül az apai birtokok' becsüjével lakolnak ***)

*) II. r. 45. 1. §.

**) II. r. 43. czím.

***) II. r. 61. cz.

5. §. És ez akkor: ha apjaik még élőkben hívatlak volt perbe; mert különben, ha a' perbehívás a' szülék' holta után következnek: már nem az apa' vétkét, a' ki *) valamelly birtoki jogot talán elfoglalt, vagy másnak vagyónait 's ingó javait eltulajdonította, hanem a' fiakét, kik a' vétkesen elfoglaltakat, vagy eltulajdonítottakat maguknál tartják, szokás helyrehozni és mértékelni.

6. §. Ha tehát a' per jószág' elfoglalása' dolgában indittatott, mivel talán az egyház azon javakat tartja és birja: akármelly főpap, vagy apát, vagy prépost elhaltával is, utódja ezen esetben mindenkor perbe hívathatik 's elítéltethetik.

7. §. Ugyan ezt kell érteni, az egyházak' azon főpapjairól is, kik áttétel által más egyház' javadalma vagy uradalmába mentek lakni.

52. CZÍM.

Hogy birtoki jog' dolgát illető ügy egyházi törvénszéken nem tárgyalható, bár ígéret vagy végrendelet jőne is közbe.

Továbbá, hogy a' birtoki jog' dolgát illető semmi ügy, hamindjárt az illy birtoki jog iránt ígéret vagy végrendelet jött volna is közbe, magok az egyházi személyek vagy helyetteseik előtt nem tárgyalathatnak; hanem minden ilyen ügy a' királyi törvénszéken, ennek rendes birái előtt szokott megvizsgáltatni és elvégeztetni.

*) Az eredetiben: „qui“ a' Corpus Jurishan: „quia.“

1. §. Mert bárminő ígéretet vagy végrendeletet tegyen is valaki; mindazáltal mindenkor csak annak ítéletének kell megállani, kinek hatalmát 's hatóságát maga a' vagyon (melly felől az ígéret és végrendelet tétetik) főleg illeti.

2. §. Bizonyos pedig, miszerint ezen országban a' birtoki jogok csupáncsak a' királyi törvényszék' ítéletei és ítélő levelei által kormányoztatnak.

3. §. A' szentszéki helyettesek', vagy más birák' levelei, és ítéletei pedig e' részben sehol meg nem tartatnak. Mert másként is: a' járuléknak a' fődolog' biróságát kell követnie; minélfogva birtoki jog' dolgát' tárgyzó ügyet egyházi bíró előtt vitatni 's elhatározni nem lehet.

4. §. *) És ugyanezt kell érteni az aféle, talán adósság vagy más dolgok iránt indított ügyről is, mellyben eskü jött közbe, azonban az, ki az esküt letette volt, mielőtt a' per elkezdetnék, meghalálozott; hogy tudniillik ez a' papi széken nem tárgyalathatik; mert az eskü és annak büntetése személyes, melly a' személy' elenyésztével a' törvényszéken mindenkor elenyészik.

5. §. Mindazáltal, ha az eskü mellett valamely adósság vagy más dolog vagyon ígéretben hozzákapcsolva

*) Ez és a' következő §. az eredetiben így van: „Et idem est sentiendum etiam de causa, ratione forte debitorum vel aliorum negotiorum, in qua fides intervenerit, ille tamen qui fidem praestitit, antequam causa suscitaretur, decesserit, mota: quod videlicet in sede spiritali ea tractari non potest. Nam“ etc. Ez okból a' Corpus Jurisban levő 4. és 5. §-okat, mind hűség, mind érthetőség végett a' magyarban egygyé kelle olvasztani; az eredetiben, mint tudjuk, §-ok különben sem levén.

és hozzátéve ; ezt a' fölperes az elhaltak örökösei-, vagy más törvényszerű utódaitól, saját világi bírása előtt keresheti.

53. CZÍM.

Micsoda hatósága van a' káptalan tisztnak vagy dékának, midőn a' káptalan' jobbágyi közt hivatalodik?

Továbbá szoktak a' káptalanok és conventek faluikban tiszteket és falunagyokat, kik saját jobbágyaik között időszerinti törvényhatóságot gyakoroljanak, tartani.

1. §. Kiknek bírósága és törvénytétele olly erővel 's érvényességgel bír, mintha az, magok a' káptalan- 's conventbeliek által szolgáltatott volna ki.

2. §. A' dékának is a' káptalan' személyében, ugyanazon hatalma van.

3. §. De hivatalán kívül, az egész káptalannak ügyvédrendelő levele nélkül azon káptalan' nevében nem perelhet.

54. CZÍM.

Az auránai perjelről 's állásáról; és az ellene hozandó ítéletekről.

Tudni kell továbbad, hogy jóllehet az auránai perjel, mindkét czímmel, tudniillik egyházzal és világgal él: mindazáltal a' birtoki jogokat más egyházi személyek' módjára kormányozza; ezért különösen róla is a' többihez némellyeket csatolni méltónak tartottam.

1. §. Mellyre nézve meg kell jegyezni, hogy az auránai perjelség hajdan ezen országban nagykegyelmességű Lajos király által alapítottanak 's alkotottanak mondatik; a' ki midőn Siciliába vagy Nápolyba testvér atyjafiának dicsőült Andrásnak azon ország' és Jeruzálem' királyának megöletését boszúlandó, nagy sereggel berontott volna, hir szerint a' rhodusi vitézektől tetemes tengeri segítséget kapott. A' honnét ezek iránti buzgóságtól is ösztönöztetve, és különös szeretetöktől indítatva, a' rhodusi vitézek' vallásának 's fogadalmának jelölül, szerencsés és diadalmas visszatérte után, az auránai perjelséget sok birtokkal megajándékozva alkotta és alapította.

2. §. Mellynék időszerint rendelt perjele, a' rhodusi vitézek' rendi szabályzatánál fogva, a' köz keresztyn hitnek óalmazása és védelme végett, mindig világi hadsereget gyakorolni 's házasság élet' minden öröme nélkül örök szüzeséget tartani köteles. Mellynél fogva a' maga megtartoztatása' és szüzeség' tekintetéből méltán az egyházi személyek közé számíttatik.

3. §. Minthogy tehát az auránai perjel mindkét címmel, tudniillik egyházzal és világgal bír (a' mint fentebb mondatott) és címében tisztelendőnek és nagyságosnak iratik, ugymint tisztelendőnek a' szüzeségnél és rendi szabályzatnál fogva, nagyságosnak mint a' zászlos-urak egyike *) különös katonáskodásánál fogva, melly végett **) nagy és hős szívűnek kell lennie: azon világi javak is, ***) mellyeket bir, némileg

*) II. r. 13. cz.

**) Az eredetiben: „qua“, a' Corpus Jurisban: „quae.“

***) Az eredetiben: „etiam“ a' Corpus Jurisban: „enim.“

lelki és egyházi örökségekkel látszanak kapcsolatban lenni.

4. §. Ez okból, ha valamikor olly ítélet hozatik ellene, nem csak fejének váltságában (melly zászlos-úri méltóságát illetőleg csupán az ellenfélnek fizetendő négyszáz forintra rúg) hanem azon felül az általa okozott károkbán, mellyek az egyház' javaiból, más egyházi személyek' módjára térítettnek meg, és ezeken kívül minden őstől maradt javainak (ha még a' perjelségi javakon felül valamivel birna) elvesztésében szokott marasztaltatni és terheltetni.

5. §. 'S ez akkor van, ha nagyobb hatalmaskodásban ítéltetik el; mert kisebb hatalmaskodásban őt is mint minden mást, a' terhek és büntetések kevésbé sujtolják.

6. §. Az is ide értessék, ha világi állapotú országnagyok', vagy nemesek' ellenében marasztaltatik, vagy ítéltetik el; mert egyházi személy' ellenében a' perjel sem sujtatik nagyobb teherrel, mint az egyházi személy sujtatnék ő ellenében.

7. §. Mindazáltal tudni kell, hogy a' föntebb előadott három esetben, tudniillik: fölségsértési-, hűtlenségi-, 's szándékos és eltökélt gyilkosságiban, a' perjel is a' mondott büntetésen felül fejveszteség vagy főbenjáró ítélet alá is szokott jutni 's kelletik jutnia, csak-hogy mindazáltal világosan és törvényszerűleg marasztaltatott 's ítéltetett legyen el.

8. §. Más dolgokban pedig, az ország' jogait illetőleg, a' főpapok' kiváltságával szokott élni, és birni. Hadgyakorlatokat azonban a' zászlos urak' és országnagyok' módjára az ország' védelme végett mindig tartand.

55. CZÍM.

A' főbenjáró ítéletről 's annak végrehajtása' soráról.

Tudni kell azután, hogy a' főbenjáró ítélet, melly a' főntebb előadott esetekre nézve és azoknál fogva világi személy ellen (a' rokonság és vérség által összeköttetésben lévő személyek' kivételével) hozatott és akármi módon kimondatott, az illy elítéltnak és marasztaltanak nem csak ingó javait 's jószágait és birtoki jogait veszi el, hanem főbenjáró büntetést is hoz magával. *)

1. §. Úgy hogy az illyen bárhol találhatik, az ítéletlél' erejénél fogva, rendes bírāja, vagy ennek e' végből küldött embere által birói foglalás után mindenkor, birói foglalás előtt pedig az ítéletlél' keltétől számítandó egy esztendő alatt személyében letartóztathatik, befogathatik, és a' törvény által e' részben szabott büntetés' végrehajtása végett bírójának kezébe adathatik.

2. §. Mert ellenfele ötlet saját hatalmánál fogva, 's biró' embere nélkül, sem foglyává nem teheti, sem házában vagy másutt (ha mindjárt biró' embere tartóztatva volna is le) nem tarthatja; hanem mihelyt lehet (naponként helyről helyre a' biró' lakhelye vagy tartózkodása felé vivén) birói kézhez adni 's bemutatni tartozik.

3. §. A' melly biró ezen foglyot békülés és egyezkedés végett három nap magánál tarthatja; és ha az alatt ellenfelével meg nem egyezhet, akkor fejevétel 's büntetés végett az ellenfél' kezébe adni és rendelni tartozik.

*) 1729: 31.

4. §. A' kin, ha a' halálos, vagy a' törvény által (mint föntebb mondatik) meghatározott méltó büntetést az ellenfél végrehajtatta: azután javait és birtoki jogait a' biró-, vagy ellenfélnek semmiképen nem lesz szabad elfoglálnia; hanem minden javak és birtoki jogok, ha vannak, fiaira, avagy atyjafiaira, vagy más törvényes utódaira tisztán és feltétlenül szállanak; egyedül azon dolgokat vevén ki, mellyek a' marasztaltnál elfogatásakor találtattak, 's mellyek a' biró' részére maradnak.

56. CZÍM.

Az ítéletnél fogva elfoglalt javak a' biró' és ellenfél kezeiből minődon váltatnak ki?

Midőn pedig az elítélt és marasztalt a' birói kezet elkerülte 's el nem fogathatott, és az illy ítélet ellene törvényesen végrehajtatott, akkor az ő javait és birtoki jogait, fiai, atyjafiai, és utódai, kikre azok néznek, a' biró' és ellenfél' kezeiből köz becsü szerint visszaválthatják azon határidő alatt, mellyet nekik a' biró e' végett kitűzendett.

1. §. Sőt fiak', atyafiai' és utódok' nem léteben, az illy javakban és birtoki jogokban szomszédosok, és határosok is (mivel azok visszaválthatók és zálogos javak' módját 's természetét követik) azokat magukhoz válthatják; csak hogy a' biró' embere és hiteles helyi bizonyosság által az ítéletnek végrehajtásakor a' kiváltásra megszabott határidőt el ne mulasztzák.

2. §. Mert azután azon javak ítélt dologgá válnak, és a' birónál 's ellenfélnél maradnak mind addig, míg a' marasztaltnak királyi kegyelem vagy talán per-újítás által segély nem nyújtatik.

3. §. Mert ön erejével 's királyi kegyelem nélkül maga az elítélt és marasztalt, javait még a' megváltás' és érintett becsü' utján is magához nem szerezheti.

57. CZÍM.

Az elítélt ember' részére adott királyi kegyelemnek milly ereje van? És a' birót illető részekről.

Ha pedig a' fejdelem az illy elítéltnak és marasztaltnak különös kegyelmet ad: akkor a' kegyelmi segély *) nem a' marasztalt' díjáról, és birtoki jogainak egy harmad részéről, melly a' fölperest vagyis ellenfélt illeti, hanem csak fejről, hogy a' főbenjáró büntetéstől menekedjék, és a' birtoki jogoknak két harmad, tudniillik a' birót illető részéről értendő.

1. §. Sőt az ollyan birói két részre nézve is, melyek ezen ország' nádor-ispánja előtti ügyekben 's ítéletekben forognak fenn 's keletkezendnek, a' kegyelemnek helye nincsen; hanem az illy birói két rész (az ország' régi szokása szerint) magát a' nádort, vagy ki nek ő adományozza, illeti. **)

2. §. Mindazáltal a' hűtlenség' dolgában és ügyében, melly által a' marasztalt' birtoki jogainak öröksége és tulajdonossága is minden időre elveszittetik, ezen marasztalt' javainak örök adományozása ***) egyedül a' királyi felséget és a' szent korona' hatóságát illeti, és a' vádló vagy ****) ellenfél is, az illyképen hozott íté-

*) II: r. 55: 1723: 10.

**) 1485: 9.

***) 1723: 10.

****) Az eredetiben: „vel“ a' Corpus Jurishan: „nec.“

letnél fogva, a' birtoki jogokból semmi örökséget magához nem vehet.

3. §. Másként van pedig a' dolog a' másodszori visszaüzésnél fogva hozandó hűtlenségi ítéletben jelen korunkban. Mert ebben az elmarasztalt javainak, 's birtoki jogainak harmad része az ellenfélre is, közönséges végzeményünk erejénél fogva' örökséggel, és tulajdonossággal együtt minden időre átszáll és átadatik.

4. §. És tudni kell, hogy ezen királyi kegyelem egy egész esztendő' elforgásán túl nem érvényes. Mert különben ha a' marasztalt egy évi időköz alatt a' fejedelem' kegyelménél fogva, a' fölperesnek vagy ellenfélnek eleget tenni, 's vele megegyezni nem akar: mindjárt azon év' elfolytával, az előbocsátott ítéletnek régi terheltetése és súlya alatt maradand 's marasztaltatandik; ellenkezőleg *) semmi további törvénykezés nem tartatván.

5. §. Innen van, hogy a' fölperes is ítéletlevelét (ennek keltétől számítandó) egy esztendő alatt, királyi, vagy nádori, és valamely hiteles helyi ember által, végrehajtatni köteles.

6. §. Mert különben az esztendő' elmultával az elítéltet és marasztaltat azon ítéletlevélnél fogva személyében, avagy vagyonai- és jószágaiban háborgatni, fosztogatni, vagy letartóztatni a' fölperesnek nem szabad; hanem, ha akarja, az ítélet' terhének lerovására, ügydöntőleg és értesítés mellett maga ellen megidézetheti; kinek is részére legott, és egyetlen törvényszakaszon igazságot kell szolgáltatni.

*) Az eredetiben levő: „e converso“, hiányzik a' Corpus Jurisban. — Vesd össze alább a' 6. szakkal.

7. §. Azt sem kell mellőzni, hogy ha valaki főben járó ítéletben marasztaltatván (a' föntebbi módon) elfogadás által birói kézbe jutott: akkor a' fogságban néki adott királyi kegyelem, fejének is megmentésére *) a' fölperes ellenében semmit sem használ; minthogy a' fejdelem az elítélt és marasztalt embernek másként meg nem kegyelmezhet, hanem csak hogy ellenfelével megegyezzen. Az ellenfél pedig a' részére hozott ítéletet az alperes' befogatása által már végrehajtásba is vétette, megegyezésre pedig akarhatja ellen készíteni őt nem lehet, nem is kell. Tehát a' fejdelem' kegyelmének ő ellene nincs ereje, hanem a' fogolynak egész menekvése ellenfele' kezeiben vagyon.

8. §. Innen van, hogy az ilyen fogoly minden javait és birtoki jogait, még fiai' 's rokonai' sérelmével is, feje' váltsága végett örökre elidegenítheti; miként az első részben bővebben előadva van. **)

58. CZÍM.

Mikor és mimódon lehet a' főbenjáró ítéletben marasztaltat letartóztatni?

Továbbá, senki a' perlekedők közül a' másik félnek el nem jövése és meg nem jelenése miatt hozott és kihirdetett főbenjáró ítéletnek erejével az ítéletlevél' kiadása, lepecsétlése és fölperes' kezébe juttatása előtt, az ellenfélt személyében le nem tartóztathatja; hanem a' meddig a' levél a' biró' kezénél van, a' marasztalt

*) 1715: 48.

**) I: 51. és 61. cz.

mind a' bírót a' levél' kiadásától, mind a' káptalant vagy conventet, kinek a' levél szóland, ennek végrehajtásától mindig eltilthatja.

1. §. Mindazáltal az eltiltás után, a' birónál mindjárt köteles az ilyen ítélet' terhét letenni 's a' fölperes' keresetére felelni.

2. §. Az olly főbenjáró ítélet' dolgában pedig, melly a' perlekedők' feleletei által, és szóváltásaikból 's a' per-folyamatból mondatott ki a' bíró által, a' bűnös és elmarasztalt, ha személyesen jelen van, legottan minden ítéletlevél nélkül, a' fölperesnek vagy ügyészének megkeresésére bírása által elfogathatik, és (a' fentebb mondott rend szerint) őriztethetik 's büntetethetik, nemesi szabadsága *) ellent nem állván.

59. CZÍM.

Mi, és mikor engedtetik meg a' birói levélbe igtatni szokott okszerű mentség?

Továbbá a' birói levélben, mellyet közönségesen birságlevélnek hívnak, azon záradék: „ha magát okokkal nem mentheti“ mindenkor följegyeztetni 's beigtattatni szokott.

1. §. És az ítéletlevelek is, **) mellyek aztán az illy birói levelekből iratnak össze ***) a' nyolczados avagy rövid törvényszak' vége felé ki szoktak adatni, 's a' perlekedők' kezeibe szolgáltatatni; nehogy okszerű mentség

*) I: r. 9. cz.

**) Az eredetiben: „litterae sententiales“, a" Corpus Jurisban: „litteris sententialibus.“

***) A' Corpus Jurisban lévő: „et“ nincs meg az eredetiben.

adván magát elő, a' perlekedők valamellyike, hirtelenkedve 's nyilvánlagosan javaitól elesni, vagy fejével lakolni láttassék.

2. §. A' honnét okszerű 's megengedendő mentesség, midőn a' föl-, vagy alperes avagy ügyésze, hazulról a' nyolczados vagy rövid törvényszékekre elindulván 's eljőni ügyekezvén, elindulta után terhes betegségbe esett; vagy őt tetemes vizáradás akadályozta; vagy lova megbetegedvén, és ő szegénysége miatt más lovat *) nem vásárolhatván, vagy fogadhatván, elkésik; avagy ellenségei, vagy útonállók által elfogatott, kiraboltatott, megsebesített, vagy öletett; 's ezen **) és hasonló esetek akadályozván, és fordulván elő, a' birói vagy ítélleti levelek' kiszolgáltatásának határidejére a' bíró elébe nem érkeztetett 's juthatott: az ilyen méltán kimenetetik 's a' törvénytételek' és ítéletek' terhe alól feloldoztatik.

3. §. Csakhogy a' mentség valószínű bizonyítvánnyal támogatassék, 's ne hamisan, költöten vagy csalárdul előadottnak láttassék.

4. §. Mert különben, hacsak a' törvénytételek' és ítéletek' terhe le nem tétetett 's fizettetett, a' végrehajtás (a' főntebbi módon) ***) bekövetkezik; és a' marasztalt, nemesi szabadsága (mint imént érintetett ****) ellent nem állván, fejével is lakol.

*) Az eredetiben: „equum“, a' Corpus Jurisban: „equorum.“

**) 1723 : 32.

***) II : r. 55. és következő cz.

****) II : r. 58. cz. vége.

60. CZÍM.

A fiak' és leányok' 's atyafiak' részeit az ítélet' végrehajtásakor mimódon kell külön szakasztani?

Azonkívül ezt is meg kell jegyezni, hogy bármely hozott ítéletnek végrehajtásakor mindenkélt előtt akárminő elmarasztalt ember' azon fiainak és leányainak, kik ítélet előtt jöttek világra és származtak, 's a' nemzetség szerinti atyafiaknak, és mind azoknak, kiknek a' marasztalttal osztatlan birtoki jogaik vannak, részeit el kell különíteni *) 's választani; és csupán magának a' marasztaltnak személyét illető rész lesz a' bíró és ellenfél közt (a' föntebbi módon **) elosztandó.

1. §. Az ingó-javakból ugyanis ***) mind a' marasztalt' fiainak és leányainak, mind pedig nejeinek, meg kell részeit, a' bírónak a' végrehajtás végett, kiküldött emberétől kapniok.

2. §. Mert a' fiu apja' vétkei és kihágásai miatt, 's viszont az apa fia' vétségei miatt sem személyében, sem birtoki jogaiban vagy más vagyonaiban el nem szokott ítéltetni. ****)

3. §. Mindazáltal a' birtoki jogokból a' leányok, birtokrészeit csak úgy kaphatják meg, ha azon birtoki jogok a' nő-ágot is világosan és a' leányok' valószínűsége uralmával hebizonyítólág, illetik.

*) 1659: 104.

**) II: r. 56. és követk: cz.

***) I: r. 99. cz.

****) I: r. 79. cz. I. Lajos végz. 19. tcz. Ul. I. 74. tcz. —
Kivétel tétetik 1715: 9. tcz-ben.

4. §. Neje pedig hitbérét és jegyajándékát, mind fiaitól, mind attól ki férje' részeit birandja, a' férj' holtá után magához szerezheti; *) a' mint ezt az első részben is, **) hol a' hitbérek' fizetése tárgyalatott, megjegyezve találod.

61. CZÍM.

A' perközben elhalt atyák' és atyafiak' jogainak becsűjéről.

Továbbá, ha valamelly nemes a' birtoki jogok' elfoglalása, vagy más nagyobb hatalmaskodást (mellyről főbenjáró ítélet, vagy fejváltság szokott hozatni) tárgyzó dolgok miatt valaki által a' királyi törvényszék elébe hívatik, és az ügy' eldöntése előtt e' világból kimúl: akkor ezen elhaltnak fia' vagy atyafia, kire a' birtoki jogok szállanak, és következőleg a' per az ország' szokásánál fogva hárul, szokás szerint nem más teherben és büntetésben marasztaltatik el, mint egyedül az atyai, vagy atyafiúi jószágok' becsűjében; ezenkívül a' törvénytelenül elfoglalt birtoki jogok, a' fölperesnek bíró által visszaadatni, az okozott károk is (ha mennyiségök a' perbehívó levélben részletesen előadatott és meg nem jelenési ítélet hozatott) egyszerűen 's mindenek előtt a' fölperesnek megtéríttetni, végre az elhaltnak megmaradt birtoki jogai a' bíró és fölperes közt elosztatni szoktak.

1. §. Ha mindazáltal a' felek' szóváltásainál fogva hozatott az ítélet: akkor a' károknak eskületételnél fogva kell visszapótoltatniok.

*) II. András 12. Matyás VI. 27. Ul. I: 64.

**) I. r. 103. cz.

62. CZÍM.

Az apa' elítéltetése előtt és után született fiak az apai javakban miképen öröködnék?

Azt se mellőzzük, hogy az apa ellen hozott és végrehajtott ítélet után született fiak, kik akkoron anyjok' méhében még nem is fogantattak, azon apai javakból és jogokból, melyek ítéletnél fogva birói kézre, vagy az ellenfélére, vagy általok más akárkiére jutottak és adattak, semmi részt magoknak nem kapnak, 's azok javukra nem szolgálnak.

1. §. Mindazáltal az ítélet hozatala előtt született és származott fiak, mind saját részöket, mind az apaéit, ha a' biró' és ellenfél' kezéből az apai részeket kiváltani akarják vala, meg szokták kapni, 's megkaphatják mindenkor.

2. §. Holott is tudni kell, hogy a' fiak közül némelyeket foganszottaknak, másokat születetteknek, másokat árvaszülötteknek hívunk. Foganszottaknak hívjuk, kik a' férj' és nő' törvényes elhalásukból az anya' méhében származtak, de még nem születtek. Kiknek természetök az, hogy a' foganszás' idejétől fogva (melyet a' szülés fog kimutatni) a' született és élő fiakkal egyenlő jogokkal birnak.

3. §. Árvaszülöttek pedig, kik az apa' eltakarítása, vagy temetése után törvényes ágyból születnek. És mondom különösen: *) törvényes ágyból, mivel, ha a' születés a' férj' eltakarítása után tíz hónap multával törté-

*) Az eredetiben: „notanter“, a' Corpus Jurisban: „notantur.“

nik vala, akkor azon magzat árvaszülöttnek helyesen 's jogszerűleg nem mondatnék; mert azon elővélemény volna róla, hogy nem az elhunyt férj' ágya- 's magvából, hanem inkább a' nő' fajtalanságából származott légyen.

4. §. És ezek valamennyin, mind a' foganszotlak mind a' születettek és árvaszülöttek, de (mint előbocsátottam) törvényszerint származottak, az apai jogokban egyaránt öröködnék.

63. CZÍM.

Az apa' elítéltetése után született fiú visszaválthatja-e az apai javakat?

De itt kérdésbe jön: vajjon az apa' elítéltetése után született fiú, kinek az apai jogokból (mint fentebb mondatott) semmi részt vennie nem engedtetik, az apai javakat és jogokat, mellyek a' hozott ítéletnél fogva elfoglaltattak, a' bíró', vagy ellenfél, vagy más akárki' kezéből azon javaknak köz becsüje szerint magához válthatja-e?

1. §. Felelet, igen. Minthogy a' vérség *) és apától származás mégis bírja és képviseli az illy javakra és birtoki jogokra nézve azon erőt és hathatóságot, milylen a' szomszédsági és határossági.

2. §. Ha e' szerint a' szomszédoknak és határosonak **) az ítéletnél fogva elfoglalt javak' megváltása

*) Az eredetiben: „sanguis“, a' Corpus. Jurisban: „sagvinis.“

**) Il. r. 56. cz.

(mint fõntebb érintetett) joggal megengedették, tehát az ítélet után született fiúnak is, a' megváltás törvényszerûleg megadatik.

64. CZÍM.

Hátha az apa fiával, vagy minden atyafiak együtt ítéltetnek el?

Mit kell tenni, ha az atya fiával, vagy minden atyafiak együtt ítéltetnek el, és senki közülök a' hozott ítélet' terhe és súlya alól meg nem menekült?

1. §. Feleld: *) hogy a' fejdelem' kegyelmébõl, kire az illetén elfoglalt javaknak tulajdoniséga és öröksége az elítéltek' kihalása után száll és néz, lehet és kell az illy megváltásnak történnie.

2. Továbbá az ollyan magános és egyes személyrõl is, kinek sem fiai, vagy leányai, sem rokonai, kire az illy javak' megváltása törvény szerint nézne, és kiket az illetve, nincsenek, szinte az értendõ.

3. §. Holott is figyelni kell, hogy ha az illetén elfoglalt javak - és birtoki jogoknak szomszédai 's határosai, azokat magokhoz váltják vala: az ítélet után született fiak, avagy a' fiával elítélt apa, 's együtt elítélt atyafiak, vagy az egyes személy, azon szomszédok' és határosok' kezeibõl királyi kegyelem' erejével, azokat magukhoz visszaválthatják; még pedig rövid perfolýamban, tudniillik egyetlen törvénykezési idõszakazon, csupán törvényes megintés' elõbocsátásával.

*) Az eredetiben: „Responde, a' Corpus Jurisban: „Respondeo.“

4. §. És ez a' szomszédok- és határosokról mindig azon esetben értendő, midőn valamely elítéltnek semmi örökösei és osztályos atyjafiai, vagy más törvényes utódai, kikre javainak háramlása nézne, nincsenek. Mert ezek' léteben a' megváltás inkább őket (ha akarják) mint a' szomszédokat illetendi.

65. CZÍM.

Vajjon a' királyi törvényszéken hozott ítélet által, a' Tótországban vagy Erdélyben birt javak is elvesztetnek-e? vagy sem?

Kérdésbe jön továbbá: ha valamely nemes mind ezen Magyar-, mind Tótországban, vagy erdélyi részekben jószágokat és birtoki jogokat birván, nyolczados vagy más törvényszékeken, mellyek Magyar-, vagy Tótországban, vagy Erdélyben tartatnak, nagyobb hatalmaskodásban 's e' miatt főbenjáró, vagy fejeváltási ítéletben marasztaltatott, vajjon mindkét országban 's erdélyi részekben fekvő és birt minden javait, 's birtoki jogait együtt, és egyszerre elveszti-e, vagy csupán azoknak elvesztése értetik, mellyek azon országban, hol az ítélet hozatott, helyezvék?

1. §. Azt kell mondani: ámbár némelly jogászok véleménye szerint az állítatik, hogy az egyedül egy helyen elítélt is, általában akárhol és akármelly országban vagy részekben fekvő javait elveszítné, mindazáltal ezen veleményt tartani nem kell.

2. §. Minthogy minden bíró' hatalma csupáncsak a' törvényhatósága alatti helyekre terjed ki.

3. §. Már pedig bizonyos, hogy a' dalmát-, horvát-, 's tótországi bán, vagy erdélyi vajda, a' Magyar-

országban keblezett megyékben törvényhatósággal nem bir hanem csak a' hivatala alattiakban. És viszont a' királyi törvényszék' többi rendes birái sem avatkozhatnak vagy bocsátkozhatnak más birák' törvényhatóságába. Mert különben semmi különbség nem volna az országok, szintugy mint a' törvényszékek között, melyek elkülönözve, és különböző időben, 's különböző módon szoktak mindenkor tartatni. *)

4. §. Ennél fogva a' bírák' ítélőleveleiben is e' záradék: „ezen Magyarország', vagy : ezen Tótország', vagy: „ezen erdélyi részek' körében“ mindig fel szokott iratni.

5. §. Hanem mégis a' hűtlenség' ügyében és dolgában, csupán egyetlen egy ítélet vagy királyi adomány által is (csak hogy az adomány törvényesen történt legyen) valamennyi jószágok, és minden birtoki jogok akárhol, és az 'ország' szent koronája alatt lévő bármelly országokban és részekben feküdjének, és létezzenek, legott elveszítettnek; minthogy azon koronának, melly ellen a' hűtlenségi vétek elkövettetik, törvényhatósága valamennyi alatta lévő országokra és részekre egyaránt kiterjed.

6. §. Mindazáltal a' végrehajtás, és azon javak' elfoglalása, azon egy bíró által, ki előtt az illy hűtlenségi ítélet hozatott, mindenütt meg nem eshetik; hanem a' törvényhatóságán kívüli javak' foglalását azon bíróra, kinek törvényhatósága alatt vannak, köteles az ügy bírása, levele által átbecsátani. **)

*) Veszd össze Ulászló I. 41. továbbá 1572: 7. 1575: 3. 1659: 87.

**) III. r. 3. cz.

66. CZÍM.

A' hűtlenségi véték miatti ítélet' kimondásáról.

Továbbá a' hűtlenségi dologban és ítéletben *) is, azon módon, és renddel kell, mint a' főbenjáró ítéletben, eljárni.

1. §. Mindazáltal a' hűtlenség a' főbenjáró ítélettől miben különbözzék, az első részben **) hol közönségesen a' királyi adományokról szoltunk, megtalálod.

2. §. Három módon szokott pedig a' hűtlenség elhatároztatni és kimondatni. De azoknak sorát alább ***) a' visszaüzés' rendében határozám előadandónak.

67. CZÍM.

A' kisebb hatalmaskodásokról ; és azon tárgy felől hozandó ítéletekről.

Tudni kell továbbá, hogy némelly ítéletek egyszerűk, mellyek sem főbeli büntetésre, sem fejeváltásra nem czéloznak, hanem csak a' fejeváltás' felét, azaz száz forintot tárgyznak. ****)

1. §. 'S az illy ítéletek urunk Ulászló király' közönséges rendeletének, és végzeményének tartalma szerint *****) mind a' főpap és zászlós és más ország-

*) II. r. 42. I. r. 14. 16. czím.

**) I. r. 16.

***) II. r. 73. 74. 75. és 76. cz.

****) 1608 : 4. koronázás után. 1609 : 29. 1613 : 23. cz.

*****) I. végzemény 55. cz.

nagy urakra, mind a' nemesekre egyaránt tartoznak: és száz forintnál (mint imént mondatott) többre illy hatalmaskodások miatt nem terjednek.

2. §. Ezen felül a' fölperes' panaszlevelében 's keresetében előadott károkat is helyrehozzák 's megtérítik.

3. §. És ezen száz forintnak hasonfele a' birónak, másik része pedig a' fölperesnek jut. De a' károk' megtérítése egyedül a' fölperesi személy' javára háramlík.

4. §. Az illy ítéletek' erejénél fogva pedig (az alább megjegyzendő esettől megválva) személyében egy nemes sem tartóztatathatik le, hanem a' mondott száz forintnyi teherre, és károk' megtérítésére nézve, az alperes ingó javai- 's vagyonaiból, ha vannak; különben pedig birtoki jogaiból tartozik a' bíró a' fölperesnek elégtételt szolgáltatni.

5. §. És az ítéletnek ezen faja alatt foglaltatnak általánosan korunkban minden hatalmaskodások a' főntebb mondottamazon eseteken kívül, melyekből nagyobb ítéletek, ugymint: főbenjárók, és fejeváltságot tárgya-zók származnak és erednek; 's ezért kisebb hatalmas-kodásoknak 's kisebb ítéleteknek szoktak hivatni.

6. §. Jóllehet a' néhai győzhetetlen fejdelem és ur Mátyás királynak, *) az üdvösség' ezer négyszáz nyolcz-van hatodik évében kelt közönséges végzeménye előtt (mellyet urunk Ulászló király is **) ezen részben meg-

*) Mátyás VI: 15. cz.

**) I. végzemény. 55. cz.

erősített) minden világi urak 's nemesek, és birtokosok akármely hatalmaskodásokra nézve közönségesen 's általán fogva, nagyobb hatalmaskodásban, 's annál fogva főbenjáró 's fejtálságheli ítéletekben szoktak marasztaltatni. *)

7. §. Melly dolog hogy nyilvánban megértessék, az erről írott törvényczikkelyt **) szószerint ide igtatam; melly illyképen következik:

8. §. „Továbbá kártételek, 's egyéb kisebb sérelmek, bántalmak és hatalmaskodások iránt indított „pereknél, még ha a' vétkes tulajdon szájával tenne is „a' bíró előtt vallomást, ezen túl senki ne nagyobb hatalmaskodásban hanem csak az okozott károk' megfizetésében, 's a' fölperesnek költségeiben, mellyek „csupán ennek fizetendő; ezen felül az előadott hatalmaskodások miatt, huszonöt nehéz girában, melyek „száz arany-forintot tesznek, 's a' bíró és panaszló közt egyaránt felosztandók, marasztaltassék, 's a' „bíró által fizetésre azonnal szoríttassék.

9. §. „A' nagyobb ügyekben pedig ***) tudniillik: „nemesek' házainak igaz ok nélkül megrohanása; a' birtokok' és tartozásaik' elfoglalása; nemeseknek igaz ok „nélküli letartóztatása; a' nemesek' megverése, sebesítése, 's megölése miatt indítottakban, a' bíró eképen köteles eljárni: hogy, ha a' fölperes a' főnebb „megirt módon és renddel a' maga részére tanúvallást mutat elő, a' dolognak bővebb igazolására, ha a' „felek akarják, az ügyet közös tanúvallatásra ereszse.

*) 1563: 48. 1715: 28. 1723: 30. cz.

**) Ulaszló I. 55. cz.

***) Ulaszló I. 56. cz.

10. §. „Ha pedig a' vádlott, a' tanúvallatást elfogadni vonakodik: akkor a' fölperes, keresetének nagyobb igazolása végett, az országnak eddig e' részben gyakorlott szokása szerint az ellenfél' fejére esküdjék.

11. §. „De csak akkor, ha az ellenfélnek, vagyis vádlottnak azon megyében, hol a' vétségek elkövetettek, saját, személyes és folyvásti lakása vagyon.

12. §. Midőn pedig az illy vádlottnak, az ország' más részeiben, vagy tartományaiban van személyes lakása, 's az illy hatalmaskodások távollétében követettek el, akkor a' tanúvallatási levelek' tartalma szerint ártatlansága végett magát esküvel tisztítandja.

13. §. „Végre cselédei és jobbágysai részéről, jelen czikkely' erejével, az ország' törvénye azt kívánván, törvénytelen és igazság szolgáltatassék.

68. CZÍM.

*Azon ügyről, *) midőn valakit kisebb ítéletnél fogva is le lehet tartóztatni.*

Továbbá, mivel az országban több egytelkes nemesek és más birtokosok is vannak, kik az igazi nemesek' kiváltságával és szabadságával élnek, de restségek és tunyaságok miatt annyira elszegényedtek, hogy nem száz forintot, de száz denárt is bajosan fizethetnek, mind e' mellett roszt tenni meg nem szűnnek: midőn kivált néha több gyermekeik vannak, és gon-

*) Az eredetiben: „de causa in qua“, a' Corpus Jurisban: „de casu in quo“.

dőlják hogy azoknak jogait, vagy részeit el nem veszthetik, 's ha személyökben letartóztattnak is, nem átalják.

1. §. A' honnan már sokaknál szinte szokássá vált, hogy szegénységökhöz biztokban vagyis inkább ez által csábultokban, minthogy nincs mit veszteniök, gyakran a' vagyonosabb- és gazdagabbakon tetemesb törvénytelenégeket elkövetni nem iszonyodnak.

2. §. Tehát kérdésbe jön: ha valamelly perlekedő száz forintot (mint fentebb mondatott) tevő kisebb hatalmáskodásban vagy a' tett és okozott károk' megtérítésében marasztaltatván és terheltetvén, a' bíró' azt látja hogy a' marasztaltnak saját részét illető annyi ingó javai, vagy birtoki jogai nincsenek, hogy ezen száz forinttal és okozott károkkal saját vagyonai és jogai felérnének, *) vajjon az illy ügyben **) az elmarasztalt, személyében a' bíró' által letartóztatathatik -, és a' váltóság- vagy elégtételig fogva tartathatik-e, nemesi szabadsága ellent nem állván?

3. §. Felelet: igen. Mivel a' nemesi szabadság és előjogi kivétel ***) senkit a' fogságtól meg nem szabadít, sem a' büntetéstől és gonosz tettérti lakolástól nem mentesít, sőt inkább kárhoztat; mert az erény, mellyen az igazi nemesség alapul, azt parancsolja ****) hogy mindenki becsületesen éljen és mást ne bántson.

*) Az eredetiben: „res et jura sua compensare possint“ a' Corpus Jurisban: „per res et jura sua possessionaria compensare possit.“

**) Az eredetiben: „causa“, a' Corpus Jurisban: „casu.“

***) A' Corpus Jurisban levő: „ac“, nincs az eredetiben.

****) Az eredetiben: „dicta“, a' Corpus Jurisban: „dicta.“

4. §. Az illy nemeseknek személyes letartóztatása az egész ország' közönséges rendeletével sem ellenkezik, melly tudnillik följegyzi, *) hogy a' nemesek ne fogassanak el, csak ha idézve, és törvényes rendben el marasztalva vannak.

5. §. Ezen esetben tehát az idézés vagy perbehívás, és a' bíró által a' törvényes rendben hozott ítélet után következik maga a' személyes letartóztatás, mellyet azon közönséges rendelet sem tilt. Honnét a' nemes (a' fönt megjegyzett esetben) bírāja vagy ennek erre különösen kiküldött embere által személyében méltán elfogattathatik, és letartóztattathatik. **)

6. §. Az így elfogottat a' bíró tizenöt napig (mint az adósság' dolgában lenni szokott) egyezkedés végett magánál tarthatja; és ha az ezen módon 's azon idő alatt, az ellenféllel megegyezni nem gondoskodott: akkor a' bíró őt ellenfelének kezébe adni, és szolgáltatni köteles.

7. §. Kit az ellenfél mindaddig magánál tarthat, míg mint fogoly vele meg nem egyez, 's őt a' bíróval együtt a' száz forintnyi mondott teherre nézve ki nem elégíti, és az ellenfelének okozott károkat meg nem téríti.

8. §. E' közben pedig a' fölperes őt személyében nem büntetheti, 's nem bánthatja.

9. §. Mindazáltal a' letartóztatott mint a' fölperes' cselédeinek egyike, ennek szolgálni tartozik.

*) Az eredetiben: „notat“, a' Corpus Jurisban: „vetat“.

**) I r. 9. cz. III. r. 28. cím. Mátyás VI: 29. cz. Ulászló. I: 92. cz.

69. CZÍM.

*A' széksértési büntetésről: és a' kisebb ítélet' terhének
fizetéséről.*

Minthogy pedig a' törvényszék' sértése is száz forinttal *) rovatik, tehát hasonló büntetésénél fogva, ezen kisebb ítélet alatt foglaltatik.

1. §. Mindazáltal némelyek azt hívék, hogy mind a' királyi felség' 's akármely megyei ispánok' törvényszéke' megsértésének (melly a' törvényszéken mondott tilos szavak vagy böcstelenítés által szokott elkövetetni) mind ezen kisebb ítéletnek terhét is (melly huszonöt nehéz ezüst girával számíttatik) csupán huszonöt forinttal is le tehetni, és elintézhetni; annál fogva, mert a' királyi felség' törvényszékén, midőn birságok és törvénytételek' terhei fizettetnek, egy egy girát csak egy forintban vagy mostani pénz szerint száz denárban szoktak ározni 's letenni, miként alább, **) hol a' törvénytételek' fizetései tárgyaltnak, világosan elő fog adatni.

2. §. Azonban ezen véleményt tartani nem kell; mert az illy ítéletek' terhének' letétele, és a' birságok' 's törvénytételek' fizetése nagyon különböznek egymástól, 's különböző módon és végből határoztnak; mint kevéssel alább (az imént mondottak szerint) elő fog adatni.

3. §. Igen röviden tehát tudni kell: hogy akár a' királyi felségnek törvényszékén, akár ezen kisebb ítéle-

*) Sigm. VI: 7. Mátyás. VI. 58. Ulászló I. 67. 1635: 89. 1649: 94. 1723: 57.

**) II. r. 86. cím.

teknek végrehajtásakor, vagy végrehajtása után, ha valamelyik perlekedő azok' terhét letenni 's lefizetni akarja, nem másképen csak száz forinttal teheti és róhatja le.

4. §. Mindazáltal ha kész pénze nincs, ingó javak' adásával is (de azoknak igaz értéke szerint) leteheti.

5. §. Másként van a' dolog a' királyi felség' törvényszékének sértéséről, mivel a' marasztalt a' törvényszékből addig ki nem bocsáttatik, míg az illy sértésért valósággal eleget nem tett légyen.

70. CZÍM.

Mi a' patvarság? és hány módon követtetik el? és annak büntetéséről.

Jóllehet a' patvarság' dolga vagy ügye, főbenjáró büntetésre nem czéloz; mivel azonban némileg fejavaltságot tárgyazónak ismertetik, azért az ítéletek' ezen sorában a' patvarságról röviden értekezni helye van.

1. §. Holott tudni kell: hogy a' patvarság valamely pernek, valaki ellen, két szín alatt vagy különböző úton, csalárdul indítása és kezdése. *) Melly jóllehet sok perekben és esetekben a' perlekedők' csalárd fortélyoskodásánál, néha pedig a' közönséges rendeletben kijelentett büntetésnél fogva követtetik el: mindazáltal leginkább három módon történik; melyekről volt értve az előadott határozvány is.

2. §. Elsőben is, midőn valaki ugyanazon dolgot, vagy keresetet, két **) szín alatt, vagy kettős úton sür-

*) Peren kívül is. Mátyás VI. 39.

**) „aut“, nincs az eredetiben.

geti. Mert ha valamelly perlekedő valamelly birtokot zálog cím alatt, és örökiség jogainál fogva is keres, kettős szinnek mondatik, *) ha pedig azonegy dolgot ugyanazon egy cím alatt, de két vagy több bíró előtt sürget: ez kettős útnak mondatik.

3. §. Másodszor: midőn valaki mást negyedjog, vagy hitbér, avagy zálogi vagy más ügy iránt fölment és felold, 's feloldat, és azután az azon ügyre nézve feloldottat, vagy örököseit és utódait ismét perbe fogja; vagy talán az ő holta után, fiai, vagy más törvényes utódai fogják abba. Mihelyest azon dolognál, hihető 's elégséges bizonyítvány mutattathatik elő, az olyan patvarkodás' büntetésébe esik.

4. §. Harmadszor pedig: midőn valamelly ügy törvény' utján bevégeztetik, és másod ízben a' fejdelem' kegyelme, és per-újítási engedelme **) nélkül ismét felélesztetik, akkor mindjárt patvarkodás követtetik el.

5. §. Mellynek erejével a' fő ügy' azaz, azon dolog, melly kerestetett, legyen az akár vár, vagy város, vagy más birtoki jog, akár pénz-összeg, akár hitbér, vagy negyedjog, azonnal örökre elvész; ***) 's azon felül a' patvarkodó ötven díji girában, mellyek két száz arany forintot tesznek, 's két részben a' bírót, harmadikban az alperest illetik, marasztaltatik, és terheltetik szintén azonnal.

*) II. 25. cím. I. r. 82. cím.

**) II. r. 77, 78. III. r. 11

***) II. r. 72. cz.

71. CZÍM.

Nevezetes és figyelemre méltó kérdés a' patvarság' dolgában.

Továbbá a' patvarság' ezen tárgya iránt figyelembe kell venni, hogy gyakran megtörténik, miszerint fejedelmünk valamelly várat, kulcsos várost, mező várost, falut, vagy más illy birtoki jogot, mellynek öröksége, és tulajdonossága nyilván ő reá néz és tartozik, mindazáltal zálog' czíme, vagy más lekötés' neme alatt, ideiglen idegen kéznél van, valamelly szolgáljának örökre ajándékozza és adja, a' ki az illy birtoki jognak uralmát másképen magához nem szerezheti, mint a' lekötésbeli pénzsözvegnek letétele és fizetése által. *)

1. §. Az pedig, kinek kezeiben az ilyen birtoki jog van, noha törvényesen megintetik, pénzét nem másképen szokta fölvenni, és csaknem kényszerítve elfogadni, mint az ez iránt indítandó pernek nyolczados törvényszakaszokra halasztásával; és így perlekedés közben egy év' elforgása igen gyakran következni, és elmulni szokott.

2. §. Bizonyos pedig, hogy az akárkinek örökösen történt királyi adományt egy év' elforgása alatt, törvényes igtatással kell megerősíteni; mert különben erőnélküli marad. **)

3. §. Ha tehát a' fölperes, vagy a' birtoki jogot nyert adományos, magát annak uralmába bevezettette, 's a' törvényes igtatást egy év' elforgása alatt, nehogy

*) I. r. 27.

**) I. r. 4. és 32. cz. II. r. 12.

adománya erőnélküli legyen, maga részére eszközöl-
te, és más oldalról a' törvényes megintést is, az érin-
tett pénz-öszegek felvétele iránt, az évi elforgásnak
akár előtte, akár utána teljesítette: majdan az alperes
azt vitatandja, hogy a' fölperes azonegy dolgot és ügyet
két szín alatt 's két úton keres.

4. §. Szintén ez áll azon birtoki jogokról is, mely-
lyek valamely szerződés, és királyi jóváhagyás erejé-
vel valakire szállanak. Mellyeket mielőtt a' törvényes
utód, kire a' birtoki jogok kellőkép szállottak és há-
rámlottak, kezéhez vehetne, valamely hatalmas úr,
gyakran alacsonyabb sorsú ember is, azokat erőhata-
lommal magának foglalni 's vakmerően követelni szokta.

5. §. És ha az utód ezen szerződés' erejével, melly
feltételesen az adománynak természetével és erejével
bíró, magát az illy javak' és birtoki jogok' uralmába
bevezettette, 's azokba a' mondott évi elforgásig ma-
gát beigtattatta: akkor az elfoglaló, vagy akárki által
ellenmondás tétetvén, az ügy sokára szokott huzódni,
és nyúlni; úgy, hogy egy emberkorban szerencsés vé-
get alig ér.

6. §. Melly, ha elébb is, vagy akkor véget ért;
mindazáltal az időközben bevett haszonból, a' fölperes-
nek semmi kárpótlás vagy elégtétel nem adatik; és sem-
mi megtorlási büntetés a' hatalmaskodások, azaz: azon
jogoknak erőszakos és hatalommal megőrzése miatt az
alperesre nem szabatik, azért minthogy a' per nem ér-
tesítésnél fogva hanem egyszerű perbehívás által (mely-
lyet mi hosszú perfolyamnak hívunk) indítottak mon-
datandik; jóllehet valamely szerződés' erejével indított
pernek éppen azon rövid módon, azon renddel, 's eljárás-

sal *) kell bevégeztetni, mint akármelly kihaltak' magszakadásánál fogva a' királyi felség adományozására szállott javak iránti ügy szokott végeztetni, eldöntetni 's határoztatni.

7. §. Ha pedig a' per a' birtoki jogoknak törvénytelen és erőszakos elfoglalása miatt, a' fölperes által értesítésnél fogva indítatott és kezdetett (a' föntebb mondott igtatás is azon birtoki jogok iránt elébb vagy később végrehajtatván) hasonlóképen az elfoglaló azt vitatandja, hogy a' fölperes két szín alatt 's patvarkodással keresi és követeli az illy birtoki jogokat.

8. §. Az előbocsátottakból tehát ezen kérdés tételik: vajjon az imént előadott per-indítások kettős úton és két szín alatt történvén, patvarsági büntetést okoznak-e? Melly kérdéskére röviden azt kell mondani, hogy: nem.

9. §. Minthogy a' törvénykezés rossz lelkű birtokos ellen van; a' ki miután be nem bizonyíthatja, hogy ő az illy javakat és birtoki jogokat igaz úton tartotta 's birta, ezért a' fölperes ellen sem gördítheti, hogy ő azon jogokban törvénytelenül, két szín alatt, vagy kettős úton háborgattatott. Mivel azon jogok nem az övéi, hanem a' fölpereséi voltak, melyeket a' per' kiemenetelig, csupán erőszakosan birt. Mert nem a' rossz, hanem a' jó lelkű birtokosnak van szabadsága az előbocsátottakat a' perben előhozni.

10. §. Midőn pedig az gördítettnek ellen, hogy a' ki királyi beírás' erejénél fogva bírja az illy javakat,

*) Az eredetiben „modo brevi et ordine processuque,” a' Corpus Jurisban: „modo et ordine processuque brevi.”

jó lelkű birtokosnak tekintendő: ez ugyan igaz azon időközben, melyben pénzének el- és felvételére meg nem intetik. Miután azonban törvényesen megintetett, és pénze' öszvegét fölvenni vonakodott, hanem üres és keresett kifogásokkal az ügyet nyolczados törvényszakaszokra vonszolta, hogy e' közben azon jószágok' haszonvételt szedhesse, *) már nem jó, hanem rossz lelkű birtokosnak tekintetik. És hanemha közönséges végzeményünkben **) az illy uzsoráskodókról (kik megintetvén pénzöket fölvenni vonakodnak) más büntetés volna kifejezve, az illy uzsorást azon javaknak örök becsűjében kellene elmarasztalni és büntetni, midőn kivált, pénze' föl nem vételének a' törvénnyel megegyező okát adni nem tudná.

11. §. Mert különben, ha a' javak' erőszakos elfoglalásának, és azok' ideigleni csalárd megtartásának helye volna, 's ez büntetlenül maradna: valóban igen nehezen, 's nagyon későn juthatna valaki törvényes jogaihoz.

12. §. Ugyanezt kell mondani, és megtartani azon esetben is, midőn valaki valamelly elhunyt, 's örököst nem hagyott embernek javait 's birtoki jogait zálogos, ***) vagy más visszaváltható jogon kezéinél tartja, és az elhunytanak örökbefogadott testvére, és törvényes utódja által törvényesen megkeresetvén és intetvén, azon javakat (pénzének letétele mellett is) kibocsátani nem akarja; és más részről, ugyan azon utód, nehogy az évi lejárás elműljék, részére a' szükséges igta-

*) I: r. 25.

**) Ulászló I: 65.

***) Az eredetiben: „impignoratio“ a' Corpus Jurishan: „impignoratio.“

tást végrehajtotta : hogy tudniillik jogoson, 's törvényesen teljesítheti mind a" megintést, mind az igtatást; semmi patvarkodási büntetés abból nem következvén.

72. CZÍM.

A' nyelvváltságról; 's büntetéséről.

A' nyelvváltság pedig, száz arany forintot tevő huszonöt girával rovatik le. *)

1. §. A' mely a' királyi felségnél vagy más rendes biráknál beadott jogtalan és hamis panasz miatt, **) és gyakran valamelly jóhirű, és tisztességes állapotu ember ellen mondott ocsmány és böcstelen szavaknak miatta a' birák által szabatik.

2. §. Mindazáltal maga a' főkereset, mely iránt a' per indíttatott, az illy jogtalan panasz és előterjesztés miatt, örökre nem veszítettik el; mint a' patvarkodás által (az imént előadottak szerint ***) örökre elveszettnek tartatik.

3. §. Hanem az ügy leszállíttatván, és a' mondott büntetés, két részben a' birónak, egy harmad részben pedig a' perlekedőnek vagy megsértettnek letétetvén és kifizettetvén, ****) azt a' fölperes (ha akarja) törvényes és kellő módon újra kezdheti.

*) 1635: 89. 1649: 94. 1655. 108.

**) Mátyás: VI: 7; V: 13. 1655: 53. 1715: 7. végelőtti §.

***) II. r. 70. czim.

****) I. r. 134. czim.

73. CZÍM.

Mi a' visszaüzés, és ennek módjáról 's büntetéséről.

Minthogy az ítéleteknek és más birói határozatoknak végrehajtásakor, a' marasztaltak és vesztesek által, valamelly erőszakos visszaüzés szokott következni, és elkövetetni, ezért e' helyt a' visszaüzésről valami rövid mondanivaló leszen.

1. §. Holott tudni kell, hogy a' visszaüzés az ügyben győztes félnek a' másik vesztes fél által, a' biró hozta ítélet' végrehajtásátóli erőszakos elűzése. *)

2. §. A' melly visszaüzés ugyan jöllehet a' szó' erejénél fogva nem törvénykezési eljárásnak, hanem inkább ez ellen nyilvánságos akadályozásnak tekintethető; mert más minden peres eljárásnak bevégezte, és keresztül mente, és a' biró által hozott végítélet után, kivont kardnak, vagy akármelly fegyver' nemének mutatasával szokott történni és eszközölni: mivel azonban igen régi szokásból, és hosszas gyakorlatból keletkezett 's közönségessé lett; ezért már törvényünknek, melly ilyetén rég jóváhagyott gyakorlat által hozatott be, némi részeül tekintetik.

3. §. És használandása bármelly pernek végső eldöntése után, egyszer és nem többször **) türetik el.

4. §. A' melly ha megtörtént, hetvenkét forintot tevő egy arany girával, melly két részben a' birónak, a' harmadikban pedig az ügynyertesnek fizetendő, rovatik le. ***)

*) 1729: 33.

**) Ulaszló. I: 57. IV: 19. V: 4. cz.

***) Ha tudniüllik a' visszaüzésnek elegendő oka nem adatik. 1729. 33.

5. §. Másod ízben pedig ha ugyanazon ügyben követetnék el, ebből nyilván hűtlenség' vétke következ-
nék; *) a' mint közönséges végzeményünkben is foglal-
tatik.

74. CZÍM.

*A visszaüzésről alkotott közönséges végzemény' cik-
kelyének **) felvilágosítása.*

De itt ***) figyelembe kell venni, hogy mivel a' visszaüzés' dolga iránt, a' közönséges végzemény' sorá-
ban alkotott cikkelyben ez foglaltatik, miszerint a' visz-
szaüzés meztelen fegyverrel, vagy hüvelyéből kihúzott
kardnak mutatasával történhessék, és a' szomszédoknak
's határosoknak, kik a' hozott ítélet' végrehajtásakor, a'
királyi, vagy nádori és valamelly hiteles helyi embe-
rekkel jelen lesznek, neveik a' visszaüzésről tudósi-
tó levélbe beírassanak.

1. §. Innen némelly perlekedők közt némi kárho-
zatos visszaélés eredett, miképen a' győztes és nyertes
felet, az ítélet' végrehajtásában kard' kihuzásával, vagy
meztelen fegyver' mutatasával nem akarják visszaüzni,
hanem ravaszságot gondolván ki, fa-bottal, vagy vas-buz-
gánynyal, olykor fenyegetések- 's ijesztésekkel, és cso-
port emberekkel üzik vissza, és az ítéletet 's birói
határozatot végrehajtani 's foganatosítani nem engedik.

2. §. Aztán biráik előtt azt adják és hozzák elő,
hogy visszaüzés nem történt, azért mivel meztelen fegy-

*) Ma nincs helye 1807: 11.

**) Ulászló. IV: 19. cz.

***) Az eredetiben levő: „hic“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

ver' mutatása, vagy kard' kihuzása, mint a' végzeményben foglaltatik, a' végrehajtáskor épen nem volt 's nem történt.

3. §. Gyakran a' szomszédok, és határosok ellen is kifogásokat tesznek, hogy ez nem szomszéd, amaz pedig nem határos volna, és több illetén szócsavarásokkal a' jogos törvénytételt felforgatni, és a' törvény' folyamát háborgatni törekcsenek.

4. §. A' honnét tudni kell, hogy magának a' végzeménynek sorában nem találta'tik 's irva nincsen, hogy a' visszaüzésnek másképen megtörténnie nem lehetne vagy nem kellene, csak kihuzott kardnak vagy meztelen fegyvernek mutatásával; de ott csupán az foglaltatik, hogy ne sok emberrel és erőszakos kezekkel, hanem egyedül meztelen fegyverrel, vagy kihuzott kard' mutatásával történhessék a' visszaüzés.

5. §. 'S ez azon okból, minthogy régi időben mind két fél, tudniillik szintugy a' győztes, mint a' marasztalt, valamelly ítéletnek, vagy birói határozatnak végrehajtásakor, sok emberrel, sokszor hadi készüllettel törték 's kegyetlenkedtek egymás ellen, és gyakorta nagy vérontás következett a' felek közt; úgy hogy ha történetesen a' fölperes lön győzedelmes: a' megnyert javak' uralmába helyezte magát; a' marasztalt pedig ha a' fölperest legyőzheté, 's a' végrehajtástól erőhatalommal elűzheté: ezen erőszakos és vakmerő visszaüzés miatt egy arany girában marasztaltatott.

6. §. Tehát hogy ezen romlottság megszüntetessék, határoztatott, hogy nem szükséges sok emberrel és erőszakos kezekkel teljesíteni valamelly végrehajtást, hanem a' kihuzott kardnak pusztá mutatása is, a' visszaüzés' eszközlésére elegendő.

7. §. Ezért akár fegyvernek, vagy kardnak kihuzása, akár botnak vagy buzgánynak mutatása, akár sok ember, vagy csupán fenyegetések és ijesztések által háborítottassék valamelly birói meghagyásnak végrehajtása, 's foganatosítása ne engedessék: az mindig visszaüzsének tekintetik.

8. §. A' szomszédok' és határosok' nevei pedig azért jegyeztettek *) föl, **) hogy a' visszaüzsések' terheiben hamisság vagy csalárdság ne követtessék el. Mert hajdanában minden visszaüzső, vagy visszaüzsést eszközölő, egyenként egy-egy arany girára büntettetett. És gyakorta a' marasztalt és vesztés fél' mind fiainak mind atyjafiainak és neijének 's leányainak nevei a' tudósító levélben felirattak, és így a' visszaüzsés' terhe olly nagyra nőtt, hogy a' főügyet igen szokszor meghaladni, és sokkal felülmulni látszanék.

9. §. Melly visszaélés ugyan korunkban eltöröltetett 's akármennyi legyen a' marasztalt, vagy visszaüzső személy, most egy birói határozat' visszaüzséseért csak egy arany girát fizetnek.

10. §. Mindazáltal a' megnyert birtoknak szomszédai és határosai most is összeveiratnak; nehogy a' király-, vagy nádornak, vagy valamelly bizonyágtevő helynek emberei, ajándék vagy kedvezés által elcsábíttatván és megvesztegettetvén, a' hitökre bizott törvényszerű végrehajtásban, visszaüzsés' megtörténtét (ha nem történt

*) Az eredetiben: „denotabuntur“, a' Corpus Jurisban: „denotabuntur.“

**) Ulászló. IV: 19. 1729: 33.

volna is) állíthassák 's ez által valakit hűtlenség' vétkével kárhoztathassanak. *)

11. §. Ezért illetén vagy hasonló csalárdsággal, és kikeresett alattomosággal, a' törvény' folyama, és birói határozat' végrehajtása nem háboríttathatik; mert szomszédok és közelebbi határosok otthon nem mindig találtnak, 's a' birói végrehajtáson is nem mindenkor lehetnek jelen.

12. §. Ha tehát a' nyertes fél a' megnyert birtoki jog' uralmán kívül taláztatott, elegendő okul szolgál, hogy a' birói meghagyás háborítva van, és visszaüzés miatt valóságos végrehajtás nélkül maradt.

13. §. Ha pedig valamelly perlekedő, a' királyi, vagy nádori és kaptalani, vagy conventbeli embert arról vétke-kesíti, hogy jogtalan és méltatlan tudósítást tett: őket ezért mindig törvénybe idézheti; ez okból mindazáltal azon törvényszerű eljárás ne haborgattassék.

75. CZÍM.

Hogy a' hűtlenségi vétek három módon ítéltetik meg 's mondatik ki.

Figyelembe kell pedig venni, hogy hűtlenségi vétek' esetében nem mindenkor engedtetik visszaüzés. Ugyanis a' hűtlenségi vétek három módon mondatik ki.

1. §. Első módon, fejedelmünk és királyunk által; úgy hogy ha ő királyi felsége az országlakosok közül valakit hűtlenségi vétekben akarna marasztalni, akkor minden egyháznagy és zászlós uraknak, 's egyéb ország-

*) Mat korban lásd 1807 : 11.

lakosoknak bizonyos határidőre egy közönséges országgyűlést és összejövetelt rendel és hirdet; mellyre azt is, ki hűtlenségi vétekkel vádoltatik, ő felsége' parancslevelénél fogva valamelly conventnek, vagy káptalaumnak szóló kézbesítési levél mellett személyesen és nem ügyvéde által kell perbe hívni. *)

2. §. A' ki ha megjelen, és magát kimentheti, jól vagyon; különben ha meg nem jelen, vagy megjelen de magát kimenteni nem tudja, hűtlenség' vétkében és bűnében marasztaltatik; és azután néki sem szabad menedék, sem perújítás a' királyi felség által nem adatik, és következőleg sem ellenmondó tiltakozás, sem erőhatalommal visszaűzés a' hűtlen' javaiba igtatáskor 's azoknak elfoglalásakor meg nem engedtetik; hanem a' királyi adomány e' részben teljesen végrehajtatik.

3. §. Második módon ítéltetik meg a' hűtlenségi vétek másodszori visszaűzésről adott tudósításnál fogva; **) és ezen módnál sem engedtetik visszaűzés, a' melly vétek különben is tudnivalóképen vakmerő visszaűzésből származott és következett. És nem szabad azt harmadszor ismételni, a' mit másodszor is tenni tilalmas.

4. §. Harmadik és utolsó módon hűtlenségi vétek nyilváníttatik és mondatik, az ország' rendes biráinak, olly királyi adományozásból eredő és következő birói határozata és hozott ítélete által, melly szemkivájás, tagcsontkítás, hamis-pénz' verése, vagy hamis levelek' koho-

*) Vesd össze: 1526: 26. 1542: 43, 44. Ma más a' felségsértési per folyama. 1715: 7. 1791: 36.

**) Mai korban lásd 1807: 11.

lása, és más hűtlenségi vétket magukkal hozó illetlen esetek *) miatt történt valaki' részére.

5. §. A' melly birói határozat, minthogy a' vitatási törvényszéken a' feleknek előterjesztései- és válaszólasaiból hozatik és nyilváníttatik; tudniillik egyik a' felek közül a' hűtlenségi véteknek történetét erősítvén, a' másik tagadván: azért az illy ítéletnek, melly a' felek' szóváltásaiból (mint főntebb érintetik) hozatott, vagy talán egyik fél' meg nem jelenésénél fogva mondatott ki, végrehajtásakor az előadott visszaüzés megengedtetik.

6. §. 'S ez azért (valamint különben is főntebb azon okból mondatik behozottnak, és türelik el most is a' visszaüzés) hogy az illy visszaüzésről tudósítás' határnapján vagy idejekor, a' mi csak a' perfolyamban az elmarasztalt és ügyevesztett fél' hanyagsága által rosztul ment végbe, vagy elmulasztatott, a' perújítási kegyelemnél, vagy ügyvéd' visszahuzásánál fogva megújításék és igazíttassék.

7. §. Mert káros és fölötte veszélyes volna, ha tüstént a' felek' szóváltásaiból biró által hozott és kimondott ítélet után, valakit javainak uralmából és békeséges birásából azon ítéletnél fogva ki kellene rekeszteni, 's azokat aztán birtokon kívül kellene keresnie.

8. §. Mert a' biró a' két vagy több félnek ellenvetéseiből és szóváltásaiból, 's többnyire az előtte bemutatott 's benyujtott irományok- és okleveleknek tartalmaiból és foglalataiból köteles ítéletet hozni.

*) Újabb esetei a' hűtlenségnek 1723: 9. cikkben foglaltatnak, 's a' Királyi Tábla' első biráskodása alá tartoznak 1723: 26.

9. §. Bizonyos pedig, hogy a' felek' ügyvédei, szóváltásaikban gyakorta vagy hanyagságból, vagy tudatlanságból, olykor roszindulathból is csalatkoznak és megtévednek.

10. §. Gyakran a' perlekedők' irományai és oklevelei is veszélyeztetnek, és azoknak benyújtása végett kitűzött határnapon elő nem mutattathatnak. A' honnan az ítéletet a' bíró úgy hozza és mondja, mint a' felek' szóváltásai, vagy az irományok' és oklevelek' foglalatjai 's tartalmi kívánják.

11. §. Mire nézve ha a' felek' valamellyike azt látja, hogy maga, vagy ügyvédje, szóváltásaiban megtévedt, vagy a' levelek' beadásában nem járt el, nehogy az illy hiba és tévedés miatt ellene hozott ítélet által javainak uralmából közvetlenül kirekesztessék, erőszakos visszaüztést (melly ámbár a' birói meghagyás' megvetésével, és föl sem vevésével történni, mindazáltal eltűretni szokott) kénytelen használnia; és az illy visszaüztés' okának adására bírāja előtti megjelenés végett neki még egy határidő tűzetik ki.

12. §. Mellyen azután tévedését, vagy fogvatkozását a' fejdelem által adott perújításnak erejével, vagy ügyvéde' szóváltásának visszahuzásával helyrehozni és ha lehet jobbra változtatni köteles.

13. §. Mert a' perújításnak megengedése, és valamelly ügyvédszónak visszahuzása mindig tévedést és hibát előfeltételez, mivel nem szükség perújítást nyerni, vagy az ügyvéd' szóváltását visszahuzni, csak ha előbb az ügyfolyamatban tévedés történte tapasztaltatik.

14. §. Azután pedig, további határidő neki nem adatik 's nem engedtetik, hanem a' hozott ítélet végképen és valósággal végrehajtatik.

15. §. És ha másod ízben is vakmerőképen visszaüzés követtetik el: innen (mint az imént előadatott) örökhütlenségi vétek *) származik.

76. CZÍM.

Vajjon élhet-e az visszaüzéssel, a' ki a' perfolyamatban nem ügyködött?

De minthogy minden odaitélő és ítéleti levélnek végén ezen záradék: „ez 's ez marasztaltnak (megnevezvén azt, ki az ügyben vesztett 's elmarasztaltatott) és másnak akárkinek ellenmondása a' föntebbi okból ellent nem állván“ beiratni és iglattatni, és pedig ezen záradék ellen is a' föntebb mondott visszaüzés következni 's történni szokott.

1. §. Ezért kérdésbe jön: vajjon az, a' ki a' perben nem állott, a' fölperest és nyertes félt, a' hozott ítélet' és ítéletlevelek' végrehajtásától visszaüzheti-e? És úgy látszik, hogy nem, mivel nincs annak joga a' bírói meghagyást háborítani, sem a' pernek 's ügynek nyereségébe, vagy kárvallásába vegyülni 's avatkozni, a' ki annak folyamataiban sem nem nyert, sem nem vesztett.

2. §. Mégis ellenkezőkép megtörténik, hogy a' nyertes fél, az odaitélő és ítéleti levelekkel, olly javak' és birtoki jogok' szinére megyen, mellyek másnak, nem a' vesztett félnek kezei közt vannak, 's talán általa jogos czímmel is biratnak.

3. §. Gyakran a' birtoki jognak egy főtagja mellett, olly javak' elfoglalása is szándékoltatik, mellyek azon tagtól jogos móddal és czímmel, már rég elkülönit-

*) Később hatalmaskodás. 1723: 10. Ma nincs helye. 1807: 11.

tették. Például: egy vár, vagy kastély, vagy mezőváros, minden tartozóságaival, tudniillik az ahoz jogszerűleg tartozó falukkal, pusztákkal, részjóságokkal és birto ki jogokkal együtt, törvény' utján vagy királyi adománynál vagy más czimnél fogva, valaki által szereztetik és kerestetik; melly vártól, kastélytól, vagy mezővárostól, igaz ura és törvényes birtokosa, kinek talán már magva szakadott, egy vagy két falut, vagy valamely pusztát, és földet, még életében pénzen eladott, vagy szolgálatok' teljesítéseért ajándékozott, vagy más cím alatt adott, és az, kinek részére az eladás vagy ajándékozás történt, magát az illetén falukban, vagy pusztában és földben, királyi jóváhagyással és törvényes igtatással is régen megalapította és erősítette.

4. §. Meg lévén tehát a' főtag, tudniillik maga a' vár, vagy kastély, vagy mezővávós, mondott tartozóságaival együtt nyerve, és az, kinek (mint előbocsátatott) az eladás vagy ajándékozás történt, a' perben nem állván (talán azért mivel a' mondott főtag' visszaszerzése *) és fő igtatása idején, az, ki akkor azon főtag' uralmában és birtokában vala, ön maga az illyetén egész visszaszerzésnek és igtatásnak ellenmondott) a' fölperes az előszámlált falukat, vagy pusztát, vagy földet, mellyek a' főtebb mondott módon, már más kezekben vannak, az olyan főtag mellett, mint ennek tartozóságait, maga részére tulajdonítani és foglalni törekszik.

5. §. Innét ezen, és más hasonló esetben is, annak is megengedtetik az érintett visszaüzéssel élnie, ki

*) Az eredetiben: „recaptivationis“, a' Corpus Jurishan: „recuperationis“.

a' perhen nem állott, még pedig azon záradék erejével: „a' fõntebbi okból“. Mellynél fogva az, a' visszaüzés' terhét sem tartozik letenni, ha igazoltatik, hogy a' nyertes fél, az elõadott javak' elfoglalásához kellõ ok nélkül járult.

6. §. Továbbá a' zálogos birtoki jogokról is ugyan azt kell megtartani, hogy ha valamely perlekedõ, valamely birtoki jognak örökségét és tulajdoniságát, maga részére a' törvénykezés' rende szerint megnyeri, és az illy birtoki jog zálogczím alatt idegen kezen van (ha azonban az elzálogosításról hebizonyíttatik, hogy igaz és jogszerû módon, 's nem a' per közben történt) az örökség felõl hozott ítélet' erejével, a' fölperes az így megnyert birtoki jogot, annak kezeibõl, ki azt zálogczímmal bírja, egyenesen el nem foglalhatja, hanem szükség, hogy azon pénz-összeg iránt, mellyért az a' mondott zálogczímmel lekötve van, minél elõbb eleget tegyen; mert különben ha egyenesen elfoglalni ügyekeznek, méltán visszaüzés következhetik.

7. §. És ha pénzének felvételére a' birtoki jog' birtokosa, a' mondott ítélet' és birói határozat' végrehajtásakor késznek ajálkozott: akkor ezen visszaüzés' büntetésével vagy terhével sem sújtoltatik.

8. §. 'S ezt úgy értsd, ha a' pénz-összeg mennyiségérõl, és a' zálogosítás' minõségérõl, úgy szinte valóságáról is ugyanott a' dolog világosságban van.

77. CZÍM.

A' perújításról 's annak módjáról, rendérõl és folyamatáról.

Minthogy a' visszaüzés' megtörténte vagy az ügyedek' hibás szóváltása után, gyakorta perújítást szok-

tak a' fejdelemtől kérni, hogy azon ügyben, melyben valaki vesztett és elmarasztaltatott, azon tévedés, vagy fogyatkozás, mellyről tudja, hogy általa a' perfolyamban terheltetett, ellent nem állván, de ellent nem állván a' bírónak annál fogva hozott ítélete is, ugyan ő ujjonnan vitatkozhasnék, új perbeszédeket, kifogásokat, és ellenvetéseket tehesen, talán be nem adott leveleket előmutathasson, elmulasztott hiányt pótolhasson, elkövetett tévedést helyrehozasson, és általában mindent, mit törvényesnek és igazságosnak, 's ügye' ótalmára és támogatására hasznosnak ösmér, eszközölhessen.

1. §. Tudni kell tehát, hogy illetően perújítás' kegyelmét, ezen kívül minden kellőleg és törvényesen keletkezett kiváltsági leveleknek megerősítését, nem különben valamennyi javak- és birtoki jogoknak új adomány' czime alatti ajándékozását fejedelmünk, uralkodási kellő tiszténél fogva, mindenkinek szokta adni és engedni.

2. §. Azonban új adománynak akkor kell ajándékoztatnia 's akkor van helye, ha jogosan és nem hazugul kéretik, azaz, ha a' javak' felkérője azok' szerzésének napjától, vagy ősei is, azok' uralmában a' felkérés' idejéig benne voltak; mint az első részben *) az új adományról világosabban följegyezve megtalálhatod.

3. §. Továbbá figyelni kell, hogy a' perújítás' formájában indított ügy csak egy törvényes határidőn 's minden más ügyek előtt szokott elvégeztetni 's elintéztetni, nehogy a' birói ítélet és határozás által eldön-

*) I. r. 37. czím.

tött dolog és ügy, annak vége megháborítattván, függőben lenni kényessék.

4. §. Ezen perújítás' rendéről és módjáról, mivel közönséges végzeményünkben *) világosan leiratik, az iránta szerkesztett cikkelyt szóról szóra (mint következik) ide igtattam.

5. §. „Továbbá szoktak némelly országlakosok, „ügyeikben, mellyek ellenök, kiváltképen birtoki do- „logban indítottak, a' törvényes határidőknek és per- „folyamoknak megtartása 's eltelése, továbbá az iromá- „nyoknak 's minden egyéb bizonyító okleveleknek mindkét „résről az ügynek végső eldöntése végetti bemutatása „után, a' pernek utolsó határidőszakában, midőn az „ország' törvényszékének rendes birái 's ítélő mes- „terei, és azon széknék hites közbirái ítéletöket hozták „volna, 's a' felek egyike látná, hogy az illetén ügy- „ben vesztene, vagy megfogyatkoznék, 's az ez iránti „ítéleti levelek vagy már kiadattak, vagy az ítélet' ho- „zatala és kihirdetése után ki kellene adatniok, ügyvé- „deiket visszahuzni 's ügyeiket leszállíttatni, vagy perúji- „tást nyerni, mellynek erejével a' másik felet, az ítéletle- „veleknek végrehajtásától gyakran eltiltanák, hogy így „ezek törvényes jogaiktól megfosztatnának.

6. §. „Ezért határozatott, hogy ennek utána az „illy perlekedők, csak a' pernek folytában, 's míg az „ügy el nem döntetett, **) huzhassák vissza ügyvédeiket „és szállíttathassák le ügyeiket.

7. §. „Perújítást pedig mindig nyerjenek, mikor „akarnak. Mindazáltal ennek erejével a' másik félt a' ho-

*) Ulászló I. 51.

**) Vessd össze II. r. 81. czím.

„zott ítéletnek végrehajtásától, 's ez iránt keletkezendő íté-
 „letleveleknek kivételétől, vagy kiadásától a' rendes bi-
 „rákat, vagy ítélőmestereiket teljességgel el ne tilthassák.

8. §. „Sőt a' nyertes fél is az illetén ítéletlevele-
 „ket, az eképen nyert perújítási levelek ellent nem
 „állván, kellőkép végrehajthatassa; aztán a' perújítást
 „nyerő fél a' mondott ítélet végrehajtása után, ügyét, a'
 „perújítás' erejével, mikor akarja, eszközésbe vehesse és
 „ezt *) megindíthassa.

9. §. „Azon esetben pedig, midőn valamelyik fél,
 „akár birtoki jogok, akár más valamelly ügyek iránt
 „meg nem jelenés miatt, azért mivel talán bizonyos dol-
 „gai végett akadályoztatván, **) meg nem jelenhete,
 „itéletileg bármelly módon elmarasztaltatnék: akkor
 „az ilyen fél, melly eképen ***) meg nem jelenés
 „miatt marasztaltatott le, ****) mind perújítást nyerhes-
 „sen, mind a' rendes birákat és ítélőmestereiket az
 „itéletlevelek' kiadásától, szintén mint az ellenfelet
 „ezen levelek' kivételétől, midőn akarja és teheti, *****)
 „eltilthassa.

10. §. „És hogy minden ügyek, mellyekben a'
 „királyi felségtől perújítások nyertek, az első nyol-
 „czadokon minden más ügyek közül *****) elővétessenek
 „és elítéltesenek. *****)

*) Az eredetiben lévő: „idem“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

**) II: r. 59. cz.

***) Az eredetiben: „sic“, a' Corpus Jurisban: „si.“

****) Lásd a' II: r. 75. címét is.

*****) Az eredetiben lévő: „et poterit“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

*****) Az eredetiben: „inter“, a' Corpus Jurisban: „ante.“

*****) Utlászó I: 52. cz.

78. CZÍM.

Vajjon nyerhet-e perújítást, ki a' perben nem vesztett?

Hanem itt egy megvitatandó kérdéske támad, hasonló azon kérdéshez, melly föntebb, a' visszaüzés' dolgában előadatott.

1. §. Vajjon nyerhet-e az perújítást, a' ki nem ügyködött 's nem állott a' perben? Felelni kell röviden: hogy a' meddig az, ki az ügyet elvesztette, e' világon 's létben van, kivüle senki más perújítási kegyelmet nem nyerhet; *) mert: senkinek sem szabad sarlóját a' más' buzájába éreszteni.

2. §. Mindazáltal a' marasztalt félnek elhaltával **) az, kire az ország' szokása szerint az ügy' folytatása szálland, ennek megnyerésére azonnal teljes szabadsággal fog birni.

79. CZÍM.

Mi az ügyvéd' visszahuzása? és hol kell történnie?

Minthogy a' perújítás' ügyében és dolgában, az ügyvéd' visszahuzása is gyakran következik, azért tudni kell, hogy az ügyvéd' visszahuzása: valamelly ügyvéd' szóváltásának, melly általa az ügyvédrendelőnek ***) akaratja nélkül és értesítésén kívül a' törvényszéken történt, megmásítása, 's annak új szóváltással a' bíró előtt újítása. ****)

*) Visszaüzés' jótékonyosságával azonban élhet. II. r. 76. czím.

**) „decedente“ nincsen ugyan az eredetiben, de az értelem megkívánja; hogy a' Corpus Juris szerint fordíttassék.

***) 1723: 35.

****) 1729: 39. 1807: 8.

1. §. Minden ügyvédi visszahúzásnak pedig, azon bíró előtt, hol a' megmásítandó szóváltás történt, vagy az e' végett ugyanazon bíró által különösen kiküldött embere előtt, szokott és kell megesnie.

2. §. De ha az ügy más bíró elébe küldetett át: akkor azon bíró, vagy ennek embere előtt, kinél az ügy az illy átküldés által folyamatban van, kell az ügyvédi szóváltást visszahúzni.

80. CZÍM.

Az ügyvédi szóváltás mimódon, és milly teherrel másztatik meg?

Figyelembe kell tehát venni, hogy bármely ügyvédi szóváltás' visszahúzásánál, hosszú perfolyamokban, mellyeken tudniillik a' szóváltás után is törvénykezési eljárások szoknak következni, és közbenszóló bírói határozatok 's ítéletek mondatni, csak a' pernek függőben léte alatt 's még mielőtt az ügy végső ítélet által eldöntetnék, kell történnie.

1. §. Az értesítés mellett indított rövid perekben pedig, 's másokban, mellyek szóváltás végett csak egyetlen határidőszakkal bírnak, a' bíró által hozott és kimondott végső ítélet után is bármely peres fél, ügyvédét visszahúzhatja.

2. §. Mert az ügyvéd' visszahúzása (mint fentebb mondatott *) mindig tévedést, vagy fogytakozást előfeltételez; a' melly tévedés és fogytakozás, csak szóváltás-, és ellenvetésben, vagy valamelly kifogásban **) szokott megtörténni.

*) II. r. 79. czím.

**) Az eredetiben levő: „in“ hiányzik, a' Corpus Jurisban.

3. §. És aztán új szóváltás által, az előbbinek visszahuzása után, a' fõntebbi módon meg kell azt újítani 's igazítani; úgy hogy azon napon, mellyen az ítélet és birói határozat mondatik és hozatik, mindenik peres fél, minden teher és czök nélkül; aztán pedig a' nyolczados, vagy rövid törvényszékek' tartása alatt (kivéven csupán a' nyolczados vagy rövid törvényszékek' utolsó napját) mindig kisebb teherrel, tudniillik hat arany forinttal; végre pedig a' nyolczados, vagy rövid törvényszékek eltelvén, nagyobb teherrel, tudniillik díji nehéz ötven girával, mellyek kétszáz arany forintot tesznek, huzhatja vissza ügyvédét.

4. §. A' mondott utolsó napot pedig igazán úgy értsed, ha a' visszahuzó patvarkodva és csalárdul cselekedni merészelne, tudniillik csak a' törvénytételi határidőszakot kerülné ki illy visszahuzási ovattal, 's a' másik félt további perrel boszantaná és terhelné. Mert különben szükséges, hogy azon napon, mellyen ítélet hozatik, huzassék az ügyvéd' szóváltása is vissza.

81. CZÍM.

Az ügyvédi szóváltás két módon szokott visszahúzatni.

Az ügyvédi szóváltás pedig két módon szokott visszahúzatni.

1. §. Elõször a' perfolyamatban, azon ügynek végső befejezése, és eldöntõ ítélet elõtt (jóllehet a' szóváltás megelőzte) tudniillik: ha valaki azt hozná elõ, hogy neki irományai és oklevelei vannak azon ügyrõl, melly miatt az ellenfél által perrel támadtatik meg, 's azok' erejével magát ellenfele meglámadásától védheti;

vagy tagadná, hogy azon tettet, melly miatt perrel háborgattatik, elkövette; vagy talán a' bíró az ügyet, a' felek' szóváltásairól szemügyrevételre, vagy közös tanuvallatásra határozná: hogy más szóváltás történt, mindenki előtt világos.

2. §. Mielőtt azonban a' levél' előmutatására, vagy eskü' letételére, vagy szemügyrevétel' avagy közös tanuvallatás' tartására, a' bíró által kitűzött és szabott törvénytételi határidő eljőne, a' másik fél, melly ügyvédének szóváltása által magát terheltnak vagy terhelendőnek érzi és tudja, a' bírói meghagyásnak ezen határidejét nem várva, ügyvédének szóváltását bírāja, vagy annak a' végett (mint fentebb mondatott *) általa különösen kinevezett embere előtt visszahuzhatja.

3. §. És az illetén visszahuzás, (ambár nagyobb teherrel, tudniillik ötven díji girával) fejdelem' kegyelme nélkül is megtörténhetik.

4. §. Másodszor, a' visszahuzás az eldöntő ítélet' hozatala 's kimondása után történik. És ez csak azon ügyekben, mellyekben mindjárt és közvetlenül a' feleknek első szóváltásából, véghatározat és eldöntő ítélet következik és hozatik.

5. §. A' hol, ha az egyik fél' ügyvéde másképen felesel vala: azon ügyben, jogszerűleg valamelly per keletkezhett volna. 'S ezen eset ritka; melly inkább az értesítés által indított perekben szokott megtörténni.

6. §. A' hommét ezen második módon, akármelly ügyvédi szóváltás' visszahuzásának, a' nyolczados törvényszékeknek, vagy a' rövid törvényszékek' tartásának ha-

*) II: r. 79. cím.

tárideje eltelvén, egyedül a' fejdelem' kegyelme által kell következni - 's történnie.

7. §. De az olly ügyvédnek bevallását, mellynél fogva valamely ügyvéd, rendelőjét, ötven nehéz girákban vagy kevesebben is, akár örök, akár zálogos joggal és czimmal kötelezi, mindig fejdelem' kegyelme nélkül, de nagyobb teherrel lehet visszahuzni.

82. CZÍM.

Hogy az ügy' leszállítása két módon történhetik.

Minthogy az ügyvédi visszahuzás után gyakran az ügy' leszállítása következik:

1. §. Ezért tudni kell, hogy az ügy' leszállítása két módon szokott történni; még pedig: először a' bíró által, mikor tudniillik az ügy' bírása, a' fölperes' keresetét és követelését megolvastván, egyszersmind az onnan következett perbehívást jól megfontolván, a' perbehívólevélben olly hibát vagy tévedést találna, mellynek gátlása miatt az illy keresetlevélnél fogva ítéletet, és bírói határozatot kellőleg nem mondhatni ki.

2. §. Ugymint illyen okból, mivel azon falu, vagy birtok, melly kerestetik, hogy mellyik országmegyében fekszik, följegyezve nincsen; *) pedig **) több faluk vannak azonegy nevűek, mellyek különböző megyékben helyezvék, vagy sokszor azon megyében fekszenek, mindazáltal valamely melléknévvel különböztettetnek meg, és ha a' falu' neve melléknévvel nem fejeztetik ki,

*) II: r. 26. czím.

**) Az eredetiben: „autem“, a' Corpus Jurisban: „enim.“

majdan kétség támad: melyik az, melyet a' fölperes jogszerű sajátjává akar tenni?

3. §. Például: két falut hívnak Nándornak, melyek azon egy megyében helyezvék, egyik azonban közülök melléknév' hozzátételével különböztettetik meg, mivel az egyik Felső vagy Nagy, és a' másik Alsó vagy Kis Nándornak hivatik, mellyeknek egyike enyém, másika pedig téged illet 's a' tiéd.

4. §. Ha tehát a' perbehívás' és kereset' sorában ki nincs jelölve, mellyik kerestetik ezek közül: az ügy bírása el nem határozhatja, mellyike iránt hozassék ítélet? A' honnét az ilyen ügy méltan leszállíttatik és érvénytelenítettik; a' fölperes által (ha akarja) újonnan kezdetendő.

5. §. Azt azonban mindig előfeltételezván, ha a' perbehívott, ön maga vagy törvényes ügyvéde által, az illy fogyatozást vagy tévedést kifogásképen előhozza; mert különben, ha a' panaszlevélre önként felel 's a' keresetnek önmagától enged, semmit ellen nem vetvén: a' bíró magában ellenvető fél 's ítéelő egyszersmind nem lehet, hanem a' felek közt az ügy' érdeme szerint kell ítéletet hoznia.

6. §. Ugyanezt kell mondani, ha valaki hatalmaskodásnál fogva hívatik perbe, és a' keresetben kitett törvényteleniségek és kihágások micsoda időben követettek el, a' keresetlevélben nem nyilváníttatik; *) hogy az illy ügy is leszállíttatik és megsemmisítettik; minthogy a' napnak és időnek kifejezése nélkül alkalmasan sem

*) Az eredetiben levő e' szavak: „et quo tempore mala facinorae in actione posita patrata sunt, in actione non declarabitur“, a' Corpus Jurisban hiányzanak.

a' fölperes nem győzhet, sem az alperes meg nem győzethetik.

7. §. Mert minden ollyatén ügyet és perindítást, melly hatalmaskodások iránt történt és kezdetett, és következőleg az abban nyilvánított' keresetet és követelést is, a' perbehívott vagy igenli, vagy tagadja. Ha igenli: szükség hogy igenlésének okát is adja; mert különben az igenlő vagyis vétkes, ügyét elvesztené.

8. §. De ha tagadja: leginkább azért tagadja, hogy a' szomszédok' és határosok' bizonyágtételével is meg akarja bizonyítani, miszerint a' hatalmaskodások' elkövetésekor nem hogy jelen volt volna, de talán akkor még hazájában sem vala. 'S ezért ha 'az idő a' keresetben különösen ki nincs téve, az alperes nehezen tisztítkozhatik.

9. §. Azt mindazáltal figyelembe kell venni és elmébe nyomni, hogy a' hatalmaskodások iránt kiadott perbehívások, és az azokban föltett keresetek, különböző záradékokkal szoktak nyilváníttatni. Mert néha, 's főképen (midőn a' kereset a' főszemélyre vitetik) ezen záradék iratik: „hogy ez 's ez, (magához ez 's ez szolgálait és jobbágysait vevén) házamra törve ezt 's ezt tette.“

10. §. Néha pedig a' perbehívásba ezen záradék iratik: „ez 's ez embereit, ez 's ez falumra, vagy birtokomra küldvén, és oda rendelvén, ott jobbágysaimnak ennyi 's ennyi kárt tett és okozott.“

11. §. Gyakran pedig a' perbehívás ezen záradékkal határoztatik: „ennek 's ennek meghagyása- és parancsából, ez 's ez szolgálai és jobbágysai, ez 's ez helyen találtató vagy lévő ez 's ez szolgálmat kegyetlenül és keményen megverték, és illetén 'stb.

12. §. A' honnan a' mondott záradékok' kitételét mindig figyelembe 's tekintetbe kell venni. Mert más, valakit maga mellé venni, más, valakit oda rendelni, más, valakinek valamit meghagyni és parancsolni.

13. §. Mert a' maga mellé vétel, mindig személyes részvevést kíván.

14. §. A' küldés és rendelés, jelenlétet kíván, hogy jelen legyen az, a' ki küld és küldetik. Jóllehet a' küldés távolról is történhetik, a' szolgákra vitetvén, de nem a' jobbágyokra, kik közel laknak; hanemha talán a' jobbágyok szolgák által küldetnének. 'S ez is nem történetes hanem elhatározott, és véghezvitel végett gonoszúl eleve eltökélett esetben.

15. §. A' parancsolás pedig és küldés, a' távollétet is befoglalja. Mert valaki (ha távol vidékre ment is) honn lévő szolgálainak és jobbágyainak, mielőtt elmenne és elútazna, ennek 's ennek elkövetését meghagyhatja.

16. §. Mire nézve a' küldésben és meghagyásban, az elkövetett dolognak módját és sorát, 's a' történetes, és nem történetes, vagy nem elhatározott *) esetet kell figyelembe venni.

17. §. Mert történetes esetben, ugymint, ha jobbágyom' nagyobb és apróbb marháit, a' rétről, vagy vetésről kártétel miatt valaki elhajtja, **) 's udvarába vagy

*) Az eredetiben: „et non contingens vel non deliberatus“, a' Corpus Jurisban: „vel non contingens sed deliberatus.“

**) Az eredetiben az igezők mutató mód' jelenjében vannak a' foglalomód félmultja helyett p. o. „abiguntur, includuntur“, „abigerentur, includerentur“ helyett.

ólába zárja, hogy addig ki ne eresztessenek, még az okozott kárért elég nem tétetik; szolgálom, vagy jobbágyim pedig, vakmerőképen, azon, vagy következő napon, az illy marhákat erőszakosan ki- és visszaviszik; vagy jobbágyom, avagy szolgálom korcsmában a' több ivókkal összekoczkodván, mást megsebesít, vagy talán gyilkosságot követ el 's ezért ott letartóztatatik, de más szolgálom vagy jobbágyaim által; azon, vagy más nap erőhatalommal kiszabadíttatik: a' küldést és meghagyást meg kell fontolni és hányni vetni.

18. §. Mert ha én akkor távol és messze részeken vagyok, bizonyos hogy nem küldhetek, vagy parancsolhatok; kinek tudniillik ezen történetes esetről illy hirtelen tudomásomra semmi nem juthatott.

19. §. Ha pedig azt mondod, hogy cseledémnek, és jobbágyaimnak jöhető esetre rég meghagytam, hogy ha valamikor illy eset fordulna elő, ezt 's ezt tegyék: az eset ugyan (megvallom) a' meghagyásban történhetik, de nem a' valahova rendelésben. Mi (minthogy a' jövő történetes dolgokról nincs határozott valóság) meg nem engedhető. Mert különben is, ha az illy eset megengedhetőnek tartatik (föltéven a' meghagyónak első szándékát) nem a' marhák' erőszakos kivitele, vagy a' gyilkos' kiszabadítása, hanem inkább a' gyilkosság és kártétel leszen tekintetbe veendő és megtérítendő.

20. §. Nem történetes eset van és értetik, mikor valamelly tettnek elkövetése elhatározottan, és eltökéltt gonosz szándékból hagyatik meg; millyen: a' házakra törés, erdővágás, falurablás, és hasonló erőszakos cselekmények, mellyek valamelly hatalmas embernek távol vidékre, vagy külföldökre menetele után, száz

's több napok múlva is elkövethetők 's véghez vihetők, ha elebb meghagyta, hogy az távollétében megtétessék, 's végrehajtassék.

21. §. Az érintett záradékoknak megkülönböztetései pedig nem azért irattak, hogy a' perlekedőknek a' patvarkodásra ut nyiljék, hanem inkább, hogy az ügynek jogos vagy jogtalan indítása kiviláguljon. Mert valamint a' jogos kereset mindig védendő: úgy a' jogtalan és patvarkodó követelés meg nem engedendő.

2. §. Második módon az ügy' leszállítása vagy letétele történik a' fölperes által hat könnyű gira terhével, melyek hat arany forintot tesznek, 's két részben a' bírónak (ki előtt a' per indíttatott) harmad részben pedig a' perbehívottnak fizetendők; midőn tudniillik a' fölperes azt látja, hogy keresete és követelése, ön hanyagságából, vagy az író' hibájából, vagy akár-melly tévedés' közbejöttéből, rosszúl, és nem kellőkép van szerkesztve és kijelentve, és úgy gondolja hogy inkább árt, mint használ neki: mielőtt ezen ügy vizsgálat alá jőne, maga vagy ügyvéde által azt, a' mondott teherrel és czökkel önként leteszi, megszünteti és leszállíttatja.

83. CZÍM.

Mimódon kell az ügynek az ítélet' hozatala előtt; és mimódon az után leszállíttatnia.

Az ügynek leszállítása pedig, az ítéletnek bíró által hozatala előtt mindig szabadon történhetik és tétethetik; de az ítéletnek hozatala és kimondása után, a' leszállításnak nincsen helye.

1. §. A' hozott és kimondott ítélet alatt pedig értsd a' végsőt és eldöntőt, nem pedig a' közbülsőt, melyet az egyházi törvénytudók közbenszólónak neveznek.

2. §. Mivel az ilyen közbülső ítélet után, az ügy' leszállítása gyakran helyén van, 's megengedendőnek tartatik; de nem mindig.

3. §. Mert ha valamely ügy a' bíró által a' felek' szóváltásaiból, közös tanuvallatásra, vagy szemügyrevételre, avagy irományok 's oklevelek' beadására bocsáttatott: akkor, ezen közbülső birói határozat és ítélet ellent nem állván, az ügy az illy közös tanuvallatás', vagy szemügyrevétel', avagy irományok és oklevelek' beadásárolí tudósítás megvitatásakor is, ha szinte a' leveleket mindkét fél a' bírónál már előmutatta volna is, mindazáltal a' tanubizonyságok', vagy oklevelek' nyomán hozandó eldöntő ítélet' kimondása előtt, a' fölperes *) a' mondott hat girás teherrel ügyét mindig leteheti.

4. §. Mondám azonban megjegyzőleg: „nem mindig;“ mert azon esetben, midőn valaki valamely birtoki jogok' elfoglalása iránt, az ellenfél által bírója elébe hivatik, és a' perbehívott azt feleli, hogy ő azon időben, mellyben a' fölperes mondja, nem foglalta el azokat, hanem hogy ő elébb is békével azon birtoki jogok' uralmában volt, vagy azon dolog iránt már ő régen feloldatott és mentesített, és ezt igen érvényes levelek' előmutatásával bebizonyítja; eljövén pedig a' bíró által a' levelek' bemutatása és beadása végett kitűzött ha-

*) Vess össze: 1729: 40. cz.

táridő, és az alperes valamely akadály' közbejötté miatt az azon határidőben megjelenni, 's a' beadás végett meghagyott leveleket *) előmutatni nem tudván, ellene meg nem jelenése miatt (azért, mivel ezen levelek' beadását elmulasztotta és vesztes lön) a' bíró által főbenjáró, vagy fejkaltsági ítélet mondatott, és talán kellőleg végre is hajtatott, 's végrehajtásakor erőszakos visszaüzés következett, vagy perújítási egyzsersmind eltiltó levél által (az ország' régi szokása és közönséges végzeményünk' tartalma szerint is) a' végrehajtástól eltiltatott; és továbbá az illy végrehajtás-, vagy eltiltásról tudositvány megvizsgálása és vitatása határidején, a' fölperes, a' visszaüzésnek, vagy csupán ítéletleveleknek, és birsági törvénytételeknek terhét, melly részére esik, az alperestől 's marasztalttól el, és fölvette; 's miután a' marasztalt, azon leveleket, mellyek' beadását a' bíró meghagyta, de a' mellyeknek előbbi bemutatása elmulasztatott, a' bírónál előmutatta; mellyeknek erejével a' fölperes érezvén, hogy az alperes ellenében patvarságban, vagy nyelvváltságban, avagy más teherben marasztaltatik le; mielőtt még a' patvarsági, vagy nyelvváltsági ítélet a' bíró által kimondatnék, a' fölperes a' szokott hat girás teherrel ügyét letenni, és leszállíttatni akarná: akkor ezen esetben még az eldöntő ítélet' hozatala és kimondása előtt is az ügy' letételének helye nincsen. **)

5. §. Mivel a' fölperes az alperesnek meg nem jelenése miatt mondott ítéletről azt vélte, hogy eldöntő

*) A' Corpus Jurisban: lévő: „et“ nincs az eredetiben.

**) 1729: 40. cz.

ítélet' erejével birand, mihelyest a' visszaüzésnek, vagy ítéletlevélnek és törvénytételnek terhét fölvette, 's ez által az ellenfelet jogtalanul károsította. Mert a' ravaszág- és csalárdságnak senkit sem kell védenie. És a' több hasonló esetekről is ugyanazt kell érteni.

6. §. Mindazáltal a' mi időnkben nem csak az előadott, hanem több más módokon is; az ügyvédeknek sok és különféle (de üres) kifogásai, felelőlései és ellenvetései miatt is szoktak az ügyek leszállíttatni és elenyésztettetni.

7. §. Mellyekről mihelyt a' bírák átlátták, hogy a' joggal és igazsággal ellenkeznek, azokat megengedniök, és azokban megegyezniök nem kell; nehogy a' kik teszik és elnézik, egyaránt bűnhődjenek.

8. §. Mert ez két élű kard, melly az árvák, özvegyek és más nyomorú személyek' szivét átszurta. Ez fájdalom, melly az elnyomottak' lelkét a' legmélyebben áthatotta. Ez továbbá *) tör, melly sokakat örök károhozat' örvényébe buktatott: tudniillik az ügyeknek sokféle jogtalan leszállítása; mellyet mint bűn' táplálékát mindenha kerülni kell.

9. §. Mert emlékezem reá, hogy egy betű' hiánya miatt, és gyakran egyetlen mondat' kihagyásánál fogva, az egész ügyet, az ügyvéd, kikeresett ellenvetés és szóváltás által (a' bíró' megegyeztével) felforgatta 's leszállította.

*) Az eredetiben: „deinde“: a' Corpus Jurisban: „denique.“

84. CZÍM.

Azokról, kik a' más' ügyébe avatkoznak, mit kell mondani?

Minthogy sokan szoktak a' két félnek ügyeibe és pereibe; kivált az ügyek' utolsó szakaszában, midőn már mindkét fél által az ügyek' érdemét tárgyzó levelek és kiváltságok a' bíró előtt előmutattatván 's beadatván, véghatározatnak kellene következni, 's eldöntő ítéletnek hozatni és mondatni, harmadik, sokszor negyedik részről is beavatkozni és elegyedni.

1. §. Tehát tudni kell, hogy midőn az ügy, birtoki jogok' öröksége, és örökvolta iránt forog, eldöntő ítélet' hozatala előtt, bárki akarja, és tudja, hogy ötten azon birtoki jogok, vagy örök-, vagy zálog-, vagy akármiczimenilletik (a' fölperes által az illy ügyfolyamban kiadott, 's a' perbe avatkozó' részére eső költségeknek megtérítésével) a' perbe avatkozni és elegyedni szabad hatalmában áll.

2. §. Mindazáltal az alperes, az illy beavatkozó ellenében, külön a' fölperestől, irományokat és okleveleket tüstént és azonnal előmutatni nem tartozik.

3. §. Leginkább, ha valaki újonnan nyert királyi jog' neve és czíme alatt azon birtoki jogokat magának kívánná tulajdonítani; mert az illyen királyi jog' keresésére, az ügybe avatkozonak, a' bíró az olly perben szokott törvényfolyást megadni és rendelni köteles. *)

4. §. Azonban a' perbeavatkozó származási rendét, ha ezt az alperes tagadná, **) tüstént bebizonyítani tartozik. ***)

*) I. r. 31. czím.

**) A' fölperes negyed ízig nem tagadhatja. I. r. 39. czím.

***) I. r. 47. czím. értelmében.

5. §. Mivel, ha bár csak azon határidőszakban avatkozott is a' perbe: mégis az által azonnal fölperessé tette magát; a' fölperesnek pedig mindenkor készen kell lennie.

6. §. Különben azon ügybe lépéstől, 's annak folytatásától elesettnek tekintetik, 's azt más perben kellek keresnie.

7. §. De ha származási rendjét behizonyítja, vagy azt talán az alperes kétségbe sem hozza, mindazáltal a' perben azt mondja, hogy ő ellene is mentesítő vagy más levelei volnának: a' föl- és alperes közt ugyan a' bemutatott leveleknek tartalma és foglalata szerint törvényt lehet tenni és szolgáltatni.

8. §. Azonban a' beavatkozó ellen beadandó leveleknek előmutatása végett a' bíró egyetlen határidőt tartozik adni és kitűzni.

9. §. Figyelembe kell pedig venni, hogy azon ügybe, melly birtoki jogok' elzálogítása, vagy foglalása iránt vitattatik és folytattatik, senkinek, ki az illy birtoki jogok' örökségét igénylené magának megnyerni, a' perbe avatkoznia tehetségében nem áll.

10. §. Mert a' joggal és igazsággal nem látszik megegyezőnek, hogy az, ki birtoki jogait okszerű szükség kényszerítvén, másnak zálogczím alatt ideiglen lekötelezte, perlekedés közben azoknak uralmából más által, kivel e' részben semmi közössége nem volt, örökre kirekesztessék; vagy azon birtok, melly valakinek kezéből erőszakosan foglaltatott el, 's ennek elfoglaltatása miatt indított perben, ne annak kezébe adassék bírárs végett, honnan elfoglaltatott, hanem máséba.

85. CZÍM.

Vajjon, ha a' fölperes a' pertől'eláll, a' beavatkozó eljárhat-e abban?

De minthogy sokszor meg szokott esni, hogy a' bíró által a' két fél közt támadt ügy, vitatás végett már felvételvé, 's gyakorta mindkét fél által a' kiváltság-levelek, 's bizonyítványok elő is mutattatván, mielőtt a' felek közt végső és eldöntő ítélet mondatnék, midőn már valaki harmadik vagy negyedik részről azon ügybe avatkozott volna, a' fő perlekedők, ugymint föl-, és alperes, vagy önként, vagy más rokonaiknak és barátaiknak tanácsából, jó szerével békére 's egyességre lépnek; azon ügynek és további folytatásának egészen véget vetvén.

1. §. A' honnét kérdésbe jön: vajjon azon perbe avatkozó és elegyedő, tovább is azon ügyben az alperes ellen (a' fölperessel kötött és megállapított főntebbi béke 's egyesség akadályt nem tévén) törvénykezhetik-e; 's az alperes az ő keresetére felelni, 's leveleket előmutatni tartozik-e; vagy a' fölperes ellen az alperes által talán már beadott levelek' tartalmából kaphat-e törvénytételt 's igazságot, és végső ítéletet?

2. §. Felelni kell, hogy ha a' mondott béke, és egyesség a' két fő perlekedők ugymint a' föl- és alperes között a' bíró által hozandó eldöntő ítélet előtt (ha mindjárt leveleit már mindkét fél előmutatta is) történt és kötött, a' perbe avatkozó és elegyedő többé abban nem törvénykezhetik; *) az alperes sem tartozik azon ügyben továbbad ő ellene felelni.

*) Kivévé a' csalárdságot II. r. 83. czím.

3. §. Minthogy elbomolván az alap, tudniillik a' főfelperes, egyéb rajta lévő épületnek is el kell bomlani.

4. §. Azonban, ha a' béke és egyesség *) a' valamennyi felek, ugymint fölperes, alperes, és beavatkozó közt hozott és mondott ítélet után kötötett és történt; midőn már a' peres birtoki jogokból a' beavatkozónak is illő rész, vagy hitbér, avagy negyedjog, vagy talán zálogjog ítéltetett volt oda; vagy legalább az oklevelek' előmutatása vala a' alperesnek az avatkozó ellenében oda ítélve: akkor bár a' fő felperes a' pertől eláll, 's a' per' további folytatásáról lemond, mindazáltal a' perbe avatkozó és elegyedő a' birói meghagyás és határozat szerint azon ügyben törvénykezhetik.

86. CZÍM.

A' perfolyamban összegyűlt birságokat mimódon kell behajtani?

Minthogy a' hosszú perfolyammal végeztetni szokott ügyek' befejeztével, a' törvénytételek' minden terheit, vagyis azon perfolyamokban összegyűlt és összegyűlni szokott törvényes czököket (mellyek köz szóval birságoknak hivatnak) behajtani szokás:

1. §. Tehát tudni kell, hogy ha az alperes, a' mindenik perben ellene összegyűlt törvényes terheket, a' per' végeztével bírása előtt kész pénzben letenni és kifizetni akarja vala, akkor egy-egy girát egy forinttal letéphet és megtéríthet. **)

*) Vess össze Lajos I: 24. 'Sigmund VI: 5. Albert: 31. Mátyás VI: 5. Ulászló I: 68. és II: 13. cz.

**) Vess össze: II. r. 69. czím.

2. §. 'S ezen terheknek és birságoknak két része, mindig a' birót illeti, 's harmad része a' fölperesnek marad. *)

3. §. Midőn pedig bírāja előtt 'azokat letenni nem akarja, vagy nem tudja; azonban a' birót kérte és intette, hogy emberét küldje el, ki előtt javaiból és birtoki jogaiból, azoknak elfoglalása által, az iránta szokott módon történendő birói foglalást nem várván, a' törvénytételek' **) illetén terheire nézve eleget fogna tétetni: akkor egy-egy girát két forinttal lehet letenni és kifizetni.

4. §. Ha mindazáltal ***) semmi megintés nem történt, és semmi elégtétel a' javak' elfoglalása által nem szolgáltatott, hanem az ügy minden terheivel együtt egyszerűen birói foglalás alá bocsáttatott: akkor nem másképen, mint egy-egy girát, négy forintra ározva, tartozik az alperes beszámítani és letenni.

5. §. Mellyek iránt, elsőben a' marasztaltnak ingó javaiból, ha találtathatók; különben pedig birtoki jogaiból kell elégtételt venni.

6. §. Miképen, 's milly renddel szoktak pedig a' perfolyamokban, az ilyen birságok vagy törvénytételi terhek akárki ellen összegyűlni, hosszas beszéddel leírni szükségesnek nem tartom; azért mivel azon hosszú perfolyam, mellyben a' régieknek és elődinknek szokása szerint, a' birságok és törvénytételek gyakran

*) Ulászló: II. 12. Zsigmond VI: 3. Mátyás VI: 52. 69.
Ulászló: I: 66. cz.

**) Az eredetiben: „judiciorum“, a' Corpus Jurisban: „judiciorum“.

***) Az eredetiben: „tamen“, a' Corpus Jurisban: „autem.“

megkettőztetni, gyakran kettőzött kettőzettel is egyik törvényszakasról a' másikra halasztatni szoktak, közönséges végzeményünk által eltöröltetett és enyésztetett.

7. §. Mert a' maiak' törvénye és szokása szerint, mind azon ügyeket, melyek hajdan hosszú perfolýamban szoktak elvégeztetni, négy nyolczados törvényszakaszon kell elhatározni és végezni; melyekben a' birságok csak egyszerűleg gyűlnek, és csupán a' harmadik perbehívásban, mely az egyszerű megintésből vagy idézésből származandik, kettőztetnek.

8. §. Ugyanis az első nyolczados törvényszakaszon, ha az alperes meg nem jelent, három girányi birságban *) marasztaltatik és terheltetik; és a' fölperes által mind azon giráknak megfizetésére, mind magának az ügynek folytatására, ismét perbe hivatik. 'S ezen perbehívás másodiknak neveztetik.

9. §. A' honnét, ha a' második törvényszakaszon az alperes meg nem jelen, akkor azon másodszori meg nem jelenésért újlag három girányi birságban, és az előbbeni három girának meg nem fizetése miatt, azoknak kettőzetében marasztaltatik.

10. §. Az egyszerű birtokbeli igtatásban, vagy határjárásban pedig, a' birságok mindig egyszerűleg folynak.

11. §. Rövid perfolýamban is, a' perbehívott hasonlókép három girában magáért, és ha jobbgái-, vagy nemetlen cselédeinek előállításáért beigtattatik, akkor az egyeseknek elő nem állításaért, egyenkénti girákban azaz, mindenikért egy-egy girában; a' fölperes pedig, ha meg nem jelent, hat girát tevő királyi birságban szokott lemarasztaltatni.

*) Az eredetiben levő: „in“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

12. §. És az illetén törvénytételeknek, és birságoknak fizetésében, mindenik girát egy forinttal vagy száz denárral lehet a' törvényszéken az ügy' bírāja előtt (a' föntebbi módon) letenni és fizetni. *)

13. §. De ha birói foglalásra bocsáttatott, akkor minden egyes gira négy forinttal, vagy négy száz denárral leszen lerovandó.

14. §. Ha mindazáltal az alperes akarja, és ingó javakkal bőven bír vala, a' törvényes terheket, a' bírónak és ellenfélnek, azon módon, mint az ingó javak' becsüjének sorában, az első rész' vége felé **) leiratott, fizetnie szabadságában áll.

*) Ulászló I: 99. Mátyás: VI: 52. cz.

**) Tudniillik 133. czím.

HARMADIK RÉSZ.

1. CZÍM.

Nemes Magyarország' jogainak és szokásainak harmadik részéről általában.

Elvégezvén Isten' segedelmével föntebb a' királyi törvényszék' pereit, és ítéleteinek nemeit 's különféleségeit; hátra van most, e' munka' harmadik és utolsó részében azon királyi törvényszék elébe főlebbvitel' útján viendő 's küldendő perek' és ügyek' soráról értekezni.

1. §. És következőleg, ezen Magyarország' szent koronájának rég alávetett 's vele egyesült Dalmát-, Horvát- és Tót-országoknak, valamint Erdélynek, törvényüinktől kevéssé eltérő 's különböző szokásairól; melyekből igen sok pert szoktak ezeknek végső eldöntése után, az említett királyi törvényszék elébe érettebb áttekintés és világosb megvisgálás végett felküldeni.

2. §. Valamint a' szabad városok' törvényeiről.

3. §. És jobbágyaink 's parasztjaink' részére szokott törvényszolgáltatás' módjáról; mint a' következő czimekben kitetszeni fog.

2. CZÍM.

Hozhat-e magától minden nép vagy vármegye határozatokat?

Mivel az előbb mondott Dalmát-, Horvát-, Tót- és Erdély országoknak régóta jóváhagyott törvényei 'sszokásai bizonyos szakaszokban és czikkelyekben, hazánknak, tudniillik ezen Magyarországnak törvényeitől és szokásaitól különbözni, némelly vármegyék is eltérve és külön más vármegyéktől, sőt magától a' királyi törvényszéktől is, valahogyan behozott bizonyos szokásokat törvény gyanánt követni látszanak:

1. §. Azért kérdés, vajjon hozhat-e minden nép, *) vagy vármegye, vagy bármelly város magától és külön határozatokat? Felelet: hogy semmi olly nép, semmi közönség, melly nem bir saját törvényhatósággal, hanem másnak urasága alatt van, nem hozhat határozatokat, hanemha előljárója' megegyeztével; ezt is olly esetekben, mellyek az isteni 's emberi törvényeket meg nem sértik; úgy hogy azon határozatok valami jogtalanságot, valami kárhozatotst magukban ne foglaljanak, és mások' jogainak világos ártalmára és sérelmére ne legyenek.

2. §. Innen, ámbár a' dalmaták, horvátok, tótok és erdélyiek a' díjak és bírságok' fizetésében és más bizonyos ügyfolyamatokban, és törvényszakaszok' megtartásában (mint alább világosabban fog előadatni, **) más és más, a' mienktől nagyon különböző szokást követnek,

*) II: 4.

**) III: 3, 4.

valamint szabad is követniök és használniok, és maguk közt jelenleg is azokhoz hasonló valamit, a' fejdelem' megegyeztével határozhatnak és rendelhetnek: azonban e' Magyarország' közönséges határozatai 's végzeményei és az ország' rendes birái által jószágok és birtoki jogok iránt a' királyi törvényszéken tartatni szokott törvénytételek 's hozatni szokott birói ítéletek ellen, még sem határozhatnak semmit, hatalmok sinca valamit rendelni.

3. §. És ennek bizonyságául és jeléül, minden birtoki jog iránt köztük támasztott pert, a' pernek ottani bevégezte után, a' királyi törvényszékre, mint tudniillik főlebbkérdési helyre fel szoktak józanabb és érettebb áttekintés, vizsgálás és meghányás végett küldeni.

4. §. Hol akármit ítélnék és végeznek, az lesz mindenkor helyes és érvényes; a' bán vagy vajda' ítélete ellent nem állván.

5. §. Szintűgy különféle vármegyékben is, a' szántóföldek, rétek, erdők és folyamok' őrzése, vagy malmok' állapotja 's jövedelme, és más hasonló tárgyak, sőt a' törvényszakaszoknak 's pereknek megtartása iránt is, hogy tudniillik itt rövidebb, ott hosszabb perrel végeztessék el a' megye' törvényszékén, megyei ispán előtt indított ügy; maguk közti józan tanácskozás után sokféle rendeleket hozhatnak és tehetnek ugyan: azonban az egész ország' közönséges végzeménye, és a' királyi törvényszék régi 's jóváhagyott szokása, melyet (miként mondaték) törvénytételeiben szokott követni, soha meg nem sértethetik és csonkíthatatik.

6. §. És eféle határozataik egyedül köztük és körükben érvényesek és kötelezők. A' vidéki és más megyebeli nemesekre pedig, kiknek azok' keblében jószágaik és birtoki jogaik nincsenek, nem terjednek.

7. §. És illy módon, a' szabad városok is, nem különben kereskedők és kalmárok, szabók, szűcsök, vargák, tímárok és más mesteremberek saját czéhökben és maguk között hozhatnak határozatokat a' fejdelem' megegyezése' hozzájárultával; csak hogy az eféle határozatok igazságosak és tisztességesek legyenek, másoknak és mások szabadságainak és jogainak kárt és sérelmet ne okozzanak. Mellyek, miként mondaték, egyedül közöttük érvényesek és maradandók.

8. §. Eféle rendeleteket és határozatokat pedig a' nép' többségével 's józanabb részével kell hozni és megállapítani; mert különben nem nevezetnének nép' vagy község' határozatainak. Ha pedig a' nép két részre oszolina: akkor a' józanabb és főbb rész' rendelete áll. Józanabb és főbb résznek pedig az mondatik, mellyben méltósággal és tudománynyal jelesb- és nevezetesbek vannak.

3. CZÍM.

Tót- és Erdélyországnak külön szokásjogáról.

Tudnunk kell tehát, hogy a' tót- és erdélyországi nemesek több czikkelyre nézve saját külön szokással bírnak és élnek. Leginkább pedig a' díjak' fizetésében.

1. §. Mivel a' tótországiak száz, az erdélyiek pedig hatvanhat forinttal szokták díjaikat megváltani.

2. §. És így az ügyvédi szóváltások' visszahúzása is körükben a' nyolczados törvényszakaszokon hasonló teherrel jár.

3. §. Minden elhunytak' nejeinek (azokéit kivéve, kik zászlós hivatalt viselnek vagy viseltek) hitbére magában Tótországban szinte száz, Erdélyben pedig hatvanhat forinttal fizettetik.

4. §. Ezt azonban úgy értsed, ha a' meghalt férjek' jószágai 's birtoki jogai annyi girára mennek; mert különben, ha jószágaik kisebb értékűek, úgy ott is (mint Magyarorszáiban *), özvegyeiknek hitbérül kevesebb adatik.

5. §. A' zászlósok' nejeinek pedig azon módon kell fizetni hitbért, mint Magyarorszáiban.

6. §. A' birtoki jogok vagy más különös és fontos tárgy iránt mindkét országban nyolczados törvényszakaszokon indított perek, eldöntő ítélet után, bármelly félnek fölebbvitelére, egyszer a' királyi törvényszékre, tudniillik az országbíró úr elébe, érettebb megvizsgálás és megvitatás végett küldetnek, és végső befejezésre 's végrehajtásra ismét az előbbi bíróhoz, tudniillik a' bánhoz, vagy vajdához küldetnek vissza. **)

7. §. Egyébiránt az erdélyi nemesek kisebb hatalmaskodások miatt, ötven arany forintot tevő ugyan annyi girában marasztaltatnak; az alispánok pedig és szolgabírák kétszer annyira ítéltetnek.

8. §. Az élő díj pedig nálok harminczhárom forinttal rovatik le.

9. §. Továbbá a' hitbér' két részét, letett készpénzben, harmadrészét pedig ingó 's eladható javakban szokták fizetni.

10. §. Továbbá az erdélyi nemeseknek, a' király' parancsára, vagy az erdélyi vajda' hirdetményére tartandó közönséges országgyűlések és összejövetelök' megsértőire száz, a' törvényszékéire pedig ötven, egy-egy forintot gira rovatik.

*) I: 93. cz.

**) Ulaszló IV: 6. cz.

11. §. Továbbá az okozott károk és adósságok' megtérítésében a' főnemesnek, úgymint föl- és alperesnek három forintig szabad esküdni; a' többi nemesek mindazáltal, *) amannak eskütársai, nem többet mint egyenként egy-egy forintot kaphatnak meg eskü által.

12. §. És ámbár az érintett ügyek' pereiben, minden gira erdélyi szokásként, száz denárt teszen: még is a' nyolczados törvényszék előtti perekben meggyült birságok és törvényszéki terhek, mint a' magyarországi nemesekre nézve (az első rész végén leirt mód szerint), mindig négyszáz denárral szoktak számíttatni.

13. §. Továbbá a' vármegyék' törvényszékein a' megyei alispánok és szolgabírák előtt, három forintnál kevesebbet érő tárgy iránt indított perek, a' vajda elébe nyolczados törvénykezésre nem bocsáttatnak föl.

14. §. Továbbá az erdélyi parasztok' egész díja huszonöt; fél pedig (melly élő díjnak neveztetik) tizenkét forintra 's ötven denárra; a' tagok', mint kezek', fülek' csonkítása, szemek' kitolása 's orczasértés, húsz, a' fogkiütés pedig hat forintra becsültetik.

15. §. Továbbá, ha a' paraszt a' vétek' helyéről elszökhetik, az általa elkövetett 's végbevitt erőszak és hatalmaskodás' büntetése nem a' megsértettnek, hanem a' paraszt' földesurának jut; a' megsértett pedig egyedül kárának vagy megsebesítésének elégtételét fogja kapni.

16. §. Továbbá, a' parasztok az okozott kárból behajtott marhák és barmok' erőszakos kibocsátása 's elhajtása, vagy más akármiféle vagyon' helytelen lefogla-

*) Az eredetiben: „tamen“, a' Corpus Jurisban: „autem“.

lása miatt, az eféle marhák', barmok' és lefoglalt jószág' becsüjében marasztaltatnak.

17. §. És e' részben a' nemesekről is ugyanazon törvénytétel tartatik meg.

18. §. Továbbá az okozott károk' és adosságok' megtérítésében a' főparasztnak, úgy mint föl- és alperesnek, esküje által egy forintot lehet kapnia; a' többi következő paraszt pedig, tudniillik annak eskütársai, hárman egy forintot, és nem többet kaphatnak meg esküjök által.

4. CZÍM.

Az erdélyi scythákról, kibet székelyeknek hívunk.

Vannak ezenkívül Erdély' vidékein a' scytha néptől Pannoniába első bejövetelekor oda szakadt scythák, kik kiváltságos nemesek, mi őket (magyarúl székelyeknek) romlott (diák) néven sículusoknak nevezzük; törvényök és szokásuk egészen különböző; a' hadakozásban igen tapasztaltak; az örökségeket és hivatalokat (régi szokás-ként) nemzetségek és ivadékok 's ivadéki ágak szerint osztják fel maguk között.

1. §. Díjak huszonöt forintot teszen.

2. §. Nyelvváltásigul pedig tizenkét forint és ötven denár rovatik rájuk.

3. §. Székely ellen önnön ispánjok előtt hozott főbenjáró ítélet, huszonnégy forintot érő szintannyi giráig terjed; örök birtokát a' megmarasztalt és elítélt nem veszi el, hanem az örökösire 's rokonira száll. Feje is megmarad, a' hűtlenség és bűnvádi ügyek' esetein kívül.

4. §. Törvényszékek előtt pedig minden giráért ötven denárt szoktak letenni 's fizetni.

5. §. Továbbá ispánjok - és alispánjoknak hatalmában áll minden perben hozott és kihirdetett ítélet után (még ha a' marasztalt az ellenféllel meg egyezne is), hírói illetékét mindjárt követelni.

6. §. Továbbá örökségek' dolgában a' három forintnál többre menő, köztük indított ügyek (megtartván a' szokott főlebhviteleket) bővebb megvitatás végett, a' királyi törvényszék elébe szoktak felküldetni.

7. §. Ezen országok és nemesek' egyéb helyhatósági jogait pedig (minthogy egyedül keblökben érvényesek és köztük ismeretesek), szükségtelen bővebben előadni.

5. CZÍM.

Mi a' díj és hányféle értelmű?

De mivel, díjról (latinul homagium), és díji girákról tettünk előbb igen gyakran említést, azért tudnunk kell röviden, hogy a' díj kétféleképp vétetik.

1. §. Egyképen az (latinul) a' törvények szerint mintegy az ember' köteléke vagy köteleztetése. És ez az alattvalónak főlebbvalója iránti hűsége; vagy azon hódolat, melly minden egyéb hűség fölött egyedül a' fejedelmet illeti.

2. §. Másképen vétetik a' díj köz használat szerint, és akkor az a' gyilkosoknak pénzbeli büntetése vagy becsűje, melly abban áll, hogy a' gyilkos az illetőktől magát váltsa meg feje' becsűje szerint; a' gyilkosság mellett nem talán elkövetett hatalmaskodásért érdemlett és szabadni szokott egyéb büntetéseken kívül.

3. §. Némellyek mégis azt mondják, hogy a' díj a' megöletett ember' ára, ámbár azt úgy nevezni képtelenség; mert a' halottat semmi áron sem lehet megváltani 's halottaiból feltámasztani. Hanem a' gyilkosnak, hogy viszont meg ne öljék, kell saját és nem annak, kit megölt, fejét megváltania.

4. §. És ezt akkor, ha a' bíró vagy az ellenfél' kezét kikerülte. Mert ha személyében megfoghatják, és szántszándékkal követett el gyilkosságot, akkor a' gyilkosnak nem díját letennie, hanem fejét kell elvesztenie.

5. §. Azért mi a' második módon vett díj alatt közönségesen fejeváltást és megváltást értünk. *)

6. CZÍM.

Miként küldetnek fel a' megyei ispánok' székeiről a' perek a' királyi törvényszék elébe? és azon székek előtti ügyvédi visszahuzásról.

Minthogy pedig ezen ország' vármegyéiben a' megyei ispánok' törvényszékei előtt kezdett pereket, miután azokban azon ispánok 's alispánok, és szolgabírák, a' felek' szóváltásai szerint, bírói határozatot és ítéletet hoztanak, illetén ítéletök' és bírói határozatuk' jóváhagyása vagy megmásítása végett országunk' régi törvénye- és szokásaként (többsnyire) a' királyi törvényszék elébe szokás felküldeni, 's innen ugyanazon pereket, az ország' rendes bírái által az azokbani érett megvitatus után hozott akár jóváhagyó akár megmásító ítéletnek és bírói meghagyásnak végrehajtása 's tökéletes

*) I: 2. 12. III: 3. 9. 21. 26. 28.

bevégezése végett gyakran az említett megyei ispánok és szolgabírák elébe visszautasítani, 's illy visszaküldés után a' megmarasztalt és ügyevesztett felek perújítást a' fejdelemtől nyerni, 's ezen perújításnál fogva gyakran ügyvédek is visszahúzni szokták:

1. §. Tudni kell tehát, hogyha a' marasztalt és vesztessel, az ország' rendes birái által akár jóváhagyott, akár megmásított ügyének a' királyi törvényszéktől visszaküldése után perújítást nyerend, vagy ügyvéd' szóváltását visszahúzza: a' pert, bármely törvényt tartsanak aztán az ispánok 's alispánok és szolgabírák, 's akármi-ként ítéljenek benne, többé bővebb megvitatás végett a' királyi törvényszék elébe, még perújításnál fogva sem kell felküldeni. *)

2. §. Ha pedig a' másik fél lenne vesztessé, tudniillik az, melly még nem kérte perét az említett királyi törvényszék elébe felküldeni 's vitetni: ezen félnek hatalmában áll perét józanabb megvizsgálás és megvitatás végett a' királyi törvényszék elébe terjeszteni.

3. §. Ügyvédi visszahúzás pedig ezen ország' vármegyéiben, a' megyei ispánok' törvényszékei előtt gyakran fordul elő 's történik, **) hol csak három forintnak, két részben a' bírák, azaz ispánok vagy alispánok és szolgabírák' számára, egy harmadában pedig azon perlekedőre, ki ellen a' visszahúzást kell használni, letételével, azon ispánok vagy alispánok és szolgabírák, vagy közülök bármelyik előtt, akármi ügyvéd' szóváltása ítélet után is visszahúzható és megmásítható.

*) 1729: 30.

**) II: 80. 81.

4. §. De a' pernek a' királyi törvényszék előtti megerősítése 's jóváhagyása, és annak, azon ispánok vagy alispánok és szolgabírák elébe visszaküldése után, az ügyvédi szóváltás' visszahuzásának (ha az valamikor megtörténendik) terhe, az eféle felső birói jóváhagyás miatt, megkettőzetik, és hat forinttal fizettetik.

7. CZÍM.

Milyen pereket kell a' királyi törvényszéktől ismét a' megyei ispánok elébe visszaküldeni?

A' megyei törvényszéken támasztott, és a' királyi törvényszék elébe vitt ügyben, a' megye ispánjai- vagy alispánjai- 's szolgabíráinak ottan jóváhagyott és megerősített ítéletét' és birói határozatát, a' királyi törvényszék' rendes biráinak kell-e végrehajtani, vagy ismét azon ispánok 'stb. elébe visszaküldeni? az iránt sokan sokféleképp vélekednek.

1. §. Tudnunk kell azonban és úgy tartanunk, hogy azon perek, melyeknek lefolyta alatt a' birói terhek' vagy birságok' fizetése 's letétele el nem maradhat, millyenek minden kisebb hatalmaskodás és az iránti ítéletek, törvényszéksértés, nyelvváltság és több eféle, melyekben tudniillik a' birák is szoktak részesülni, újra és ismét azon birák elébe küldetnek szükségképen viszsza, kiktől főlebbvitel útján a' királyi törvényszékre valónak felküldve 's vitetve.

2. §. Mert különben azon előbbi biráknak nagy rövidség okoztatnék, ha ezen főlebbvitel által részök és birói osztalékjok más' hatalma és rendelkezése alá esnék.

3. §. Azonban más, nem terhek' vagy birságok' fizetését, hanem inkább kellő végrehajtást kívánó ügye-

ket, ugymint: hitbérek, jegyajándékok, és zálogos jogok irántiakat 's más hasonlókat a' királyi törvényszéktől bizvást lehet végrehajtás végett elküldeni 's foganatba vétetni.

4. §. Máskép van a' királyi törvényszéken a' rendes birák előtt kezdett ügyekre nézve; mert ezek minden keletkezett és keletkezendő birói terhekkel egyik bírótól a' másik elébe küldetnek.

5. §. A' hitbérek és jegyajándékok, valamint zálogos jogok iránt támasztott vagy támasztandó, értékre 's becsre nézve száz forintot meghaladó ügyekben pedig a' vármegye' vagy a' megyei ispánok' törvényszéke nem bíraskodhatik és nem ítélhet. *)

8. CÍM.

A' szabad városokról és azoknak állapotjáról általában.

Minthogy a' szabad városokról is szándékunk röviden értekezni, tudni kell tehát, hogy város annyi mint polgárok egysége; **) mert ottan népek' sokasága gyülekezett egybe.

1. §. Város: pedig annyi mint házaknak és utcáknak szükséges védfalakkal és erősségekkel körül vett jó és tisztességes életre kiváltságolt sokasága.

2. §. De mivel a' polgároknak ezen sokasága egy községet teszen és képez, és illetén egyesült községek mind helyzetökre mind kiváltságaik- és szokásaikra néz-

*) 1715: 28. 1729: 35.

**) A' latinhoz hűbben: „civitas“ annyi mint „civium unitas.“

ve különbözök 's változók; innen van, hogy némelly szabad városok a' királyi felség' személyes jelenlétének törvényhatósága alá tartoznak, mint: Székes-Fehérvár, Esztergam és Lőcse; mások, pedig az ország' régi szokásánál fogva a' királyi tárnokmester' törvényhatósága alatt vannak, mint: Buda, Pest, Kassa, Pozson, Nagy-Szombat, Sopron, Bártfa és Eperjes.

9. CZÍM.

Hogy a' szabad városok polgárai díjaikra nézve a' nemesekkel egyenlők.

Ezen városok' polgárai 's lakosai díjaikra nézve *) országunk' nemeseivel egyenlők ugyan: de egyéb szabadságukra nézve a' nemesekkel nem tartatnak egyenlőkül, **) és azok' kiváltsággal nem élnek.

1. Mert a' polgárok' tanúskodásai saját városukon és határukan kívül nemesek mellett be nem vétetnek; és ők a' kár' és adósság' megtérítésében városon kívül egyenkint egy-egy forintnál többre nem esküdhetnek.

10. CZÍM.

Miként küldetnek fel a' szabad városi polgárok' pererei a' királyi tárnokmester elébe?

Ezen városok közül pedig némellyeknek polgármesterei, másoknak pedig bíráik, 's hites polgáraik és tanácsnokaik vannak; és az azon városok' polgárai és lakosi közt folyó valamennyi perek, sőt más idegenek

*) III: 3.

**) 1647: 81. 1649. 18.

által netalán némellyikök ellen indítottak is ezek' bíraskodása által itéltetnek, intéztetnek és végeztetnek el.

1. §. Aztán pedig az ítéletökkel meg nem elégedett fél' hivatkozására fölebbvitel' utján a' királyi tárnokszék elébe küldetnek.

2. §. Végre pedig, ha valamely fél meg nem elégednék, a' királyi felség' személyes jelenlétének vizsgálata alá bocsáttatnak, hol egyedül a' városok és királyi tárnokszék' ítéletei nézetnek át és vizsgáltatnak meg, *) vajjon tudniillik jogosan, vagy jogtalanul, helyesen vagy helytelenül hoztattak-e azon ítéletek? a' jogosak helybenhagyatnak, a' helytelenül hozottak pedig megigazíttatnak, vagy egészen erőtlenítettnek; a' felek által akkoron ujdontan előadandó minden kifogásokat egészen elmellőzve.

3. §. Hacsak ollyasmit nem mondanának és adnának elő, a' mi méltán és szükségképen az ügyek' és ítéletek' magyarázatára, tisztább felvilágosítására's megértésére szolgál; mert ilyen esetben meg kell mindenik részt hallgatni.

11. CZÍM.

Miként kell a' szabad városok' polgárainak ügyeiben per-újítást nyerni?

Továbbá ha történik hogy a' per a' királyi felség' személyes jelenlétének vizsgálata's ítéletétől (valamely netalán közbejött vagy összefüggésben levő czikkely mi-

*) Az eredetiben levő: „ruminabuntur“, a' Corpus Jurisban: hiányzik.

att, annak érettebb megvizsgálása végett) az előbbi bíróhoz küldetnék vissza: akkor, ha valamely fél az ilylen új megvizsgálással, vagy megvitatással meg nem elégednék, a' per nem küldetik fel többé a' királyi tárnokmester elébe; hanem azt egyenesen magának a' királyi felség személyes jelenlétének, tudniillik ki azt viszza küldé, kell benyújtani.

1. §. Ha pedig valamelyik fél a' második, vagy harmadik ítélettel sem akarna megelégedni: ügyét akár a' pernek folytatábara' királyi felség személyes jelenléte előtt hozott második, vagy akár az ugyanott nyert harmadik ítélet után, perújítási *) forma és kegyelem mellett ismét elkezdheti, hanem azon bíró előtt, hol az illetén per kezdetben indították.

2. §. És ha az előbb elmarasztalt, és főlebbhivatkozott, aztán **) perújítást nyert fél ellen ítélet hozott: az ilyképen marasztalt fél legott a' mondott perújítás erejénél fogva örök hallgatásra ítéltetik, nem is szabad a' pert többé a' felsőbb törvényszék elébe küldeni.

3. §. Ha azonban a' másik, úgymint előbb nyertes és győztes fél vesztese: akkor ez is, valamint a' másik fél, perújítást nyerhet magának, és abban hasonlókép járhat el.

4. §. Mindazáltal ha ezen fél ellen is, akár jóvagyó 's megerősítő, akár módosító 's erőtlenítő ítélet

*) Az eredetiben: „novi iudicii“, a' Corpus Jurishan: „novumque iudicium.“

**) A' Corpus Jurishan: „novum iudicium“, az eredetiben: „novumque iudicium“ (az eredetinek végén levő nyomtatási hibák közt „11 sor“ ismét nyomtatási hiba „15 sor“ helyett)

hozatik: további perlekedésnek nem lesz helye; hanem eme' fél részéről is az ügynek örök hallgatás által vége szakad, és egyik fél sem kérhet többé perújítást, sem ügyét ezentől fölebb nem viheti.

5. §. Mivel mindegyik fél nyert egyszer perújítást, és azt ugyanazon ügyben másodszor nem kérheti.

6. §. Egyébiránt bevégezett pereiket kiváltságaik' tartalmánál fogva a' királyi tárnokszékre, 's királyi felség' jelenléte elébe mindig felvihetik; mert különben ha megtagadtatnék a' fölebbvitel, a' szegények a' gazdagok ellenében kedvezés és ajándok miatt kárt szenvedvén, igaz jogaikban gyakran veszélyeztetnének.

7. §. Másképp van a' dolog azon büntető perekkel, mellyek főbenjáró büntetést. 's halálos ítéletet tárgyaznak; mert ezekben a' fölebbvitelnek nincs helye, ha csak egészen ártatlant nem akarnának vakmerő ítélet által halálra adni, melly esetben az ártatlannak atyafiai vagy sógorai azonnal magához a' királyi felséghez folyamodhatnak és az ügyet is felvihetik.

8. §. Továbbá, ha illy városi perek' folyamatában, azoknak visszaküldése előtt vagy után, az ügyvéd' szóváltásait szükség visszahúzni: *) akkor azon bíró' törvényszékének szokása és gyakorlata követendő, ki előtt a' szóváltás történt, és a' visszahúzásnak is kell történnie.

12. CZÍM.

*Az idegen tanuskodásnak el nem fogadásáról
polgárok között.*

Továbbá, az örökségi és ingatlan vagyonok iránt az érintett város' birái 's eskütt polgárai előtt kezdett

*) II. r. 81. czim.

's folyó perekben, semmiféle idegent tanuskodásra előttök be nem fogadnak.

1. §. De az adósságra 's határaikon kívül történt akármelly tárgyakra nézve minden embernek (csak jó hírű 's becsületes állapotú legyen) tanuskodását el szokták fogadni. *)

13. CZÍM.

A' biró 's hites polgárok előtti bevallásokról.

Továbbá, a' biró vagy két eskütt polgár előtt a' köztük vagy határukban létező 's fekvő bármelly, akár ingó akár ingatlan vagyon iránt történt bevallás mindig érvényes marad.

1. §. Nem is áll polgárok között az ilyen vagyonról az ország' más birái előtt vagy hiteles helyeken örökösön történt másféle bevallás.

14. CZÍM.

Miként kell polgárok közt az örökség' birtokába lépni?

Továbbá, mikor az említett biró és eskütt polgárok előtt ingatlan vagyon vagy örökség, mint: házak, majorok, kertek, halas tavak, vagy szőlők iránt téteték bevallás: akkor megkivántatik hogy az illetén vagyon' vevője által (midőn birtokába lépni, 's azt magának sajátítani akarja), azoknak birtokbavétele, vagy azokba lépés ez iránt kiküldött két eskütt polgár előtt történjék.

1. §. És ha valaki mint ellenmondó állana elő, 's ellenmondásával akadályt vetne: ezen ellenmondó,

*) II: 27.

tizenöt nap alatt ugyanazon bíró és eskütt polgárok előtt ellenmondásának okát adni tartozik.

2. §. Ha pedig semmi ellenmondó nem jelenkezik: úgy az, kinek részére történt az eladás és bevallás, bizvást léphet azon vagyonok' és örökségek' birtokába.

3. §. És ha valaki ezen vagyonhoz azután tartana valamelly jogot: az, ha akar, egy évnek és egy napnak elforgása alatt nyilván vagy titkon ellenmondhat; mert különben jogának ereje elenyészendett. *)

4. §. Nyilvános ellenmondónak tekintetik, ha azon vagyon- és örökségek' birtokosát az iránt perbe idézi, és a' per 's az ügynek kezdete az érintett év' lefolyta alatt bírása előtt megindíttatik.

5. §. Titkon pedig úgy mond ellent, ha' egy évnek és napnak elforgása alatt azon örökségek' iránt a' bíró vagy eskütt polgárok elébe törvényes és szokott tiltakozást nyújt, és ezt a' város' könyvébe jegyezteti, hogy a' tiltakozás' elmulasztása miatt az idősülés be ne következék.

15. CZÍM.

A' polgárok között megtartani szokott törvényes idősitésről.

Mert noha a' városiak ellen és által az elidegenített vagyon tizenkét év' elforgása alatt volna elidősítendő: mindazáltal visszaélés képen és falusiak' szokásaként mostani időben már csak egy év és egy nap eltölte alatt szokott nálok az idősülés bekövetkezni.

*) I: 78. 79.

1. §. Ha pedig a' fölperes vagy ellenmondó egy év alatt az érintett tiltakozás után, azon örökség- és vagyonok' birtokosát mint ellenfelét perbe idézni elmulasztja: akkor a' tiltakozás' napjától bezárólag számítandó minden évben ismét egy év' és a' mondott nap' elforgása előtt, tiltakozásait (az előadott módon) megtegye, hogy mikor szükségesnek találandja 's tehetendi, azon vagyon iránt pert kezdhessen.

2. §. Ha pedig a' bíró az előtte vagy eskütt polgárok előtt történt tiltakozást gyűlölségből, forralt haragból, vagy akármi más okból a' város' jegyzőkönyvébe följegyezni, vagy tiltó levelet adni netalán vonakodnék: akkor az ország' rendes birái vagy hiteles helyek előtt ellenmondást intézhetnek ellene; csak hogy ezen ellenmondást meg lehessen (szükség esetében) világosan bizonyítani.

16. cím.

Miként kell polgárok közt az örökséget 's tartozékaik elfoglalni?

Továbbá, ha a' városok' polgárainak között valaki ingatlan vagyont és örökséget vásárlott tartozékaival együtt: akkor elég magát a' derék vagyont birtokba venni 's magáévá tenni; mert ennek birtokbavételével tartozékainak átvétele is értetik.

1. §. A' tartozékok' nevezete pedig magában foglal mindent, mi az illy derék vagyonhoz és örökséghez a' városi törvény vagy szokás szerint van kapcsolva.

2. §. Ha csak talán valami e' tartozékból magában az adásvevésben nincs különösen kizárva 's kikötve.

17. CZÍM.

A' polgárok' adósságairól, hol minden bizonyítás hiányzik.

Továbbá, ha valamely polgárt adósság miatt valaki perbe idézne, 's a' fölperes ellene semmi bizonyítást elő nem hozhatna: akkor a' polgár magát az alól egyedül saját személye' esküje által kitisztíthatja; úgy hozván ezt a' szabad városok' régi szokása magával.

18. CZÍM.

A' mások' földén örökséget bíró polgárokról.

Továbbá mind az érintett, mind pedig bármely egyéb városoknak, mások' földén és birtokán örökséget bíró polgárai, magukat az illy örökségek' használatától járó földesuri terhektől (a' földes urak' akarata 's megegyezése nélkül) föl nem menthetik, és az adózások' fizetése alól ki nem vonhatják.

1. §. Sőt inkább minden vádlóra 's perlekedőre nézve azon örökségöket illetőleg azon földesúr előtt törvényt állani tartoznak.

2. §. És ha örökségeik' helyszínén, vagy azon háttárban, mellyben örökségök fekszik, kihágást követnek el, az illy kihágás iránt is ott szinte törvényt állani kényszerítettnek.

19. CZÍM.

Miként tartoznak a' városok birtoki jogaikra nézve törvényt állani?

Továbbá, hogy minden szabad és bármely más városok, mellyek akármi cím alatt birtoki jogokkal fel-

ruházvák, azon birtoki jogokra nézve az ország' rendes birái' törvényszékének és biróságának nemesek' módjára tartoznak mindig engedelmeskedni.

1. §. És ha ezen birtoki jogaikból a' nemeseknek vagy ezek' jobbágyainak erőszakosan kárt, ártalmat és másféle sérelmet okoznak: akkor a' megsértett és károsított fél a' bírót, és eskütt polgárokat a' községgel együtt illetén vétségekért és hatalmaskodásokért mindig a' királyi törvényszék elébe idézheti, vagy ha úgy akarja a' fél, azon vármegye' törvényszéke előtt foghatja 's idézheti őket perbe, mellyben azon birtok fekszik.

2. §. Miként kell pedig az eféle perekben eljárni, 's millyen ítéletet hozni, közönséges végzeményünkben világosan foglaltatik; *) miről hogy itt is legyen ösmere-tünk, ide mellékeltem szórul szóra az e' tárgyban költ cikkelyt, melly így kezdődik:

3. §. „Továbbá, hogy a' szabad városok, ugymint: „Buda, Pest, Kassa, Pozson, Sopron, Bártfa, Eperjes, „Nagy-Szombat, valamint Lőcse, Zágráb és minden „egyéb szabad város és lakosaik, kik a' nemeseknek és „birtokos embereknek valami bántalmat vagy kárt „okoznak, ha az illy bántalmat és kárt elkövetett város- „nak, vagy lakosának és polgárának valamely vármegye- „gyében jószágai és birtoki jogai volnának, 's azokból „nemest sértene vagy károsítana, ha tudniillik ezen sérel- „mek vagy károsítások kisebb hatalmaskodásnak tartat- „hatnak: akkor köteles legyen ezek miatt azon vármegye- „gyének, mellyben azon jószágai vannak, ispánja előtt „törvényt állani.

4. §. „Ha pedig az eféle városnak vagy polgárnak „nincs sehol vármegyében birtoki joga, 's valamely ne-

*) Ulaszlo. III: 38.

„mes vagy birtokos embernek magános személy vagy
„csupán némellyek, és nem az egész község vagy város
„ellen volna pere avagy keresete: akkor az ilyen ne-
„mes és birtokos ember tartozik perét azon város' bi-
„rája előtt kezdeni 's folytatni. *)

5. §. „Ha pedig az eféle nemes és birtokos ember
„az egész város ellen, vagy megfordítva a' város nemes
„és más birtokos ellen nagyobb hatalmaskodások vagy
„birtoki jog miatt pert szándékoznék indítani: az illy pert
„törvényes idéztetés mellett a' királyi felség' személyes
„jelenléte előtt kell kezdeni 's törvény' rende szerint
„bevégezni.

6. §. „És ha valamellyik fél az ellene a' királyi sze-
„mélyes jelenlét előtt kezdett, birtoki jogot illető per'
„folytában akármi módon vesztené: akkor ez a' fél
„egyedül kétszáz arany forintban és nem nagyobb te-
„herben marasztaltassék.

7. §. „Ha pedig az illetén per nemesi lakok' meg-
„támadását, nemesek' letartóztatását, megverését, sebesi-
„tését és gyilkolását tárgyzná: akkor az illy hatalmasko-
„dások' elkövetői, főben járó ítéletben 's minden ingó 's
„ingatlan vagyonuk' elvesztésében marasztaltassanak, mint
„az ekkorig is szokásban volt.

8. §. „Olly esetben pedig, mikor valamelly polgár
„ezen országban valamelly urnak, vagy nemesnek hatal-
„ma alatt levő szőlőket, vagy más örökségeket bír és
„illy határban követ el vétséget, vagy valakit megkáro-
„sít: illy esetben tartozik e' polgár azon földesúr előtt,
„ki alatt örökséget bír, törvényt állani.“

*) 1647: 81.

20. CZÍM.

Miként büntethetik polgárok a nyilvános gonosztevőket?

Továbbá a' tolvajokat, haramiákat, gyilkosokat, gyujtogatokat és más eféle nyilvános gonosztévőket, megtartván az e' részben törvény szerint megtartandókat, büntetteikhez képest fenyíthetik és büntethetik, de senkit meg nem csonkíthatnak. A' nemeseket pedig a' bűn helyén kívül sem fogságba, sem gyanuból kinfaggatás alá vetniök nem szabad.

1. §. Ha tehát valamely város mint község valamely nemest igaz ok nélkül halálra ad: akkor e' miatt nem a' polgárok egyenkint, hanem egyedül a' bíró 's eskütt polgárok esnek főbenjáró ítélet alá, kik egyszerűen az őket illető 's részekre jutott vagyonukat és örökségöket is elvesztik, melyekből két részt a' királyi felségnek, mint földes uroknak, harmadikat pedig az ellenfélnek kell átadni.

2. §. A' városoknak minden egyéb mentességei, törvényei, szabadságai 's szokásai kiváltságaikban vannak megírva, melyeknek foglalatán túl és határaiton kívül minden dologra 's tárgyra nézve Magyarország' törvényei és szokásai alatt vannak.

21. CZÍM.

Az önvédelmezés közben valaki által elkövetett gyilkosságról.

Minthogy e' részben gyilkosság jött szóba; tapasztaljuk pedig, hogy több gyilkosság hagyatik érdemlett büntetés nélkül, mivel azt adják sokan elő, hogy azt önvédelmök közben követték el: a' személyek' védelme

és megtámadása' módjáról kell tehát vala mit röviden megjegyeznünk.

1. §. Hol tudnunk kell, hogy imez előadás: „mert önvédelmében követett el és vitt valaki véghez gyilkosságot“, nem általában fogadható el, hanem azt kell megbizonyítani, hogy őt valaki fegyveres kézzel mint ellenség támadta meg, 's ez által élete veszélyeztetett; mert a' ki mást kivont karddal megtámad, nála mindjárt föltehető, hogy amaszt vagy meggyilkolni, vagy rajta halálos sebet ejteni törekszik.

2. §. Bizonyos pedig, hogy nem csak a' nemesek' megölése, hanem azoknak csupán megverése vagy megsebesítése miatt is főbenjáró ítélet hozatik és határozatik: tehát akár gyilkol akár sebesít a' megtámadó, egyikét sem tartozik a' megtámadott elszenvedni és túrni.

3. §. Innen van az, hogy ha valaki helyes és igazságos önvédelmében ellenfelét megölte, ki őt mint ellenség kivont karddal támadta volt meg, az olly megöletett és meggyilkoltatott embernek mind díja mind véromlása méltán elveszett, és soha meg nem téríttethetik.

4. §. De máskép van az a' lelkiösmeret' törvényszéke előtt, mert ha a' megtámadott, megtámadóját becsülettel és személyének megmentésével kikerülheti; akkor azt kikerülni 's a' kisebb rosztat, hogy nagyobb ne következék, elmellőzni tartozik.

5. §. Meg kell azonban az előbbiekre nézve jegyeznünk: hogy azt, a' ki mást megöl, megtámadója, vagy még meg nem ütötte, vagy már valósággal megütötte. Első esetben, mellyben tudniillik megtámadója még meg nem ütötte, hanem készen és ott állott már hogy megüsse: akkor bármit követ el a' megtáma-

dott, azt kétségkívül ön védelmére látszik hogy cselekszi vagy cselekedte legyen.

6. §. Ha pedig már meg is ütötte, és az ütés' cselekménye némi időhaladékon át megszűnt: akkor szünet után megtámadóját visszaütnie nem szabad; mert az illy visszaütés nem védelemnek, hanem inkább bosszuállásnak tekintetik és ítéltetik; ha csak a' megütött fél ezt azért nem teszi, hogy más ütések kikerüljön, mellyeket a' megtámadó újratenni és folytatni mutatkozott. És így különbség van a' védelem és bosszuállás között; mert a' védelem hevenyében, a' bosszuállás pedig idővártatva történik.

7. §. Ha pedig a' bizonyosságból vagy máshonnan ki nem tűnik, mellyik ütés előzte meg a' másikat: akkor az leszen vétkes, ki mást viszálykodásra 's ütésre ingerlett.

22. CZÍM.

Hányfélekép és miként értendő a' védelem?

Tudni kell továbbá, hogy a' védelmet kétfélekép érthetni. Először a' testnek és személynek ótalmaként. Másodszor pedig ingatlan, vagyonok' vagy örökségek' megőrzése gyanánt.

1. §. Mi tehát a' test' és személy' ótalmát illeti: a' védelemnek folytatában és a' sérelem' végrehajtása előtt, vagy ugyanazon harczban és tusában a' büntett' hevenyében, mielőtt tudniillik a' megtámadó, vagy ki az első ütest adta, azon helyről eltávoznék, kell történni és megengedetnie; mert ha azután esnék meg,

nem védelemnek (miként előadatott) hanem boszuállásnak mondatnék. *)

2. §. A' mi pedig az ingatlan vagyonok' és birtoki jogok' megőrzését illeti: a' megfosztott nemesre, vagy akármelly más birtokos emberre nézve, jogainak védelmére, 's az elfoglalónak és rablónak azokból kivetésére (mint az első részben volt megérintve **), ezen országnak régi szokása egy egész év' elforgását határozza és rendeli, melly alatt az elfoglaló 's erőszakos fosztó ellen teljes szabadságában áll magát mindenkép védeni, és az elfoglalót annak tetemes kárával is, jogai- és örökségeiből kivetni.

3. §. És e' részben a' fosztót és elfoglalót semmi nemű védelme ki nem mentendi.

4. §. És innen van, hogy ha vagyonai- és birtokainak ótalmára mindenki kikelhet, testét és személyét (mikor veszedelemben forognak) sokkal inkább és erősebben védheti.

5. §. Azonban Isten, és a' lelkiösmeret' ítélőszéke szerint minden ótalmat hibátlan védelem' mérsékletével kell használni. Melly hibátlan védelem akkor mondatik gyakoroltatni, mikor valaki magát, vagyonainak és személyének veszélyeztetése nélkül másképp nem védheti, hanem csak úgy, ha megtámadóját vagy megöli vagy megsebesíti.

23. CZÍM.

Szabad-e valakit fenyegetés miatt megtámadni?

De kérdés: ha valaki mást halállal fenyegetett, szabad-e azt azért ama' másiknak megtámadni?

*) Előbbi czím.

**) I: 68.

1. §. Felelet: hogy ámbár országunk' törvénye 's jóváhagyott szokása szerint (gyűjtogatás és égetés' idején 's esetén kívül, mellyben mindenkit, ki várost, falut, vagy más házat felgyújtani 's tűzvészt gerjeszteni fenyegetőzik, halállal szokás büntetni), fenyegetés miatt senkit sem szabad megtámadni: a' köz törvény szerint mindazáltal, ha azon, mást halállal fenyegető ember olyan, ki fenyegetéseit végre is szokta hajtani, főkép hatalmas és verekedő, (mert hihetőleg itt is ugyanazt tehetni fel róla) halálnak kikerülése végett mint a' védelem, úgy a' megtámadás is megengedtetik.

2. §. De ha különben nem verekedő, sem fenyegetéseit nem szokta végrehajtani: úgy szabad ugyan szóval, és ellenmondással szembeállani, de fegyverrel és karddal nem; ha csak amaz társait nem várná 's a' halasztás talán veszedelmet okozhatna.

3. §. De illy esetben is jobb és tanácsosabb őt kikerülni 's tőle máshova távozni.

24. CZÍM.

Segítheti-e egyik ember a' másikat?

Kérdés még az is: segítheti-e egyik ember a' másikat?

1. §. Felelet: igen; mert ha vagyonom és örökségeim' ótalmára egybehíhatom barátimat és rokonimat, ezt még inkább megtehetem testemnek és személyemnek védelme végett.

2. §. Azért mindenki, még idegen is, mikor segítségül hivatik, mindig segítséget nyújthat annak, ki nek élete veszedelemben forog.

3. §. De haramiát és más nyilvános gonosztevőt nem köteles senki, 's nem is kell az illy gonosztevőnek segítségkiáltására, más' kezeiből kiszabadítani.

25. CZÍM.

A' falusiaknak, kiket jobbágyoknak hívunk, állapotjáról és törvényeiről.

Egyébiránt elvégezvén a' szabad városok' jogait, és előadván a' védelmet 's megtámadást; most már a' falusiakról (kiket jobbágyoknak nevezünk) kell értekeznünk.

1. §. Kik sokféle állapotúak; mert mások magyarok, mások szászok és németek, mások csehek és tótok, kik keresztyén hitet vallanak; azonkívül mások oláhok és oroszok, mások rácok vagy szerbek és bolgárok, kik a' görögök' tévelygését követik. Vannak ezeken felül jászok és kunok, kik királyi földeken telepedtek meg és laknak, és szinte keresztény hitűek; az oroszok és bolgárok közül pedig némellyek hitünkhöz, mások a' görögök' tévelygéséhez ragaszkodnak.

2. §. És ámbár mind ezen népségek (a' királyi jász-, kún-, orosz- és bolgárokat kivéve) ekkorig olly szabadság' előjogával bírtak, hogy a' törvényes földbér' letétele 's adósságaik' kifizetése után, lakhelyeikről tetszésök szerint máshová szabadon költözhettek lakás végett; de ezen szabadságukat a' mult nyáron *) ama leggonoszabb Székely György nevű haramia' **) vezérlete alatt, egész nemesség ellen támasztott kurucz pártütés- és lázadó felkelésök, és ennél fogva örökös hűtlenségbe esésök miatt végkép elvesztették, 's most már földesuraiknak mint örökös parasztok merőben alávetetvék.

*) II. Ulászló. VII.

**) Dózsa.

3. §. Kik ez ország' törvénye 's régen jóváhagyott szokása szerint semminemű tárgy iránt (az egyházi törvényszékre nyilván tartozókat kivéve) sem az ország' rendes birái, sem egyházi helytartók, vagy más egyházi birák, és általában bármelly vármegye' ispánjai elébe egyszeriben 's közvetlenül nem idéztethetnek; hanem részökről elsőben földes és ideigleni uraik kötelesek, legyenek azok világiak, vagy egyháziak, minden panaszló 's perlekedő félnek törvényt és igazságot szolgáltatni.

4. §. És ha valamellyik fél az ilyen ítélettel meg nem elégednék, az a' pert csak aztán viheti fölebb, világosabb és érettebb megvitatás és megvizsgálás végett azon felsőbb birája elébe, hová tudniillik azon ügy' megvizsgálása tartozik.

5. §. Azonképen tudniillik, hogyha az ügy, soránál fogva egyházi törvényszéket illetőnek látszik, akkor megyés püspök vagy helytartója elébe; a' világi törvényszékre tartozók pedig a' vármegye' ispánja és szolgabírák elébe lesznek átküldendőek.

6. §. 'S az illy törvénytétel- és igazságkiszolgáltatásnak, akár a' királyi törvényszékre hívás, akár vármegye' ispánja, avagy egyházi helyettesek elébe idéztetés mellett támasztott és kezdett perben, midőn az a' földes úrhoz visszautasítatik, mindig egy vagy két szolgabíró előtt kell történni-, tartatni- és sáfároltatnia.

26. CZÍM.

A' jobbágyok' részéről eszközöndő törvényszolgáltatás' módja - és rendéről.

Mindenek előtt tehát az eféle törvényszolgáltatás' modjáról és rendéről kell szólnunk.

1. §. Hol kérdés: köteles-e a' földes vagy ideigleni úr a' panaszosnak pusztá kérésére jobbágysái részéről legott törvényt 's igazságot szolgáltatni? és ha törvényt tenni nem akarna, nem esik-e a' miatt a' törvényszéki terhek' valamelly súlya alá? és ígérhet-e annakutána (ha az iránt hogy jobbágysait megyeispán és szolgabírák elébe állítsa, törvénybe idéztetik) jobbágysaikat részéről törvényszolgáltatást; vagy nem tartozik-e már maga a' vármegye' ispánja, a' szolgabírákkal együtt, azok' részéről törvényt szolgáltatni?

2. §. Felelet: hogy ámbár az isteni, és emberi jog szerint is, valamint köz törvénynél fogva minden földesúr, bármiféle jobbágysai, parasztjai és nemnemes cselédei' részéről, minden megsértett vagy károsított panaszos embernek pusztá kérésére 's panaszára, azonnal tartozik törvényt és igazságot tenni 's szolgáltatni: mielőtt azonban az eféle törvény és igazság' szolgáltatása iránt bíróilag, azaz perbehívás vagy idézés által lett volna felszólítva 's megintve, (ha a' törvénytételt elmulasztaná is), azért semmi büntetés alá nem esik; mert büntetés a' bírói meghagyás' megvetése 's áthágása miatt szokott az ügyek' pereiben következni és szabadni.

3. §. Tehát azután is nem a' vármegye' ispánja a' szolgabírákkal, hanem ő maga tartozik azon törvényt kiszolgáltatni.

4. §. Tudni kell tehát, hogyha valamelly nemes vagy birtokos ember (legyen az egyházi vagy világi személy) aképen hivatik a' királyi törvényszékre, vagy úgy idéztetik a' megyei ispán' törvényszéke elébe, hogy köteles legyen mind személyé szerint megjelenni, mind

jobbágyságot, vagy nemnemes cselédeit előrendelni 's törvény elébe állítani: ha akkor az illy nemes, vagy birtokos ember meg nem jelen, őt magát saját személyére nézve három nehéz girában, jobbágyságot pedig, vagy nemnemes cselédeit, akár hányan legyenek azok, kik név szerint voltak törvény elébe rendelve, fejenként egyegy girában; azaz: a' törvény elébe rendelt minden személyt egy szinte nehéz girában és azonkívül a' fölperes' keresetében és követelésében szokták és kell marasztalni. *)

5. §. Úgy tudniillik, hogy ha a' királyi törvényszék előtt nagyobb hatalmaskodás miatt indították a' per: mind a' nemes vagy birtokos ember, mind név szerint és világosan törvény elébe rendelt jobbágyságot vagy nemnemes cselédei, fejöknék és részöket illető minden ingó 's ingatlan vagyonuknak elvesztésére ítéltetnek. **)

6. §. Ha pedig kisebb hatalmaskodást illető tárgyak iránt indították per a' vármegye törvényszéke előtt is: akkor a' nemes részint a' birónak, részint a' fölperesnek fizetendő száz forintban; jobbágyságot pedig és cselédei egyenkint, a' fölperest egyedül illető negyven forintba számítandó díjaikban marasztaltatnak. Mert a' vármegye' törvényszékén erőszak' és hatalmaskodás' eseteiben száz forintot túlhaladó büntetésről nem lehet ítélni.

7. §. Ha pedig megjelen és feleletében azon jobbágyságot 's nem nemes cselédei' részéről, a' fölperes' vádjai és keresetei iránt törvényt és igazságot ígér kiszolgáltatni: akkor azon helység keblében, melyben

*) 1613: 23. 1729: 41. .

**) II: 55.

azon parasztok, vagy nemnemes szolgák laknak, köteles az arra, rendes birája által kitűzött határidőben, azon vármegyének, hol birtoka fekszik, egy (mint érintve volt) vagy két szolgabirája előtt, maga, avagy tisztje vagy falunagy embere által törvény- és igazságszolgáltatást eszközteni.

8. §. Ha pedig a' biróilag a' végett rendelt időben illetően törvényt és igazságot tenni 's szolgáltatni vonakodnék 's mulasztana: akkor azon nemes, vagy bármely más birtokos ember az illy törvényt szolgáltatás' mulasztásaért 's birói parancs' megvetéseért, mindegyik jobbagyra 's nem-nemes szolgájára nézve (kiknek részéről törvényt és igazságot vala köteles szolgáltatni 's tenni), a' birónak mindig két részben, egy harmadában pedig a' fölperesnek fizetendő három girában marasztaltatik. 'S más három-három girával az ismét biróilag meghagyandó határidőben azon törvény- és igazságszolgáltatásra köteleztessék 's kényszerítettessék. *)

9. §. Ha pedig másod izben is vonakodnék törvényt és igazságot tenni, és annak kiszolgáltatását elmulasztaná 's mulasztaná: akkor azonnal valamennyinek díjában marasztaltatik. És ezen díjakra nézve a' biró azon nemes vagy birtokos ember' ingó javai- 's vagyonaiból, ha volnának, különben pedig birtoki jogaiból tartozik a' fölperesnek eleget tenni.

10. §. És ezt a' díjakról csak akkor kell érteni, ha azon erőszakoskodások, mellyek miatt a' per indíttaték, kisebb hatalmaskodásiak. Mert ha főbenjáró ítélet alá tartozók, akkor nem díjokban, hanem fejöket 's minden

*) 1609 : 29. 1613 : 23.

vagyonuk' vesztésében marasztaltatnak mind azok, kiknek részéről törvényt kellett volna tartani, és minden ingó 's ingatlan vagyonuk a' bírónak és ellenfélnek ítétetik. És ezenkívül őket az ellenfél és fölperes az ítéletlevél' erejénél fogva, a' hol föllelhetők, akár saját uraik', akár mások' határaiban (hogy érdem szerint bűnhődjenek) az ítéletlevél mellett szabadon fogságba vetheti.

11. §. Azonban ha a' földes úr' ígérete 's bíró' meghagyása szerint az igazság' kiszolgáltatása a' határozott helyen és időben annak rende szerint véghez ment; és a' jobbágyok vagy nemnemes cselédek nagyobb hatalmaskodásban találtattak bűnösök- és vétkesekül, 's e' miatt főbenjáró ítéletben és minden ingó 's ingatlan vagyonuk' elvesztésében marasztaltattak és terheltettek: akkor az eféle vagyon' két része magának a' földesurnak, mint bírónak, harmad része a' fölperesnek és ellenfélnek részére esik. És ezenkívül azon földesur köteles a' megítélteket és marasztaltakat a' főbenjáró büntetésnek törvényszerinti végrehajtása végett az ellenfél' kezébe adni és szolgáltatni.

12. §. Mit ha 'a' földesúr teljesíteni vagy teljesíteni nem akarna, akkor mindegyik' díját saját vagyonából tartozik letenni 's fizetni.

13. §. És ez akkor áll, ha azon határidőben, mikor törvényt 's igazságot szolgáltatni ígért, ezen megítéltek és marasztaltak nála 's hatalma alatt valának.

14. §. Mert ha időközben azon jobbágyok vagy nemnemes cselédek valamellyike elillan, és urának kezei, törvényhatósága 's hatalma alól bármi módon megmenekül: akkor azon földesurat azért nem kell semmi teher alá vetni.

15. §. Hanem, ha közülök valamelyik a' törvénytétel' ígérete után és kiszolgáltatásának napja's határideje előtt, földesurának akarata ellen nyilván vagy alattomban távoznék és szöknék el: akkor ura, minden vagyonát és jószágát, tudniillik urának határában létező's találató ingó és ingatlan javait maga részére szabadon elfoglalhatja.

16. §. Azokból mindazáltal (nagyobb hatalmaskodások' esetében) annak díját, tudniillik negyven arany forintot tevő tíz girát, előbb a' fölperesnek kifizetni, valamint egyéb ingó vagyona' harmadrészét az ellenfélnek adni tartozik, azon ingó vagyon' két részét magának megtartván. Nemkülönbén a' paraszt vagy nemnemes cseléd' örökségét és ingatlan vagyonát is megbecsülni, és az örökség' e' becsüjének's értékének harmadrészét a' fölperesnek szinte tartozik kiadni. A' többi két részét hasonlóképp magának tartván és foglalván el.

17. §. És azon felül az ellenfél, akárhol találhatja meg az illy szökevényt, teljes hatalmában álland ezt megfogni, és vétkei szerint a' főbenjáró ítélet' sulya alá vetni.

18. §. Ha pedig az erőszaktételek kisebb hatalmaskodásiak, akkor egyedül díját köteles a' fölperesnek kifizetni, és azzal a' jobbágy vagy nemnemes szolgálta által elkövetett kárért (ha a' keresetlevél' sorában károk volnának előadva) azon paraszt és cseléd' vagyonából az ellenfélnek eleget tenni. *)

*) 1613: 23. 1638: 27. 1609: 29. 1618: 60. 1635: 16
1647: 81. 1729: 41. Zsigmond III: 10

27. CZÍM.

Miként íteltetnek oda a' hitletételek nem-nemes szolgáltnak?

Továbbá, ha a' jobbágyoknak vagy nemnemes szolgáltnak törvény elébe állítása' tárgyában a' királyi törvényszéken perbehívás, vagy vármegye-ispánok' törvényszéke előtt, idézés mellett indított per földesurok elébe (hogy a' panaszosnak és ellenfélnek azok' részéről törvényt és igazságot tegyen) a' bírótól visszaküldetnék, és a' fölperes törvénytételkor hármias vallató levelet mutatna a' vádlottak ellen, és ők az ellenök előadott keresetet pusztán tagadnák: akkor mindegyik perbe fogott és törvény elébe állítani rendelt jobbágy- vagy szolgáltnak, díjához képest magához hasonló negyvened magával, azaz parasztokkal és nemnemesekkel, de jó hírű 's becsületes sorsu személyekkel leteendő esküt kell maga kitisztítása végett határozni.

1. §. Mivel a' paraszt és birtoktalan ember, esküjével száz kispénzt érő egy forintnál többet vissza nem vehet, *) következőleg többre nézve esküjével senkit sem ki nem tisztíthat, sem nem terhelhet.

2. §. Máskép van azonban a' büntető perekben, mikor a' gonosztevő' fejére esküsznek; mert akkor nem a' díj, hanem a' vétség és bűn' büntetése vétetik tekintetbe.

3. §. Ha pedig kettős vallató levelet mutat, akkor huszad, és ha egyest hoz elő, tized magával (miként mondatott) hozzá hasonló parasztokkal leteendő esküt

*) Az eredetiben: „recipere“, a' Corpus Jurisban: „accipere“.

kell ítélni 's határozni, ezt is nemes és más birtokos emberek ellenében; mert nemnemesek és parasztok közti igazságszolgáltatásban, a' helybeli szokás és rend, 's azon honé, hol a' bűnös tartózkodik, *) tartatik meg.

4. §. Vallatóleveleknek pedig mindig azokat értsed, mellyek a' királyi irott parancsra, vagy az ország' más rendes biráinak írásbeli kívánságára a' hiteles helyek, vagy ország' mondott rendes birái előtt az urak' és nemesek' köz gyűlésein keletkeztek.

5. §. Az egyszerű vallató levelek ugyanis, mellyek tudniillik a' perlekedőnek törvényes és **) folyamodásos kérelmére a' vármegyének törvényszékein keltek, csak részben és nem egészben birnak érvényességgel.

6. §. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ha az érintett törvénytételkor az alperesek a' fölperes és ellenfél által ellenök előadott keresetet és vádat tagadnák, és szomszédaik' bizonyosságával vagy más hihető bizonyítvánnyal magukat menteknek és ártatlanoknak akarnák nyilvánítani és a' fölperes az illy tanúskodást nem akarván elfogadni, hanem egyedül és pusztán az előadott vallató levelek' erejénél fogva kívánna a' bírótól törvényt 's igazságot: akkor illy esetben azon ***) eskü, mellyet a' vallatólevelek' erejénél fogva kellene megítélni 's kötelességül tenni, felényire rovatik és szállíttatik le; miképen ezen szokás a' nemesek' pereiben is megtartatik.

7. §. Közönséges és köz vélemény szerint azonban valahány személylyel ítélnek esküt a' nemesnek, vagy föl-

*) Az eredetiben nincs zárjel

**) Az eredetiben levő „et“ hiányzik a' Corpus Jurisban.

***) Az eredetiben: „illud“, a' Corpus Jurisban „aliud.“

desurnak *) a' királyi törvényszéken, vagy vármegyék' ispánjainak székén; ugyanannyi személylyel kell azt jobbágyainak és nemnemes szolgálinak is kötelességül tenni.

8. §. És ha a' nemes közös vallatás után hitét leteendi: jobbágysai és cselédei szinte föl lesznek oldva; ha pedig vesztene, ezek is vesztesekül tekintetnek.

28. CZÍM.

Miként kell a' vagyontalan és örökséget nem bíró parasztokon a' kárt és adósságot megvenni.

Azt sem kell mellőznünk, hogy ha a' perlekedők' valamellyike, valamelly parasztot díjában, vagy károk' és adósságok' fizetésében törvényesen megítéltet és marasztaltat; és azon megmarasztaltnak nem volna sem ingó vagyona sem öröksége, hogy az iránt eleget tehesen: akkor a' földesúr köteles az eképen elmarasztalt parasztot fogva ellenfelének kezébe általadni; kit is az ellenfél vagy fölperes tizenöt napig (ha azalatt vele a' marasztalt meg nem alkudnék) saját börtönében tarthat; testén azonban díjának büntetése alatt semmi sérelmet nem tehet, hanem őt az alatt kenyérrel és vízzel ellátni tartozik.

1. §. Ki, habár azon idő alatt sem szabadíthatná meg magát ezen fogságból, az ellenfél ezen parasztot szolgáltság alá még sem vetheti; hanem őt, eskü alatt tett fogadása mellett, hogy mind annak, a' mit munkája vagy koldulása által bír szerezni, harmad részét, hetenkint ellenfelének híven átadandja míg adósságát le nem róttá, szabadon tartozik bocsátani.

*) Az eredetiben: „domino“, a' Corpus Jurishan: „dominio“.

2. §. Ki ha esküdni, 's azon terhet viselni és magára vállalni vonakodnék; vagy szabadságot nyervén ellenfelét talán megcsalná: akkor az ellenfélnek teljes szabadságában áll azon parasztot (akárhol csak lehet) ismét megfogni, börtönbe 's szolgasága alá vetni, míg azon díj vagy kár vagy adósság iránt eleget nem tesz; ez pedig tartozik azt kényszerítve kipótolni mit önként és szabad lábon nem akart.

3. §. És ugyanezt kell érteni a' nemesek közt adósságok és károk iránt indított és támaszott perekről is, hogy tudniillik a' nemesnek a' tett adósságok' és általa okozott károk' megtérítésére örökségei 's ingó vagyoni elégteleneknek tapasztaltatván, személyében szinte tartóztatassék le, 's elégtételre a' parasztokról imént előadott módon biróilag kényszerítettessék; mint azt a' második részben *) tudniillik az ítéletek' sorában is röviden megérintettem.

4. §. Az adósságok' megkettőztetéséről pedig, ha a' biró által rendelt fizetés' határidejét elmulasztaná (miként az a' régieknél történt) korunkban semmit sem kell itélni.

29. CZÍM.

Miként osztassék fel a' parasztok' ingó 's ingatlan vagyona fiak és lednyok között?

Továbbá ha olyatén paraszt nemzene fiat, kinek hajadon leánya is van, akkor az atyai mind ingó mind ingatlan vagyonban mindkettő egyenlő joggal örökösül.

*) II: 68.

1. §. Ha azonban a' leány ingó vagyonból férjhez adatik, akkor tekintetbe kell venni, ősi-e azon vagyon, vagy atyai? ha ősi, a' férjhez adásból semmi család nem következhetik, mert a' leánynak azokból egyenlő részt kell kapni. Ha pedig a' vagyon atyai, akkor őt az atya, állapotjához és tisztességéhez illőleg férjhez adhatja, 's azon vagyonból neki többé része nem leend, hanem atyja' halálával az a' fiura, és ha ez is kimult, ugyan azon törzsből származott fiu' testvéreire 's rokonira szálland.

2. §. Ha pedig az atya saját részéről végrendeletben akarna intézkedni, azt megteheti ugyan, de nejének megkárosítása nélkül. Mert a' feleség a' házasság alatt férjével együtt szerzett vagyonban mindig részes és osztályos, úgy, hogy a' férjnek végrendelet nélküli kimultával annak, mint mondaték, minden együtszerzett vagyona reá szálland.

3. §. Ha pedig az atya első nejének elhaltával más nőt veend, akkor ha az első nejétől született fiu, atyjával ingó 's ingatlan vagyonban megosztzott, második neje a' fiu' részéből magának semmi részt nem vehet, melybe atyjától ezen második nővel nemzett fiu-testvérei sem avatkozhatnak, hanem arról a' fiu maga tetszése szerint szabadon rendelkezhetik.

30. CZÍM.

Miként száll a' végrendelet nélkül meghalt paraszt' vagyona a' földesurra?

Továbbá a' paraszt egyedül 's magánosan élván, és semmi örököszt és törvényes utódot maga után nem

hagyván, ingó vagyonáról szabadon rendelkezhetik. De örökségei, ha ősiek, egészen a' földes urra szállanak.

1. §. Ha pedig saját szerzeményei volnának, azok két részre osztatnak, mellyek egyike magának a' földes urnak, másika pedig annak jut, kinek végrendeletében hagyja.

2. §. Ha pedig végrendelet nélkül mulnék ki, minden ingó és ingatlan vagyona a' földesurra száll.

3. §. Ki abból mindenek előtt a' halotti szertartásról és temetésről gondoskodni, annak utána minden hitelezőit kielégíteni 's adósságát kifizetni tartozik. És a' mi e' vagyonból megmarad, azt aztán magának foglalhatja el.

4. §. Ha pedig a' paraszt törvényes örököst hagy na maga után, és az örökös kiskorú volna, 's tizenkét évét még nem érte el: akkor az atya nem csak saját részéről tehet végrendeletet, hanem a' tizenkét éven alul talán kimulandó kiskoru örökösnek is, más örököst (kit akar) helyettesíthet úgy, hogy ha az alatt a' törvényes örökös meg talál halni, a' helyettesített örökös lépjen az örökségbe.

5. §. Ha azonban az igazi örökös, mondott korát azután elérné, vagy meghaladná: az eféle helyettesítés elenyészik, és minden vagyon' megtartása és sáfárlása azon örökös' hatalmába adatik.

6. §. Mindazáltal valamint a' jobbágyi állapot, úgy a' törvényes szokás is sokféle, mellyet a' helybeli régi gyakorlat szerint kell megtartani.

7. §. Ez alatt azonban nem azt kell érteni, hogy a' paraszt által valakinek hagyott vagy eladott örökséget a' földesurtól örökösen el lehetne idegeníteni, mert a'

parasztnak, munkája' bérén és jutalmán kívül urának földjén, az örökiségre nézve semmi joga nincsen, hanem az egész föld' tulajdonossága a' földesurra néz és tartozik.

8. §. Az eféle hagyomány vagy eladás által tehát a' paraszt egyedül csak munkája' bérét és jutalmát, tudniillik a' föld-, rét-, malom-, vagy szőlőnek illendő becsűjét hagyományozhatja vagy adhatja el valakinek, a' földesur' örökisége mindig sértetlen maradván. Ki ha akarja, a' földeket, réteket és malmokat köz becsű, a' szőlőket pedig illendő értékek szerint magához válthatja. *)

31. CZÍM.

Hogy a' parasztok saját személyökben a' nemesekkel perlekedésbe nem bocsátkozhatnak.

Meg kell azonkívül jegyezni, hogy mivel a' parasztok időszerinti uroknak annyira alá vetvék, hogy saját személyökben nemesekkel, semminemű tárgy iránt pert nem folytathatnak.

1. §. Mikor tehát valamelly paraszt, nemes által méltatlanul megveretett, sebesített vagy máskép megsértetett, vagy vagyonában erőhatalommal károsított és földesura az eféle nemest perbe fogván, azt bűnösnek nyilvánítja 's ítelteti: akkor azon nemest a' földesúr ellen kisebb hatalmaskodásban, melly száz forintot tesz, és azonkívül a' megsebesített vagy megvert parasztnak díjában, vagy az okozott kár' pótlásában és megtérítésében, **) tudniillik a' történtek' minőségéhez képest kell marasztalni.

*) 1625: 58.

**) 1638: 27. 1639: 31.

32. CZÍM.

Miként kell a' vármegyék' ispánjainak és kiváltságolt nemeseknek a' nyilvános gonosztevéket büntetni?

Azt is tudni kell, hogy minden nemes, valamint mezőváros és helység, kinek és mellyeknek a' gonosztevők és rosz emberek' megbüntetésére 's kivégzésére kiadott királyi levelök nincsen, minden köztük találtató 's megfogott tolvajt, rablót és más nyilvános gonosztevőt azon vármegye ispánja- vagy alispánja- és szolgabiráinak, mellyben ilyen nemesek laknak, vagy mezővárosok *) és helységek fekszenek, büntetés végett átadni kötelesek, a' megfogott gonosztevő' díjának büntetése alatt; és azokat három napnál tovább maguknál nem is tarthatják.

1. §. Mert ha harmadnapnál tovább tartanak, az érintett ispánok, alispánok és szolgabírák ellenében (mivel ezeknek törvényhatóságát vakmerően maguknak tulajdoníták) mindegyik befogott személyért naponként három nehéz girában méltán marasztaltatnak.

2. §. Azonban a' bűnhelyén vagyis azon mezőváros' vagy helység' határában, hol az illy bűnt elkövette, befogott és letartóztatott gyilkost, gyújtogatót és erőszakos házasságtörésen kapottat, a' mezővárosoknak, helységeknek, és kiváltsággal nem bíró nemeseknek is van hatalmuk, a' törvény' rendét megtartván, vétségeikhez képest megbüntetni. **)

3. §. De elbocsátani azokat nem áll szabadságukban, mert így a' mondott ispánok 's alispánok és

*) Az eredetiben : „oppida“, a' Corpus Jurisban : „oppido.“

**) 1659: 16.

szolgabírák ellenében minden elbocsátottnak díjában marasztaltatnának.

4. §. Azonképen a' nemesek és mások, kik arra különösen kiváltságolvák, az általok és határukban talált és megfogott gonosztevőket megbünethetik ugyan és vétésökhöz képest ki is végezhetik, de soha el nem bocsáthatják, különben azok' díját kötelesek lefizetni. *)

33. CZÍM.

*Miként kell a' barmok és **) marhák által okozott károkat megtéríteni?*

Továbbá, ha valamelly nemes, vagy paraszt, lovakat, ökröket, juhokat, disznókat avagy más barmokat vagy marhákat a' vetésről vagy rétekről és kaszálókról vagy tilos makkos erdőkről okozott kár miatt behajtáná, hogy azokat zálog és váltság alá vesse, 's az eféle barmok' gazdája azokat makacsságból kiváltani nem akarná: akkor maga a' kárvallott azon marhákat három napnál tovább magánál nem tarthatja.

1. §. Ezen három nap elmultával pedig, megyei ispánja vagy alispánja, avagy ezek' távollétében egyik szolgabíró' kezébe (kinek járása alá tudniillik azon károsított határ tartozik) köteles azokat átadni 's kiszolgáltatni.

2. §. Mert különben harmadnap mulva a' behajtó 's megzálogoló minden napért, mellyen azon érintett barmokat magánál tartotta, két részben a' bíró, harmadában pedig az ellenfél kezébe fizetendő 's járandó három nehéz girában marasztaltatik.

*) Mátyás VI: 38. stb.

**) Az eredetiben levő: „et“, hiányzik a' Corpus Jurisban.

3. §. Az okozott kárt pedig azon helynek, mellynek határában tétetett, birája 's hites polgárai által lelkiösméretesen teendő árszabás és becsü szerint kell megtéríteni.

4. §. Mert a' különös és meghatározott büntetés alatt tett tilalom, hogy a' vetésben, rétekben, vagy erdőkben senki kárt ne tegyen, egyedül azon hely' lakóit, mellynek határában az illetén vetések, erdők vagy rétek fekszenek, illeti. Mivel a' vidékiek nem a' tilalom' büntetését, hanem a' kár' mennyiségét kötelesek megfizetni.

5. §. Ha pedig a' jobbágy orozva, avagy nyilván erőszakosan erdőt vágna, vagy abban fát hántana, 's rajta lehetne kapni: mindenét, a' mi nála volt, elveszti, 's ezenkívül az erőszakosságért díjában marasztatik. *)

34. CZÍM.

Lopott és a' táborban vagy táboron kívül megtalált lóról.

Továbbá, valamelly ellopott vagy gazdájától és birtokosától elvitt és elsikkasztott, és akármimódon megújítandó köz táborozásban meglelt lónak tárgyában és ügyében a' fölperesnek nem kell, nem is lehet törvényt szolgáltatni; hanem a' lovat való értéke szerint, a' kapitánytól vagy hadvezértől e' végre választandó és megbizandó hiteles emberek által meg kell becsülni, 's annál, a' kinél találtatott, biztos kezesség mellett a' táborozás' lefolytaig hagyni.

*) 1715: 94. 1729: 42.

1. §. És a' kapitány vagy hadvezér bizonyos határidőt tartozik rendelni, melyben azon táborozás' megszüntével valamelly általa nevezendett rendes bíró vagy a' királyi lovászmester előtt mindkét fél legyen köteles megjelenni, az eféle ügyben ítéletet nyerendő.

2. §. Ha pedig az ellopott, táboron kívül megtalált lónak, ökörnek, vagy más baromnak ügyében a' perbefogott nem mutathat annak vásárlatáról világos bizonyítványt: a' fölperes köteles mindig magához hasonló harmad magával visszanyerése végett hitét letenni.

3. §. Ha mindazáltal a' tolvaj azt mondja, hogy szabad és közönséges vásáron vagy másutt vette, és szavatost (kit mi mentesítőnek nevezünk) nem állíthat, sem gazdát, vagy más valakit, ki az áldomáskor az adásvevőhöz szokás szerint szerencsét kívánt volna, nem mutathat, akasztófával bűnhődik.

35. CZÍM.

A' perek' főbbküldéséről és főbbküldő levelekről.

Tudni kell végtére, hogy minden székes egyházak' helytartóinak 's megyék' ispánjainak törvényszékein indított pert (a' megyék' törvényszékén egyedül a' fölperes' személyes esküje alá bocsátott pert kivéve), a' királyi törvényszékre, tudniillik az ország' rendes bírái elébe szokás és kell, világosabb és érettebb megvitatás végett felküldeni.

1. §. Azon pereket pedig, melyek a' jobbágyok és parasztok' dolgai iránt az előadott módon a' földesurak előtt voltak indítva, azon félnek kérelmére 's főbbvitelére, mely az ott szolgáltatott törvénynyel meg-

elégedni nem akarna, először az ispánok 's alispánok és szolgabírák elébe, és végre, ha a' felek' valamelyike talán itt sem elégednék meg, a' királyi törvényszékre kell felküldeni.

2. §. És a' főlebbhivatkozó fél mind az eféle, mind pedig valamely más, a' vármegye' törvényszéke előtt forgott perekben, az ítéleti és főlebbküldő levelet, az eldöntő és véghatározat után, ha könnyen megeshetik, az először, különben pedig másodszor tartandó törvényszéken tartozik kivenni, 's azon ügyet a' bíró által rendelendő határidőben a' királyi törvényszékre felvinni.

3. §. Mert ha ezt elmulasztja, azon ügy ítelt dologgá válik és a' harmadik törvényszéken a' hozott ítélet szerint ki kell az ítéletlevelet a' győztes és nyertes félnek adni 's végrehajtásba vétetni.

4. §. És ezt akkor, ha az elmulasztás nem a' jegyző' vagy bírák', hanem a' felebbhivatkozó' részéről történt.

36. CZÍM.

A' zsidóknak keresztyének ellen teendő esküjök' formája.

Továbbá, ámbár nem czélom zsidókrul szólani, mert a' zsidók, törvényeikre nézve különféle, helyenként jobbadán a' közjóval ellenkező kiváltsággal bírnak, egyébiránt is az uzsorákról itélni veszedelmesnek látszik: azonban, mivel gyakran megesik, hogy a' zsidóknak keresztyének ellen esküt szabnak és ítélnek; azért a' zsidók' esküje' formáját ezen munkácska' végére vélttem teendőnek.

1. §. Hol tudni kell, hogy az esküdni akaró zsidót meztláb állva napnak kell fordítani, rövid köntösbe avagy palástba öltöztetni, fejére pedig zsidó kalapot teuni, ki is a' törvénykönyvet (mellyet Mózes' táblájának neveznek) kezével érintse 's tartsa, ezeket mondván:

2. §. „Én N. N. zsidó, esküszöm az élő Istenre, szent Istenre, mindenható Istenre, ki az eget és földet, tengert és mindent, a' mi ezeken 's ezekben van, teremttette, hogy ezen ügyben, mellyel engem e' keresztyén vádol, ártatlan vagyok egészen és büntelen. És ha bűnös vagyok, nyeljen el a' föld, melly Dathant és Abyront elnyelte, és ha vétkes vagyok szélhűdés és belpokol lepjen meg, melly a' syriai Naamánt Elizaeus' esdek-lésére elhagyta, és Jeziit Elizaeus' szolgáját meglepte. És ha vétkes vagyok, nyavalyatörés, vérfolyás és hirtelen gutaütés érjen, és véletlen halál ragadjon el, és veszszek el testestül 's lelkestül és vagyonostul, és Abraham' kebelébe soha ne jussak. És ha vétkes vagyok, Mózesnek a' sinai hegyen nyert törvénye semmisítsen meg, és mind azon irás, melly Mózes' öt könyvében van írva, szégyenítsen meg engemet. És ha ezen esküm nem való és igaz, törüljön el Adonay és istenségének hatalma. Amen.“

A' MUNKA' BEFEJEZÉSE.

Ezek, Legbölcsebb és Legjobb Fejdelem! miket nemes Magyarországodnak, melyben annyi év óta legszerencsésebben uralkodol vala, törvényeiről, intézkedéseiről és hazai szokásairól parancsodra 's pártfogásod alatt véltem írásba foglalandóknak.

Melly tárgyban nem kevésre kellett ügyelnem, tudniillik azon fejdelmeknek, kik elődid valának, végzemé-nyeire, honnan jelen munkánkat majd egészen merítettnek találandod; ismét embereink jutának eszembe, kiket e' munkámmal oktatnom kellett. Amannál fogva történt, hogy írásomban csaknem ugyanazon szókat használtam, mellyeket azon fejdelmek használtak; mert képtelennek látszott nem azon szókat használnom, mellyekről tudtam, hogy azokat már előbb hozott végzeményeikbe szélteben igtaták.

Arról egy értő sem kételkedik, Legbölcsebb Fejdelem! hogy ama római törvényhozók, régiség iránti tisztelethől, csaknem azon neveket keverték törvényeikbe, mellyeket ama legrégibb decemvirféle törvények koruk' szokásaként használtak.

Tudjuk, hogy a' legtudósabb latínok is gyakran idegen, merő barbar szólásokat igtattak írásaikba, millyen Cicerónál „mastruca“, melly sardiniai és csupa idegen szó. Továbbá „gaza“, melly persa szó. Több illyeneműt találhatni Fabius Quintilianus' azon helyén, hol az idegen szóról bőven értekezik.

Ezenkívül tudjuk, hogy Máró a' latin költészek' legfőbbike gyakran olly régi hazai, és már az ő korában is a' nagy régiség miatt egészen *) kiavult mondasokat használt arany verseiben, mellyeket Livius Andronicus, Q. Ennius, Furius Bibaculus, Gn. Naevius, Varius, M. Actius, Pachuvius, Q. Cornificius, Lucretius és mások, **) mint közönségesen ismerteket használtak.

Curius (ugymond bölcs Phavorinus)'s Fabricius és Coruncanus legrégibb embereink, és ezeknél régibb ama három Horatius, egyszerűn és tisztán beszélgettek övéikkel, nem is az aurunkok-, vagy sicanok-, vagy pelasgoknak, kik mint mondatik, Olaszország első lakosi valának, hanem saját koruknak szavaival beszéltek; s hogy mi is szinte azt tettük jelen munkánkban, épen nem sajnáljuk.

Aztán eszünkbe jutának magyarjaink, kiknek használatára irtuk csaknem mind ezeket; mert tudva van,

*) Az eredetiben „penitus“, a' Corpus Jurisban: „potius.“

**) Az eredetiben: „caeteri“, a' Corpus Jurisban: „caeteris“.

hogy magyarjaink inkább fegyverrel és ollyasokkal foglalkodtak volt, melyek nélkül „miként nem vethettek, úgy aratást sem várhatának“, mint Cicero, Livius, Salustius, vagy Aulus Gellius' könyveivel. Az értelmesebbek tehát meg fognak bocsátani, hogy magyarjainkkal szoltomban magam is érthető 's csaknem honi szókat használtam.

Palladius Rutilus' azon könyveinek elsejében, melyeket a' földmivelésről irt, eme' mondása ösztönzött bennünket leginkább arra, hogy szokott és érthető nyelven szóljunk embereinkkel: „Az okosságnak első kívánata (ugymond) annak személyét becsülni, kit oktatni akarsz. Mert a' földmivelést tanítónak nem szükség a' szónokokkal művészetben és ékesbeszédben vetélkednie, mint sokan tőnek, kik midőn ékesen szóltak a' paraszthoz, azt nyerték vele, hogy őket a' legjáratosabbak sem érthették.“

Azon kívül Lactantiusnak, a' vallásról irt harmadik könyvében szavai ezek: „Isten (ugymond) olyanak akarta a' természetet, hogy az egyszerű 's meztelen igazság érhetőbb legyen, mivel az (ugymond) magában is ékes, és azért a' külsőleg hozzá adott piperével behomályosodik; a' hazugság pedig ál szín alatt tetőző, mert saját romlottságában eltűnik és elenyészik, hacsak kölcsön keresett ékességgel be nem burkoltatott és el nem simíttatott“.

Marcus Tullius, ki nagy és csodálatos ékesszólással bírt, a' legfőbb jóról és rosszról irt első könyvében: „A bölcselkedőt (ugymond) ha ékesen szól, nem utálom, különben nem igen kívánom, mert a' bölcselkedőtől elég (ugymond) ha beszédbe foglalja, a' mit akar, és azt egyszerűen adja elő, hogy megértsem.“

Aurelius Augustinus gyakran ismételte eme mondatát: „Ha a' tárgy tudva van (ugymond *) akkor erőltetésre a' szóban nincs szükség.“

Aztán ki hinné, hogy az idegen nemzetek, mint persák, egiptusiak, arabok, scithák, pártosok és hirkánok, más szókkal alkottak volna övéiknek törvényt, mint egyszerű 's nálok közönségesen divatos szólásmódon?

A' görögökről is, különösen azokról, kik a' magyarázatokkal foglalkodának, azt beszélük, hogy a' szerete divatozott 's közönséges beszédet leginkább kedvelték. Lycophron' oktatásait kevesen olvassák, mert az olvasók még azok' értelmét sem bírják felfogni. Ephesusi Heraclit' iratainak elvesztét nem más okból hiszik, hanem mivel igen homályos, az éjszaki sötétségnél is, mint mondják, homályosabb szókat használt. Innen történt hogy őt utóbb „scotinus-“ azaz „sötétkedőnek“ nevezték.

Nem dicsérem, sem a' törvények' sem más tárgyak' azon magyarázóit, kiknek munkái érthetlenség, hacsak

*) Az eredetiben: „inquit“, hiányzik a' Corpus Jurishan.

más fejtegetőkre nem találunk. Hogy Epicurus, kit övéi legfőbbnek tartának, pórias és népszerű beszédet használt irataiban, másokon kívül Marcus Cicero is bizonyítja.

Plato' utóbbi követőinek legfőbbike Plotinus, mint mondják, az ékesen szólást annyira elhanyagolá, hogy azt a' mit irt, nemcsak kétszer áttekinteni, hanem még egyszer futólag megolvasni sem bírta, 's a' helyesírása teljességgel nem gondolt, tudniillik egyedül érthetőségre ügyelvén. Vannak, kik Aristotelest a' bölcselkedőt sem átalították hasonló írói gondatlansággal vádolni.

Ehez *) járul, hogy amaz, Isten' szájából Mózes által a' zsidóknak adott isteni törvény olly egyszerű szókkal van írva, hogy abban szerzője, az ékesszólásra még csak törekedni sem látszik. Mert a' miről az rendeltetik, hogy mindenki kövesse, azt úgy kell előadni, hogy az olvasók könnyen megérthessék, mi van parancsolva. Ezen kívül tudva van, hogy az evangeliumnak és Krisztusnak szent törvényei, melyek nélkül senki sem üdvözülhet, minden szópipere nélkül vannak megírva.

Eszünkbe jutott továbbá, hogy csaknem mindazok, melyek e' hármaskönyvben megírva, egyedül a' mieink' használatára leendenek. Úgy vélem tehát, hogy e' munkámban czélirányosan használtam inkább Magyarországot, mint Latiumot illető szavakat. Mert e' tárgy-

*) Az eredetiben: „ad hoc“, a' Corpus Jurisban: „ad haec.“

ban (Aristoteles' bizonyágtétele szerint is) „úgy kell beszélni, mint a' többség szokott.“

Ezeket egyedül azok miatt kívántuk elmondani, kik mindent megvetnek, miket akár Cicero, akár más valamely jeles író egyszer másszor nem használt. Nekünk azonban jelen munkánkban, melyben mivel minden az igazság' kiszolgáltatását, a' hazai jogok' 's törvénykezés' módját érdekli, tiszta és világos, és nálunk mindennapi szavakat kelle használnunk. Nem is volt szándékunk ékesszólásunkat, mellyel úgy sem igen birunk, mutogatni, hanem gondunkat a' köz haszonra, békére, és belső csendességre fordítani.

Gondom volt arra, hogy ezen nemes országod' jóváhagyott erkölcei és szokásaitól, valamint a' királyi rendeletek' tartalmától semmi eltérő vagy idegen ezen iratban ne foglaltassék, hanem minden hű és hiteles legyen.

Ha pedig feledékenységből, vagy elmém' csekélysége miatt valami kimaradt, azt Felséged kegyessége megfogja kegyelmesen bocsátani, 's mind azt emberi gyarlóságnak, melly miatt semmi sem lehet minden oldalról tökéletes, tulajdonítani.

Az leszen tudniillik éltémnek végső leheletéig' minden igyekezetem és minden törekvésem, hogy Felségednek nemcsak rendeleteit és parancsait, hanem még intését és gondolatát is teljesítsem, ki csak akkor fogom teljesülteknek hiinni minden ohajtásimat, ha tapasztalandom, hogy Felséged' kívánságának csak némi részben is eleget tettem.

KIRÁLYI JÓVÁHAGYÁS

Mi tehát, kik említett Magyarországunkat, valamint egyéb uradalmainkat, nem kevésbé törvények és határozatok mint béke 's fegyver által ohajtjuk igazgatni 's kormányozni, vevén ezen könyvet, és e' mondott főpap és zászlós urak' 's országunk nemesei' kérelmeit meghallgatván és kegyelmesen elfogadván, mivel láttuk, hogy minden azon könyvben foglalt és írott és ezen kiváltságlevelünkbe szórul szóra csonkítás vagy megtoldás nélkül ígatott minden fejezetek, minden címek és cikkelyek, törvényesek és igazságosak; 's hogy Magyarországunknak és ahoz kapcsolt 's annak alávetett részek-, és országoknak jóváhagyott szokásait és jogait helyesen érintik 's előadják, sőt világos szókkal magukban foglalják: azért azokat méltányoltuk, elfogadtuk, jóvá és helybenhagytuk, 's említett Magyarországunknak és annak (miként mondaték) hódoló részeinek megjegyzett főpap és zászlós urai' 's minden nemesei' és főrendei, valamint ezeknek minden utódai 's örökösei' részére, örökké tartandó törvények, jogok és szokások gyanánt

királyi hatalmunk' teljességénél fogva megerősítettük; sőt méltányoljuk, elfogadjuk, jóvá és helybenhagyjuk 's megerősítjük, igérvén, hogy annak minden fejezetét, záradékát, czimét és czikkelyét megtartjuk és megtartatjuk, jelen iratunk' erejénél fogva.

Minék emlékezete- és allandó erősségeül ezen, titkos függő pecsétünkkel (mellyet mint Magyarország' királya használunk) megerősített kiváltságlevelünket rendeltük kiadni. Költ Budán özvegy boldogságos Erzsébet ünnepén, tudniillik az említett országgyűlésnek és közgyűlekezetnek harminczharmadik napján, Urunknak ezer ötszáz tizenegyedik, magyarországi stb. országglásunknak huszonötödik, a' csehországinak pedig negyvenötödik évében.

Főtisztelendő és tisztelendő urak, Krisztusban atyák: Tamás a' római szentegyháznak, S. Martini in montibus című presbyter bibornoka és konstantinápoli patriarcha 's apostoli szentszék' titkos követe, esztergami, Frangepán György kalocsai 's bácsi törvényesen egyesült egyházak' érsekei; nem különben méltóságos és főtisztelendő aragoniai Esten Hypolit, szinte a' római szent egyház' diaconus bibornoka, egri, Erdewdy János választott zágrábi, Wárdai Ferencz erdélyi, Peréni Ferencz választott váradi, György titkos cancellárunk, pécsi, Beryzló Péter főkincstartónk 's Dalmát-, Horvát- és Tótországaink bánja, veszprémi, Gozthon János győri, Zálkán László váczai, Chaholi Ferencz csanádi,

Podmanyni István nyitrai, gwthi Ország János szeremi, gybarhi Keserw Mihály bosznai választott és Egervári Briccius tinnini egyházak' püspökei, isten' egyházait szerencsésen kormányozván.

Továbbá tekintetes és nagyságos Peréni Imre, Abauj vármegye' örökös grófja, említett Magyarországunk' nádora 's kunjaink' birája, gróf Péter szentgyörgyi és bazini gróf országbiránk, Zápolya János szélességi örökös gróf, erdélyi vajdánk és székelyeink' ispánja 's főkapitányunk, ugyanazon Zápolya János és Bélai Barnabás szörényi bánok és Báthori István temesi gróf 's Magyarországunk' alsó részeinek főkapitánya, Raskai Balázs tárnok, gergelylaki Bwzlay Mózes ajtónálló, bélthewki Drágffi János asztalnok, lyndvai Bánffi János pohárnok, Báthori György főlovász, Palóczi Mihály királyi komornok mestereink, és berzenczei Bornemisza János pozsoni gróf, 's több mások, országunk' megyeispánságait és hivatalait tartván.

VERBEWCZI ISTVÁN MESTER, A' KIRÁLYI FELSÉG' SZEMÉLYES JELENLÉTÉNEK HELYTARTÓJA, AZ OLVASÓKNAK ÜDVÖZLETET. *)

Midőn fenséges és egyszersmind legkegyelmesebb urunk Ulászló, Magyar- és Csehországok' stb. királya a' mult években részint önként indítatva, részint minden rendű alattvalóinak gyakori esdeklései által megkérlelve, azon törvényeket és azon szokásokat, mellyeken ezen ország' törvénykezése már az időnek hosszú során keresztül annyi haború 's lázadás' zivatarra közt alkalmasint erősen nyugadott, irott jog' szabálya- 's módjára elhatározta volna szerkesztetni: azok közt, kik ő felsége iránt mind hűséggel, mind engedelmességgel viseltettek, ama kötelesség' teljesítése végett engem vélt választandónak, hogy ezen Magyarország honi szokásainak és rendeleteinek annyi elszórt és szertelevő részeit mintegy egy testbe foglalva 's írás által felvilágosítva szállitnám át az egész utókorra.

*) Ezen végszó az eredetiben előszó gyanánt legelül áll.

Én pedig ezen kötelességet, ámbár ismervén gyengeségemet, nem annyira tehetségeimbeni bizakodásból, mint tartozó engedelmességből elvállaltam, és a' mennyire csekély elmémhez képest tehetségem engedé, sok és huzamos munkával végrehajtottam.

Mig időközben királyi meghagyásból többi ítélőmester is, akkoron bírótársaim, azonkívül a' királyi törvényszék' hites közbirái, 's több mások az egyházi 's világi jogban nagyon járatosak, mind ezeknek megvitatására, vizsgálására 's rostálgatására rendeltettek.

Ezek a' kívánság szerint megtörténvén, elvégre a' megváltásnak ezer ötszáz tizennegyedik évében, a' kevéssel az előtt támadott pórlázadás' elpusztítása 's kiirtása után, Szent Lukács evangelistának szentelt napon tartott nyilvános és közönséges országgyűlésen és ezen ország' minden főpap és zászlós urai, 's nemesei és főrendei' gyűlekezetében azon fejdelem mindenek' esdeklésére 's örömére ezen saját vezérlete és pártfogása alatt készített, hazai jog rövid előadását, írásban és élőszóval jóváhagyta, azt királyi parancs 's királyi hatalmának teljessége által megerősítvén másíthatlanul szentesítette.

Megigérvén ezenkívül, hogy ugyanezen munkát, íróhártyára irottan egész Magyarországon hatóságunkint ajándékuł elküldendi. De mivel hosszas munka vala a' törvények' olly nagy sokaságát ötvennél több példányban átiratni, (mert annyi sőt több kerület és hatóság van, a' mieink vármegyéknek hívják, mellyeket ezen

ajándékban egyenként és külön kellett részesekké tenni), a' király az alatt a' Pozsonba 's Bécsbe rendelt gyűlésekbe, országainak ügye úgy kívánván, eltávozott.

Hol legdicőségesebb Maximilián választott felséges római császárral és saját testvérével Zsigmond lengyel királylyal köz és magános tárgyak' intézésében töltvén az egész tavaszt és a' nyár' nagyobb részét, végre az országba visszatért, és ámbár az vala erős és eltökélett szándéka, hogy országának honi jogai mindenek előtt világot lássanak, azonban más és más tárgyak fordulván elő, ezen halogatások közt Isten' akaratából élte' futását bevégezvén, a' mennyei hazába költözött.

Hogy pedig ezen annyi szorgalommal és annyi fáradsággal kidolgozott, és a' legfőbb királyi hatalom' megerősítésével (csupán a' pecsét' felfüggesztését kivéve) hitelesített és jóváhagyott munka rejtekben ne heverjen, és idővel feledékenységbe esvén, semmivé ne legyen; minél ezen országban rosabb nem történhetnék és kivált a' perek' elintézésére 's igazság' kiszolgáltatására nézve veszedelmesebbet nem is gondolhatni: ezen honi szokásokat és törvényeket, semmit sem változtatva azok' értelmén és rendén, azon formában és szerkezetben, miként előbb keltek, közre bocsátattam, és hogy távolabb 's többeknek szolgáljanak használatul, könyvnyomtatók által kinyomattam.

Óhajtom pedig, hogy a' ki ezen fejtegetéseimet kezébe veendi, igaz bíráló 's jó szándékkal legyen irán-

nam. Mert ámbár azok' kikeresésére 's magyarázatára, a' mennyire lehete, igen nagy szorgalmat fordítottam, de mivel megvallom hogy igen csekély tudománynyal és és nem eléggé ékes előadással bírok, nem hogy arra a' ki írásaimnak akár hibáit megigazítja, akár a' mit elhagytam, kipótolja, haragudjam vagy nehezteljek, sőt inkább azért íránta *) (bár ki legyen is az) a' legnagyobb hálával leszek. Mert az ember gyakran szokott hibázni 's csalatkozni; és kevésbé csodálandó, ha valamit elfelejtünk, mint ha mindenre emlékezünk. Éljetek boldogúl.

*) Az eredetiben: „sim illi“, a' Corpus Jurisban: „simili“, 's eképen a' Corpus Juris' következő sorában levő: „sim“ nincs az eredetiben.

Tetemesebb sajtóhibák.

lap		sor	hiba	igazítás
28	felülről	10	csarvargatás	osavargatás
81	—	14	eltűkolóira	eltűkolóira
103	—	12	tagadás	tagadó
117	alulról	8	testvérnek leányairól	testvér' leányainak
119	—	1}	nemestelen	nemességtelen
120	felülről	3}		
137	—	10	szükségképen	szükségképen
195	—	5	halna , el	halna el ,
301	alulról	5	arány	arany
352	felülről	14	más	már
421	—	4	ezentől	ezen túl

60/11221

M 3411

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

3 3433 04528 2401

D 14-3892

Hungary

Verboczi Istvan' Harmaskonyve. Az MDXVII